

مجموعه ایران باستان (۳)

تاریخ میراث ملی

جلد دوم

(بیات فرانسوی ۱۳۵۴-۱۳۴۱ ق / ۱۹۳۵-۱۹۲۳ م)

به کوشش داود کریم‌لو

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماتیک

شایک: ۰۶۲-۴ - ۳۶۱ - ۹۶۲

مرکز چاپ و التشارات وزارت امور خارجه

فروشگاه شماره ۲: صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۲۷۲۶

بها: ۱۲۰۰۰ ريال

تأراج میراث ملی

به کوشش داود کریم لو

ترویج
ایران

۷

۱

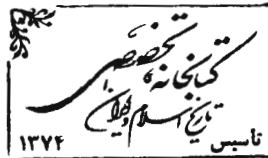
۳۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه شخصی
تاسیس
۱۳۷۴

اسکن شد

(مجموعه ایران و استعمار / ۳)

تاراج میراث ملی

هیأت فرانسوی

(۱۳۵۴-۱۳۴۱ ق / ۱۹۳۵-۱۹۲۳ م)

جلد دوم

به کوشش: داود کریم‌لو

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی

تهران-۱۳۸۱

فهرست نویسی پیش از انتشار

ایران. وزارت امور خارجه. مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی
تاراج میراث ملی / به کوشش داود کریم‌لو؛ [برای] اداره انتشار اسناد دفتر مطالعات سیاسی و
بین‌المللی. - تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۷۸.
ج.: نمونه. - (مجموعه ایران و استعمار ۱، ۳. مباحث اسناد؛ ۵۵، ۸۵)
ISBN 964 - 5572 - 25 - 8: (ج. ۱) (۱۳۷۸) بها: ۱۲۰۰۰ ریال
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)
ص.ع. به انگلیسی:

Davood Karimloo

Plunder of National Heritage.

مندرجات: ج. ۱. هیئت فرانسوی ۱۳۲۹-۱۳۱۵ ق. / ۱۹۱۱-۱۸۹۷ م. - ج. ۲. هیأت فرانسوی
(۱۳۵۴-۱۳۴۱ ق. / ۱۹۳۵-۱۹۲۳ م.)

ISBN 964 - 361 - 062 - 4: (ج. ۲) (۱۳۸۰) بها: ۱۲۰۰۰ ریال

۱. ایران - روابط خارجی - فرانسه - اسناد و مدارک - ۲. فرانسه - روابط خارجی - ایران - اسناد و
مدارک. ۳. ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق. - اسناد و مدارک. الف. کریم‌لو، داود، ۱۳۲۰ -
ب. ایران. وزارت امور خارجه. مرکز چاپ و انتشارات. ج. عنوان.

۹۵۵/۰۷۴۰۷۲۰۹۴۴

DSR ۱۳۲۴ / ۵ الف

م ۷۸-۷۶۷۲

کتابخانه ملی ایران

تاراج میراث ملی (جلد دوم)

هیأت فرانسوی (۱۳۵۴-۱۳۴۱ ق / ۱۹۳۵-۱۹۲۳ م)

به کوشش: داود کریم‌لو

حروفچین: خسرو هادیان

آماده‌سازی و نمایه: عقاب علی‌احمدی

طرح روی جلد: فاطمه حاجی محمدخان

چاپ اول: ۱۳۸۱

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: مبنی سیتی، میدان شهید محلاتی، خیابان نخل، خیابان وزارت امور خارجه

تلفن: ۷-۲۴۵۸۶۰۴، دورنگار: ۲۴۵۸۶۰۳

فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان شهید باهنر، خیابان شهید آقایی

صندوق پستی ۴۷۴۶/۱۹۳۹۵، تلفن: ۵۹-۲۶۵۸-۲۸۰

فروشگاه شماره ۳: تهران، انتهای خیابان شهید باهنر، میدان شهید باهنر، تلفن: ۷۱-۲۲۹۲۲۷۰

فهرست

یادداشت.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
اسناد	
۱. ترجمه یادداشت مورخ ۲۷ مارس ۱۹۲۳ سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، در مورد به گروگان گرفته شدن سه نفر از اعضای هیأت فرانسویان در شوش توسط کارگران.....	۵۹
۲. نامه وزارت امور خارجه به وزارت جنگ مبنی بر طغیان طایفه «الوار» و گروگان گرفتن سه نفر از اعضای هیأت فرانسوی.....	۶۰
۳. نامه سفیر ایران در پرن به وزارت امور خارجه، در مورد مقاله روزنامه «دآرگوس» درباره اشپای عتیقه ایران.....	۶۱
۴. تلگراف وزارت امور خارجه به حکومت خوزستان، در مورد تعرض طایفه «لرها» به هیأت فرانسوی در شوش.....	۶۳
۵. نامه وزارت داخله به وزارت امور خارجه، مبنی بر رفع فتنه شوش و در امن و آسوده بودن فرانسویان.....	۶۴
۶. نامه وزارت جنگ به وزارت امور خارجه، مبنی بر فرار اشرار و آزاد شدن توقیف شدگان.....	۶۵
۷. نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف و اوقاف، در مورد مقاله روزنامه سویسی، راجع به خروج اشپای عتیقه از ایران.....	۶۶
۸. ترجمه یادداشت شماره ۶۵ سفارت فرانسه به وزیر امور خارجه در مورد صحت و سقم اعطای امتیاز کاوش آثار عتیقه به «محتشم السلطنه».....	۶۷
ضمیمه سند شماره هشت. یادداشت شماره ۶۵ سفارت فرانسه.....	۶۸
۹. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، در مورد بی اساس بودن تفویض امتیاز حفاریات به محتشم السلطنه.....	۶۹
۱۰. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، در مورد شرکت نکردن «انوشیروان خان» در جلسات کمیسیون عتیقات به دلیل کثرت کار.....	۷۰
۱۱. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر بهوقفه افتادن تهیه نظامنامه حفاریات به علت غیبت نماینده وزارت امور خارجه.....	۷۱
۱۲. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست معافی نماینده ای از وزارت امور خارجه جهت شرکت در جلسه رسیدگی به حفاریات فرانسویان.....	۷۲
۱۳. نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر پیشنهاد جرح و تعدیل در قرارداد ۱۹۰۰ مربوط به حفاریات.....	۷۳
۱۴. رونوشت مراسله حکومت خوزستان مبنی بر استعمال «مسیو دومکت» جانشین «مورگان» در مورد مالکیت دولت فرانسه بر قلعه شوش.....	۷۴

۱۵. ترجمه یادداشت سفارت فرانسه، مبنی بر اعلام وصول نامه مورخه ۸ دلو (بهمن) ۱۳۰۲ وزارت امور خارجه در مورد حفريات ۷۵
۱۶. نامه کارگزاری مهام خارجه خوزستان به وزارت امور خارجه، مبنی بر ورود «رلاند دومکنم» به اتفاق دو نفر دیگر به شوش و به کارگرفتن روزانه پانصد کارگر به مدت سه ماه و کشف اشیاء زیادی به مقدار سیزده صندوق و قصد خروج آنها از خرمشهر ۷۶
۱۷. نامه وزارت داخله به وزارت معارف، در مورد حفريات شوش و درخواست بررسی امتیازنامه آن ۷۸
۱۸. ترجمه یادداشت سفارت فرانسه به «ذکاءالملک»، وزیر امور خارجه، مبنی بر پای بند بودن فرانسه به قرارداد ۱۹۰۰ بین ایران و فرانسه ۷۹
۱۹. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، در مورد نوشته روزنامه «ایران» در مورد کشفیات فرانسویها در شوش ۸۰
۲۰. ترجمه و اصل یادداشت سفارت فرانسه به «ذکاءالملک»، وزیر امور خارجه وقت، مبنی بر انجام حفريات در شهر «ری» ۸۱
۲۱. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، در مورد طرح حفريات و درخواست اظهارنظر از سوی آن وزارتخانه ۸۳
۲۲. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر تجدیدنظر در مورد قرارداد حفريات و درخواست تسریع در اخذ تصمیم ۸۴
۲۳. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، و درخواست شرکت آقای «انوشیروان خان» در کمیسیون حفريات ۸۵
۲۴. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست نظريات آقای «میرزا محمدحسن خان ادیب» در مورد جرح و تعدیل در قرارداد حفريات ۱۹۰۰ م ۸۶
۲۵. ترجمه و اصل یادداشت شماره ۱۸۴ سفارت فرانسه به وزیر امور خارجه، مبنی بر اختصاص حفريات در کل ایران به فرانسه ۸۷
۲۶. ارسال رونوشت یادداشت شماره ۱۸۴ سفارت فرانسه به وزارت معارف، و درخواست اظهارنظر فوری ۸۹
۲۷. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست تسریع در اعلام نظر در مورد نظامنامه ارسالی در سال ۱۳۰۳ و نظر قاطع در مورد لایحه حفريات ۹۰
۲۸. گزارش اداره سوم به وزیر امور خارجه، و درخواست طرح موضوع حفريات در هیأت وزیران و اخذ تصمیم نهایی ۹۱
۲۹. نامه دفتر مخصوص شاهنشاهی به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست نسخه ای از قرارداد امتیاز حفريات ۹۲
۳۰. گزارش داخلی وزارت معارف به وزیر معارف و اوقاف، مبنی بر نبودن رونوشت قرارداد (امتیازنامه حفريات) در این وزارتخانه ۹۳
۳۱. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست نسخه ای از کتابهایی که توسط هیأت علمی فرانسوی پس از مراجعت به کشورشان نوشته شده است ۹۶
۳۲. نامه وزارت مالیه به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست اظهارنظر آن وزارت در مورد اصل قرارداد حفريات ۱۹۰۰ م. و تجدیدنظر در آن قرارداد ۹۷
۳۳. رونوشت نامه وزارت مالیه، و رونوشت جواب وزارت امور خارجه به وزارت معارف، و درخواست اظهارنظر در مورد تجدید قرارداد امتیاز حفريات ۹۸

۳۴. یادداشت سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، مبنی بر دریافت مطبوعات هیأت حقاری فرانسوی در ایران از وزارت امور خارجه فرانسه و ارسال آنها به تهران..... ۹۹
۳۵. نامه سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، مبنی بر وصول مراسله اداره تشریفات وزارت امور خارجه فرانسه، قرارنامه ۱۹۰۰ و صورت عهدنامه قطعی در مورد امتیاز انحصار حفاریات در ایران .. ۱۰۰
۳۶. ترجمه یادداشت شماره ۱۸۷ سفارت فرانسه به «مشاورالمالک»، وزیر امور خارجه، مبنی بر آمادگی دولت فرانسه برای مذاکره در مورد حق انحصار کاوش در ایران ۱۰۲
۳۷. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به سفارت ایران در پاریس، و درخواست تحقیق از وزارت امور خارجه فرانسه در مورد تصمیم نهایی، در باب الغای قرارداد امتیاز انحصار کشفیات در ایران..... ۱۰۳
۳۸. نامه سفارت ایران در پاریس به وزیر امور خارجه ایران، و اظهارنظر در مورد شیوه درخواست الغای قرارداد ۱۹۰۰..... ۱۰۴
۳۹. صورت تلگراف سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، در مورد سوءاثر داشتن تقاضای الغای یک‌جانبه قرارداد ۱۹۰۰ در صورت عدم اعلام رسمی الغای آن از سوی دولت فرانسه ۱۰۶
۴۰. نامه رئیس کل مالیه (میلیسپو) به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست رونوشت کلیه مکاتبات وزارت امور خارجه راجع به امتیاز حفاریات و پیشنهاد استخدام متخصصین فرانسوی ۱۰۷
۴۱. رونوشت تلگراف رمز سفارت ایران در فرانسه به وزارت امور خارجه، در مورد پیگیری و پاسخ فرانسویها درباره الغای امتیاز حفاریات..... ۱۰۸
۴۲. نامه وزارت امور خارجه به رئیس کل مالیه، مبنی بر مقدورنبودن ارسال پرونده‌های مربوط به حفاریات به علت مفضل‌بودن و درخواست اعزام کسی جهت تحویل آنها..... ۱۰۹
۴۳. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست کتابهای مربوط به حفاریات از سفارت فرانسه بر اساس پیشنهاد اعضای هیأت حقاری فرانسه ۱۱۰
۴۴. رونوشت یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه در تهران، مبنی بر درخواست کتابهایی که در مورد حقاری در ایران در فرانسه به چاپ رسیده است ۱۱۱
۴۵. نامه وزارت مالیه - اداره خزانه‌داری کل به وزارت امور خارجه، مبنی بر پیشنهاد دریافت پول طلا و نقره اکتشافی توسط هیأت علمی فرانسه ۱۱۲
۴۶. پاسخ نامه وزارت امور خارجه به وزارت مالیه، مبنی بر مناسب‌نبودن مطالبه وجه کشفیات طلا و نقره از فرانسویها..... ۱۱۴
۴۷. نامه ریاست وزرا به وزارت امور خارجه، مبنی بر مصوبه هیأت وزرا در مورد انتخاب «سیدمحمد تدین» وزیر معارف و اوقاف و «پاکروان» کفیل وزارت امور خارجه از سوی دولت ایران جهت امضای قرارداد الغای قرارداد ۱۹۰۰..... ۱۱۵
۴۸. نامه اداره چهارم وزارت امور خارجه به وزارت فرهنگ و اوقاف، مبنی بر ارسال صورت قرارداد الغای قرارداد ۱۹۰۰ و صورت مجلس امضای آن قرارداد..... ۱۱۶
۴۹. رونوشت تلگراف وزارت امور خارجه به سفارت ایران در پاریس، در مورد الغای قرارداد ۱۹۰۰ حفاریات و صرف‌نظرکردن فرانسه از آن به شرط تصویب لایحه استخدام یک متخصص فرانسوی، برای ریاست موزه و کتابخانه به مدت پنج‌سال از سوی مجلس ۱۲۰
۵۰. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر استفسار از شرایط استخدام متخصص فرانسوی برای مدیریت کل کتابخانه و موزه از دولت فرانسه..... ۱۲۱

۵۱. رونوشت یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه در تهران، مبنی بر درخواست معرفی متخصص فرانسوی برای مدیریت کلّ موزه و کتابخانه عتیقه‌جات ایران..... ۱۲۲
۵۲. رونوشت تلگراف رمز وزارت امور خارجه به سفارت ایران در پاریس، و درخواست پیگیری موضوع معرفی متخصص فرانسوی برای تصدی مدیریت کلی موزه و کتابخانه و عتیقه‌جات ایران ۱۲۳
۵۳. تلگراف سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه ایران، مبنی بر معرفی شخصی به نام «گودار» برای تصدی ریاست عتیقه‌جات ایران..... ۱۲۴
۵۴. رونوشت یادداشت وزارت امور خارجه ایران به سفارت فرانسه در تهران، مبنی بر درخواست پول طلا و نقره‌های به‌دست‌آمده از کاوشهای شوش در سال ۱۹۲۶ م..... ۱۲۵
۵۵. رونوشت نامه رئیس کلّ امنیه مملکتی به وزارت داخله، مبنی بر ورود فرانسویها به منطقه شوش و شروع به حفاریات..... ۱۲۶
۵۶. نامه اداره جنوب وزارت داخله به وزارت امور خارجه، در مورد گزارش اداره کلّ تشکیلات امنیه، راجع به حفاریات فرانسویها در شوش ۱۲۷
۵۷. یادداشت سفارت فرانسه در تهران به وزارت امور خارجه، در مورد پرداخت پدیی از بابت خروج اشیای طلا و نقره، پس از صدور مجوز از پاریس ۱۲۸
۵۸. نامه وزارت امور خارجه به وزارت مالیه، مبنی بر دریافت یادداشت سفارت فرانسه در مورد طلا و نقره مستخرجه در شوش، و ارسال رونوشت آن ۱۲۹
۵۹. نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر پیگیری موضوع نامه اداره کل تشکیلات امنیه، جهت تصمیم‌گیری درباره کاوشهای شوش..... ۱۳۰
۶۰. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، در مورد مصوبه هیأت دولت مبنی بر مجازبودن «مسیو دومکنم» با قید شرایطی برای حفاری در شوش و نیز موافقت با درخواست نامبرده جهت حمل آثار عتیقه که تا این تاریخ کشف کرده و دارای خطوطی است به پاریس، برای خواندن آنها با شرایط مندرج در نامه ۱۳۱
۶۱. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه در تهران، و مطلع نمودن آن سفارت از محتوی نامه وزارت معارف (موضوع سند شماره ۶۱) ۱۳۳
۶۲. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر ارسال شرح لازم به سفارت فرانسه در مورد اظهارات «دومکنم» مبنی بر شرایط تحویل گرفتن و حمل اشیای مکشوفه به پاریس و درخواست اظهارنظر ۱۳۴
۶۳. یادداشت شماره ۲۱، مؤرخ ۹ آوریل ۱۹۲۹ سفارت فرانسه به فرژین، وزیر وقت امور خارجه، مبنی بر موافقت وزیرمختار فرانسه با شرایط حمل اشیای مستخرجه از شوش به پاریس، و برگرداندن کامل آنها پس از یک سال به تهران ۱۳۵
۶۴. پیش‌نویس نامه اداره اروپا و آمریکای وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه در مورد موافقت سفارت فرانسه با پیشنهاد مسیو «دومکنم» درباره بازگرداندن اشیای عتیقه از پاریس پس از یک سال ۱۳۶
۶۵. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر رفتن هیأت فرانسوی از شوش، به‌جای گذاشتن اشیای مستخرجه در محل ۱۳۷

۶۶. یادداشت شماره ۸۲ سفارت فرانسه به عنوان وزیر امور خارجه، در مورد ورود «مسیو دومکنم» به ایران در آینده نزدیک و ارائه پیشنهاداتی در مورد خروج اشیاء عتیقه از ایران و درخواست اظهارنظر ۱۳۸
۶۷. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف و اوقاف، مبنی بر ارسال رونوشت یادداشت شماره ۸۲ سفارت فرانسه در مورد حفاریات و تقسیم اشیای مستخرجه از شوش ۱۴۰
۶۸. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر اینکه تا تصویب قانون حفاریات آن وزارتخانه نمی‌تواند در مورد تقسیم اشیای مستخرجه نظری بدهد ۱۴۱
۶۹. نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف و اوقاف، و پیگیری در مورد تصویب و یا عدم تصویب قوانین مربوط به حفاریات ۱۴۲
۷۰. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر تحت‌بررسی‌بودن قانون حفاریات در هیأت دولت ۱۴۳
۷۱. نامه وزارت معارف به وزارت امور خارجه، مبنی بر مطلع‌کردن وزیرمختار فرانسه از تصمیم هیأت دولت، در مورد حمل اشیای به‌دست‌آمده از شوش به پاریس بنا به درخواست وی ۱۴۴
۷۲. نامه دبیرخانه نخست‌وزیری به وزارتخانه‌های مالیه، معارف و داخله، مبنی بر ابلاغ مصوبه هیأت دولت، در مورد حمل برخی از اشیای به‌دست‌آمده از شوش به پاریس توسط «مسیو دومکنم» ۱۴۵
۷۳. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر حمل موقت بعضی از اشیای مکتشفه از حفاریات شوش به پاریس ۱۴۶
۷۴. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر ابلاغ تصمیم هیأت دولت ایران در مورد حمل اشیای عتیقه به پاریس و بازگرداندن آنها پس از مطالعه ۱۴۷
۷۵. یادداشت شماره ۳۶ مورخ ۲۳ آوریل ۱۹۳۰ سفارت فرانسه به «فرزین»، وزیر وقت امور خارجه، به پیوست صورت اشیای به‌دست‌آمده از شوش توسط «مسیو دومکنم» در سال ۱۹۳۰ میلادی ۱۴۸
۷۶. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، در مورد دریافت یادداشت شماره ۳۷ مورخ ۲۲ آوریل ۱۹۳۰ از سفارت فرانسه مبنی بر تعهد «مسیو دومکنم» برای بازگرداندن اشیایی که به فرانسه فرستاده می‌شود، به ضمیمه نسخه‌ای از یادداشت مزبور ۱۴۹
۷۷. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر اعلام وصول یادداشت شماره ۳۶ و ضمایم آن حاوی صورت اشیای مستخرجه در شوش و ارسال آن به وزارت معارف ۱۵۰
۷۸. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه و نسخه اصلی صورت اشیای به‌دست‌آمده از شوش در سال ۱۹۳۰ به امضای «دومکنم» ۱۵۱
۷۹. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر صدور مجوز جهت تحویل اشیای عتیقه به «مسیو دومکنم» برای ارسال به فرانسه با توجه به تعهد نامبرده به بازگرداندن آنها پس از مطالعه ۱۵۲
۸۰. یادداشت اداره اروپا و آمریکای وزارت امور خارجه به دفتر اداره مزبور، مبنی بر مغایره تلگراف به نماینده وزارت معارف جهت تحویل صندوقهای اشیای مکشوفه به مسیو «دومکنم» جهت ثبت و ضبط ۱۵۳
۸۱. پیش‌نویس نامه اداره اروپا و آمریکای وزارت امور خارجه به معاون وزارت معارف، مبنی بر معوق‌ماندن حمل صندوقهای حاوی اشیای عتیقه به اهواز توسط «مسیو دومکنم» ۱۵۴
۸۲. نامه کنسولگری ایران در بصره به وزارت امور خارجه، مبنی بر سرمقاله روزنامه «تایمز» عراقی درباره آثار عتیقه ایران و استخراج آنها توسط فرانسویها ۱۵۵

۸۳. پیش‌نویس نامهٔ سفیر ایران در پاریس به «تیمورتاش»، وزیر دربار وقت، مبنی بر گلایهٔ «پروفسور پوپ» از رقابت مؤسسات خارجی برای به‌دست‌آوردن امتیاز حفاریات در ایران و عداوت پروفسور «هرتسفلد» با وی ۱۵۶.....
۸۴. نامهٔ «تیمورتاش» به سفیر ایران در پاریس، مبنی بر اعطانشدن اجازهٔ حفاریات به مؤسسات خارجی، و طرح «پروفسور هرتسفلد» برای حفاظت از بناهای پرسپولیس ۱۵۸
۸۵. نامهٔ وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، به ضمیمهٔ رونوشت «قانون و نظامنامهٔ حفظ آثار عتیقه»، مصوب مجلس شورای ملی مورخ ۱۲ آبان ۱۳۰۹ و تقاضای ارسال آن به سفارت فرانسه ... ۱۵۹
۸۶. گزارش ملاقات با کفیل وزارت معارف و اوقاف به وزیر امور خارجه، در مورد برافراشته‌شدن پرچم فرانسه در بالای قلعهٔ شوش به‌دستور «مسیو دومکنم»، و اظهارات وی مبنی بر اینکه قلعهٔ مزبور ملک دولت فرانسه است ۱۶۰
۸۷. یادداشت شماره ۵۵ سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، در مورد برافراشتن پرچم در بالای قلعهٔ شوش و تقسیم اشیای مستخرجه و اختلاف میان هیأت فرانسوی و بازرس وزارت معارف و اوقاف ۱۶۱
۸۸. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر ارسال نظامنامهٔ اجرای قانون حفظ آثار عتیقه و معوفی «عبدالحسین خان شیپانی» برای اجرای آن ۱۶۲
۸۹. نامهٔ وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر بی‌مورد بودن ادعای «مسیو دومکنم» در مورد مالکیت دولت فرانسه بر قلعهٔ شوش ۱۶۴
۹۰. نامهٔ «تیمورتاش» به وزارت امور خارجه، مبنی بر ارسال رونوشت شکایت نامهٔ سفارت فرانسه در مورد طرز کار بازرس وزارت معارف و اوقاف و رونوشت پاسخ وزارتخانهٔ مزبور به آن نامه ۱۶۵
۹۱. ترجمه و یادداشت سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، در مورد تقاضای «هانری ورنه» مدیر موزهٔ ملی فرانسه برای حفاری در تپهٔ «گیان» به مدت سه سال ۱۶۶
۹۲. پیش‌نویس نامهٔ وزارت امور خارجه به رئیس‌الوزرا، در مورد تقاضای مسیو «هانری ورنه» مبنی بر حفاری در تپهٔ گیان نزدیک نهاوند ۱۶۷
۹۳. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر نحوهٔ عملکرد بازرس وزارت معارف ۱۶۸
۹۴. نامهٔ ریاست وزرا به وزارت معارف و اوقاف و ارجاع درخواست مسیو «هانری ورنه» به وزارت معارف ۱۶۹
۹۵. پیش‌نویس وزارت امور خارجه به ادارهٔ امور دفتری رئیس‌الوزرا، مبنی بر درخواست رونوشتی از تقاضای مسیو «هانری ورنه» ۱۷۰
۹۶. نامهٔ ادارهٔ سرپرستی محصلین سفارت ایران در پاریس، در مورد تقاضانامهٔ «موزهٔ لوور» برای حفاری در تپهٔ «گیان» توسط «کوتنتو» و «گیرشمن» برای موزهٔ مزبور به پیوست رونوشت تقاضانامهٔ مزبور ۱۷۱
۹۷. پیش‌نویس نامهٔ وزارت امور خارجه به ادارهٔ کل تجارت، به پیوست رونوشت یادداشت سفارت فرانسه و درخواست ایجاد تسهیلات برای ترخیص اشیای مربوط به «دومکنم» ۱۷۲
۹۸. نامهٔ ریاست وزرا به وزارت معارف و اوقاف، مبنی بر تصویب اجازهٔ حفاریات سه‌ساله به «هانری ورنه» مدیر موزه‌های ملی فرانسه در «تپهٔ گیان» ۱۷۳
۹۹. پیش‌نویس نامهٔ وزارت امور خارجه به سفارت ایران در پاریس، در مورد اعلام وصول نامهٔ آن سفارت در مورد تقاضای موزهٔ لوور مبنی بر حفاری در تپهٔ «گیان» و موافقت هیأت دولت با حفاری ۱۷۴

۱۰۰. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه در تهران، مبنی بر موافقت هیأت وزرا با درخواست «هانری ورنه» برای حفاری در «تپه گیان»..... ۱۷۵
۱۰۱. یادداشت سفارت فرانسه (ترجمه) به وزارت امور خارجه، در مورد ورود «مسیو دومکنم» به شوش، و درخواست تحویل اموال وی به نامبرده..... ۱۷۶
۱۰۲. یادداشت شماره ۶۵ مورخ ۲۱ آوریل ۱۹۳۲ سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، مبنی بر ارسال بیست‌وپنج صندوق محتوی اشیای عتیقه به‌دست آمده از شوش به فرانسه و درخواست معافیت از تعهد فروش اسعار..... ۱۷۷
۱۰۳. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به اداره کل تجارت، در مورد ارسال بیست و پنج صندوق اشیای عتیقه مستخرجه سهم دولت فرانسه توسط هیأت فرانسویان به فرانسه، و درخواست معاف بودن از تعهد فروش اسعار..... ۱۷۸
۱۰۴. نامه اداره کل تجارت به اداره کل گمرکات به ضمیمه رونوشت مصوبه هیأت دولت مبنی بر معافیت صدور اشیای عتیقه مستخرجه از شوش از تعهد فروش اسعار..... ۱۷۹
۱۰۵. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، در مورد معافیت بیست و پنج صندوق اشیای عتیقه از حقوق گمرکی و تعهد فروش اسعار..... ۱۸۰
۱۰۶. یادداشت سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست صدور اجازه ورود برای اشیای مورد نیاز مسیو «دومکنم»..... ۱۸۲
۱۰۷. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر ارسال سواد یادداشت سفارت فرانسه به انضمام نسخه‌ای از اسناد مربوط به کاوشهای هیأت فرانسوی به وزارتخانه مزبور..... ۱۸۳
۱۰۸. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر صدور مجوز برای ورود لوازم متعلق به مسیو «دومکنم»..... ۱۸۴
۱۰۹. نامه سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، در مورد ادعای یک عتیقه‌فروش ایرانی مقیم پاریس، مبنی بر خروج مقداری از سنگهای تخت‌جمشید از گمرک بوشهر..... ۱۸۵
۱۱۰. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف و ارسال رونوشت نامه سفارت ایران در پاریس، مربوط به خروج سنگهای تخت‌جمشید از ایران..... ۱۸۶
۱۱۱. پاسخ وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، در مورد خروج سنگهای تخت‌جمشید از ایران..... ۱۸۷
۱۱۲. یادداشت سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست «گیرشمن» رئیس هیأت حفاری موزه لوور جهت صدور اجازه حفاری به وی در تپه «سیلک»..... ۱۸۸
۱۱۳. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، و ارسال نسخه‌ای از درخواست «گیرشمن» برای حفاری در تپه «سیلک»..... ۱۸۹
۱۱۴. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر موافقت با تقاضای حفاری «گیرشمن» در تپه «سیلک»..... ۱۹۰
۱۱۵. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، در مورد صدور مجوز حفاری برای «گیرشمن»..... ۱۹۱
۱۱۶. نامه سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، در مورد نوشته‌های بعضی از روزنامه‌های فرانسه مبنی بر پرداخت ۸۰۰۰ فرانک به شخصی به نام «آلبرت گابریل» از سوی یکی از آکادمیهای آن کشور .. ۱۹۲

۱۱۷. نامه سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، مبنی بر تقاضای وزارت امور خارجه فرانسه جهت صدور مجوز برای مسیو «گابریل» و همراهان ۱۹۳
۱۱۸. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، و ارسال رونوشت یادداشت وزارت امور خارجه فرانسه در مورد مسافرت مسیو «گابریل» به ایران و درخواست اعلام نظر ۱۹۴
۱۱۹. تصویر صورت مجلس قرعه‌کشی و تقسیم اشیای به‌دست آمده از شوش در سال ۱۳۱۲ بین ایران و فرانسه، و تحویل سهم ایران به مسیو «دومکنم» جهت بردن به پاریس و عودت آنها پس از یک سال ۱۹۵
۱۲۰. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به اداره کل تجارت به ضمیمه ترجمه یادداشت شماره ۷۹ سفارت فرانسه مبنی بر تقاضای مجوز برای اشیای «گیرشمن» و مسیو «تلیه» ۱۹۶
۱۲۱. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر صدور مجوز برای ورود اشیای مسیو «گیرشمن» ۱۹۷
۱۲۲. یادداشت سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه، مبنی بر درخواست صدور مجوز برای مسیو «دومکنم» جهت حفاری در ناحیه «چغازنبیل» ۱۹۸
۱۲۳. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به وزارت معارف، مبنی بر ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه، در مورد درخواست «دومکنم» برای حفاری در «چغازنبیل» به انضمام یک فقره نقشه محل حفاری .. ۱۹۹
۱۲۴. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر موافقت با تقاضای «گیرشمن» جهت حفاری در شاهپور کازرون ۲۰۰
۱۲۵. نامه وزارت معارف و اوقاف به وزارت امور خارجه، مبنی بر صدور مجوز حفاری برای «دومکنم» جهت حفاری در «چغازنبیل» ۲۰۱
۱۲۶. پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت فرانسه، مبنی بر صدور مجوز برای مسیو «دومکنم» جهت حفاری در «چغازنبیل» ۲۰۲
۱۲۷. پیش‌نویس نامه وزارت امور خارجه به سفارت ایران در پاریس، در مورد صدور اجازه نامه حفاری در شاپور کازرون برای «گیرشمن»، و درخواست اعلام آن به وزارت امور خارجه فرانسه ۲۰۳
۱۲۸. نامه سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، مبنی بر تسلیم اجازه نامه حفاری در شاهپور کازرون به «گیرشمن» در محل سفارت ایران، و اظهار تشکر وی از اولیای دولت ایران ۲۰۴
- یادداشتها ۲۰۵
- تصویر اسناد ۲۱۹
- نمایه ۲۷۱

یادداشت

بدون تردید ضرورت بازنگری و مطالعه عملکردهای پیشینان به منظور کسب تجربه، یکی از ویژگیهای فعالیت هوشمندانه در عرصه سیاست خارجی است. امروزه یک کارگزار سیاست خارجی باید بتواند در برابر مسائل و بحرانهای حوزه کاری خود تصویری دقیق و سنجیده از موضوعات داشته باشد تا در هنگام رویارویی با شرایط ویژه از قدرت تصمیم‌گیری و انجام واکنش لازم در حداقل ممکن بهره جوید. این مهم مقدور نمی‌گردد مگر زمانی که از قدرت تصمیم‌گیری و انجام واکنش لازم در حداقل زمان ممکن بهره جوید، و این در گرو آن است که بر سوابق تحولات و عملکردهای گذشته اشراف حاصل آید و بتوان در مواجهه با هر مسئله‌ای تمام احتمالات ممکن را بازآفرینی کرد.

گنجینه ارزشمند و پراهمیت اسناد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران که دربرگیرنده مهمترین اسناد و مدارک سیاسی چند قرن گذشته است می‌تواند به این نیاز طبیعی پاسخ دهد. موضوع تاراج میراث ملی ایران که در قالب کاوشهای علمی باستان‌شناسان خارجی طرح گردیده است، خود نمونه‌ای از برخورد استعماری قدرتهای اروپایی با ایران به‌ویژه در عهد قاجار است. «مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی» انجام این وظیفه را بر خود فرض مسلم می‌داند که با توجه به اسناد و مدارک موجود در آرشیو خود این امکان را فراهم سازد تا نحوه عمل استعمار اروپایی در قبال میراث ملی ایران را توصیف نماید.

مجموعه «ایران و استعمار»، عناوین متعددی از موضوعات مربوط به ایران به‌ویژه در عصر قاجار را شامل شده و امید است با تکمیل آن، اطلاعاتی مستند جهت بررسی اهداف استعماری اروپاییان در قبال ایران در منظر نظر محققان قرار گیرد.

سیدعلی موجانی

دبیر مجموعه

بسمه تعالی

مقدمه

دوره «قاجاریه» (به ویژه از زمان به سلطنت رسیدن ناصرالدین شاه) را می توان دوره نفوذ ملل غرب در مشرق زمین، و اعمال سیاستهای استعماری آنها دانست. در این میان «ایران» که به منزله پلی برای دستیابی به هند درآمده بود، همواره میدان مبارزه و فعالیت قدرتهای آن عصر یعنی انگلستان، فرانسه و روسیه بود که از این رهگذر متحمل خسارات مادی و معنوی زیادی شد.

میراث فرهنگی و ملی بجای مانده از قرون گذشته، یکی دیگر از عوامل جذب خارجیان به این خطه بود. با وجود اینکه سیاحان و بیشتر مسافرینی که در گذشته به ایران مسافرت کرده بودند، شرح سفرهای خود را در دفتر خاطرات و یا در سفرهای خود آورده بودند، هیأتهای سیاسی نیز در مأموریتهای خود به ایران، اطلاعاتی از آثار باستانی جمع آوری کردند که در مراحل اولیه بیشتر بناهای تاریخی مانند آثار تاریخی اصفهان و بقایای کاخهای تخت جمشید، مدنظر آنها بود. در ۱۸۰۹ م. / ۱۲۲۵ ه. ق. یک هیأت انگلیسی در سر راه خود به بغداد، از «شوش» و تپه بزرگ آن دیدن کرد و متعاقب آن هیأتهای دیگری نیز به منطقه خوزستان مسافرت کردند و سرانجام در ۱۸۵۰ م. / ۱۲۶۷ ه. ق. «ویلیام لوفتوس»^۱ عضو هیأت کمیسیون مرزی ایران و عثمانی - که جهت حل اختلافات مرزی به ایران آمده بودند - از شوش دیدن به عمل آورد. وی در طول سالهای ۱۸۵۱ تا ۱۸۵۳ م. / ۱۲۶۷ و ۱۲۶۹ ه. ق. در ویرانه های آنجا، دست به تحقیقات زده و آثار جالبی به دست آورد که سرآغازی برای شناخت «شوش» و تپه های اطراف و حفاری در آن منطقه گردید. کشفیات «لوفتوس» مورد توجه فرانسویان - که پیوسته گوشه زنگ و مراقب حرکات رقبای خود بودند - قرار گرفت. باید یادآوری کرد که

1. William Kennet Loftus.

لشکرکشی «نابلئون بناپارت» [۱]* به «مصر» در ۱۷۹۹ م. / ۱۲۱۵ ه.ق. و دیدن آثار باستانی آنجا و توجه وی به سرزمینهای خاور نزدیک و میانه برای پی بردن به منشأ تمدنهای گذشته و آثار آنها، زمینه مساعدی را برای باستان‌شناسان فرانسوی به وجود آورد.

از آنجا که شوش، از نظر سوق‌الجیشی دارای اهمیت ویژه‌ای بوده و در مرکز دشت حاصلخیز خوزستان قرار گرفته و محل ارتباط ملل مختلف از جمله «بابل» بوده است، آثار و شواهد به دست آمده از یک قرن باستان‌شناسی در این منطقه، حاکی از آن است که دشت مزبور از هشت هزار سال قبل از میلاد محل سکونت کشاورزان قرار گرفته و از شش هزار سال قبل، پایتخت تمدنهای گوناگون بوده و تا اوایل قرن چهارم هجری از اهمیت و رونق زیادی برخوردار بوده است. آثار بسیار شگفت‌انگیزی از آنها در حفاریهای هیأت‌های علمی به دست آمده است که اکنون زینت بخش موزه‌های بزرگ دنیا است. [۲]

دشت شوش که سه رود مهم کرخه، کارون و دز در آن جاری است، با دارا بودن مرغوبترین خاک، یکی از مستعدترین و غنی‌ترین دشتهای جهان است، لذا به مرور زمان محل سکونت مردمان دوران باستان قرار گرفته و بدین ترتیب اولین مرکز کشاورزی جهان در آن منطقه بنیان گذاشته شد. آنها با وسایل اولیه و مصنوعی خود مانند سدّها و نهرها، توانستند از آب استفاده شایانی کرده و مراکز اجتماعی و کشاورزی بزرگی را در این دشت وسیع تشکیل دهند. طولی نکشید که اجتماعات دیگری نیز در جاهای مختلف تشکیل شده و در مسیر پیشرفت تمدن، به صورت یکی از پرتلاش‌ترین و مساعدترین مناطق جهان درآمد. آثار و بقایای بجای مانده از این فعالیت عظیم و دامنه‌دار اجتماعات اولیه این دشت، امروز به صورت تپه‌های باستانی متعددی در نقاط مختلف و پراکنده به چشم می‌خورد که مهمترین آنها «تپه شوش» است. [۳] تپه‌های باستانی موجود در این دشت، هر کدام دربرگیرنده یک یا چند دوره باستانی است که در این میان تپه مزبور، بر اساس تحقیقات به عمل آمده توسط هیأت‌های مختلف باستان‌شناسان خارجی، مخصوصاً فرانسوی، معلوم شده که دارای طبقات باستانی متعددی می‌باشد. پروفیسور «دایسون»^۱

* شماره‌های درون کروشه [] به بخش یادداشتها مربوط است.

1. Robert Harris Dyson.

آمریکایی که در ۱۹۵۳ م. / ۱۳۳۲ ه. ش به ایران آمده بود، پس از تحقیقات و حفاری در تپه شوش، که برای روشن شدن طبقات باستانی آنجا به عمل آورد و نتیجه آن را در ۱۹۶۶ م. / ۱۳۴۵ ه. ش در کتابی تحت عنوان حفاریهای باستان‌شناسی در تپه آکروپل^۱ شوش به چاپ رساند، قدمت و تاریخ تقریبی دوره‌های باستانی شوش را تا چهار هزار سال پیش از میلاد ذکر کرده است. «ژان ژاک دومورگان» نیز پس از بررسیهای خود، آثار باستانی تپه شوش را - که روی یکدیگر قرار داشته و نشانگر تمدنهای گوناگون بودند - به ۹ دوره مختلف زیر تقسیم کرده است:

۱. خاک یا تپه‌های طبیعی و دست‌نخورده.
 ۲. آثار و بقایای اولین شهر و قبرستان آن و نوع سفال منقوش.
 ۳. لایه مهرهای عتیق و سفال منقوش.
 ۴. دوره همزمان با «نارام‌سین» [۴]، سفال منقوش و اولین نمونه مهر استوانه‌ای و سفال با نقوش کنده‌کاری شده.
 ۵. قسمت بالاتر از طبقه همزمان با دوره «نارام‌سین» گنجینه شوش.
 ۶. دوران همزمانی با «حمورابی»^۲ در هزاره دوم در بین‌النهرین.
 ۷. دوران «آنزان» یا «آنشان» [۵].
 ۸. دوران هخامنشی، سلوکی، اشکانی و ساسانی.
 ۹. دوران اسلامی. [۶]
- شهر تاریخی «شوش» دارای چهار تپه عظیم است که توسط هیأت اولیه حفاری فرانسه یعنی «دومورگان» به شرح زیر نامگذاری شده است.

۱. تپه «آکروپل» یا ارک سلطنتی

تپه مزبور در سمت مغرب شوش قرار دارد، و از کف اولیه زمین تا ارتفاع پنج متر، آثار تمدنی متعلق به شش هزار سال قبل از میلاد، کشف شده است که به آن شوش اول گفته می‌شود. بیشتر این آثار، ظروف سفالی ظریفی که دارای نقشهای هندسی و طبیعی در رنگهای قرمز، سیاه و زرد که دارای ارزش زیادی می‌باشند، هستند. این آثار، گویای تمدن مردم آن زمان و استفاده از اغنام، احشام و آشنایی آنان با زراعت است. طبقه

1. Acropole.

2. Hamurabi.

دیگری روی شوش اول قرار دارد که تمدن آن با دوره «نارام سین» همعصر و پنج تا هفت متر ارتفاع دارد.

۲. تپه «آپادانا»^۱

این تپه در قسمت شمال غربی شوش قرار دارد، و بقایای قصر «آپادانا»ی داریوش در آنجاست و «دومورگان» نیز قلعه محل سکونت خود و هیأت همراه را در مجاورت این تپه بنا نهاد. از آثار باقی مانده این قصر، ستونها و سرستونهای منهدم شده در کف کاخ است. پس از «دومورگان» - که نزد فرانسویان به «کمپانی سرقت فرانسه» مشهور شده بود و موزه «لوور» پاریس مملو از آثار به یغما برده شده توسط اوست - هیأتهای باستان شناسی دیگری از خارج و داخل، بررسیهای وسیع و دامنه داری را در این محل به عمل آوردند که نتیجه آن کشف بقایای ساختمان ورودی کاخ در ابعاد ۴۰×۲۵ متر مربع در بخش شرقی تپه بود. هنگام حفاری در این محل، مجسمه سنگی «داریوش» نیز کشف گردید. آثار دوران هخامنشی در شوش و تپه «آپادانا» عبارتند از دیوارهای دفاعی، کاخ شاه و قصر تشریفات. در زمان سلطنت «اردشیر دوم» و به دستور وی، بناهای دیگری به کاخ مزبور افزوده شد. داریوش در کتیبه ای که از خود بجای گذاشته نام این کاخ را «هدش» ذکر کرده است. قابل ذکر است که بقایای قصر اردشیر دوم، در خارج از تپه شوش و در کنار رودخانه «شاوور» قرار دارد. در مورد بنای کاخ «هدش» در کتیبه «داریوش» چنین آمده است:

“پایه های ساختمان، به دست بابلیها کنده شده، و با شن و ماسه و قلوه سنگ پر شده است. خشته ها و آجرها را بابلیها ساخته اند. آشوریها تیرهای درخت سرو را از لبنان به بابل آورده و از آنجا به شوش منتقل شده اند. چوب «یاکا» از «قندهار» و «کارمانیا» تهیه شده است، طلا از «سارد»، سنگ لاجورد از «سغد»، فیروزه از «خوارزم»، نقره و «آبنوس» از مصر و تزیینات دیوارها از یونان، حبشه و سند، و عاج از «آراکچوسیا» تهیه شده است.”

کاخ «هدش» ۲۵۰ متر طول و ۱۵۰ متر عرض دارد. [۷] در ۱۹۷۰ م. / ۱۳۴۹ ه. ش در نتیجه بررسیهای هیأت فرانسوی در کاخ داریوش، دو کتیبه به زبانهای ایلامی و اکادی

1. Apadana.

کشف گردید که مبین تاریخ بنای ساختمان بودند. در این کتیبه‌ها نوشته شده که بنای کاخ، در اوایل سلطنت «داریوش اول» و در زمانی که پدر وی به نام «هشتاسپ» زنده بود، ساخته شده است. [۸]

۳. تپه مرکزی یا شهر شاهی

این تپه که حدود هفت هزار مترمربع مساحت دارد، در گذشته ساختمانهای درباریان، کارگزاران شاه، تجار بزرگ هخامنشی در آن قرار داشت. در تپه مزبور، در نتیجه خاکبرداری آثار هفت شهر مختلف از دوران اول هخامنشیان، مقدونیها، اشکانیان، ساسانیان و اسلامی به دست آمده است که هر طبقه گویای تمدن دوره خاصی است.

۴. تپه صنعتگران

تپه مزبور در مشرق شوش قرار دارد و از آثار دوران اشکانیان، ساسانیان و اسلام است که دورتادور آن را خندقی احاطه کرده بود. پس از تصرف منطقه توسط مسلمانان، شوش به یک شهر مذهبی تبدیل شده و از آن پس زایران مسلمان و یهودی برای زیارت «دانیال نبی» به آنجا مسافرت می‌کردند. در قرن هشتم، بیشتر جمعیت شوش را زردشتیان، یهودیان و مسیحیان تشکیل می‌دادند که در بخشهای «آبادانا» و «شهرک سلطنتی» زندگی می‌کردند و مسلمانان نیز بتدریج در تپه شرقی که غیرمسکونی بود، مستقر شده و اولین مسجد خود را در آن محل بنا کردند و از آن پس، اطراف مسجد مسکونی و مرکز شهر شوش شد، بخشهای غربی تپه نیز به صورت مرکز صنعتی درآمد.

پس از جنگ دوم جهانی دکتر «گیرشمن» - که ریاست هیأت علمی فرانسویان را داشت - در حفاریهایی که در روی این تپه انجام داد، به بقایای مسجدی دست یافت که معتقد بود، یکی از قدیمیترین مساجد است که به سبک مساجد اولیه مکه و مدینه، ساخته شده بود. ابعاد مسجد مزبور ۵۵/۶۵×۴۵/۲۵ متر می‌باشد.

در اینجا لازم است از بنای تاریخی دیگری یعنی بقعه «دانیال نبی» نیز یاد شود. «دانیال» (ع) از پیامبران بنی اسرائیل و از نسل حضرت داود (ع) است که علاوه بر مسلمانان، یهود و مسیحیت نیز به او ایمان دارند، با «بخت النصر» پادشاه بابل همعصر بود که در ۵۸۶ ق.م. «اورشلیم» را فتح و معبد آنجا را تخریب کرد. او عده زیادی را به اسارت گرفته و آنها را به بابل فرستاد. در مصحف ۲۷، کتاب «تورات» از «بخت النصر»

نقل شده که وی به رئیس خواجه‌سرایان دستور داد، تعدادی از اسرای جوان را، جهت خدمت در دربار تربیت کرده و آموزشهای لازم را به آنها بدهد. «دانیال نبی» نیز که جزو اسرا بود، تحت تعلیم قرار گرفت و به علت هوش و علم زیادی که داشت بزودی مورد توجه «بخت‌النصر» و جانشین وی «اوایل‌مردخ» قرار گرفت و روز به روز مقرب سلطان می‌گردید. «دانیال» (ع) با تعبیر خواب «بخت‌النصر» که در دومین سال خود اتفاق افتاد، باعث نجات جان تعداد زیادی از دانشمندان که توانسته بودند خواب سلطان را تعبیر کنند، و به اعدام محکوم شده بودند گردید، و در نتیجه مشهور عام و خاص شد. [۹]

در ۵۳۸ ق.م. «بابل» به دست «کوروش» فتح شد و به دستور او اسرای «بنی‌اسرائیل» آزاد شده و به «اورشلیم» مراجعت کردند، به همین علت نام «کوروش» در «تورات» به نیکی برده شده است. از آنچه در «تورات» آمده است، چنین استنباط می‌شود که «کوروش» پس از فتح بابل، ایران را به ۱۲۰ ولایت تقسیم کرده و سه نفر از وزرای خود را موظف به نظارت بر کار والیان کرد. در این میان «دانیال نبی» که سرآمد همه آنها بود، مورد حسادت قرار گرفت و در پیش شاه شروع به بدگویی از وی کردند و گفتند که او عقیده‌ای غیر از پارسیان دارد. لذا به دستور شاه او را دستگیر و در محل شیران افکندند، اما روز بعد او را زنده دیدند که جزو معجزات آن حضرت محسوب می‌شود. «دانیال نبی» از اغذیه و اشربه کلدانیان که یا برحسب رسوم یهود و یا به واسطه بت‌پرستی ناپاک بود، استفاده نمی‌کرد و دائماً در حالت عبادت بود، و پیوسته با جد و جهد دعا می‌کرد و روزه می‌گرفت. وی معاصر با «ارمیا» و «عزیر» پیامبر بود. او پس از درگذشت «بخت‌النصر» به «بیت‌المقدس» بازگردانیده شد و از آنجا به اهواز رفت و در شوش دیده از جهان فرو بست. «دانیال» (ع) متجاوز از هشتادسال عمر کرد، جوانی و پیری خود را وقف خداوند کرده و از صفا و طهارت خود به سختی محافظت می‌کرد. [۱۰]

راجع به چگونگی درگذشت وی، اطلاعی در دست نیست، اما در مورد کشف جنازه وی مورخان اقوال مختلفی دارند؛ از جمله صاحب «مجم‌التواریخ و القصص» و «ابن قتیبه» در «المعارف»، یافت شدن قبر «دانیال» و دفن شدن وی توسط «ابوموسی اشعری» را ذکر کرده‌اند که چون در زمان خلیفه دوم، ابوموسی شوش را فتح کرد، خانه‌ها را یکی‌یکی برای یافتن گنجینه می‌گشت، تا به در خانه‌ای که بسته بود و پرده‌ای بر آن آویخته بودند، رسید. دستور داد آن را گشودند، در آنجا جنازه پیرمردی را دید که پوستش روی استخوانهایش خشک شده بود. «ابوموسی» از حال وی پرسید. گفتند

جنازه «دانیال» (ع) پیامبر است. وی خبر را به خلیفه دوم «عمر بن خطاب» رساند و او از یهودیان «تهامه» درباره این موضوع تحقیق کرد، و آنها خلیفه را از داستان «دانیال» (ع) باخبر کردند. پس عمر دستور داد، جسد را بدون غسل کفن کرده و به دست معتمدی، چنانکه کسی نداند، دفن کنند. پس از آن «ابوموسی» دستور داد رودخانه شوش را که «ابوران» نامیده می‌شد، تغییر مسیر دادند و در میان نهر، حفره‌ای کردند و جسد را هنگام شب در آنجا دفن کردند و آب را روی آن جاری ساختند و بر بالای آب مسجدی بنا نهادند. [۱۱]

شوش به علت فراوانی نعمت و آبادانی پیوسته مورد نظر مهاجمان بیگانه و سایر ملل از جمله «آشور» بوده است. در ۶۴۵ ق.م. سپاهیان «آشور بانیپال» [۱۲] به آنجا هجوم برده و مردم را قتل عام کردند. «آشور بانیپال» شاه آنجا را وادار کرد که ازابۀ او را تا معبد «آشور» بکشد. شرح ماجرای این حمله در کتیبه‌ای که در ۱۸۴۵ م. / ۱۲۶۱ ه.ق به وسیله «هنری لایارد»^۱ در محل «کیون جیک» عراق کشف شد، چنین آمده است:

«به خواست خدایان «آسور» و «ایشتار» وارد قصرهای شوش شده و با جبروت تمام در آن سکونت کردم. گنجینه‌ها را باز نمودم و آنچه زر و سیم و اموالی که شاهان اولیه «ایلام» و انتهایی که بعداً آمده و گرد آورده بودند و هیچ کس تا این زمان بدان دست نیافته بود، برداشتم و به تصاحب درآوردم.... من رب النوع «شوشیناک»^۲ را که در جنگلها به سر می‌برد و هیچ کس تا این زمان صورت او را ندیده بود، ربودم و مجسمه خدایان دیگر را که شاهان کشور «ایلام» آنها را می‌پرستیدند، با گنجها، ثروتها، کاهنان و پرستندگانشان، تمامی آنها را به کشور «آشور» آوردم.

از شهرهای «ایلام» ۳۲ مجسمه شاهان را که از طلا، نقره، مفرغ و مرمَر بودند، همچنین «تاماریتو» آخرین شاه ایلام را که بنا به اراده «آسور» و «ایشتار» مطیع من واقع شد، تمام را به «آشور» بردم. شیرهای بالدار و مجسمه‌های گاوهای بالدار که در جلو درهای قصرهای کشور ایلام بود، و تا این تاریخ کسی جرأت نزدیکی به آنها را نداشت، برگرداندم. من آنها را به پایین پرت کردم. رب النوع و رب النوعها را به اسارت گرفتم. به جنگلهای مقدس آنان که تا این موقع، کسی وارد نشده بود، سربازان من پیروزمندانه وارد شدند. جاهای بلندی

1. Henry Layard.

2. Shouchinak.

که مسکن شاهان قدیم و جدید بود و از «آسور» و «ایشتار» ترسی به دل نمی‌گرفتند و با شاهان نیاکان من از در ستیز وارد می‌شدند، سرنگون ساختم و ویران نمودم. کسان و خدمه آنها را با خود به آشور آوردم... در عرض یک‌ماه و ۲۵ روز، راه این سرزمین را خراب و منهدم کردم و شوره و خار در آنجا پاشیدم و غنایمی بدین‌تفصیل به آشور آوردم. پسران و خواهران سلاطین، تمام خانواده سلطنت، حکام و افسران کماندار، ازابه‌رانها، سواران، اسلحه‌داران و صاحبان شغل‌های مختلف از زن و مرد و اغنام و احشام که بر روی هم بیش از ابری از ملخ می‌شدند... خلاصه سر ایلام را کوبیدم، و فریادهای خوشحالی را در در و دشت آن خطه بریدم و آن را جایگاه گورخر و آهو و دد و دام ساختم...» [۱۳]

بدین‌ترتیب نام «شوش» چندین قرن فراموش شد تا سال ۵۲۱ ق.م. که «داریوش کبیر» ضمن مسافرت خود به بابل که از آن محل عبور می‌کرد، موقعیت آن‌جا را برای ایجاد شهر جدیدی مناسب دید، و دستور داد در کنار خرابه‌های ارک سلطنتی، کاخی بنا کنند (آبادانا) و در اطراف آن، قصرها و بناهای بلندی ساختند و سپس دستور داد برج و باروی محکمی بسازند، و در پای آن خندقی کنند که آب رودخانه «شائور» از آن عبور می‌کرد. در مورد بنای قصر «آبادانا»، هیأت علمی فرانسه از ۱۸۹۸ م. / ۱۳۱۵ ه.ق به بعد، ضمن عملیات اکتشافی خود در ویرانه‌های شوش، لوحه‌هایی را از «داریوش کبیر» به دست آورده و به پاریس بردند که متن و ترجمه آنها در ۱۹۲۹ م. / ۱۳۰۸ ه.ش توسط «شل»^۱، یکی از اعضای دانشمند هیأت «دومورگان» منتشر شد. در ۱۳۴۹ ه.ش نیز یک لوحه سنگی که دارای خطوط میخی نقرشده روی آن بود، در قسمت ساختمان کاخ «داریوش» کشف شد. لوحه دیگری به زبان و خط ایلامی کشف شد که توسط دکتر «فرانسوا والا»^۲ ترجمه و به چاپ رسید. [۱۴] مفاد این لوحه‌های سنگی، که از نظر تاریخی دارای ارزش زیادی می‌باشند، تقریباً یکی است و اطلاعات خوبی از عملیات و تهیه مصالح ساختمانی به دست می‌دهد و شامل مضامینی در ستایش «اهورامزدا»، اصل و نسب «داریوش» و نام ملتهای مختلف امپراتوری «داریوش» می‌باشد که او را در بنای این کاخ، یاری کرده‌اند. مفاد یکی از الواح مزبور بدین‌گونه است:

«خدای بزرگ، «اهورامزدا» است که آسمان و زمین را آفرید. انسان را آفرید و به او

1. Vincent Scheil.

2. Francois Vallat.

عقل داد. «داریوش» را شاه نمود، شاه شاهان. داریوش شاه گوید: «اهورامزدا»، بزرگترین خدایان، خدایی که مرا آفریده است، این سلطنت را به من ارزانی داشت و به من این قلمرو را با انسانهای خوب و اسبهای اصیل بخشید. وقتی پدرم «هیشتاسب» و پدر بزرگم «ارشاما» زنده بودند، «اهورامزدا» مرا روی زمین وسیع شاه کرد. «اهورامزدا» بهترین اسب و صالحترین انسانها را نصیب من ساخت، مرا شاه زمین نمود و از آن زمان تصمیم بر خدمت گرفتم. «اهورامزدا» از نیرومندترین یاران من است. آنچه را که به من دستور انجامش را می‌داد، با دست من انجام می‌گرفت. آنچه کرده‌ام به یاری اوست.^۱

“من در شوش قصری ساختم، تزئینات آن را از نقاط دور آوردند، زمین را کردند تا به خاک سخت رسید. پس از آنکه زمین کنده شد، موضع را به اندازهٔ چهل بازو در بیست بازو با شن پر نمودم. روی این شن قصر را بنا نهادم، شنی که بکار رفته و آجری که کار شد، قوم «اکد» انجام دادند، چوب «سدی» که مصرف شده، از کشوری آورده شد که نام آن «جبل» (لبنان) می‌باشد، مردم «کرس» و «ایونی»، آن را تا شوش حمل کردند. چوب بلوطی که بکار رفته، از «گاندرا» (افغانستان) آمد... طلای مصرف‌شده را از «سارد» و «باختر» آورده‌اند. «سنگ فیروزه» و «سنگ مار» را که در قصر بکار رفته، از «سغد» آورده شده «سنگ آهن» را از «خوارزم» آورده‌اند. نقره‌ای که کار شده از کشور «مصر» آمده است، عاجهایی را که بکار برده‌اند، از «کوش» (حبشه) و «هند» و «آراخوزی» آمده است. ستونهای مرمری را از شهر «آفردیزیاس»^۱ کشور «اژه» توسط یونانیان و مردم «سارد» آورده شده است.”

“نام صنعتگران کشورهایی که در بناهای این کاخ کار کرده‌اند: مادها... مصریان... بابلیها و یونانیان عملیات آجرکاری و تزئینات روکاری کاخ را به اتمام رساندند.”

“داریوش شاه گوید: هر چه را در شوش کرده‌ام، علیه دشمنان من بوده، اهورامزدا مرا و خاندان و ملت و کشورم را حفظ کند.”

در مورد لوحهٔ تاریخی مزبور، دکتر «گیرشمن» باستان‌شناس فرانسوی که بعد از «دومکنم» ۱۹۴۵ م. / ۱۳۲۴ ه. ش برای مدت طولانی ریاست هیأت علمی فرانسه را در ایران به عهده داشت، در کتاب خود می‌نویسد: “این لوحه مظهر پرستش و وفاداری

1. Aphrodisias.

نسبت به امپراتوری ایران و شخص شاه است، ملل گوناگون برای شاه کار می‌کنند، که آمال و آرزوی او را برآورند و بالاخره در راه او می‌میرند.^[۱۵] در لوحه دیگری از خشایارشا که به سه زبان پارسی، بابلی و ایلامی و به خط میخی به دست آمده است، وی نیز این قصر را از «داریوش» دانسته و می‌گوید: «به فضل اهورامزدا، داریوش شاه پدر من این جایگاه را ساخت.»

از اولین هیأتی که برای بررسی، مطالعه و حفاری وارد شوش شدند و سایر هیأت‌هایی که بیش‌تر از یک قرن در آنجا و اطراف آن دست به اکتشاف زدند، اطلاعات ارزشمندی از این نقطه از جهان و تمدن‌های گذشته آن به دست آمد، و با توجه به اینکه هنوز بعضی مناطق مورد حفاری و بررسی قرار نگرفته است، امید می‌رود که با پیشرفت علم باستان‌شناسی، در آینده اطلاعات بیشتری از تاریخ گذشته این سرزمین به دست آید.

«شوش» در زمان اسکندر مقدونی، بار دیگر مورد هجوم و تاخت‌وتاز سپاهیان وی قرار گرفت و غنایم زیادی از این شهر به تاراج رفت. اسکندر پس از تصرف کامل ایران در ۳۲۹ ق.م. وارد شوش شد و با دختر «داریوش» ازدواج کرد و سربازان دیگر نیز دخترانی را از خانواده‌های درجه یک به همسری انتخاب کردند و بدین ترتیب عروسی معروف ایران و یونان انجام گرفت.

شهر مزبور در زمان سلوکی‌ها و اشکانیان و اوایل دوران ساسانی به عظمت رسید، اما در زمان «شاپور» که دلخوشی چندانی از شوش نداشت، پایتخت جدیدی را در کنار «کرخه» بنا نهاده شد. در آغاز اسلام، این سرزمین مورد حملات و تاخت‌وتاز سپاهیان «نعمان»، سردار عرب قرار گرفته و ویران گردید و از مصالح ساختمانی آن شهر، شهرهای جدید «دزفول» و «شوشتر» بنا گردید.

خرابه‌های «شوش» تا چندین قرن به صورت دست‌نخورده باقی ماند، تا اینکه با ورود اولین هیأت باستان‌شناسی آثار تاریخی بسیاری از تپه شوش کشف و به خارج از ایران منتقل شد که هم‌اکنون زینت‌بخش موزه‌های بزرگ دنیا از جمله «لوور» است که بیشترین آثار یغماشده از ایران را دربر دارد. در میان هزاران قطعه از اشیایی که فرانسویان، در حفاری‌های خود به دست آورده و دارای ارزش بسیار زیادی هستند، لوح قوانین «حمورابی»^۱

1. Hamurabi.

مجسمه ملکه «نایراسو»^۱ و لوح پیروزی «نارام سین»^۲ دارای ویژگیهای خاصی هستند که توضیح مختصری درباره هر کدام از آنها ضروری به نظر می‌رسد:

الف - لوح قوانین حمورابی

لوح مزبور، سنگ یادبود قوانین «حمورابی»، ششمین پادشاه سلسلهٔ اوّل بابل است که حدود دوهزار سال قبل از میلاد در روی تپّه «آکروپل» می‌زیست. در ۱۹۰۱ م. «ژکیه»^۳ در غیاب «دومورگان» رئیس هیأت باستان‌شناسی فرانسه که در پاریس به سر می‌برد، لوح مزبور را کشف کرده و بلافاصله آن را به پاریس فرستاد. به محض رسیدن کتیبهٔ مزبور به پاریس، روحانی آشورشناس هیأت باستان‌شناس فرانسه در ایران، به نام «ونسان شیل» موفق به ترجمهٔ آن شد.

بدون شک در میان آثار تاریخی نفیس و ارزشمندی که فرانسویان در اکتشافات خود به دست آورده‌اند، کتیبهٔ «حمورابی» از حیث اهمیت کم‌نظیر است. جنس لوح مزبور که نمایانگر زندگی مردم ایلام در حدود چهارهزار سال قبل می‌باشد، از نوع سنگ «دیوریت» [۱۶] و به وزن هزار تا هزار و پانصد کیلوگرم است. این سنگ، سند مدوّنی است که جزئیات عادات و رسوم بابلیها و اقوام مجاور سرزمین آنها را بیان می‌دارد. از نظر حقوقی، برای اوّلین بار در تاریخ، «حمورابی» قوانینی را در آن کتیبه مدوّن ساخته که دانشمندان آن را نه تنها از نظر تاریخ مشرق‌زمین، بلکه از حیث تاریخ عمومی جهانیان نیز، بزرگترین سند می‌دانند. «حمورابی» - که از فاتحان بزرگ قدیم می‌باشد - با بجای گذاشتن این کتیبه، نشان داد که در آن تاریخ بابل دارای بهترین تمدّن و فرهنگ بود. او همچنین دستور داده بود چند نسخه از این کتیبه تهیه شود که «شوتروک ناخوته»، این لوح عظیم را از بابل به غنیمت گرفته و با خود به شوش آورد و «آشور بانپیال» هنگام فتح شوش به علت سنگینی لوح مزبور، از انتقال آن به «نینوا» خودداری کرد. این سنگ ۲ متر و ۲۵ سانتیمتر ارتفاع دارد و شامل دو قسمت است. قسمت بالای آن به اندازهٔ ۶۰/۶۵×۰/۶۰ مجلسی را نشان می‌دهد که در آن خدای «شاماش»، به صورت مردی روی تخت نشسته و در حال دادن قلمی به «حمورابی» است، و در قسمت پایین، متون قانونی به خطّ میخی بابلی شامل ۲۸۲ ماده و متضمّن موضوعات زیر است: [۱۷]

1. Napirasu.

2. Naramsin.

3. Gustave Jequier.

امور مربوط به قضات، افترا، خریدن شهود، مجازات قاضی ناپاک، بی‌عدالتی قضات، امور مربوط به افسران و مجازاتهای آنان در صورت ارتکاب اعمال ناشایست، دهداری، حقوق ارباب و رعیت، آبیاری، شرایط چرانیدن اغنام و احشام، کارهای مزارع و باغات، حقوق خانواده، ازدواج، حقوق بردگان و آزادگان، حقوق تجاری، دستمزد پزشکان و دامپزشکان، معماران، کشتیرانی، کشتی‌سازی و غیره پیش‌بینی شده است. اساس مجازات در این قوانین قصاص است. حقوق زن از هر حیث لحاظ شده و مواد متعددی را به آن اختصاص داده است. جهت آشنایی بیشتر به اینگونه قوانین، بعضی از آنها در زیر آورده می‌شود:

- ماده ۷ - اگر کسی پسر خردسالی را بدزدد، مجازات او مرگ است.
- ماده ۱۵ - اگر کسی غلام و یا کنیزی را از دیار و یا از شخص نجیبی وادار به فرار کند، محکوم به مرگ است.
- ماده ۱۷ - اگر کسی غلام و یا کنیز فراری را در بیابان دستگیر کند و به اربابش تحویل دهد دو «شیکل» [۱۸] نقره پاداش دارد.
- ماده ۲۰ - اگر غلام فراری از خانه شخصی که وی را دستگیر کرده مجدداً فرار کند، این شخص پیش ارباب او سوگند خورده و تبرئه می‌شود.
- ماده ۲۵ - شخصی که به قصد خاموش کردن حریق وارد خانه کسی می‌شود، هرگاه به مال صاحبخانه چشم داشته باشد، او را باید در همان آتش اندازند.
- ماده ۳۳ - اگر کسی گاو و گوسفندی را که شاه به افسری بخشیده است از آن افسر با پول بخرد، از این معامله محروم خواهد شد.
- ماده ۳۶ - مزرعه، باغ و منزل یک افسر و مأمور اخذ مالیات، فروش نمی‌رود.
- ماده ۳۷ - اگر کسی مزرعه، باغ و منزل افسر و مأمور اخذ مالیات را بخرد، معامله‌اش باطل و از پولی که داده است، محروم خواهد شد و مزرعه و باغ و منزل به مالک اصلی بازگردانده خواهد شد.
- ماده ۳۹ - مزرعه و باغ و منزلی را که شخصی می‌خرد، می‌تواند آن را به زن و دخترش هبه کند و یا در قبال دین، رهن کند.
- ماده ۴۰ - مزارع باغ و منزل را می‌توان برای تضمین امر تجاری و یا یک امر

فروق العاده به پول تبدیل کرده و به فروش رسانند، این عمل در مورد محصول باغ، منزل و مزرعه نیز به کار می‌رود.

ماده ۴۳ - اگر کسی مزرعه‌ای را شخم نکند و زمین را بدون کشت نگه دارد، برحسب میزان محصول گندم زمین مجاور، باید به مالک اصلی، غله تحویل بدهد و زمینی را که شخم نکرده و لم یزرع گذاشته است، ناچار است آنجا را شخم کرده و بذرافشانی نموده، و سپس آن را به صاحب خود پس بدهد.

ماده ۵۹ - هرگاه کسی بدون اطلاع مالک اصلی، درخت باغ میوه‌داری را قطع کند، معادل نصف «مین» باید نقره بپردازد.

ماده ۱۰۸ - هرگاه در منزل شراب‌فروشی، یاغیان گردهم آیند و او آنها را دستگیر نکند، یا مراتب را به قصر شاهی اطلاع ندهد، شراب‌فروش محکوم به اعدام است.

ماده ۱۲۸ - اگر کسی با زنی ازدواج کند و خواسته‌های مشروع او را انجام ندهد، زن زوجه او به شمار نخواهد آمد.

ماده ۱۲۹ - اگر زنی با مرد بیگانه‌ای همبستر شود، آن را باید به یکدیگر بسته و در آب افکنند تا حدی که شوهر زن از مرگ همسر خود مطمئن شود.

ماده ۱۳۰ - اگر زنی در خانه پدرش با مرد بیگانه‌ای روابط نامشروع پیدا کند، هرگاه در حالت همبستری دیده شوند، مرد محکوم به اعدام و زن از شهر بیرون انداخته خواهد شد.

ماده ۱۳۶ - هرگاه مردی شهر خود را ترک کند و یا فرار کند و زنش به خانه دیگری رود، آن مرد اگر برگردد، زن حق ندارد به خانه شوهر قدیمی مراجعت کند.

ماده ۱۵۵ - اگر مردی با نامزد پسرش ارتباط برقرار کند، دست و پایش را باید ببندند و در آب افکنند.

ماده ۱۵۷ - اگر کسی مانند پدر خود با مادر خود روابط نامشروع برقرار کند، هر دو را باید سوزانند.

ماده ۱۹۶ - اگر کسی چشم مرد آزادی را درآورد، چشم او را باید درآورد.

ماده ۲۰۰ - اگر کسی دندان کسی را بشکند، باید دندانش را شکاند.

مادّه ۲۱۵ - اگر پزشکی با ابزار برنزی جراحی را خوب کند و لگه سفیدی چشم را با آن ابزار معالجه کند، ۱۰ «شیکل» نقره دستمزد طبابت خود را خواهد گرفت.

مادّه ۲۱۶ - اگر مریضی با وضعی که گذشت از طبقه نجبا باشد، فقط پنج «شیکل» نقره خواهد پرداخت.

مادّه ۲۱۷ - اگر مریض غلام شخص آزادی باشد، دو «شیکل» نقره به طیب پرداخت می‌شود.

مادّه ۲۱۸ - اگر طیب زخمی را معالجه نکند و چشم را بدتر کند، دو دستش را باید قطع کرد.

مادّه ۲۱۹ - اگر بر اثر معالجه جراح بزرگی، مریض، غلامی باشد و بمیرد، باید طیب، غلامی را به مالک بدهد.

مادّه ۲۲۴ - اگر دامپزشک یک گاو یا یک الاغ را معالجه کند، صاحب گاو یا الاغ، باید شش جزء از یک «شیکل» نقره را به طیب دستمزد بدهد.

مادّه ۲۲۸ - اگر معماری خانه‌ای را بسازد، دو «شیکل» نقره دستمزد خواهد گرفت.

مادّه ۲۲۹ - اگر معماری خانه‌ای را بسازد، و رعایت استحکام آن را نکند، به طوری که خانه فروبریزد و صاحبخانه زیر آن بماند، خانه معمار را باید بر سرش خراب کرد.

مادّه ۲۳۰ - اگر پسر صاحبخانه بمیرد، پسر معمار را باید کشت.

مادّه ۲۳۱ - اگر غلام صاحبخانه بمیرد، معمار باید غلامی را به او بدهد.

مادّه ۲۴۵ - اگر کسی گاوی را کرایه کند و بر اثر مراقبت نکردن و یا در اثر ضربتی گاو بمیرد، در مقابل باید گاو دیگری به صاحبش بدهد.

ب - مجسمه مفرغی ملکه ناپیراسو^۱

این مجسمه یکی از شاهکارهای هنری ایلام و مربوط به قرن پانزدهم ق.م. است. مجسمه مزبور از مفرغ ساخته شده و ۱,۷۵۰ کیلو وزن دارد. فرانسویان تا زمان کشف این

1. Napirasu.

مجسمه در ۱۹۰۳ م. در تپه «آکروپل»، صدها مجسمه مفرغی به دست آورده و به پاریس فرستاده بودند، اما هیچ یک ارزش این مجسمه را ندارد. رئیس موزه ایران باستان در کتاب خود تحت عنوان *ویرانه‌های شوش* [۱۹] می‌نویسد:

«اگرچه تا این تاریخ رقمی در دست نیست، اما می‌توان حدس زد که تا این زمان دو برابر مقدار مفرغ آلات کشف گردیده است و هرگاه مجموع ابزار مفرغ غارت‌شده و مفرغهایی که مورد استفاده سپاه «اسکندر مقدونی» قرار گرفته است، به حساب بیاوریم، می‌توان به اهمیت تمدن این سرزمین پی برد.»

ارتفاع مجسمه بالغ بر ۱/۲۹ متر می‌باشد و بدون سر و بازو است. «آشور بانیپال» بنا به گفته خود وی، در حمله به شوش، بیش از سی و دو مجسمه سلاطین و خدایان را به غارت برد، اما به علت سنگینی این مجسمه از حمل آن خودداری کرد، و در مقابل با گرز، سر و گردن، و شانه مجسمه ملکه را منهدم کرد. هنگامی که فرانسویان صندوق حاوی مجسمه مزبور را که وسیله ده قاطر کشیده می‌شد، حمل می‌کردند، مجسمه به رودخانه «کارون» افتاد و هیأت علمی فرانسه با زحمت زیاد توانستند آن را از آب بیرون آورده و به موزه «لوور» پاریس برسانند.

ساختن چنین مجسمه‌ای بدون عیب هنری، از نظر فنی نیز اعجاب‌انگیز است، و انگهی این مجسمه، وجود کارگاه‌ها و کوره‌هایی را که قادر به ذوب کردن مقدار زیادی مفرغ بود، به ثبوت می‌رساند. تاکنون قالب این مجسمه‌ها به دست نیامده و معلوم نیست، آنها را از چه موادی می‌ساخته‌اند، اما بی‌گمان کوره‌هایی جهت ذوب فلزات وجود داشته و فن فلزکاری نیز در آن دوران بسیار پیشرفته بوده است.

روی دامن ملکه «نایپراسو»، کتیبه‌ای به زبان انزابی و به خط میخی نقر گردیده است که توسط «شیل»^۱ دانشمند خط‌شناس فرانسه خوانده شد. در کتیبه مزبور چنین نوشته شده است:

«من ملکه نایپراسو هستم، زن «اونتاش‌گال» [۲۰]، من بانو «نایپراسو» زن «اونتاش‌گال» می‌باشم، آنکه مجسمه مرا صاحب شود، آنکه آن را از جای خود دور سازد، آنکه توضیحات مربوط به این پیکر را زایل سازد، آنکه اسم مرا پاک و

1. Vincent Scheil.

نابود کند، ای «گال» شاه خدایان، ای «اینشوشیناک» بزرگ، ای «ناخونته» عالی مقام، مرتکب، هیچگاه صاحب نامی نگردد، نسل او برافتد، ای خدایان، او را مخدول خویش کرد و این است هدایای من، ۶۰۰ قرص نان، ۱۳۰۰۰...»

از مفاد کتیبه چنین برمی آید که در محل مقدسی نصب شده بوده و وضع ساده آرایش ملکه، از هر حیث متناسب چنین منظور است.

ج - لوح پیروزی سنگی کتیبه دار «نارام سین»

لوح پیروزی «نارام سین» پادشاه آکاد، که در حدود ۲۶۰۰ سال ق.م. می زیست، در ششم آوریل ۱۸۹۵ م. / ۱۳۱۲ ه. ق کشف شد و در حال حاضر در موزه «لوور» قرار دارد و در ردیف بزرگترین آثار صنعتی جهان قدیم به شمار می رود و از لحاظ زیبایی نیز تاکنون چنین کتیبه ای یافت نشده است. «شوتروک ناهوته» [۲۱] یکی از پادشاهان ایلام به دنبال لشکرکشی و جنگ با اقوام «لولوبی» [۲۲] و شکست آنها، لوح پیروزی را به شوش آورد. «نارام سین» از پادشاهان مقتدر آکاد بود. وی علاقه زیادی به ساختن معبد و قصر داشت. دو لوح تاریخی از وی بجای مانده است، یکی لوحی است که در شمال بین النهرین در قریه ای به نام «ناردین» به دست آمده و اکنون در موزه «توپکاپی» استانبول است و دیگری «لوح پیروزی» در اندازه های دو متر در ۱۲۵ سانتیمتر و به ضخامت ۱۸ الی ۳۵ سانتیمتر است. این کتیبه، حاکی از روابط «نارام سین» یا اقوام «لولوبی» است که در آن شاه غالب در پیشاپیش سپاه خود، اقوام مزبور را تا کوهستانها عقب رانده و خود در حال بالارفتن از کوه است، و مغلوبین به سوی او دست دراز کرده اند. صنعتگر این کتیبه هنری، نهایت مهارت و استادی را در آن بکار برده و به صورت هنرمندانه ای، هشت نفر سپاهی را که «نارام سین» در جلو آنان است حجاری کرده است. دو نفر از آنان طلایه دار سپاه و شش نفر دیگر از سپاهیان هستند. در برابر شاه، مجروحی بر اثر ضربت او به زمین افتاده و چهار نفر از مغلوبین به حالت تضرع دستهای خود را بلند کرده اند که حاکی از شکست آنان است. دو درخت با شکل خاصی، بیانگر و نشان دهنده مرتفعات جنگل است. حجاری این کتیبه، بیشترین مهارت هنری خود را صرف نقش شاه کرده و با دقت کامل، رعایت کلیه تناسب اندام وی را کرده است که هر بیننده ای را به تحسین و تعجب وامی دارد.

در این نقش در پای کوهی، شخصی دیده می‌شود که صورتش متوجه «نارام‌سین» است و پیرامون او زخمیان و کشته‌شدگان افتاده‌اند. او سلاح خود را به زمین افکنده و دو دست خود را متوجه صورت خود کرده است. در این نقش کسانی نیز دیده می‌شوند که در حال گریزند.

در این لوحه، مجموعاً هفده نفر دیده می‌شوند که نه نفر از آنان «اکدی» و هشت نفرشان از اقوام «لولوبی» هستند. «اکدیها» شامل سلطان و دونفر ریشدار می‌باشند، که هریک در رأس ستون قرار گرفته‌اند. سه نفر دیگر بدون ریش هستند، دونفر در صف بالا و یکی در پایین نشان داده شده‌اند. یک نفر از ریشوها، کماندار و مأمور طلایه‌دار است. در میان شکست‌خوردگان دو جسد جوان بدون ریش و سه نفر فراری ریشو قابل تشخیص است. [۲۳]

از کشفیات مهم دیگری که توسط فرانسویان در شوش به عمل آمده عبارتند از:

– ستون سنگی «مانیچتوسو»^۱

مانیچتوسو یا «مانیشتوسو» از پادشاهان آکاد در حدود سه هزار سال ق.م. می‌زیست. این ستون که حاوی کتیبه مفصلی در مورد مسائل قضایی است، و «شوتروک ناهونته» جزو غنایم خود در جنگ با «لولوبی» به شوش آورده بود، در ۱۸۹۹ م. / ۱۳۱۶ ه. ق توسط هیأت «دومورگان» کشف شد.

– جام «ایدادو شوشیناک»^۲

– سنگ‌نوشته‌های ایلامی مقدم

– بنای آجری یادگار «شوتروک ناهونته»

– شیرهای مرمرین که از زمستان ۱۸۹۹ تا آغاز ۱۹۰۰ م. / ۱۳۱۷-۱۳۱۶ ه. ق کشف

شدند. [۲۴]

آثار تاریخی شوش که تا امروز در نتیجه حفاریها به دست آمده است، شامل تمام آثاری است که در جلگه خوزستان که قلمرو شوش قدیم به حساب می‌آید کشف شده است. در گوشه و کنار این سرزمین آثار تمدنهای باستانی یافت می‌شود، که همه حاکی از تمدن مردمانی است که از شرق، یعنی از اطراف فلات و کویر ایران، به این نقطه آمده‌اند و ادامه این ساختارهای تمدنی تا بین‌النهرین کشیده شده است.

1. Manichtousu.

2. Idadou Chouchinak.

یک قرن بررسی، مطالعه، تحقیق و حفّاری توسط هیأت‌های علمی در شوش و جلگه خوزستان، اطلاعات بسیار زیاد و ارزنده‌ای را در مورد تاریخ و تمدن گذشته بشر در اختیار دانشمندان گذاشته است، و با توجه به غنای آثار باستانی که در این دشت وجود دارد و بیشتر آنها هنوز دست‌نخورده است، فعالیت باستان‌شناسان در آینده می‌تواند نکات دیگری از تاریخ و تمدن این سرزمین را روشن کند.

هیأت فرانسوی به ریاست «دومورگان» که از ۱۸۹۷ تا ۱۹۱۱ م. / ۱۳۱۵ تا ۱۳۲۹ ه. ق در شوش، اطراف تهران و طولش، مازندران، آذربایجان و نقاط دیگر به بررسی و حفّاری پرداخت، آثار بی‌شمار زیادی را از دوران مختلف تمدن ایران، از شوش به دست آورد و بر اساس قرارداد ۱۱ ماه اوت ۱۹۰۰ م. / ۱۴ ربیع‌الثانی ۱۳۱۸ ه. ق بین ایران و فرانسه، به آن کشور واگذار شده بود. بر اساس قرارداد مزبور سایر هیأت‌های علمی نمی‌توانستند دست به اکتشاف بزنند. دستاوردهای حفّریات، بین سالهای ۱۹۰۲-۱۸۹۷ م. / ۱۳۱۵ تا ۱۳۲۰ ه. ق، توسط «دومورگان» در «گراندپاله» [۲۵] پاریس به نمایش گذاشته شد و پس از آن تمامی اشیاء به موزه «لوور» سپرده شده و در طبقه همکف در غرفه‌ای به نام «ژاک دومورگان» جمع‌آوری گردید. بار دیگر، در ۱۹۰۵ م. / ۱۳۲۳ ه. ق دستاوردهای «دومورگان» در «لوور» به نمایش گذاشته شد که شامل هزاران قطعه می‌شد؛ به طوری که در سفر «مظفرالدین‌شاه» در ۱۹۰۰ م. به پاریس که قرار بود از موزه «لوور» نیز دیدار کند، «ژرژ لیگ»^۱ وزیر فرهنگ و صنایع مستظرفه و هنرهای زیبای فرانسه - که مأمور پذیرایی از وی بود - طوری برنامه‌ریزی کرده بود که شاه هنگام دیدار خود از موزه، به تالار ایران نرود، زیرا وی می‌ترسید که شاه آثار گرانبهایی را که مادام «دیولافوا»^۲ و مسیو «دومورگان» از ایران آورده بودند، ببیند و از دیدن جواهرات و کاشیهای گرانبها خشمگین شود؛ چرا که در آن تاریخ هنوز قرارداد ۱۹۰۰ م. امضاء نشده بود و این احتمال وجود داشت که فرصت فرانسه که به اهتمام «دلکاسه» وزیر امور خارجه و «لیگ» وزیر فرهنگ خود، مترصد فرصت مناسبی برای قبولاندن نظریات خود به ایران بود از دست برود. برای احتراز از این امر، وزیر فرهنگ، شاه را در تالارهای آثار نقّاشی و کنده‌کاری سرگرم کرد. اما شاه در حین تماشا ناگهان گفت: «مرا به تالار مخصوص ایران ببرید» البته نمی‌شد که این دستور را نادیده گرفت. آقای «لیگ» که تا حدّی دست و پای خود را گم

1. Georges Lige.

2. Dieulafoy.

کرده بود، آهسته به رئیس مستحفظین موزه دستوراتی می‌دهد و به اعلیحضرت پیشنهاد می‌کند که خوب است قبل از رفتن به آنجا اندکی استراحت فرمایند. در همین فاصله اندک، مستخدمین و نگهبانان با سرعت و تردستی جواهرات و کاشیهای قیمتی را بیرون بردند. شاه که به تالار آمده بود، بی آنکه چیزی از این خدعه و ترفند مأمورین بفهمد، از اینکه این همه آثار شگفت هنر ایرانی را در آنجا جمع کرده‌اند، خیلی هم اظهار شادمانی کرده و بعد با کمال لطف گفت: «وقتی که من هم در تهران موزه‌ای درست کنم، تالار مخصوصی برای فرانسه ترتیب خواهم داد.» [۲۶]

پس از آن نیز کشفیات زیادی به پاریس فرستاده شد. مدارک موجود تعداد صندوقهای حاوی اشیای مکشوفه ارسالی به فرانسه توسط «دومورگان» را در سه دوره مربوط به سالهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۲ تا ۱۹۰۸ م. / ۱۳۱۹، ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶ ه. ق.، متجاوز از ۵۰۰ عدد ذکر می‌کند که در این میان تنها محتویات صندوقهای ارسالی در مرحله سوم در بهار ۱۹۰۸ م. / ۱۳۲۶ ه. ق. را که شامل دستاوردهای حفاریات سالهای ۱۹۰۷ الی ۱۹۰۸ م. بود، بیشتر از ۲,۰۰۰ قطعه ذکر کرده‌اند. [۲۷] «دومورگان» سرانجام توسط «لامپر» منشی هیأت باستان‌شناسی فرانسه در ایران و به‌خصوص «والتن» همکار «دومورگان»، به اختلاس و جعل متهم شده و با اقامه دعوی علیه وی، «والتن» جزوهای به نام «افتضاح و رسوایی هیأت باستان‌شناسی در ایران»^۱ تدوین کرده و در آن از خلافتکاریهای «دومورگان» پرده برداشت، اما «کلمانسو» [۲۸] که از زمان تصدی پست وزارت فرهنگ فرانسه تا نخست‌وزیری، از وی حمایت می‌کرد، مورد اعتراض مطبوعات پاریس از جمله روزنامه اومانیه قرار گرفت و در تاریخ بیست و چهارم سپتامبر ۱۹۰۸ م. / ۱۳۲۶ ه. ق. نوشت: «آیا واقعیت دارد که دیوان محاسبات، بیهوده مطالبه جزئیات مخارج هیأت باستان‌شناسی «دومورگان» را کرده است؟» و در مقالات بعدی نوشت: «پرونده امور مالی «دومورگان» با اعمال نفوذ یک مقام عالی دولتی که به عقیده بعضی از صاحب‌نظران، خود رئیس‌الوزرا بود، راکد مانده است.» این ماجرا که هشت سال به طول انجامید، سرانجام با استعفای پرسروصدای «دومورگان» در ۱۹۱۲ م. / ۱۲۹۱ ش. که موزه «لوور» را مملو از مجموعه‌های آثار باستانی ایران کرده بود، خاتمه

1. Lois Watelin, lie Scandale dale Delegation on Perse.

یافت. نامبرده در استعفانامه خود که در روزنامه لوماتن^۱ یکی از روزنامه‌های صبح فرانسه، در شانزدهم اکتبر ۱۹۱۲ م. / ۱۲۹۱ ش. به چاپ رسید، نوشته بود: "... نمی‌توانستم حدس بزنم که در غیابم، دیدگاه دولت فرانسه نسبت به من تغییر خواهد کرد و از تعهدات و قولها، حتی خاطره‌ای هم باقی نخواهد ماند. موزه «لوور» مملو از مجموعه‌های آثار باستانی دستاوردهای هیأت ماست..." [۲۹]

در طول سالهای ۱۸۹۶ تا ۱۹۱۲ م. / ۱۳۱۴ تا ۱۳۲۹ ه. ق. هیأت «دومورگان»، تنها هیأت فرانسوی نبود که در ایران به تحقیقات و حفاریات علمی و باستان‌شناسی مشغول بود، بلکه همزمان، هیأت‌های دیگری نیز در نقاط مختلف، به حفاریات و یا به تحقیقات دست زدند که عبارتند از:

۱. ژرویه کورتلمون^۲: وی در ۱۹۰۱ م. / ۱۳۱۹ ه. ق. / ۱۲۸۰ ه. ش. با نام مستعار «حاج عبدالله» مسلمان الجزایری، از سوی وزارت فرهنگ و هنر فرانسه به همراه شخص دیگری به نام «بوردات»^۳ نماینده انجمن آسیایی فرانسه، طی اقامت جاسوس‌گونه دوهفته‌ای خود و با تغییر لباس، توانست به هر کجا که میل داشت راه یابد و مدارک جالبی را از نظر باستان‌شناسی و هنر اسلامی به دست آورد.

۲. هنری رنه دالماین^۴: نامبرده در ۱۹۰۷ م. / ۱۳۲۵ ه. ق. / ۱۲۸۶ ه. ش. از طرف دولت فرانسه مأموریت یافت که برای رسیدگی به وضعیت ابنیه قدیمی، و تهیه گزارشی به ایران مسافرت کند. «دالماین» مجموعاً سه ماه در ایران اقامت کرد و از منطقه خراسان تا منطقه بختیاری را مورد بررسی قرار داد. وی که متخصص خطوط باستانی بود، در قوچان دست به حفاری زد، اما به علت مخالفت مقامات محلی، قبل از حصول به نتیجه‌ای منطقه و ایران را ترک کرد. «دالماین» یادداشتها و مدارک گردآوری شده خود در این مسافرت را به صورت خاطرات در چهار جلد چاپ و منتشر کرد. [۳۰]

۳. موریس پزار^۵: «پزار» سرپرست یک هیأت فرانسوی در بوشهر بود، حفاریات و تحقیقات وی در آنجا نشان داد که در زمانهای بسیار قدیم، اقوامی وحشی، که احتمالاً ایلامی بودند در آن منطقه زندگی می‌کردند. «پزار» همچنین بین سالهای ۱۱-۱۹۰۹ م. / ۱۳۲۹-۱۳۲۷ ه. ق. در دو نوبت در شوش دست به حفاریات زد.

1. *Le Matin*.

2. Gervais Courtellemont.

3. Bordat.

4. Henri René d'Allemagne.

5. Morice Pezard.

آخرین سفر «دومورگان» به ایران در ۱۹۱۱ م. / ۱۳۲۹ ه. ق بود و با استعفای وی در سال بعد، «پرشل»^۱ ریاست هیأت را عهده‌دار شد [۳۱] اما سرپرستی عملیات حفاری را «دومکنم»^۲ به عهده داشت. در همین تاریخ دولت فرانسه شخصی به نام «فوسی» را برای کاوش در آثار باستانی همدان به ایران اعزام کرد، همچنین یکی از اساتید دانشگاه «لیون» به نام «ویرولد»^۳ به منظور تأیید اعتبار اختیار واگذار شده به فرانسه، مأمور مطالعه زبان فارسی در ایران شد. در ۱۹۱۳ م. / ۱۳۳۱ ه. ق. «پی‌یه»^۴ در شوش با «شیل» و «دومکنم» به همکاری پرداخت.

در ۱۹۱۴ م. / ۱۳۳۲ ه. ق مسیو «دومکنم» رسماً به جانشینی «دومورگان» انتخاب شد، و با اینکه نامبرده حدود سی و یک سال در سمت رئیس هیأت علمی فرانسوی در شوش بود، اما در عمل، وقوع جنگ جهانی اول و پی‌آمدهای آن، که گریبانگیر کشورهای اروپایی شده بود، در کار این هیأت نیز تأثیر گذاشت. در این جنگ فرانسه، با سیاست استکباری خود به شمال آفریقا و «مغرب» متشکل از مراکش، تونس و الجزایر، جنگ انداخت و با رفتن «دومکنم» از ایران برای عزیمت به جبهه جنگ، در کار هیأت مزبور، وقفه به وجود آمد. به دنبال او «پی‌یه» و «پزار» نیز از ایران رفتند. در ۱۹۱۴ م. / ۱۳۳۴ ه. ق. / ۱۲۹۳ ه. ش عملیات حفاری تپه شوش، با هجوم ایلات چادر نشین مختل شد و حفظ و حراست از آن را یکی از افراد «شیخ خزعل» [۳۲] - که در قلعه فرانسویان سکونت کرده بود - به عهده گرفت. هنگامی که در سوم اوت ۱۹۱۴ م. / ۱۰ رمضان ۱۳۳۲ ه. ق. / ۱۱ مرداد ۱۲۹۳ ه. ش، جنگ جهانی اول [۳۳] - که مقدمات آن از سالها قبل میان دول عضو اتحاد مثلث و دول اروپای مرکزی فراهم شده بود - آغاز شد، با وجود اینکه دولت ایران، تحت حکومت قاجاریه و به زمامداری «مستوفی الممالک» اعلام بیطرفی کرده بود، مع‌ذالک دو دولت روسیه و انگلستان - که در ایران دارای منافع استراتژیکی بودند - به بیطرفی ایران اعتنا نکرده و به شمار نیروهای خود در این کشور افزودند. یک تیپ مختلط انگلیسی- هندی، جنوب ایران را به اشغال خود درآورد و سرتاسر خوزستان شامل کلیه مناطق نفتی و متعاقباً قلعه استحکاماتی شوش را نیز متصرف شد. در نتیجه نه تنها کاوشهای باستان‌شناسی در شوش و اطراف آن

1. Pershel.

2. Roland de Mecquenem.

3. Virolleaud.

4. Pillet.

متوقف گردید، بلکه سربازان انگلیسی و هندی به آثار باستانی خساراتی نیز رساندند. چند سال بعد در جنگ جهانی دوم که در اوّل سپتامبر ۱۹۳۹ م. / ۱۰ شهریور ۱۳۱۸ ه. ش. با حمله هیتلر به لهستان آغاز شد و شعله آن بیشتر کشورهای جهان را فراگرفت و ایران که به منزله «پل پیروزی» برای متفقین درآمده بود، در سوم شهریور ۱۳۲۰ ه. ش. از سمت جنوب مورد تهاجم انگلیسیها قرار گرفت و علاوه بر خساراتی که به این کشور وارد آمد، سربازان آنها صدمات زیادی را به ویرانه‌های تاریخی وارد آوردند. سربازان متفقین چون خود را برای ساختن جاده و پل نیازمند به سنگ و شن می‌دیدند، ویرانه‌های قصرهای «داریوش» را - که دارای ستونها و سرستونهای سنگی بی‌نظیری بودند - با مواد منفجره قطعه‌قطعه کرده و در ساختن جاده و پل مورد استفاده قرار دادند و از این طرق خسارات جبران‌ناپذیری به آثار باستانی و تاریخی این منطقه وارد آوردند.

از ۱۹۲۱ م. / ۱۳۰۰ ه. ش. هیأت «دومکنم» بار دیگر کار خود را در تپه شوش آغاز و تصمیم گرفت ترانشه بزرگی بین قلعه و ساختمان قلعه، محل سکونت هیأت حفاری و ترانشه بزرگ «دومورگان» حفر کند، این عملیات تا ۱۹۳۹ م. / ۱۳۱۸ ه. ش. ادامه داشت و به طور کلی «دومکنم» در ۱۹۴۵ م. / ۱۳۲۴ ه. ش. تا پایان جنگ دوم جهانی ریاست کاوشهای علمی فرانسه در شوش را عهده‌دار بود. [۳۴]

چون ساکنان شوش و اطراف آن، بیشتر از کارگران تنگدست بودند و خاطره خوبی از هیأت‌های علمی فرانسه و بخصوص از هیأت «دومورگان» نداشتند، از همان بدو ورود «هیأت دومکنم» به شوش، بنای بدرفتاری با آنها را در پیش گرفتند و طوایف اطراف نیز به آنها کمک می‌کردند. در ۲۷ مارس ۱۹۲۳ م. / ۶ فروردین ۱۳۰۲ ه. ش. سفارت فرانسه، طی یادداشت شماره ۲۸ به اطلاع وزارت امور خارجه رساند که سه نفر از اعضای هیأت فرانسوی توسط ایل «عمله‌لر» (کارگران) به گروگان گرفته شده‌اند (سند شماره ۱) و لذا تقاضای خلاص کردن آنها را کرد. به دنبال آن، وزارت امور خارجه موضوع را جهت پیگیریهای لازم به اطلاع وزارت جنگ و حکومت خوزستان می‌رساند (اسناد شماره ۲ و ۴). در ۱۰ فروردین ماه، وزارت کشور و جنگ به وزارت امور خارجه خبر می‌دهند که غائله رفع شده و اشرار متواری شده‌اند و به طوری که از کنسول انگلستان در اهواز کسب اطلاع شده است، از فرانسویان رفع وحشت شد (اسناد شماره ۵ و ۶) و شوش امن و هیأت فرانسوی نیز آسوده هستند.

در این ایام، که اخبار خروج بی حساب اشیای عتیقه به دست آمده از شوش در سرتاسر اروپا پیچیده بود، سایر کشورها نیز به شرکت در این «تاراج» اظهار تمایل نشان می دادند. در ۱۷ فروردین ۱۳۰۲ ه. ش. سفارت ایران در برن (پایتخت سوئیس). خبر روزنامه *The Argus* را مبنی بر انحصار حفاریات فرانسویان در ایران و اینکه یکی از باستان شناسان انگلیسی که در مصر به حفاری مشغول بوده است و جسد مومیایی یکی از فراعنه را کشف کرده، در صدد برآمده است که حفاریات خود را در جنوب ایران دنبال کند، به وزارت امور خارجه ارسال می دارد (سند شماره ۳). سفیر ایران در این نامه متذکر می گردد که با توجه به باارزش بودن آثار باستانی، بایستی دولت از خروج بی رویه آن جلوگیری کرده و مانند کشور مصر، که بخش اعظم اکتشافات انگلیسیها را به موزه قاهره منتقل می کند، عمل نماید؛ و یا مانند کشورهای «ایتالیا» و «یونان» که بکلی خروج آثار عتیقه را ممنوع کرده اند. در این ایام، سفارت فرانسه در تهران طی یادداشت شماره ۶۵ به وزارت امور خارجه، ضمن گوشزد کردن انحصار حفاریات فرانسه، درخواست اطلاعاتی در مورد کسب امتیاز حفاری توسط «محتشم السلطنه» را می کند (سند شماره ۸). وزارت امور خارجه موضوع را از «محتشم السلطنه» وزیر وقت وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه که متولی امر بود، استفسار می کند و وزارت مزبور بی اساس بودن آن را متذکر شده و می نویسد:

«اما مسأله دویم که کمال اهمیت را دارد، امتیازنامه هایی است که فرانسه ها (فرانسویان) در این خصوص در دست دارند و البته آن وزارت جلیله تصدیق می فرمایند که این امتیاز یکی از بزرگترین حقوق دولت ایران را از حیث علم و تاریخ و صنعتی و ثروت پایمال نموده و بکلی منافع به این عظمتی را که تمام ملل متمدنه امروز در صدد هستند، برای شرف و مقام خود حفظ نمایند از میان برده و این حق کوچکی نیست که بتوان از آن صرف نظر نمود. دولت فرانسه هم که یکی از اولین دول متمدنه است، نباید راضی شود که چنین اکتشافات، حتی بدون تفتیش دولت ایران به عمل آمده و تمام آثار تاریخی ایران به مفتی و رایگان از دست رفته و خارج شود و برای دولت و ملت ایران فقط تأسف و ندامت باقی بماند.» (سند شماره ۹)

محتشم السلطنه در ادامه پاسخنامه می نویسد:

... باید اقدامی مؤثر بعمل آید که دولت از یک‌چنین حق بزرگی که موجب افتخار و آبروی مملکت است، محروم نماند. وزارت معارف، نتیجه سریع اقدام عاجل آن وزارت جلیله را منتظر و مترصد است."

بدین ترتیب از اوایل ۱۳۰۲ ش. زمزمه مخالفت با امتیازنامه حفریات آغاز می‌گردد. پس از چند ماه، بنا به تصمیم هیأت دولت مقرر می‌شود کمیسیونی به نام «کمیسیون عتیقات» تشکیل و نظامنامه جدیدی با شرکت نمایندگان وزارت معارف، وزارت امور خارجه و وزارت مالیه تدوین شد تا پس از تصویب مجلس، به مورد اجرا گذاشته شود (سند شماره ۱۱). در اواخر ۱۳۰۲ ش. برابر با ۱۹۲۴ م. که فرانسویان به سرپرستی «دومکنم» در شوش، به شدت مشغول حفریات و اکتشافات جدید بودند و علاوه بر هیأت خودشان، از پانصد نفر کارگر ایرانی نیز استفاده می‌کردند (سند شماره ۱۶) مقامات و دولتمردان ایران - که شاید کم‌کم به اهمیت و ارزش اشیای تاریخی که توسط فرانسویان کشف و به تاراج می‌رفت پی می‌بردند - قراردادهای ۱۸۹۵ م. / ۱۳۱۲ ه. ق. و ۱۹۰۰ م. / ۱۳۱۸ ه. ق. را برخلاف مصالح کشور تشخیص دادند. در این رابطه در بهمن ۱۳۰۲ ش. فروغی (ذکاءالملک) وزیر وقت امور خارجه، طی نامه‌ای به وزارت معارف، پیشنهاد جرح و تعدیل در قرارداد ۱۹۰۰ م. را داده و می‌نویسد که: «چون در قرار مزبور منافع ایران در نظر گرفته نشده است، لذا وزارت امور خارجه با توجه به سوابق امر، از سفارت فرانسه در تهران خواسته است نظر دولت ایران را در مورد تغییر قرارداد فوق، به اطلاع دولت متبوع خود برساند»، و تقاضا شده بود که از هر نظر و طرحی که وزارت معارف دارد، وزارت امور خارجه را مطلع نمایند (سند شماره ۱۳). در همین تاریخ، سفارت فرانسه در تهران نیز، ارسال درخواست تغییر در قرارداد ۱۹۰۰ م. به دولت متبوع خود را به اطلاع وزارت امور خارجه (ذکاءالملک) می‌رساند (سند شماره ۱۵).

این ایام، مصادف بود با کشف گنجینه جدیدی [۳۵] در شوش که «دومکنم» اجزای آن را در سیزده صندوق بسته‌بندی کرده و قصد خروج آنها را از بندر خرمشهر داشت. «مهدیقلی» کارگزار خوزستان، طی نامه شماره ۲۶ خبر این کشفیات را به انضمام صورت مجلس، به وزارت امور خارجه ارسال می‌دارد (سند شماره ۱۶). وی در این نامه می‌نویسد که چون گمرک حق بازرسی صندوقها را ندارد، می‌توان تصور کرد که خیلی چیزها حیف و میل می‌شود و امسال اسبابهای زیادی کشف شده است؛ از جمله یک قبر متعلق به زنی همراه با جواهراتش که مربوط به چهارهزار سال قبل از میلاد است.

در ۲۲ مه ۱۹۲۴ م. / ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۳ ش. سفارت فرانسه در تهران در پاسخ به یادداشت وزارت امور خارجه ایران در مورد تغییر قرارداد ۱۹۰۰ م. پاسخ می‌دهد که موضوع را به اطلاع دولت متبوع خود رسانده و آنها اعلام کرده‌اند، مادامی که ترتیبات جدیدی که مغایر مقررات و فصول قرارداد مزبور (۱۹۰۰) بین دو دولت ایران و فرانسه صادر نشده است، دولت فرانسه قرارداد مزبور را ثابت و برقرار دانسته و بدان عمل خواهد شد، لذا منتظر پیشنهاد دولت ایران هستند. به دنبال آن سفارت مزبور، طی یادداشت مورخ ۲۱ ژوئیه ۱۹۲۴ م. / ۳۰ تیر ۱۳۰۳ ش. تحت شماره ۷۶ به عنوان «ذکاءالملک فروغی» - وزیر وقت امور خارجه - در مورد حفاریات در شهر «ری» توسط اشخاص غیرصلاحیتدار، درخواست اطلاعات کرده و می‌نویسد که: «در چند روز گذشته در حفاریات محل مزبور، اشیایی به دست آمده که دارای اهمیت علمی می‌باشند، لذا درخواست می‌شود که بر اساس قراردادهای منعقد از اینگونه اقدامات جلوگیری به عمل آید.» (سند شماره ۲۰).

مقدمات تهیه نظامنامه جدید اکتشافات، مدتها به طول می‌انجامد و جلسات متعددی در وزارت معارف و امور خارجه با شرکت کارشناسان مربوطه تشکیل می‌گردد تا هر چه زودتر قانون جدیدی تدوین گردد. در این رابطه پیش‌نویسی توسط وزارت معارف تهیه و جهت اظهارنظر به وزارت امور خارجه ارسال می‌شود (سند شماره ۲۱) و درخواست می‌گردد که از نظریات «میرزا محمد حسین خان ادیب»، عضو ارشد آن وزارتخانه - که به صورت مکتوب در کتابچه‌ای جمع‌آوری شده بود - وزارت معارف را مطلع کنند (سند شماره ۲۴). خبر انتشار پیش‌نویس نظامنامه جدید حفاریات، خیلی زود به گوش وزیرمختار فرانسه در تهران می‌رسد و وی در تاریخ ۱۶ سپتامبر ۱۹۲۵ م. / ۱۹ شهریور ۱۳۰۴ ش. طی یادداشت شماره ۱۸۴ نسبت به انتشار پیش‌نویس نظامنامه مزبور، به وزارت امور خارجه اعتراض کرده و می‌نویسد که:

«به موجب قراردادهای، حق دائم حفاریات در تمام خاک ایران به فرانسه اختصاص داشته و کلیه اشیای مکشوفه غیر از طلا و نقره باید به طور مساوی بین دولت ایران و فرانسه تقسیم شود و دولت فرانسه نظر به دوستی که با دولت ایران دارد، حاضر به تجدیدنظر در قراردادهای حفاریات و فراهم کردن تسهیلات لازم جهت ایجاد موزه ملی شده است، اما حاضر به قبول اقداماتی از سوی دولت ایران مبنی بر لغو قراردادهای بدون توافق با دولت فرانسه، نمی‌باشد.» (سند شماره ۲۵).

وزارت امور خارجه نیز یادداشت مزبور را جهت اخذ تصمیم به وزارت معارف ارسال می‌دارد (سند شماره ۲۶). اما وزارت معارف پاسخ می‌دهد که:

«این وزارتخانه از ده سال قبل برای اجرای وظایف ۲، ۴، ۵ و ۶ از ماده پنجم قانون اداری وزارت معارف، مصوب مجلس شورای ملی نظامنامه‌ای تدوین و به موقع اجرا گذاشته است و چون در عمل، اجرای آن کافی به نظر نرسید، لذا در ۱۳۰۳۴ ش. در مواد آن تجدیدنظر کرده و به تصویب هیأت وزیران رسید.»

حال با توجه به مذاکرات کارشناسان دو وزارتخانه در ۱۳۰۴/۲/۱۲، تصمیم قاطعی در مورد حفريات اتخاذ کرده و اعلام دارند تا به موضوع فیصله داده شود (سند شماره ۲۷) و چون وزارت امور خارجه مکاتبه با وزارت معارف را در اخذ تصمیم در ارائه طرح جدید بی ثمر می‌بیند، لذا اداره سوم وزارت مزبور طی گزارشی به وزیر خارجه پیشنهاد می‌کند برای تسریع در تدوین نظامنامه جدید، موضوع در هیأت دولت مطرح شود تا دستور لازم صادر گردد (سند شماره ۲۸). [۳۶]

پس از مکاتبات چندی با «دفتر مخصوص شاه» و وزارت معارف و امور خارجه (اسناد شماره ۱۹ تا ۳۱)، در اواخر اردیبهشت ۱۳۰۵ ه. ش. «مرتضی قلی بیات» - که در آن تاریخ وزیر دارایی و از متنفذین کشور بود - طی نامه شماره ۲۵۸۲ به وزارت امور خارجه با توجه به صورت مجلس کمیسیون متشکل از نمایندگان وزارت معارف و امور خارجه و بی نتیجه بودن آن، با اشاره به فصل ششم قرارداد ۱۳۱۲ ه. ق. / ۱۸۹۵ م. که در آن تصریح شده است حقّاری باید با حضور نماینده ایران انجام گیرد، نظر وزارت امور خارجه را نسبت به اصل قرارداد و تجدیدنظر در آن و نظر دولت فرانسه را نسبت به تجدیدنظر جویا می‌شود (سند شماره ۳۲) و وزارت امور خارجه نیز ضمن اعلام موافقت با تجدید قرارداد جدید، آن را موکول به تهیه طرحی از سوی وزارت معارف می‌کند (سند شماره ۳۳). وزارت امور خارجه جهت پیگیری و انجام اقدامات اساسی، نظر سفارت فرانسه را در مورد شروع مذاکرات مشترک در باب حقّ انحصار کاووش فرانسویان در ایران را جویا می‌شود و سفارت مزبور طی یادداشت مورخ ۲۲ دسامبر ۱۹۲۶ م. / ۳۰ آذر ۱۳۰۵ ش. به شماره ۱۸۷، آمادگی دولت متبوع خود را برای مذاکره به اطلاع وزارت امور خارجه می‌رساند (سند شماره ۳۶).

در این ایام که «رضاشاه» قدرت را به دست گرفته بود و خود در ۱۳۰۳ ش. هنگامی که برای سرکوبی شورش «شیخ خزعل» به خوزستان رفته بود، از شوش بازدید کرده و قلعه فرانسویان را دیده و از چگونگی کار و امتیازات بی‌شمار آنها باخبر شده بود، گزارشها و تلگرافهایی که در مورد وضع نامناسب حقّاری در شوش، دریافت می‌کرد و به وزارت معارف و داخله ارجاع می‌داد، موقعیت مناسبی برای لغو امتیازات پیش آورد و اتفاق واقعه‌ای سبب شد که هیأت دولت لایحه لغو قرارداد ۱۸۹۵ م. / ۱۳۱۲ ه. ق. و ۱۹۰۰ م. / ۱۳۱۸ ه. ق. را تهیه و در ۲۵ مهرماه ۱۳۰۶ ش. در مجلس شورای ملی به تصویب برسد.

واقعه مزبور را «دکتر عزّت‌الله نگهبان» از زبان تیمسار «فرج‌الله‌خان آق‌اولی» شنیده و آن را در کتاب خود به نام مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران آورده است. [۳۷] به طور خلاصه واقعه چنین است که: «تیمسار آق‌اولی» که در آن ایام حاکم خوزستان بود، در ۱۳۰۶ ش. در یکی از مأموریت‌های خود به شوش رفته و با مشاهده آثار عظیم خرابه‌های باستانی، تصمیم می‌گیرد که از آنها و همچنین از قلعه استحکاماتی فرانسویان بازدید به عمل آورد، اما دربان قلعه به بهانه اینکه رئیس هیأت فرانسوی آنجا حضور ندارد، با بی‌احترامی و خشونت رفتار نموده و از بازکردن در خودداری می‌کند. این کار موجب تعجب تیمسار شده و سخت بر او گران می‌آید و منظره آثار باستانی و دادن امتیاز و انحصار حقّاری به فرانسویان و رفتار ناشایست دربان قلعه با وی، احساسات ملی او را برمی‌انگیزد. لذا به محض ورود به اهواز، تلگراف بلندبالایی را مبنی بر عدم تطبیق چنین امتیازی با شئونات و استقلال ملی ایران، به دولت مخابره کرده و خواستار لغو امتیازات داده شده به فرانسویان می‌شود و به گمرک خرمشهر نیز دستور می‌دهد، از صدور مجوز ارسال محمولات فرانسویان به خارج از کشور خودداری شود. پیگیری موضوع و تلگراف مجدد وی به دولت مرکزی و خواستار تهیه و تنظیم مقدمات لغو آن امتیازات ننگین، دستاویزی برای دولت مرکزی می‌شود تا موضوع را به طور جدّی در هیأت دولت مطرح کند. لذا وزارت امور خارجه موضوع را با وزیرمختار فرانسه در میان گذاشته و خواستار اطلاع آن به دولت متبوع خود می‌شود. در این مذاکره وزیرمختار فرانسه شفاهاً به طرف ایرانی اظهار می‌دارد که: «اگر دولت ایران یک نفر باستان‌شناس فرانسوی را برای ایجاد موزه‌ای در تهران، استخدام کند یقیناً دولت فرانسه با الغای امتیازات موافقت می‌کند.» (سند شماره ۳۷). وزارت امور خارجه در ۲۹ دی‌ماه ۱۳۰۵

ه. ش. موضوع را به اطلاع سفارت ایران در پاریس رسانده و می‌نویسد که: «اگر دولت فرانسه تا یک ماه دیگر تصمیم به الغای قطعی قراردادها نگیرد، دولت ایران به طور یکجانبه اخذ تصمیم کرده و هر طوری که صلاح باشد عمل خواهد کرد، لذا از نمایندگی می‌خواهد که به نحو مقتضی موضوع را پیگیری کرده و نتیجه قطعی را اعلام نماید.» (همان سند). نمایندگی ایران در پاریس که از متن نامه وزارت امور خارجه متعجب شده بود، در پاسخ جواب می‌دهد که: «به نظر نمی‌رسد که دولت فرانسه به الغای قراردادها رضایت دهد، مخصوصاً که قرار است ریاست حفريات به یک نفر آلمانی واگذار شود و سفیر وقت (اسدبهداری) که شاید تحت تأثیر فرانسویها قرار گرفته بود، در مقام دفاع از آنها می‌پردازد.» (اسناد شماره ۳۸ و ۳۹). و با پیگیری مجدد وزارت امور خارجه، از نمایندگی در پاریس طی تلگراف رمز، اطلاع می‌دهند که وزارت امور خارجه وعده داده که تا دو هفته دیگر جواب می‌دهند. (سند شماره ۴۱).

سرانجام دولت فرانسه به شرط اینکه دولت ایران اقدام به تأسیس کتابخانه و موزه‌ای در تهران کرده و ریاست آن را به مدت پنج سال، به یک نفر فرانسوی واگذار کند و متعهد شود که حداقل قرارداد وی تا سه نوبت تمدید و یا فرد دیگر فرانسوی را به همین منظور استخدام کند، با الغای قراردادهای حفاری موافقت کرد و در ۲۴ مهرماه ۱۳۰۶ ش. بر اساس تصویب هیأت وزرا، به ریاست «مهدیقلی هدایت مخبرالسلطنه»، «سید محمد تدین» وزیر معارف و «پاکروان» کفیل وزارت امور خارجه مأمور شدند که از سوی دولت ایران، قرارداد الغای قراردادهای حفريات بین ایران و فرانسه را امضا کنند (سند شماره ۴۷). فردای آن روز در ۲۵ مهر ۱۳۰۶ ش. قرارداد مزبور به امضای طرفهای ایرانی و «بالرو» کاردار و «بلو» کنسول سفارت فرانسه رسید (سند شماره ۴۸) و بدین ترتیب قدم مؤثری در جهت حفظ و نگاهداری از آثار باستانی ایران و جلوگیری از خروج آنها از کشور برداشته شد و ایران حاکم بر سرنوشت میراث فرهنگی و آثار ملی خود گردید. و محدودیت بررسی و تحقیقات باستان‌شناسی از بین رفت و زمینه‌ای پیدا شد تا سایر هیأت‌های علمی ایرانی و خارجی، بتوانند در نقاط مختلف حفاری کرده و آنچه خارجیان به دست می‌آوردند، با ایران نصف کرده و اشیای منحصر به فرد را نیز به موزه ایران باستان بدهند. بر اساس ماده چهار قرارداد جدید، موافقت شد که هیأت فرانسوی تنها در شوش به حفريات ادامه بدهد اما بایستی از نظامنامه‌ای که تنظیم می‌گردید، پیروی و مفاد آن را رعایت کند.

بر اساس ماده دوم قرارداد مزبور، حق دخالت در امور حفريات از دولت و سفارت فرانسه سلب گردید. همچنین طبق ماده یک، دولت ایران متعهد شد که ریاست کل عتیقه جات، کتابخانه و موزه را به مدت پنج سال به یک نفر فرانسوی که دولت فرانسه معرفی می کند، واگذار کند تا تحت امر وزیر ایرانی که این کار در صلاحیت اوست، انجام وظیفه نماید. دولت ایران برای نشان دادن حسن نیت خود به فرانسه، وعده داد که پس از انقضای پنج سال اول، سه دفعه دیگر قرارداد استخدام یک نفر فرانسوی تمدید گردد که مجموع مدت اقل بیست سال باشد و بر اساس ماده سوم قرارداد، در صورت استخدام شخص دیگری، غیر از کسی که پنج سال خدمت وی منقضی شده است، ایران ملزم به دادن توضیح و دلیل نمی باشد.

وزارت امور خارجه، نسخه ای از قرارداد الغای قرارداد ۱۹۰۰ م. را جهت اجرا به وزارت معارف و اوقاف ارسال می دارد (سند شماره ۴۸) و وزارت مزبور نیز به وزارت امور خارجه پاسخ می دهد که طبق ماده اول قرارداد، از طریق سفارت فرانسه در تهران و نمایندگی ایران در پاریس، نسبت به استخدام یک نفر برای مدیریت کتابخانه و موزه اقدامات لازم به عمل آید (سند شماره ۵۰) و به دنبال آن از طریق وزارت امور خارجه، موضوع به سفارت فرانسه در تهران و سفارت ایران در پاریس اطلاع داده شد، و درخواست می گردد که در مورد استخدام یک نفر فرانسوی، با مقامات صلاحیتدار مذاکره و نتیجه را اعلام دارند (اسناد شماره ۵۱ و ۵۲) و سرانجام «حسین علاء»، سفیر وقت ایران در پاریس، طی تلگراف شماره ۹۰۹ مورخ ۱۹ آذر ۱۳۰۶ به وزارت امور خارجه، اطلاع داد که شخصی به نام «آندره گودار»^۱ فرانسوی، برای مدیریت باستان شناسی ایران پیشنهاد شده است (سند شماره ۵۳) و با پذیرش وی از سوی ایران، نامبرده عملاً از ۱۳۰۸ ش. به طور رسمی کار خود را در ایران شروع کرده و حدود بیست و چهار سال، در سمت مدیر باستان شناسی به خدمت پرداخت. نامبرده در طول این مدت با دستیاری همسر خود، اقدام به تهیه فهرست آثار ملی و تاریخی ایران کرده و طرح نقشه «موزه ایران باستان» و «کتابخانه ملی» را آماده کرد و پس از چند سال کار، یک سلسله کتاب به نام آثار ایران [۳۸] منتشر کرد. [۳۹]

در مورد نحوه کار «آندره گودار» در ایران، عقاید مختلفی ابراز شده است، اما آنچه

1. Andre Godard.

مسلم است، نامبرده در طول خدمت طولانی خود در ایران منبع خدمات بزرگی گردید که موارد ذکرشده در فوق، به خصوص طرح و نظارت بر ساختمان «موزه ایران باستان» که ساختمان آن در ۱۳۰۸ شروع و در ۱۳۱۴ پایان یافت، از جمله آنهاست. در حالی که در جایی، خدمات او را صادقانه ذکر کرده‌اند که هرگز فراموش نمی‌شود [۴۰]، در جای دیگر وی را، مانع از پیشرفت علم باستان‌شناسی در ایران دانسته‌اند که در مواقع ضروری از اقدام به حفظ آثار موجود مضایقه می‌کرد. [۴۱] با پایان یافتن دستگاه باستان‌شناسی ایران و بنای «موزه ایران باستان» با نظارت و سرپرستی «آندره گودار» در ۱۳۱۴ «اداره عتیقات» که در ۱۲۹۷ ش. در ساختمان قدیم وزارت معارف واقع در دارالفنون به همت «ابراهیم حکیمی» (حکیم‌الملک) به ریاست «ایرج میرزا» تشکیل گردیده بود، بتدریج به ساختمان جدید منتقل شد و در ۱۳۱۶ ش. «موزه ایران باستان» رسماً افتتاح و «اداره عتیقات» نیز با نام «اداره کل باستان‌شناسی» در همان محل مستقر گردید که مدیریت کل باستان‌شناسی کشور با «آندره گودار» بود و برای بخش اداری این تشکیلات نیز، یک نفر ایرانی ریاست داشت که با مدیرکل همکاری می‌کرد. اسامی کسانی که در سمت ریاست این اداره خدمت کردند، در مقاله‌ای در مجله اثر چنین آمده است:

۱. محمدرحیم ادیب (عمیدالملک) ۱۳۱۰-۱۳۱۳ ه. ش.
۲. دکتر علی فرهمندی (علیم‌الملک) ۱۳۱۳-۱۳۱۸ ه. ش.
۳. سرلشکر ریاضی ۱۳۱۸ ه. ش.
۴. نصرت‌الله مشکوتی ۱۳۲۵ ه. ش.
۵. سید محمدتقی مصطفوی ۱۳۳۲-۱۳۳۶ ه. ش.
۶. صادق صمیمی ۱۳۳۶-۱۳۳۷ ه. ش.
۷. تقی علی آبادی ۱۳۳۹ ه. ش.
۸. باقر نحوی ۱۳۴۰ ه. ش.
۹. حسن رفعتی افشار ۱۳۴۱-۱۳۴۲ ه. ش.
۱۰. محمود آجودانی ۱۳۴۳ ه. ش.
۱۱. عبدالعلی پورمند ۱۳۴۳-۱۳۴۸ ه. ش.
۱۲. حسین طیب نعیمی ۱۳۴۹-۱۳۵۰ ه. ش.

۱۳. فیروز باقرزاده ۱۳۵۶-۱۳۵۱ ه.ش.
۱۴. علی اکبر سرفراز ۱۳۵۷ ه.ش.
۱۵. ایرج حریرچیان ۱۳۵۸ ه.ش.
۱۶. محمود ناجیان ۱۳۵۹ ه.ش.
۱۷. غلامرضا معصومی ۱۳۶۰ ه.ش.
۱۸. محمود ابوذری ۱۳۶۱ ه.ش.

پس از محمود ابوذری، «احمد تهرانی مقدّم» که در حال حاضر ریاست موزه کاخ «سعدآباد» را به عهده دارد، بر سر کار آمده و در حال حاضر «محمد کارگر» رئیس آنجا است.

پس از لغای قرارداد ۱۹۰۰ م. در ۱۲ اسفند ۱۳۰۶ ش. ریاست کلّ ژاندارمری کشور به وزارت کشور خبر داد که چند نفر فرانسوی که قصد حقّاری و اکتشاف دارند، وارد شوش شده‌اند (سند شماره ۵۵)، آنها نیز خبر فوق را به وزارت امور خارجه منعکس می‌کنند (سند شماره ۵۶) و چون وزارت معارف و اوقاف مسؤول رسیدگی به اینگونه امور بود، لذا وزارت امور خارجه، نظر وزارت فوق را جویا می‌شود (سند شماره ۵۹). در اواخر سال ۱۳۰۷ ش. بنا به درخواست فرانسه و با تصویب هیأت وزرا با شرایطی، به مسیو «دومکنم» اجازه حقّاری در شوش داده شد و در نتیجه گروه فرانسوی شروع به حقّاری مجدّد کرده و اشیایی را که دارای خطوط و منقّش بودند به دست آوردند. وزارت معارف و اوقاف برای شروع کار «دومکنم» به وی ابلاغ کرده بود که از کلیّه اشیای کشف شده، فهرست کاملی تهیّه و به وزارت مزبور ارسال نماید. در مورد اشیای خطدار و منقّش، «دومکنم» تقاضا می‌کند که دولت ایران، آنها را جهت تحقیق به امانت به نامبرده تحویل دهد، تا پس از انتقال آنها به پاریس و خواندن خطوط، یک سال بعد آنها را عیناً عودت دهد. لذا موضوع، در هیأت دولت مطرح شده و در آنجا به درخواست «دومکنم» در مورد حمل اشیاء به پاریس و عودت دادن آنها موافقت می‌شود. به دنبال آن وزارت معارف و اوقاف طیّ نامه شماره ۸۹۵/۱۲۱، جریان امر را کتباً به وزارت امور خارجه اطلاع داده و می‌نویسد که:

«مقرّر گردیده از کلیّه اشیاء به دست آمده در دو نسخه فهرست و عکس تهیّه شده و پس از امضای صورتجلسه، توسط نمایندگان و «دومکنم» اشیاء را به صورت

امانت و برای مدت یک سال تحویل نامبرده بدهند، و از وزارت امور خارجه تقاضا می‌شود که طی یادداشتی نظر سفارت فرانسه در تهران را جویا شود (سند شماره ۶۰).

متعاقب آن وزارت فوق، موضوع نامه وزارت معارف را طی یادداشت شماره ۶۵۲ مورخ ۱۸ فروردین ۱۳۰۸ به اطلاع سفارت فرانسه می‌رساند. (سند شماره ۶۱) و این سفارت نیز طی یادداشتی در ۹ آوریل ۱۹۲۹ م. / ۲۰ فروردین ۱۳۰۸ ش. به شماره ۲۱، نظر وزیرمختار فرانسه را مبنی بر موافقت وی با وزیر معارف و اوقاف ایران و مسیو «دومکنم» در مورد حمل اشیای به دست آمده به فرانسه برای مطالعه و برگرداندن آنها پس از یک سال، به وزارت امور خارجه ایران اعلام نمود (سند شماره ۶۴). وزارت مزبور نیز رونوشت یادداشت فوق را طی نامه مورخ ۲۵ فروردین ۱۳۰۸ ش. و شماره ۱۰۶۶ به وزارت معارف ارسال می‌کند (سند شماره ۶۵).

چون هیأت علمی فرانسه به علت گرمای منطقه تنها در فصل زمستان و گاهی اوقات نیز در پاییز به عملیات اکتشافی مشغول می‌شدند، لذا سفارت فرانسه در ۲۳ نوامبر ۱۹۲۹ م. / ۲ آذر ۱۳۰۸ ش. طی یادداشت شماره ۸۲، ورود مجدد «دومکنم» را در آینده نزدیک اعلام کرده و می‌نویسد که:

«در قراردادی بین دولتین ایران و فرانسه هیأت علمی فرانسه می‌تواند به حفاریات خود در شوش، طبق قوانین جاریه ادامه دهد. تا این تاریخ هیچ قانونی برای حفاریات در ایران تنظیم نشده است، و پیشنهاد می‌کند که اولاً اشیایی که دارای خطوط هستند برای مطالعه به پاریس منتقل شوند و بعد از استفاده مجدداً به دولت ایران اعاده شوند و ثانیاً سایر اشیاء به دو قسمت مساوی تقسیم شوند. و تقاضا می‌شود که سریعاً نظر وزارت معارف و اوقاف را جویا شده و نتیجه به آن سفارت اعلام گردد.» (سند شماره ۶۷).

وزارت امور خارجه موضوع را به وزارت معارف و اوقاف اعلام می‌دارد و چون قانون و نظامنامه جدید حفاریات در هیأت دولت در دست بررسی بوده، لذا بنا به پیشنهاد وزارت مزبور و درخواست سفارت فرانسه، هیأت دولت تا تصویب آن در ۱۶ فروردین ۱۳۰۹ ش. مقرر می‌دارد که: «به وزیرمختار فرانسه اجازه داده می‌شود، اشیای مکتشفه‌ای که قیمت ذاتی نداشته و فقط از جنبه علمی برای مطالعه و خواندن خطوط قدیمه، حایز اهمیت می‌باشند، به پاریس برده و پس از مطالعه، عیناً عودت دهد»، که

این مصوبه در ۱۹ فروردین ۱۳۰۹ ش. جهت اطلاع و اقدام لازم به وزارتخانه‌های مالیه (دارایی)، معارف و اوقاف و وزارت داخله (کشور) ابلاغ می‌گردد و متعاقب آن، وزارت امور خارجه، سفارت فرانسه را از تصمیم هیأت دولت مطلع کرده و می‌نویسد که: «اشیاء مکتشفه از حفاریات شوش آنچه قیمت ذاتی نداشته باشد، پس از آنکه با حضور نمایندگان مربوط صورت‌برداری شدند می‌توان به شرط عودت دادن آنها، برای مطالعه به پاریس برده شوند.» (سند شماره ۷۴). آنچه در این مکاتبات جای تعجب دارد، قید جمله «اشیایی که قیمت ذاتی ندارند و فقط از نظر علمی دارای حایز اهمیت می‌باشند»، است، زیرا اشیای گلی هم اگر دارای نقش و خطوط میخی روی آنها باشد، نه تنها از نظر علمی و تاریخی دارای اهمیت می‌باشند، از حیث اینکه اثر باستانی هستند نیز، دارای ارزش می‌باشند و سفارت فرانسه در یادداشتهای خود با ذکر جمله: «اشیایی که فقط از نظر علمی اهمیت دارند و فاقد ارزش ذاتی هستند و عبارتند از قالبهای کوچک گِل رُس» سعی در القای این تصور را در ذهن مقامات ایرانی داشتند که نمایندگان علمی دولت فرانسه تنها اشیای بی‌ارزش را از ایران خارج می‌کنند و وزرای ایرانی که گرفتار «دوران بیدادگری و استحکام دیکتاتوری» عهد رضاخانی بوده و اراده‌ای از خود نداشتند و تنها جهت خوشایند «شاه» و ایادی او به منظور مصون‌ماندن از گرفتاری، حبس و آمپول هوای پزشک «احمدی»، کار می‌کردند، به فکر باارزش و یا بی‌ارزش بودن اشیای به‌دست‌آمده نبودند. دربارهٔ اوضاع آن زمان، فرّخی یزدی که خود قربانی رژیم «رضاشاهی» شد، گوید:

خسرو کشور ما تا بود این شیرین‌کار
لاله‌سان دیدهٔ مردم همه گلگون باشد
عذر تقصیر همی‌خواهد و گوید مأمور
کاین (که این) جنایت حسب‌الامر همایون باشد
هر که زین پیش جوان مُرد و چنین روز ندید
باید از مرگ، به جان شاکر و ممنون باشد

سفارت فرانسه در تهران، طی یادداشت مورخ ۲۳ آوریل ۱۹۰۳ م. / ۳ اردیبهشت ۱۳۰۹ ش. تحت شماره ۳۶، صورت اشیای مستخرجه در شوش را شامل ۵۲۰ قطعه با امضای «دومکنم» به وزارت امور خارجه ارسال می‌دارد (سند شماره ۷۶) و همچنین

طی یادداشت شماره ۳۷، تعهد نامبرده را مبنی بر اعاده اشیایی که به فرانسه فرستاده می‌شود، اعلام می‌دارد (اسناد شماره ۷۶ و ۷۷). وزارت امور خارجه هر دو یادداشت فوق را به وزارت معارف و اوقاف ارسال می‌دارد (اسناد شماره ۷۷ و ۷۹) و وزارت مزبور پاسخ می‌دهد که چون وزارت امور خارجه تعهد «دومکنم» را پذیرفته، لذا آن وزارتخانه دستورهای لازم را به نماینده خود، جهت تحویل صندوقها به «دومکنم» صادر خواهد کرد.

در این ایام آوازه اشیای مکتشفه در شوش که توسط فرانسویان به پاریس برده شده بودند در دنیا پیچیده بود، لذا کشورهای مختلف، برای سهم‌بودن در این تاراج، دندان تیز کردند. در رابطه با اهمیت آثار عتیقه ایران و لزوم تدوین قانونی برای حفريات، روزنامه تایمز عراق، در ۲۱ اوت ۱۹۳۰ م. / ۳ شهریور ۱۳۰۹ ش. در سرمقاله خود پس از شرح مختصری از تاریخ عملیات متخصصان فرانسوی، نوشت:

«آثار عتیقه ایران برای تمام دنیا حایز اهمیت می‌باشد، به تدوین قانونی نیاز دارد که بر طبق آن حفريات آینده ایران، در تحت نظامی اداره شود. استخراج خزاین زیاد و گرانهای زیرزمینی ایران، بسیاری از دانشمندان و جهانگردان خارجی را به سیاحت در ایران جلب خواهد کرد...»

ترجمه سرمقاله مزبور، توسط کنسولگری ایران در بصره، به وزارت امور خارجه ارسال می‌گردد (سند شماره ۸۳).

افتتاح «نمایشگاه آثار نفیس ایران» در آبان ۱۳۰۹ ش. در لندن، چشمها را خیره و نظر عتیقه‌چیان و باستان‌شناسان را به خود جلب کرد. از جمله آنها «سراورل اشتاین»^۱ انگلیسی آلمانی تبار بود که در سه سفری که به ایران آمد، از جنوب شرقی تا غرب ایران را مورد بررسی و حفاری قرار داد (اسناد شماره ۱۳۶، ۱۳۷ و ۱۳۸) و هزاران قطعه از آثار باستانی با ارزش را در چند نوبت به لندن فرستاد. بدین ترتیب فصل جدیدی از تاراج آثار ملی و فرهنگی ایران به دست وی آغاز شد که در مجلدات بعدی به آن خواهیم پرداخت. در مورد نمایشگاه لندن، «حسین مکی» در کتاب تاریخ بیست‌ساله ایران چنین نوشته است:

1. Sir Orel Stein.

«به عنوان افتتاح نمایشگاه آثار نفیس و تاریخی ایران، کلیه اشیای تاریخ ایران را - که موزه سلطنتی و موزه حضرت رضا(ع) و مساجد و مشاهد متبرکه - از جمله آنچه از دستبرد روسهای تزاری از مقبره شیخ صفی‌الدین در اردبیل مصون مانده بود، جمع‌آوری و فرستاده شده بود. در میان این اشیاء جواهرات سلطنتی و قالیهای نفیس، ظروف نقره قدیم، رودری دوزیهای قرون وسطی دیده می‌شود. معلوم نیست مخارج بیمه و حمل و نقل این محمولات چه مبلغ بوده است و گفته شد که این اشیاء روز ۶ آبان ۱۳۰۹ (ش) صحیح و سالم وارد لندن شده و در نمایشگاه به معرض تماشا گذارده شد و گفته می‌شد که صحیحاً به ایران عودت داده شده است، ولی هیچ‌کس جرأت نداشت سؤال کند که در موقع حمل و عودت دادن آن، چه کنترلی در کار بوده است که کم و کسری نداشته است.» [۴۳]

با شهرت یافتن و شناخته شدن آثار تاریخی و نفیس ایران در سرتاسر جهان، بین مؤسساتی که دست‌اندرکار باستان‌شناسی و حفاریات بودند، برای به دست آوردن امتیاز حفاریات کشمکش به وجود آمد. پروفیسور «آرتور پوپ»^۱، مشاور صنایع مستظرفه اسلامی مؤسسه «صنایع مستظرفه شیکاگو» که در اوایل به سلطنت رسیدن «رضاشاه» به عنوان مشاور افتخاری صنایع مستظرفه دولت ایران، برگزیده شده بود، و یکی از گردانندگان «نمایشگاه آثار نفیس ایران» در لندن بود، از اینکه نتوانسته بود از نفوذ خود استفاده کرده و برای دو مؤسسه آمریکایی «موزه دانشگاه پنسیلوانیا» و «موزه پنسیلوانیا» جهت حفاریات در استخر، از دولت ایران مجوزی بگیرد، آزرده شده بود؛ در حالی که مؤسسه دیگری از شیکاگو [۴۴] توانسته بود امتیاز کاوش در «تخت جمشید» را بنا به تقاضای پروفیسور «هرتسفلد» [۴۵] که از دانشمندان و شرق‌شناسان مشهور بود، و از ۱۳۱۴ ش. نیز ریاست و سرپرستی امور حفاری را در آنجا به عهده داشت، به دست بیاورد. پوپ در ۱۳۰۹ ش. از سوی دولت ایران، به اتفاق «وحیدالملک» برای نظارت بر تقسیم اشیای به دست آمده در شوش تعیین شده بود [۴۶]. با سفیر وقت ایران در پاریس (حسین علاء) که در هنگام افتتاح نمایشگاه در لندن به سر می‌برد، مذاکره کرده و از رقابت‌های مؤسسات خارجی، در به دست آوردن امتیاز حفاریات و عداوت پروفیسور «هرتسفلد» با

1. Prof. Arthur Upham Pope.

وی گلایه کرده و سفیر را از تبلیغات منفی نامبرده در مورد ایران، مطلع می‌کند و «حسین علاء» با آشنایی‌ای که با «تیمورتاش» شخص دوّم مملکت - که در آن تاریخ وزیر دربار پهلوی بود - داشته، طی نامه مورّخ ۲۵ آذر ۱۳۰۹ ش. موضوع را در میان می‌گذارد (سند شماره ۸۶) و تیمورتاش پاسخ می‌دهد که براساس تصویب هیأت دولت، مجوز حفاظت «تخت جمشید» به مؤسسات مزبور داده شده و ارتباطی با حفّاری ندارد و از وی می‌خواهد که مراتب را به پروفیسور «پوپ» گوشزد کند (سند شماره ۸۷).

در ۲۰ اکتبر ۱۹۳۰ م. / ۸ آبان ۱۳۰۹ ش. روزنامه هرالده تربیون چاپ نیویورک، خبر تشکیل یک «مؤسسه جدید برای اکتشافات در ایران» توسط پروفیسور «پوپ» را به چاپ می‌رساند که خبر مزبور از طریق سفارت ایران در واشنگتن، به وزارت امور خارجه ایران ارسال گردید (سند شماره ۱۳۳) و چون مؤسسه مزبور در اخذ امتیاز حفّاری در ایران موفقیتی به دست نیاورده بود، لذا با سایر مؤسسات در حال کشمکش بود. به هر حال، با بازشدن پای باستان‌شناسان و حفّاران آمریکایی به ایران، از قبیل «فردریک ر. ولسن»^۱ نماینده «موزه دانشگاه ویلادلفی» برای حفّاری در «تخماق‌تپه» به مدت پنج سال (اسناد شماره ۱۳۴ و ۱۳۵) و «اریک اشمیت»^۲ (اسناد شماره ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۸ و ۱۴۹) و عدّه دیگری، خروج غیرقانونی سنگهای حجّاری شده «تخت جمشید» آغاز و در آمریکا و اروپا به معرض فروش گذاشته شد. در ۱۳۱۲/۴/۱۲ ش. وزارت معارف و اوقاف در پاسخ به نامه وزارت امور خارجه در مورد خروج غیرقانونی سنگها، نوشت:

«طبق ماده ۴۷ قانون حفظ آثار عتیقه، هیچ عتیقه‌ای را نمی‌توان از ایران خارج کرد، مگر از طریق قاچاق.» (سند شماره ۱۴۱)

براساس تحقیقات سفارت ایران در واشنگتن، معلوم می‌شود که تعداد هفت قطعه از سنگهای مزبور به آمریکا آورده شده، یکی را به موزه شهر «بوستن» فروخته‌اند که عکسی از آن تهیه می‌شود و بقیّه در دست عتیقه‌فروشها است (سند شماره ۱۴۲). همچنین در ۹ فروردین ۱۳۱۲ ش. از سفارت ایران در پاریس طی گزارش شماره ۵۶ به وزارت امور خارجه ایران اطلاع می‌دهند که یک عتیقه‌فروش ایرانی ادّعا کرده که آثار «تخت جمشید» به طور قاچاق از گمرک بوشهر خارج شده و در پاریس به فروش می‌رسد

1. Ferdrick R. Welson.

2. Erick F. Schmidt.

و حاضر است در مقابل اخذ مبلغی، قاچاقچی را معرفی کند (سند شماره ۱۱۱). وزارت امور خارجه رونوشت نامه مزبور را به وزارت معارف ارسال می‌دارد (سند شماره ۱۱۲) و پاسخ آن حاکی از با اطلاع بودن اداره «عتیقات» وزارت مزبور از موضوع و رسیدگی به آن بود (سند شماره ۱۱۳).

در ۲۱ اسفند ۱۳۰۹ ش.، کفیل وزارت معارف و اوقاف در ملاقات با رئیس اداره سوم وزارت امور خارجه به اطلاع وی می‌رساند که مسیو «دومکنم» پرچم فرانسه را بر بالای قلعه شوش برافراشته بوده است که با اقدامات نماینده وزارتخانه مزبور، آن را پایین آورده‌اند، اما «دومکنم» اظهار داشته که قلعه شوش ملک فرانسه است (سند شماره ۸۹) که این اظهارات موجب تعجب شد، زیرا پس از سالها حقاری و به‌دست آوردن اشیای باارزش که تمام موزه‌های فرانسه را پر کرده است، برای مخارج تعمیر قلعه، ادعای مالکیت هم می‌کند. در همین راستا چون هیأت فرانسوی نمی‌توانست اشیای عتیقه به‌دست آمده را مانند سابق و بدون نظارت مأمور ایرانی به فرانسه ارسال کند، زیرا که بر اساس قانون حفظ آثار عتیقه، مصوبه ۱۲ آبان ۱۳۰۹ ش. و تصمیم دولت، دو نفر برای اجرای قانون و نظارت بر اشیای مستخرجه و تقسیم آنها، در محل حاضر بودند و اشیاء را به دقت بازرسی و صورت‌برداری می‌کردند، لذا این موضوع خوشایند «دومکنم» واقع نشده و جریان را به سفارت فرانسه اطلاع می‌دهد و سفارت مزبور نیز طی یادداشت شماره ۵۵ مورخ ۱۴ مارس ۱۹۳۱ م. / ۲۳ اسفند ۱۳۰۹ ش. به وزارت امور خارجه، موضوع اختلاف میان هیأت فرانسوی و بازرسان وزارت معارف و اوقاف را مطرح می‌کند (سند شماره ۹۰) و وزارت امور خارجه نیز در پاسخ ضمن معرفی «عبدالحسین خان شیانی» و پروفیسور «هرتسفلد» به عنوان نمایندگان دولت ایران در امر اجرای قانون ۱۳۰۹ ش. نسخه‌ای از نظامنامه اجرای قانون مزبور را به سفارت فرانسه ارسال می‌دارد (سند شماره ۹۱). سفارت فرانسه بر خلاف عرف دیپلماسی، در همین رابطه یادداشتی نیز به «تیمورتاش» وزیر دربار ارسال کرده بود و نامبرده نیز پس از مکاتبه با وزارت فرهنگ و اوقاف و اخذ جواب، رونوشت آن را به وزارت امور خارجه ارسال می‌کند. در این پاسخ آمده بود که اختلاف بین مأمور ایرانی و هیأت فرانسوی به علت آشنانیدن مأمور ایرانی به زبان فرانسه بوده است، که در نظر گرفته شده در سال بعد شخصی آشنا به زبان فرانسه انتخاب شود (سند شماره ۹۳) و وزارت امور خارجه، موضوع را به سفارت فرانسه در تهران اعلام می‌دارد (سند شماره ۹۶). در ۲۲ آذر

۱۳۱۰ ش. عضو فنی اداره «عتیقات» مرحوم «سید محمدتقی خان مصطفوی» جهت نظارت بر حفاریهای «دومکنم» انتخاب و به شوش اعزام می‌شود. [۴۷]

در اوایل ۱۳۱۰ ش. مدیر موزه‌های ملی فرانسه به نام مسیو «هانری ورنه»^۱، نامه‌ای به نخست‌وزیر ایران نوشته و درخواست صدور مجوز حفاری در تپه «گیان» نزدیک نهاوند را می‌کند. نامه مزبور به وسیله سفارت فرانسه در تهران طی یادداشت شماره ۷۶ به وزارت امور خارجه ارسال می‌گردد (سند شماره ۹۴) و وزارت امور خارجه نیز نامه مزبور را به نخست‌وزیری ارسال می‌دارد که پس از چندین مکاتبه میان نخست‌وزیر، وزارت معارف و اوقاف و وزارت امور خارجه (اسناد شماره ۹۵، ۹۷ و ۹۸) سرانجام در دوم تیر ۱۳۱۰ ش. هیأت دولت با حفاری «هانری ورنه» در تپه «گیان» به مدت سه سال موافقت می‌نماید (سند شماره ۱۰۱) که وزارت خارجه موضوع را طی یادداشت شماره ۳۲۴۲ مورخ ۱۷ تیرماه به اطلاع سفارت فرانسه در تهران (سند شماره ۱۰۳) و سفارت ایران در پاریس (سند شماره ۱۰۲) می‌رساند.

موزه «لوور» پاریس که هنوز مایل به دریافت اشیای عتیقه دیگری از ایران بود، با اشتیهای سیری‌ناپذیرش، این بار دو نفر دیگر به نامهای دکتر «کوتنتو»^۲ و دکتر «گیرشمن»^۳ را جهت حفاری در ایران به سفارت ایران در پاریس بخش «اداره سرپرستی محصلین» معرفی کرده و درخواست مجوز می‌کند. سفارت مزبور نیز تقاضای آنها را با تعریف و تمجید ضمن تأیید دو نفر مزبور، به وزارت امور خارجه ایران ارسال می‌کند (سند شماره ۹۹). پس از صدور مجوز (اسناد شماره ۱۱۴ - ۱۱۶) و اعلام آن به سفارت فرانسه (سند شماره ۱۱۷)، پروفیسور «گیرشمن» از ۱۳۱۰ ش. به بعد، در نقاط مختلف مانند تپه گیان نهاوند [۴۸]، تپه سیلک کاشان، از ۱۳۱۳ ش. در اسدآباد همدان، شاپور کازرون (اسناد شماره ۱۲۷، ۱۳۰ و ۱۳۱) و در اثرباستانی دیگر خوزستان یعنی «تپه چغازنبیل» به حفاری پرداخت. وی در حفاریهای تپه گیان با دکتر «کوتنتو» همکاری می‌کرد. «گیرشمن» پس از پایان دوران خدمت «دومکنم»، بعد از جنگ جهانی دوم به ریاست هیأت حفاری فرانسه در شوش انتخاب گردید و برای مدتی طولانی در این سمت فعالیت کرد. حفاری در «سیلک» از اولین تجربه‌های «گیرشمن» در ایران بود که

1. Henri Verne.

2. Pro. Georges Contenau.

3. Pro. Roman Ghirshman.

نتیجه کاوشهای خود را در ۳۹-۱۹۳۸ م. در دو جلد کتاب به نام کاوش در سیلک کاشان به زبان فرانسه در پاریس چاپ و منتشر کرد.^۱

قبل از تصویب قانون حفظ آثار ملی در آبان ۱۳۰۹ ش. هیأت‌های فرانسوی بر اساس قرارداد ۱۹۰۰ م. کلیه آثار مکتشفه را به پاریس منتقل می‌کردند، با قرارداد جدید و نظامنامه آن که کلیه هیأت‌های حفاری ملزم به رعایت آن بودند، هیأت‌های فرانسوی سعی در اجرانکردن آن داشتند که با مخالفت مأموران صادق مواجه شده و بناچار بر اساس آن رفتار می‌کردند و حتی هنگام ورود وسایل هیأت علمی فرانسه، رسماً از وزارت امور خارجه تقاضای ترخیص و یا تحویل آنها را می‌کردند (اسناد شماره ۱۰۴، ۱۰۸ و ۱۲۲). تقسیم اشیای مکشوفه نیز معمولاً با حضور نخست‌وزیر و وزیر معارف و اوقاف و یا نمایندگان رسمی آنها انجام می‌گرفت. در ۱۳۱۲ ش. اشیای مکشوفه بین دولت ایران و دولت فرانسه تقسیم شد که سهم دولت فرانسه از آن بیست و پنج صندوق بود (سند شماره ۱۰۶) که سفارت فرانسه طی یادداشت مورخ ۲۱ آوریل ۱۹۳۲ به شماره ۶۵ درخواست معافیت از تعهد فروش اسعار کرد (سند شماره ۱۰۵) که بنا به تصویب هیأت وزرا با درخواست آنها موافقت گردید (سند شماره ۱۰۷). اما پروفیسور «گیرشمن» که پس از جنگ دوم رئیس هیأت حفاری فرانسه شده و سالها در ایران به عملیات حفاری مشغول بود، به علت ارتباط و آشنایی زیادی که با افراد صاحب‌نام و بانفوذ دولتی و لشکری برقرار کرده بود و بارها آنان را به قلعه شوش دعوت کرده بود، این رابطه و نفوذ، وی را در سطحی قرار داده بود که هر عمل وی از سوی مأمورین دولتی (و مخصوصاً ژاندارمها) مجاز تلقی می‌شد [۴۹]، و لذا در حوزه عملیاتی خود، آزادانه رفتار می‌کرد. از آن سو ریاست اداره کل باستان‌شناسی نیز بر عهده یک فرانسوی (مسیو گودار) بود که به موجب بند اول قرارداد جدید، رئیس اداره مزبور شده و قادر نبود قوانین را بخوبی اجرا کند. به این ترتیب روز به روز بر قدرت «گیرشمن» در ایران افزوده می‌شد و در سالهای ۱۳۴۹ و بعد از آن، او از نفوذ خود سوءاستفاده می‌کرد. در این مورد، دکتر عزت‌الله نگهبان که در سروسامان دادن به اداره باستان‌شناسی و کوتاه کردن دست متجاوزین به میراث فرهنگی تلاش زیادی کرده است، در کتاب خود به ماجرای اشاره نموده که قسمتهایی از آن عیناً ذکر می‌گردد:

1. Fouilles de Saïlk - Près de KASHAN, 1933-34-37.

... در اواخر زمستان ۱۳۳۷ که با دانشجویان، برای بررسی باستان‌شناسی به دشت خوزستان رفته بودیم... برای دیدن عملیات حفّاری هیأت فرانسوی به تپّه «چغازنبیل» رفتیم [در این سال رئیس هیأت حفّاری فرانسه در آنجا «گیرشمن» بود]... یکی از دانشجویان از وی سؤال کرد، طبق اطلاعی که ایشان دارد، در حفّاریها همیشه یک نفر نماینده و بازرس اداره کلّ باستان‌شناسی وجود دارد، اما امروز در اینجا بازرس اداره باستان‌شناسی را ندیده‌اند. پروفیسور «گیرشمن» با تبسم خاصّ و کنایه‌داری پاسخ دادند: «ما با بازرس اداره باستان‌شناسی قرار خاصی داریم، بازرس باستان‌شناسی در تهران می‌ماند و فوق‌العاده مأموریت می‌گیرد و ما نیز آزادانه هرکار بخواهیم، انجام می‌دهیم.» [۵۰]

بعد از اینکه بازرس جدیدی از سوی معاون فنی جدید اداره کلّ باستان‌شناسی (دکتر عزّت‌الله نگهبان) انتخاب گردید، موضوع مورد اعتراض «گیرشمن» قرار گرفت و در محلّ کار نیز از هرگونه مخالفتی با وی خودداری نمی‌کرد. او به کارگران خود دستور داده بود، اشیای مکشّفه را برای ثبت در فهرست روزانه، در اختیار بازرس قرار ندهند. از سوی دیگر چون ژاندارمها را نیز تطمیع کرده بود، آنها نیز حاضر نبودند مخالف نظر «گیرشمن» حرکتی بکنند، از اداره باستان‌شناسی به ژاندارمری محلّ دستور داده شد که از ادامه کار نامبرده جلوگیری به عمل آید، لذا وی با تلفن با «حسین علاء» وزیر وقت دربار پهلوی، تماس گرفته و موضوع را با وی در میان گذاشت که سرانجام با به‌میان‌کشیدن قانون ۱۳۰۹ ش. حفّریات، «علاء» نیز بر اجرای قانون توسط «گیرشمن» متقاعد شد.

اما مدّتی بعد توسط بازرس اداره باستان‌شناسی به اداره مزبور خبر رسید که در انبارهای قلعه شوش، محلّ اقامت هیأت حفّاری فرانسویان، مقدار زیادی اشیای عتیقه، مربوط به گذشته‌ها وجود دارد که برخلاف قانون، نه‌تنها تقسیم نشده بلکه به ثبت نیز نرسیده است. مقامات اداره باستان‌شناسی با اقداماتی که به عمل آوردند، کلیّه اشیای مزبور به تهران انتقال یافته و با وجود اینکه «گیرشمن» به مقامات بانفوذ کشور متمسک می‌شد، طیّ مراسمی با حضور نمایندگان مربوطه و «گیرشمن» اشیاء را تقسیم و صورت‌مجلس آن توسط نمایندگان امضا شد. بعدها با هوشیاری دست‌اندرکاران از حفّاری وی در «هفت‌تپّه» جلوگیری به عمل آمد.

با وجود این، پروفیسور «گیرشمن» در شناخت تاریخ باستانی تپّه شوش سهم و نقش بسزایی دارد. وی که از ۱۹۴۵ م. / ۱۳۲۴ ش. ریاست هیأت علمی فرانسه را عهده‌دار بود، برای روشن‌شدن طبقات مختلف تپّه مزبور، در ۱۹۴۶ م. در بخش شمالی تپّه در

یک ترانشه بزرگ شروع به حفاری کرد که به طور متناوب تا ۱۹۶۶ م. / ۱۳۴۵ ش. ادامه داشت و نتیجه آن آشکار شدن پانزده طبقه باستانی بود که تاریخ عمیق‌ترین طبقه آن را حدود قرن نوزدهم ق.م. تخمین زده است.

وی همچنین از ۱۹۵۹ م. / ۱۳۳۰ ش. در «چغازنبیل»^۱ یا «زیگورات»^۲ نیز دست به حفاری زد. این محل در ۱۳۱۳ ش. به طور تصادفی توسط زمین‌شناسان کمپانی سابق نفت کشف گردید، بدین ترتیب که کارشناسان کمپانی مزبور به آجرهای خط‌داری برخورد کردند و چون خود اطلاعی در امر باستان‌شناسی نداشتند، موضوع را به «دومکنم» اطلاع دادند و نامبرده در پاییز ۱۳۱۴ ش. به اتفاق دوتن از همراهان خود در تپه مزبور به بررسی پرداخت و به قطعات سنگی دست یافت. و به گرفتن مجوز حفاری اقدام کرد، لذا سفارت فرانسه در ۱۶ آوریل ۱۹۳۵ م. / ۲۶ فروردین ۱۳۱۴ ش. بنا به درخواست «دومکنم» طی یادداشت شماره ۴۴ از وزارت امور خارجه درخواست صدور مجوز برای حفاری در محل مزبور را کرد (سند شماره ۱۲۴) و وزارت امور خارجه پس از مکاتبه با وزارت معارف و اوقاف (اسناد شماره ۱۲۶ - ۱۲۸) در ۱۲ خرداد ۱۳۱۴ ش. طی یادداشت شماره ۱۵۹۵، صدور مجوز حفاری در «چغازنبیل» توسط هیأت دولت را، به اطلاع سفارت فرانسه در تهران رساند (سند شماره ۱۲۶). «دومکنم» در آنجا اقدام به حفاری کرد، اما با شروع جنگ جهانی دوم در ۱۹۳۹ م. - که فرانسه نیز درگیر آن بود - دولت فرانسه نمی‌توانست هزینه‌های حفاری دانشمندان خود در ایران را پردازد. در این وضعیت «گیرشمن» برای ادامه کار خود مجبور از فروختن بعضی از وسایل خود از قبیل «ریل» و واگنهای حفاری شد، فعالیت وی نیمه‌کاره ماند و «دومکنم» نیز به فرانسه بازگشت. با پایان جنگ، «گیرشمن» حفاری در آن محل را از ۱۹۵۱ م. / ۱۳۳۰ ش. شروع کرده و تا ۱۹۶۲ م. / ۱۳۴۱ ش. به مدت یازده فصل ادامه داد و در نتیجه شهر مذهبی بزرگ شامل «زیگورات»، معابد، آرامگاهها و محوطه مسکونی که قدمت آن به ۱۲۵ سال ق.م. می‌رسد، آشکار شد. [۵۱] این شهر را که یک مرکز مذهبی مربوط به دوران ایلام و یکی از بی‌نظیرترین آثار باستانی است و در دشت خوزستان و در فاصله ۴۰ کیلومتری جنوب شرقی شوش قرار دارد، «اوتاش‌گال» [۵۲] یکی از شاهان بزرگ ایلام یعنی «اینشوشیناک» ساخته بود تا در جشنهای بزرگ محل عبادت عمومی بشود و نام آن را «دوراتاشی» نهاده بود. طول هر ضلع آن ۱۰۵ متر و ارتفاع اولیه آن ۳۵ متر بوده

1. Tchoga Zanbil.

2. Zigorat.

که در حال حاضر ۲۵ متر از آن باقی مانده است. این بنا که به نام سازنده آن «اوتاش‌گال» نیز نامیده می‌شود، دارای پنج طبقه بوده و امروزه فقط سه طبقه از آن باقی است. جایگاه خدای ایلام در طبقه پنجم این ساختمان بود.

به هر حال، در اوایل سلطنت «رضاشاه» تب یافتن آثار عتیقه و گنجینه در اروپا به اندازه‌ای بالا رفته بود که علاوه بر هیأت‌های علمی یادشده یکی از آکادمیهای فرانسه، حتی حاضر شده بود با هزینه کردن هزاران فرانک، یکی از عوامل خود به نام «آلبرت گابریل» را که در آن زمان مخبر روزنامه *Institute de France* در استانبول بود، جهت تحقیقات به ایران اعزام کند (سند شماره ۱۱۸). لذا وزارت امور خارجه فرانسه از سفارت ایران در پاریس درخواست صدور مجوز کرد که تقاضای مزبور به ایران فرستاده شد (سند شماره ۱۱۹).

در اردیبهشت ۱۳۱۳ ش. بر اساس قانون مصوب ۱۳۰۹ ش. اشیای مستخرجه از شوش به وسیله «دومکنم» با حضور نخست‌وزیر وقت «محمدعلی فروغی» و «دومکنم» قرعه‌کشی شد که سهم دولت ایران، شامل ۱۸ صندوق محتوی ۸۴ قطعه که دارای خطوط میخی به انضمام ۱۲ قطعه بزرگ، گردید. این قطعات با تعهد و امضای وزیرمختار فرانسه در تهران و «دومکنم»، جهت انتقال به پاریس، به منظور مطالعه آنها به شرط آنکه پس از یک سال، کامل و سالم به ایران برگردانده شوند، تحویل «دومکنم» شد و صورتجلسه آن توسط «علی‌اصغر حکمت» وزیر وقت فرهنگ و اوقاف از طرف ایران و «دومکنم» امضا شده است (سند شماره ۱۲۱). اما در میان اسناد وزارت امور خارجه سندی دال بر عودت آنها پس از یک سال مشاهده نشد و اگر در سایر مراکز اسنادی نیز، مدرکی دال بر عودت آنها نباشد، مسئولین محترم امر می‌توانند بر اساس اسناد موجود و تعهدات طرفهای فرانسوی، جهت برگرداندن آنها اقدام کنند.

در جلد حاضر، برگزیده اسناد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، در رابطه با به‌یغما بردن میراث ملی ایران توسط هیأت‌های فرانسوی، مورد بررسی قرار گرفته و در مجلدات بعدی، اسناد یغماگر دیگری به نام «سر اورل اشتاین» انگلیسی-مجارستانی‌الاصل که او نیز با لطایف و تعهدات، هزاران قطعه از آثار ملی را به لندن منتقل کرده است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. باشد که گوشه‌های دیگری از تاریخ ایران و استعمار، از بُعد و منظری دیگر ولو کوچک شناخته شود.

داود کریم‌لو

مرداد ۱۳۷۸

اسناد

شماره سند: ۱

تاریخ : ۲۷ مارس ۱۹۲۳ [م. / ۶ فروردین (حمل) ۱۳۰۲ ه. ش. / ۹ شعبان ۱۳۴۱ ه. ق.]

فرستنده : (ترجمه یادداشت) سفارت فرانسه

گیرنده : «ذکاءالملک» [۵۳] وزیر امور خارجه

موضوع : به گروگان گرفته شدن سه نفر از اعضای هیأت فرانسویان در شوش توسط کارگران آنجا.

نمره : ۲۸

فوری است ترجمه مراسله سفارت فرانسه مورخه ۲۷ مارس ۱۹۲۳

حضرت مستطاب اجل آقای ذکاءالملک وزیر امور خارجه

برحسب اطلاعاتی که از منبع موثقی به اینجانب رسیده، منزل هیأت مأمورین فرانسوی برای کشف آثار عتیقه در شوش، مورد تعرض ایل عمله^۱ که اکنون یاغی می باشند گشته، و ایل مزبور، سه نفر از اعضای هیأت مزبور را در قلعه به عنوان کرای نگاه داشته است. متمنی از حضرت اجل عالی چنان است که فوراً به وسیله تلگراف، تعلیمات لازمه، به حکومت عربستان صادر فرمایند که برای استخلاص هموطنان دوستدار، اقدامات لازمه به انواع وسایل به عمل آورد. دوستدار جهد دارد، که به اسرع وسایل ممکنه به این قضیه اسفناک خاتمه داده شده و حفظ و حمایت یک هیأتی که مخصوصاً دولت علیه، به موجب یک قراردادی با دولت جمهوری فرانسه، امنیت آن را تضمین نموده، تأمین شود. در هر حال حق مطالبه ترمیماتی را که دولت فرانسه مقتضی بداند برای خود محفوظ می دارد.^۲

فرناندو پیر

۱. عمله لر = کلمه ای ترکی به معنی کارگران.

۲. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، ۱۳۰۲ ش، کارتن ۳۹، پرونده ۱.

شماره سند: ۲

تاریخ : ۷ حمل (فروردین) ۱۳۰۲ [ه.ش. / ۱۰ شعبان ۱۳۴۱ ه.ق. / ۲۸ مارس ۱۹۲۳ م.]
فرستنده : وزارت امور خارجه
گیرنده : وزارت جنگ
موضوع : طغیان طایفه «الوار» و گروگان گرفتن سه نفر از اعضای هیأت فرانسوی
نمره : ۸۰

خیلی فوری است

وزارت جلیله جنگ

وزیر مختار فرانسه اطلاع می دهند که طایفه [ای] از الوار عربستان^۱ (خوزستان) طغیان نموده و سه نفر از اعضای هیأت حقاری فرانسه را در شوش توقیف و به طور گرو نگاه داشته اند. نظر به اینکه بر طبق قرار ماده (داد) ایران و فرانسه، [ایران] حافظ امنیت و آسایش اعضا هیأت مزبور است و وقوع این حادثه، ممکن است در آتیه برای دولت تولید مشکلات بزرگی نماید علی هذا متمنی است که هر چه زودتر از طرف اولیای آن وزارت جلیله، اقدامات سریع به طوری که مقتضی می دانید، در استخلاص مشارالیه و تهیه وسایل آسایش آنها معمول گردد. متمنی است از هر اقدامی که در این موضوع خواهند فرمود وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۲

ذکاءالملک

۱. عربستان = منطقه خوزستان را می گفتند.

۲. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۱.

شماره سند: ۳

تاریخ : ۲۰ مارس ۱۹۲۳ - ۷ حمل (فروردین) ۱۳۰۲ [ه.ش.] - ۱۰ شعبان ۱۳۴۱ [ه.ق.]
فرستنده : سفارت ایران در برن
گیرنده : وزارت امور خارجه
موضوع : نوشته روزنامه «دآرگوس» درباره اشیاى عتیقه ایران
نمره : ۲۳۱۲

مقام منیع وزارت جلیله امور خارجه

در روزنامه «دآرگوس» (The Argus) مورّخه ششم فوریه ۱۹۲۳، شرحی راجع به اینکه فرانسویان که از قدیم امتیاز حفریات جنوب ایران را داشته‌اند، پس از کشف یکی از فراغه مصر «توتان‌خامن» که اخیراً یک نفر انگلیسی پیدا کرده است، در صدد برآمده‌اند، حفریات خود را در نقاط جنوب ایران تعقیب نمایند، نوشته است که عین آن را لفاً تقدیم می‌دارد. البته خاطر محترم به‌خوبی مستحضر است که مسأله حفریات و انکشاف عتیقه‌جات تا چه درجه در تمام عالم طرف توجه است و در حقیقت این آثار نفیسه، از هر جواهری پرقیمت‌تر و گرانباتر است. در این صورت دولت علیه لازم است بیش از پیش عطف توجه به این مسأله مهم بفرماید و همان‌طوری که دولت مصر، که تازه استقلال پیدا کرده و باز کاملاً از تحت رقیّت انگلیس خارج نشده است، در وقت انکشاف آثار تاریخی خود، از آن جمله انکشاف فرعون فوق‌الذکر، قسمت معتناهی از آنها را خود تصاحب و در موزه قاهره می‌گذارد، نه اینکه دولت انگلیس، برای خاطر اینکه کاشف انگلیسی است، تماماً آن اشیاء را ضبط نماید. دولت علیه لازم است نظر به حقّی که قوانین اساسی مشروطیت ایران می‌دهد، در امتیاز سابق که در دوره قدیم داده شده است تجدیدنظر کرده قرارداد جدید را [که] موافق صلاح و نظریات امروزه مملکت است، معین نمایند تا منافع ایران در آن نیز منظور و از این حفریات مقداری هم عاید موزه ایران بشود نه اینکه مثل سابق تماماً دوبرگان و لوور را زینت کنند.

بعضی از دول، از قبیل ایتالیا و یونان بکلی خروج آثار نفیسه تاریخی را از ممالک خود، به هر نوع که باشد غدغن کرده‌اند و کسانی که بر خلاف اقدامی نمایند، مورد مجازات سخت واقع خواهند شد، گرچه سابقاً دولت علیه بعضی اقدامات [را] برای تأدیه مالیات در موقع خروج عتیقه‌جات از مملکت نموده بودند، ولی به‌طوری که خاطر محترم مستحضر است، اعضای سفارتخانه‌های خارجه به واسطه معافیت از حق گمرک و سایر اروپائیان و تجار داخله و غیره

چقدر برخلاف ترتیبات فوق، اشیای تاریخی [را] بدون تأدیه مالیات از ایران خارج کرده‌اند و در خارجه به مبالغ گزاف فروخته‌اند و مأمورین گمرکی نه وسیله تفتیش داشته و نه آن‌طور که باید در صدد جلوگیری برآمده‌اند. خلاصه حالیه که خوشبختانه دولت علیه و مجلس شورای ملی، متوجه این مسائل و مشابه هستند، امید است که اقدامات لازمه را خواهند فرمود که من بعد منابع ثروت و آثار نفیسه مملکت عاید خارجیان نشده تخصیص خودش گردد.^۱

محل امضا

[نوشته‌های حاشیه:]

وصول نامه تحت نمرة ۳۰۰۵ اشعار گردید - سفارت برن.

به وزارت فوائد عامه نوشته شد جواب سفارت را پس از وصول

جواب بدهند.

اداره سوم - سوادى از این کاغذ و ترجمه قطعه ملفوف را به وزارت

فواید عامه ارسال دارید و جواب سفارت را نیز بدهید.

۲۸ ثور

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۴

تاریخ : (بدون تاریخ و احتمالاً ۷ فروردین = حمل ۱۳۰۲ ه. ش. است)

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : حکومت عربستان (= خوزستان)

موضوع : تعرض به هیأت فرانسوی

نمره : -

خیلی فوری است

تلگراف به حکومت عربستان

به طوری که وزیرمختار فرانسه اطلاع می‌دهند، طایفه‌ای از لرها طغیان نموده و سه نفر از اعضای هیأت حقاری فرانسه را در شوش توقیف و گرو نگاه داشته‌اند. لازم است هر چه زودتر اقدامات جدی سریع به عمل آورید که فوراً مشارالیه‌م مستخلص شده و وسایل امنیت آنها کاملاً فراهم آید. منتظرم هر چه زودتر نتیجه مطلوبه را تلگراف نمایند.^۱

[نوشته حاشیه:]

از طرف رئیس‌الوزرا

با نمره کابینه وزرا فرستاده شده است.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه. ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۵

تاریخ : ۱۳ شعبان ۱۳۴۱ [ه.ق. / ۱۰ فروردین - حمل ۱۳۰۲ ه.ش. / ۳۱ مارس ۱۹۲۳ م.]

فرستنده : وزارت داخله

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : رفع قته شوش

نمره : -

استخراج تلگراف عربستان ۱۳ شعبان ۴۱

مقام منیع وزارت جلیله امور خارجه نمره (۵۷۵۳) فوری مورخه هفتم حمل [/ فروردین] امروز، هشتم زیارت، راپورت این قضیه (من البدو الى الختم) متدرجاً به مقام منیع ریاست وزراء عظام و وزارت جلیله داخله عرض شد. این مسأله خیلی کسب اهمیت کرده بود. بحمدالله این چندروزه رفع غائله شد. دیروز هم قونسول انگلیس از ناصری رفع وحشت فرانسه ها را به واسطه اقدامات جدی که از طرف حکومت شده بود به حکومت اطلاع داد. فعلاً شوش امن، و فرانسیوها از هر جهت مأمون و آسوده هستند.^۱

۸ حمل نمره ۷۱

مشارالدوله

[نوشته حاشیه:]

به وزارت جلیله امور خارجه فرستاده شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۶

تاریخ : ۱۴ حمل [فروردین] ۱۳۰۲ [ه.ش./۱۷ شعبان ۱۳۴۱ ه.ق./۴ آوریل ۱۹۲۳ م.]

فرستنده : وزارت جنگ

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : فرار اشرار و آزاد شدن توقیف شدگان

نمره : ۳۰۷

وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب مراسله نمره (۱۲۴) راجع به توقیف سه نفر از اعضای هیأت حقاری فرانسه در شوش، اطلاعاً تصریح می‌دهم که در پایان اقدامات لازمه، اشرار فراری و توقیف شدگان مزبور نیز مستخلص شده‌اند.^۱

محل مهر دبیرخانه وزارت امور خارجه:

ورود به کابینه وزارت امور خارجه

تاریخ ۱۴ شهر حمل سنه ۱۳

نمره ۲۱۷

۱. بایگانی استاد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۱.

شماره سند: ۷

تاریخ : ۹ جوزا [خرداد] ۱۳۰۲ [ه.ش./۱۳ شوال ۱۳۴۱ ه.ق./۳۰ مه ۱۹۲۳ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره سوم

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : ارسال ترجمه مقاله روزنامه سوسی در مورد خروج اشیای عتیقه از ایران

نمره : ۱۸۷۰

وزارت معارف

از سفارت ایران در برن، شرح جالب توجهی راجع به حفاریات جنوب ایران به وزارت امور خارجه رسیده که سواد آن به انضمام ترجمه روزنامه انگلیسی The argus که در این خصوص مقاله مخصوص نوشته، لفاً ارسال می‌گردد. به طوری که ملاحظه می‌فرمایند روزنامه مزبور، اهمیت به اکتشافات عالیّه شوش بیشتر از اکتشافات اخیر مصر می‌دهند که در آتیه اکتشافات مهمتری بنمایند. ضمناً از اینکه صنایع تاریخی ایران که یادگاری ملیّت اهالی مملکت است، به خارج می‌رود، سفارت بیان تأسف می‌نماید. در حقیقت این اظهار سفارت نظریات آن وزارت جلیله را در تغییر موادّ امتیاز حفاریات تأیید می‌نماید. متمنی است در تعقیب کمیسیون که در آن وزارت جلیله تشکیل شده بود، از هر تصمیمی که برای حلّ این مسأله در نظر گرفته‌اند، وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۱

ذکاءالملک

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۸

تاریخ : ۲۲ ژوئن ۱۹۲۳ [م. / ۷ ذیقعدہ ۱۳۴۱ ه.ق. / ۳۱ خرداد ۱۳۰۲ ه.ش.]

فرستنده : دارالترجمه وزارت امور خارجه (ترجمه یادداشت شماره ۶۵ سفارت فرانسه)

گیرنده : وزیر امور خارجه

موضوع : درخواست اطلاعات در مورد خبر اعطای امتیاز کاوش آثار عتیقه به «محتشم السلطنه»

نمره : ۶۵

مراسله سفارت فرانسه

مورخه ۲۲ ژوئن ۱۹۲۳

حضرت مستطاب اجل آقای «مصدق السلطنه»^۱

از قراری که دوستدار اطلاع یافته، جناب اجل آقای محتشم السلطنه، ظاهراً انحصار امتیاز کاوش آثار عتیقه را در ایران تحصیل نموده است. لزوماً خاطر مبارک را متذکر می‌دارد که انحصار امتیاز مزبور به موجب فرمان همایونی و به ضمیمه قرارداد سیاسی متعلق به دولت جمهوری فرانسه و عملاً نیز مشغول به اجرای آن می‌باشند و امسال نیز چند قسط به خزانه دولتی از این بابت پرداخته است. متمنی است اطلاعاتی راجع به این قضیه به دوستدار اشعار فرمایند.^۲

مراتب...

وایت

۱. دکتر محمد مصدق در ۱۳۰۲ ه.ش. در کابینه «مشیرالدوله» وزیر امور خارجه بود.

۲. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ضمیمه سند شماره ۸

تاریخ : ۲۲ ژوئن ۱۹۲۳ [م. / ۷ ذیقعدة ۱۳۴۱ ه.ق. / ۳۱ خرداد ۱۳۰۲ ه.ش.]

فرستنده : یادداشت سفارت فرانسه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : اعطاء امتیاز کاوش آثار هتیقه به «محتشم السلطنه»

نمره : ۶۵

یادداشت سفارت فرانسه به زیان فرانسه است.

[نوشته‌های حاشیه متن یادداشت سفارت فرانسه:]

در جلسه ۶ سرطان ... مقرر فرمودند به وزارت معارف نوشته شود که رسیدگی نمایند و جواب بدهند که به سفارت جواب صادر نمایند.^۱

اداره سوم

۲ سرطان ۳۰۲۵ - به تاریخ ۹ سرطان ۱۳۰۲ به وزارت معارف نوشته شد.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۹

تاریخ : ۶ برج اسد [مرداد] ۱۳۰۲ [ه.ش. ۲ / ژوئیه ۱۹۲۳ م. / ۱۴ ذیحجه ۱۳۴۱ ه.ق.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : بی اساس بودن تفویض امتیاز حفريات به محتشم السلطنة

نمره : ۱۷۶۳

اداره: معارف

دایره: مراسلات

وزارت جلیله امور خارجه

سواد مراسله سفارت فرانسه در ضمن مرقومه محترمه نمره (۲۹۴۲) راجع به حفريات واصل و از مدلول آن استحضار حاصل آمد. این مراسله دو مطلب دارد: یکی راجع به تفویض امتیاز حفريات به حضرت آقای حاج محتشم السلطنة است که این فقره عاری از حقیقت و شایعه بی اساس می باشد، چنانکه خودشان هم چندی قبل در روزنامه، این موضوع را تکذیب نموده بودند. بدیهی است که امتیاز بدون تصویب مجلس شورای ملی صورت وقوع پیدا نمی کند. اما مسأله دویم که کمال اهمیتی را دارد، امتیازنامه هایی است که فرانسویها در این خصوص در دست دارند و البته آن وزارت جلیله تصدیق می فرمایند که این امتیاز یکی از بزرگترین حقوق دولت ایران را از حیث علم و تاریخ و صنعتی و ثروت، پایمال نموده و به کلی منافع به این عظمتی را که تمام ملل متمدنه امروز، در صدد هستند، برای شرف و مقام خود حفظ نمایند از میان برده و این حق کوچکی نیست که بتوان از آن صرف نظر نمود. دولت فرانسه هم که یکی از اولین دول متمدنه است، نباید راضی شود که چنین اکتشافات حتی بدون تفتیش دولت ایران به عمل آمده و تمام آثار تاریخی ایران به مفتی و رایگان از دست رفته و خارج شود و برای دولت و ملت ایران فقط تأسف و ندامت باقی بماند، البته در این موضوع که وظیفه آن وزارت جلیله است و سابقاً خود سفارت فرانسه نیز کتباً هم حاضر برای اصلاح آن شده اند، باید اقدامی مؤثر به عمل آید که دولت از یک چنین حق بزرگی که موجب افتخار و آبروی مملکت است، محروم نماند. وزارت معارف نتیجه سریع اقدام عاجل آن وزارت جلیله را منتظر و مترصد است.^۱

محتشم [۵۴]

محل مهر وزارت اوقاف و معارف

۸ برج اسد ۱۳۰۲

شماره: ۴۰۰۷

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۰

تاریخ : ۲۰ قوس [آذر] ۱۳۰۲ [ه.ش./ ۳ جمادی الاول ۱۳۴۲ ه.ق./ ۱۲ دسامبر ۱۹۲۳ م.]
فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
گیرنده : وزارت امور خارجه
موضوع : شرکت نکردن «انوشیروان خان» در جلسات کمیسیون حقیقات به دلیل کثرت کار.
نمره : ۴۵۶۰

وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب مراسله نمره ۴۲۲۷ و مرقومه محترمه نمره ۷۹۲، زحمت اشعار می دهد که از قرار معلوم آقای انوشیروان خان رئیس اداره دویم سیاسی به واسطه کثرت گرفتاری اداری، از حضور مرتب در کمیسیون حقیقات عذر خواسته اند و چون لازم است که زودتر نتیجه کمیسیون معلوم شود، مقرّر دارند یک نفر نماینده با حق رأی در جلسات حاضر شود.

جلسه آینده روز یکشنبه ۲۵ قوس سه ساعت بعد از ظهر در وزارت معارف خواهد بود.^۱

سلیمان محسن [۵۵]

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

و صنایع مستظرفه

[نوشته های حاشیه:]

فوری است - جناب آقای انوشیروان خان به عین حضرت آقای وزیر برسانید.

به عرض می رسد ۲/۹/۲۱
۲۲ قوس
خود آقای انوشیروان خان در کمیسیون حاضر شوند. ضبطی است.

شماره سند: ۱۱

تاریخ : ۸ جدی [دی] ۱۳۰۲ [ه.ش. / ۲۱ جمادی الاول ۱۳۴۲ ه.ق. / ۳۰ دسامبر ۱۹۲۳ م.]
فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
گیرنده : وزارت امور خارجه
موضوع : بهوقفه افتادن تهیه نظامنامه حفریات به علت غیبت نماینده وزارت خارجه
نمره : ۵۰۰۹

وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب مراسلاتی که از طرف این وزارتخانه راجع به اعزام نماینده برای تهیه نظامنامه حفریات ارسال شده اشعار می دارد که امر عتیقات و حفریات را وزارت معارف در حال وقفه نگاه داشته تا برحسب امر هیأت معظم دولت، با نماینده وزارت مالیه و وزارت امور خارجه تعاطی افکار نموده با جلب نظر آنها نظامنامه ای ترتیب و پس از تصویب به موقع اجرا بگذارد. کمیسیونی برای این امر مدتی است تشکیل ولی به واسطه غیب متوالی نماینده آن وزارت جلیله، فقط قسمتی از نظامنامه تهیه و امر عتیقات به این ترتیب بلا تکلیف می باشد. متمنی است چنانچه آقای انوشیروان خان مجالی برای حضور در کمیسیون ندارند، شخص دیگری را معین فرمایند و الاً مقرر شود ایشان مرتباً حضور بهم رسانند که بیش از این مسأله حفریات و عتیقات در بوته تعویق نماند. جلسه آتیه کمیسیون روز سه شنبه دهم برج جاری سه ساعت بعد از ظهر می باشد.^۱

سلیمان محسن

ضبطی است

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

[نوشته های حاشیه:]

فوری است - جناب آقای انوشیروان خان به عین حضرت آقای وزیر خواهند رسانید.

۹ جدی

به عرض می رسد ۲/۱۰/۹

شماره سند: ۱۲

تاریخ : ۱۰ قوس [آذر] ۱۳۰۲ [ه.ش./۲۳ ربیع الثانی ۱۳۴۲ ه.ق./۳ دسامبر ۱۹۲۴]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه - دایره مراسلات

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست معرفی نماینده‌ای از وزارت امور خارجه جهت شرکت در جلسه رسیدگی به حفريات فرانسویان

نمره : ۴۲۲۷

فوری است

وزارت جلیله امور خارجه

نظر به اعتراضاتی که سفارت فرانسه راجع به حفر اراضی، به آن وزارت جلیله نموده، برای تصمیم قطعی در مسأله حفريات روز سه شنبه ۱۳ قوس سه ساعت بعد از ظهر کمیسیونی در وزارت معارف (سالن شورای عالی معارف) با حضور نماینده وزارت جلیله مالیّه، از اشخاص بصیر و اهل فن تشکیل می‌شود.

متمنی است مقرر فرمایند، یک نفر از مدیران محترم آن وزارتخانه را به وزارت معارف اعزام دارند که در مذاکرات شرکت جست و با جلب نظریه آن وزارت جلیله پیشنهاد جامعی تهیه و تقدیم هیأت دولت می‌شود.^۱

سلیمان محسن

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

[نوشته‌های حاشیه:]

کابینه به عرض حضرت آقای وزیر برسانید و در صورتی که

تصویب می‌فرمایند جناب آقای انوشیروان خان در

کمیسیون مزبور حضور بهرسانند. ۱۰ قوس

همینطور اقدام شود. به عرض می‌رسد. ۹/۱۰

در کمیسیون حضور بهرسانیدم. ضبطی است.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۳

تاریخ : ۸ دلو [بهمن] ۱۳۰۲ [ه.ش. / ۲۱ جمادی الثانی ۱۳۴۲ ه.ق. / ۲۸ ژانویه ۱۹۲۴ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت علوم و معارف

موضوع : پیشنهاد جرح و تعدیل در قرارداد ۱۹۰۰ مربوط به حفریات

نمره : ۱۹۵۳۹

وزارت جلیله معارف

محترماً خاطر اولیای آن وزارت جلیله را مستحضر می‌دارد، نظر به اینکه قرارداد ۱۹۰۰ راجع به حفریات، برخلاف قرارداد مملکتی انشاء، و مصالح مملکتی را تضییع می‌نماید، علی‌هذا وزارت امور خارجه نظر به سوابق این کار، از سفارت فرانسه تقاضا نموده است که قصد دولت ایران را در تغییر قرارداد مزبور به اولیای دولت جمهوری فرانسه ابلاغ نماید و تقاضا نماید که به مسیون مزین، وزیرمختار جدید فرانسه که قریباً عزیمت می‌نماید از طرف مقامات مربوط اختیار و دستورالعمل صادر شود که قرارداد مزبور را در طهران جرح و تعدیل نموده و به این کار که مدتهاست دولت علیه را دچار مشکلات نموده است، خاتمه داده شود. اینک سواد مراسله [ای] که در این خصوص نوشته شده، لفأً برای مزید استحضار خاطر محترم ارسال و مخصوصاً متمنی است، نظریات خودتان را در تغییر قرارداد مزبور و طرح جدیدی که حاوی مصالح مملکتی بوده و رفع مضرات قرارداد ۱۹۰۰ را کاملاً بنماید، پیشنهاد فرمایند که در موقع ورود مسیو مزین، زمینه مذاکرات وزارت خارجه معلوم گردد.^۱

ذکاءالملک

[امضای حاشیه:]

ذکاءالملک

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۴

تاریخ : ۱۲ دلو [بهمن] ۱۳۰۲ [ه.ش./اول فوریه ۱۹۲۴ م./ ۲۵ جمادی الثانی ۱۳۴۲ ه.ق.]
فرستنده : حکومت خوزستان
گیرنده : وزارت داخله
موضوع : استعلام «مسیو دومکنم» جانشین «مرگان» در مورد مالکیت دولت فرانسه بر قلعه شوش
نمره : ۲۳۳

اداره کل معارف

سواد مراسله حکومت خوزستان

مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته

مسیو دومکنم فرانسوی، مأمور حفريات شوش که اخیراً وارد شده، مراسله‌ای به بنده نوشته و ارسال داشته که ترجمه آن را لفاً تقدیم می‌دارد. در مراسله خود، بنایی را که فرانسویها در شوش ساخته‌اند (قلعه دولت فرانسه) می‌نویسد آیا این که عنوان مالکیت از آن مفهوم می‌شود با شرایط امتیازنامه آنها موافق است و اگر موافق نیست به هر نحوی که مقتضی است جواب داده شود.^۱

مؤیدالدوله

مهر حکومت خوزستان

سواد مطابق اصل است

حسین

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۵

تاریخ : ۴ فوریه ۱۹۲۴ [م. ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۴۲ هـ.ق. / ۱۵ بهمن ۱۳۰۲ هـ.ش.]

فرستنده : اداره ترجمه (ترجمه نامه سفارت فرانسه)

گیرنده : «ذکاءالملک» وزیر امور خارجه

موضوع : اعلام وصول نامه ۸ دلو (بهمن) ۱۳۰۲ وزارت امور خارجه در مورد حفريات.

نمره : ۱۹

جناب مستطاب اجل آقای ذکاءالملک وزیر امور خارجه

توقیراً خاطر مبارک را از وصول مراسله ۸ دلو (= بهمن) ۱۳۰۲ وزارت جلیله امور خارجه به قرارداد حفريات در ایران مستحضر می‌دارد (که) مفاد آن را به دولت متبوعه خود اشعار داشت، به محض وصول جواب، دولت متبوعه در این موضوع، خاطر مبارک را مستحضر خواهد داشت.^۱

مراتب...

وایت

محل مهر ضبط اداره سوم سیاسی وزارت امور خارجه (= دفتر بایگانی)

نمره ۱۷

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۲ هـ.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۶

تاریخ : ۸ حمل [فروردین] ۱۳۰۳ [ش.ه.] ۲۸ مارس ۱۹۲۴ م. / ۲۲ شعبان ۱۳۴۲ ه.ق.]

فرستنده : کارگزاری مهام خارجه خوزستان

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ورود «رلاند دومکنم» به اتفاق دو نفر دیگر به شوش و به کارگرفتن روزانه پانصد کارگر

به مدت سه ماه و کشف اشیاء زیادی به مقدار سیزده صندوق و قصد خروج آنها از

محمره^۱.

نمره : ۲۶

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

خاطر اولیای وزارت جلیله مستحضر است، که همه ساله در ایام زمستان، دو سه نفر از مأمورین فرانسه برای حفریات به شوش آمده در موقعی که هوا خوب است مشغول عملیات می شوند، و در اواخر آوریل مراجعت می نمایند. امسال مسیو رلاند دومکنم و مسیو مارک «ونتان ثودین» در اوایل ژانویه به شوش رفته و مدت سه ماه مشغول حفریات بوده اند. چند روز قبل رئیس گمرک اطلاع داد که مأمورین مزبور برای مراجعت به فرانسه به محمره وارد شده و چون نتوانسته اند به شوشتر رفته (و) مطابق شرایط امتیازنامه، طلا و نقره ای که در ضمن حفریات کشف کرده اند با اطلاع حکومت تقویم و وزن نمایند، از حکومت کتباً تقاضا کرده اند که این اقدام در محمره بشود و حکومت هم به گمرک تلگراف کرده که اشیاء مزبور را با اطلاع کارگزاری و رئیس معارف وزن و تقویم نموده، صورت مجلس را ارسال دارند و از فدوی تقاضا کرده بود که برای امضای صورت مجلس و معاینه اشیاء مذکوره حضور داشته باشم. برحسب دعوت رئیس گمرک و تعلیمات حکومت، در مجلس مزبور حاضر شده مقداری طلا و نقره را که کشف کرده بودند وزن نموده ولی قیمت آن را موقوف به نظریات دولت گذاشته شد که در طهران با سفارت فرانسه قرار آن را بدهند. یک نسخه از صورت مجلس را برای استحضار خاطر مبارک ارسال داشت. آنچه از مأمورین مزبور شخصاً تحقیقات نمود، دولت فرانسه همه ساله یکصد هزار فرانک برای مصرف این کار، به اعتبار مأمورین مذکور می گذارد و علت اینکه امسال یک ماه زودتر از کار دست کشیده اند، به واسطه تنزل فوق العاده فرانک با پول ایران بوده است که اعتبارشان تمام شده، البته در این مدت سه ماه، همه روزه قریب پانصد عمه مشغول حفریات

۱. محمره نام قبلی خرمشهر بود.

بوده‌اند. اگرچه مدّت عملیات آنها کم بود ولی امسال اسبابهای زیاد کشف کرده‌اند، از جمله یک قبر بوده است که متعلّق به یک نفر زن بوده و می‌گفتند که این قبر متعلّق به چهارهزار سال قبل است. یک النگوی طلا که وزن آن چهارده مثقال بود با گوشواره طلا و پیشانی‌بند طلا و پستان‌بند نقره و گلویند نقره در آن کشف شد که فدوی در موقع وزن‌کردن مشاهده نمود. اگرچه سایر اسبابها در صندوقها گذاشته شده و گویا به موجب امتیازنامه، گمرک هم حق معاینه ندارد، ولی عکس اشیاء مزبور را که کشیده بودند، به فدوی ارائه دادند. [بیشتر اسبابها ظروف گلی و مقداری هم برنج و مس بود و مخصوصاً چند عدد چراغ گلی داشت که خیلی تعریف و تمجید می‌کردند و چیزی که خیلی اسباب تعجب بود، چاقو و کاردی بود که از گِل پخته درست شده و می‌گفتند این چاقوها متعلّق به زمان ابتدایی است. این چیزهایی بود که خودشان نشان دادند ولی معلوم است چون از طرف دولت مفتشینی لازم، در موقع حفریات حضور ندارند و به علاوه در موقع خروج اشیاء، که امسال سیزده صندوق [است]، البته گمرک هم حق تفتیش ندارد، می‌توان تصوّر نمود که خیلی چیزها حیف و میل شده و از میان می‌رود. مثلاً یک عدد سکه طلا یا نقره در میان اشیایی که پیدا شده موجود نبود. زیرا بدیهی است قیمت آنها تفاوت کلی دارد و همین اشیاء مختصری هم که خودشان ارائه دادند اگر بخواهند قیمت نمایند، البته قیمت آنها خیلی بیشتر از قیمتی که به دولت بر میزان قیمت طلا و نقره خواهند داد، ارزش دارد. مراتب را برای استحضار خاطر مبارک عرض و جسارت نمود.^۱

کارگزار دولت علیه

فدوی مهدیقلی

[نوشته‌های حاشیه:]

به عرض می‌رسد

کابینه - اداره اول

به عرض برسانید و سواد به وزارت معارف ارسال دارید مفاد راپرت

را نیز بدون اینکه در کارگزاری [خوانده نشد]

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳، کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۱۷

تاریخ : ۱۶ حمل [فروردین] ۱۳۰۳ [ه.ش. ۵ / آوریل ۱۹۳۴ م. / ۳۰ شعبان ۱۳۴۲ ه.ق.]

فرستنده : وزارت داخله

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

موضوع : حفريات شوش و درخواست بررسی امتیازنامه آن.

نمره : ۳۶۶

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

سواد راپرت حکومت خوزستان راجع به اظهار مسیو دومکنم فرانسوی مأمور حفريات شوش لفاً ارسال گردیده، با مراجعه به شرایط امتیازنامه حفريات که به فرانسویها صادر شده است، هر نوع مقتضی است اعلام خواهند فرمود که جواب حکومت داده شود.^۱

محل امضا و مهر وزارت داخله

سواد مطابق با اصل است

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۱۸

تاریخ : ۲۲ مه ۱۹۲۴ [م./ ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۳ ه.ش./ ۲۷ رمضان ۱۳۴۲ ه.ق.]

فرستنده : اداره ترجمه وزارت امور خارجه (ترجمه یادداشت سفارت فرانسه)

گیرنده : ذکاءالملک وزیر امور خارجه

موضوع : پای بند بودن فرانسه به قرارداد ۱۹۰۰ بین ایران و فرانسه

نمره : -

ترجمه مراسله سفارت فرانسه مورخه ۲۲ مه ۱۹۲۴

دوستدار مفاد مراسله جناب مستطاب اجل عالی مورخه ۸ دلو (بهمن) ۱۳۰۲ [شمسی] نمره ۱۹۵۴۰ را راجع به قرارداد ماده حفریات که در ۱۹۰۰ بین فرانسه و ایران انعقاد یافته بود، به دولت متبوعه خود ابلاغ نمودم.

دولت متبوعه دوستدار، از اینجانب تقاضا نموده است به استحضار خاطر مبارک برسانم، مادامی که ترتیب جدیدی که مغایر مقررات و فصول قرارداد مزبور باشد، بین دولتين صادر نشده است، دولت جمهوری فرانسه حقوق منتجه از امتیاز انحصاری قرارداد فوق را بالتامام ثابت و برقرار می داند. و بنا بر این منتظر پیشنهادهای صریح و دقیق دولت ایران در این موضوع می باشد. به علاوه نظریه وزیر مختار فرانسه مقیم طهران هم که در طی مکتوب ۲۵ آوریل ۱۹۱۶ به دولت علیه ایران اشعار داشته است و از قرار معلوم بلا جواب مانده است، از همین قرار بوده است.^۱

مراتب...

رایت

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۱۹

تاریخ : ۱۹ ثور [اردیبهشت] ۱۳۰۳ [ه.ش. / ۸ مه ۱۹۲۴ م. / ۳ شوال ۱۳۴۲ ه.ق.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : نوشته روزنامه ایران در مورد کشفیات فرانسویها در شوش.

نمره : ۹۳۳

وزارت جلیله امور خارجه

از قرار شرحی که در صفحه اول شماره ۱۵۹۰ روزنامه ایران درج شده است، در چهار ماه قبل مأمورین فرانسه در شوش حفاری نموده [و] عتیقات مهمی کشف کرده‌اند. هرچند این خبر هنوز از مقامات رسمی تأیید نشده، ولی متمنی است محض اطلاع مرقوم دارید، آیا پس از تشکیل کمیسیون مراجعه به امتیازنامه فرانسویها و اخطار آن وزارت جلیله به سفارت، دولت فرانسه راجع به لزوم تجدیدنظر در امتیازنامه مذکوره مجدداً اقداماتی شده و از طرف آن وزارت جلیله اجازه صدور یافته است یا خیر و ضمناً نیز راجع به حفر فوق‌الذکر اطلاعات خود را علاوه فرمائید.^۱

محل امضا - اسم ناخوانا^۲

محل مهر وزارت معارف

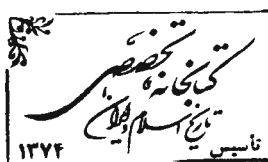
[نوشته حاشیه:]

اداره سوم

مراجعه به مراسله که سابقاً رسیده نمائید.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

۲. در این تاریخ «میرزا صادق خان مستشارالدوله» وزیر معارف بود.

شماره سند: ۲۰

تاریخ: ۲۱ ژوئیه ۱۹۲۴ [م./ ۱۸ ذیحجه ۱۳۴۳ ه.ق. / ۳۰ تیر ۱۳۰۳ ه.ش.]

فرستنده: سفارت فرانسه

گیرنده: «ذکاءالملک» وزیر امور خارجه

موضوع: حفريات در شهر «ری»

نمره: ۷۸

مورخه ۲۱ ژوئیه ۱۹۲۴ نمره ۷۸

ترجمه مراسله سفارت فرانسه

جناب مستطاب اجل آقای ذکاءالملک وزیر امور خارجه

اطلاعات دقیقه واصله به این سفارت، به دوستدار اجازه می دهد که به استحضار خاطر محترم برساند که از چندی به این طرف، در اراضی متعلقه دولت علیه، واقعه در محل شهر قدیم ری، نزدیک قصبه شاهزاده عبدالعظیم، بر خلاف قانون حفرياتی به عمل می آید. کاوشهای مزبور در روی تپه [ای] که قلعه شهر قدیم روی آن واقع شده و پشت برج طغرل می باشد و همچنین در دره ای که در ماوراء تپه فوق واقع است به عمل می آید. یکی از اعضای سفارت دوستدار، مراتب مسطوره را معاینه نموده است و اشخاصی که مباشر امور حفريات بوده اند، مدعی شده که دارای اجازه رسمی می باشند که از قرار معلوم در سال گذشته از طرف وزیر معارف به آنها صادر شده است.

در عرض چند روز اخیر در حفريات، اکتشافات مهمی شده و مخصوصاً مقابری به دست آمده و اشیایی یافت شده است که از نقطه نظر علم به آثار قدیمه حفريات، دارای اهمیت کثیری می باشد.

طبیعی است که اگر اشیاء مزبور در تملک کاشفین بی تجربه که جز جذبه استفاده محرک دیگری ندارند باقی بماند، از نقطه نظر علوم و تاریخ ایران بلافایده مانده و به هدر خواهند رفت. این است که مصرأ از جناب مستطاب اجل عالی خواهشمند است که بنا بر مقررات عهود جاریه، اوامر فوری برای توقیف عملیات اکتشافیه مزبور صادر فرموده و اقداماتی را که از طرف اولیای دولت علیه، برای تأمین حفاظت اشیای عتیقه مستخرجه از ری، به عمل آید به اطلاع دوستدار برسانند.^۱

بونرم

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

[نوشته‌های حاشیه یادداشت سفارت:]

سواد برای وزارت علوم بفرستید و بنویسید تعجب است گرچه
دیگته صورت قراردادی که در آن وزارت‌خانه تصحیح شد، خواسته‌اند
[ناخوانا] بالاخره باید برای آن کار جلوگیری نکنیم.

شماره سند: ۲۱

تاریخ : ۲۶ اسد [مرداد] ۱۳۰۳ [ه.ش./ ۱۷ اوت ۱۹۲۴ م./ ۱۵ محرم ۱۳۴۳ ه.ق.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : طرح حفريات و درخواست اظهارنظر از وزارت امور خارجه

نمره : ۲۷۰۵

فوری است

اداره - معارف

دایره - مراسلات

وزارت جلیله امور خارجه

در جواب مرقومات شریفه نمره (۲۴۶۰ و نمره ۳۸۷۷) راجع به ارسال سواد پروژه حفريات، که در کمیسیون منعقدہ وزارت خارجه با حضور آقای میرزا حسین خان علائی تهیه شده است، محترماً اشعار داشته و یک نسخه سواد پروژه مزبور تلواً ارسال می گردد تا پس از مطالعات لازمه، چنانکه مرقوم فرموده اند، با نظريات این وزارتخانه، پروژه جدیدی تهیه و به مقامات مربوطه پیشنهاد گردد.^۱

محل امضا

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

[نوشته های حاشیه:]

به عرض می رسد - ۲۶ اسد

اداره سوم - محل مهر ثبت نامه های وارده به اداره سوم به تاریخ

۲۹ اسد

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۲۲

تاریخ : ۲ سنبله [شهریور] ۱۳۰۳ [ه.ش./ ۲۳ محرم ۱۳۴۳ ه.ق./ ۲۵ اوت ۱۹۲۴ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : تجدیدنظر در مورد قرارداد حفریات و درخواست تسریع در اخذ تصمیم

نمره : ۴۳۶۶

اداره : معارف

دایره : مراسلات

وزارت جلیله امور خارجه

در جواب مراسله نمره ۹۷۹۱ اشعار می دارد که سواد پروژه ای که برای تجدیدنظر در قرارداد حفریات چند سال قبل تهیه شده بود، قبل از وصول این مراسله به آن وزارت جلیله ارسال گردیده، در مراسله جدیدی که از سفارت فرانسه رسیده و سواد آن را ارسال داشته اید، وزارت معارف انتظار دارد که زودتر قرار قاطعی در خصوص قرارداد مزبور داده شود تا این گفتگوها بین سفارت و دولت ایران خاتمه یابد.^۱

محل امضا

و

مهر وزارت معارف و اوقاف

محل مهر ثبت نامه های وارده به وزارت امور خارجه

مورخ ۱۳۰۳

نمره ۱۰۴۲۴

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۳ ه.ش. کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۲۳

تاریخ : ۱۰ اردیبهشت ۱۳۰۴ [ه.ش. / ۶ شوال ۱۳۴۴ ه.ق. / ۳۰ آوریل ۱۹۲۵ م.]
فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
گیرنده : وزارت امور خارجه
موضوع : درخواست شرکت آقای «انوشیروان خان» در کمیسیون حفاریات
نمره : ۸۳۲

اداره : معارف

دایره : تعلیمات عالیہ

وزارت جلیله امور خارجه

چون در این وزارتخانه، يوم شنبه ۱۲ اردیبهشت دو ساعت و نیم قبل از ظهر کمیسیونی راجع به حفاریات تشکیل خواهد شد، مستدعی است آقای انوشیروان خان را که در این امر سابقه دارند، مقرر فرمایند در موقع مزبور در کمیسیون حضور بهم رسانند.^۱

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده اداره سوم
وزارت امور خارجه، مورخ ۱۰ اردیبهشت ۱۳۰۴
به شماره ۱۲۹۸

[نوشته های حاشیه:]

اداره سوم ۲/۱۰

حسب الامر آقای مدیر اداره سوم حضور بهم رسانند.

شماره سند: ۲۴

تاریخ : ۳ مرداد ۱۳۰۴ [ه.ش./ ۳ محرم ۱۳۴۴ ه.ق./ ۲۵ ژوئیه ۱۹۲۵ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست نظریات آقای «ادیب» در مورد امتیاز حفریات

نمره : ۴۱۹۰/۲۱۴

اداره : معارف

دایره : تعلیمات عالیہ

وزارت جلیله امور خارجه

چون این وزارتخانه مدتی است در نظر گرفته امتیاز حفریات فرانسویها را با نظریات آن وزارت جلیله جرح و تعدیل نماید، و از قرار معلوم آقای میرزامحمدحسینخان ادیب، عضو محترم آن وزارت جلیله در این خصوص نظریات دقیق قابل توجهی دارد، لهذا چنانکه سابقاً نیز ارسال نظریات ایشان از آن وزارت جلیله تقاضا شد، متمنی است مقرر دارند که آن نظریات زودتر ارسال گردد.^۱

یوسف مشار[۵۶]

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

[نوشته حاشیه:]

اداره سیم سیاسی

کتابچه [ای] که متضمن نظریات آقای ادیب است باید به خودشان

رد کرد که اگر بخواهند به اداره معارف بفرستند. اما در باب نظریات

وزارت امور خارجه باید مذاکره شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۲۵

تاریخ : ۱۶ سپتامبر ۱۹۲۵ [م. / ۲۱ صفر ۱۳۴۴ ه.ق. / ۱۹ شهریور ۱۳۰۴ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : وزیر امور خارجه

موضوع : اختصاص حفریات به فرانسه

نمره : ۱۸۴

سواد به وزارت معارف بفرستید

ترجمه مراسله سفارت فرانسه

آقای وزیر امور خارجه

با کمال تعجب، دوستدار اطلاع حاصل نموده که نظامنامه‌ای راجع به حفریات و مالکیت عتیقه‌جاتی که از اراضی ایران بدست آید، جدیداً از طرف دولت ایران صادر شده است. در موقعی که دوستدار، از طرف جناب مستطاب اجلّ عالی منتظر پیشنهاداتی است که دولت متبوعه دوستدار، حاضر در مطالعه آن پیشنهادات شده است، کمال تعجب را حاصل نمود که از موقع مذاکراتی که در وزارت نمودم - آوریل گذشته - در خصوص مسافرت مسیو مکنونم به عمل آمده، تاکنون هیچ خبری راجع به حفریات به دوستدار نرسیده است، جز انتشار یک نظامنامه، که نظر به صدور اجازه حفریات اساساً با یک قرارداد جاری مابینت دارد. خاطر مبارک را تذکر می‌دهد که به موجب فرامین و عهدنامجات، عجلتاً حقّ مطلق و دائم حفریات در تمام خاک ایران (مخصوصاً مراجعه به قرارداد ۱۱ اوت ۱۹۰۰ شود) اختصاص به دولت جمهوری فرانسه دارد. تمام اشیائی که از حفریات به دست آید، به استثناء اشیای طلا و نقره باید بالمناصفه مابین دولت فرانسه و ایران تقسیم شود. اشیائی که از حفریات شوش به دست آید باید کلیه بدون تأدیه غرامتی به دولت فرانسه عاید شود.

اگر دولت جمهوری فرانسه نظر به دوستی با دولت ایران اساساً حاضر شده است برای تخفیف در اثرات این حق انحصار تجدیدنظری در قرارداد جاری به عمل آید، اگر در زمان سابق (مراجعه به مکتوب مسیو دومرگان به جناب امین‌الدوله در ۱۶ اکتبر ۱۸۹۷ و جواب صدراعظم مورّخه ۲۹ اکتبر همان سال شود) دولت فرانسه حاضر شده است وسایل تسهیل ایجاد یک موزه ملی را فراهم نموده و برای تشکیل آن مؤسسه، دانشمندانی به دولت ایران بدهد و اگر جدیداً نیز حسب‌الامر دولت متبوعه دوستدار، داوطلبی مسیو «ماسه» را برای اداره موزه، به حضور مبارک

تبلیغ نموده مع هذا دولت فرانسه به هیچوجه نمی تواند قبول نماید، بدون اینکه قبلاً توافق نظری با آن دولت به عمل آید، دولت علیه اقداماتی به عمل آورد که نتیجه آن اقدامات شاید استفاده از امتیاز مزبور برای دولت فرانسه بلا اثر و لغو شود.

قبل از اینکه از مندرجات نظامنامه جدید (متمنی است یک نسخه از آن را برای دوستدار ارسال دارند و قبلاً نیز حق اعتراض به مندرجات نظامنامه مزبور را برای خود محفوظ می دارد) استحضار حاصل نماید، نظریات فوق الذکر را به استحضار خاطر مبارک رسانیده متمنی است اولیای دولت علیه را مطلع فرمایند.^۱

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده وزارت امور خارجه

بتاریخ ۳۰ شهریور ۱۳۰۴

شماره ۱۲۳۴۷

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۲۶

تاریخ : ۱۵ مهرماه ۱۳۰۴ [ه.ش. / ۱۸ ربیع الاول ۱۳۴۴ ه.ق. / ۱۷ اکتبر ۱۹۲۵ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : رونوشت نامه شماره ۱۸۴ سفارت فرانسه

نمره : ۱۲۹۲۵

وزارت معارف

از سفارت فرانسه، راجع به عمل حفريات، مراسله‌ای به وزارت امور خارجه رسیده که سواد آن تلوأ ایفاد می‌گردد. خواهشمند است پس از امعان نظر به مدلول مراسله سفارت، هر جوابی مقتضی است، زودتر مرقوم فرمایند تا به سفارت اشعار گردد.^۱

د - مفتاح [۵۷]

[نوشته حاشیه:]

مراسله نمرة ۱۸۴ سفارت فرانسه با این ... ضبط است که بعد از رسیدن جواب وزارت معارف جواب نوشته شود.

شماره سند: ۲۷

تاریخ : ۲۴ آبان ۱۳۰۴ [ه.ش./ ۲۸ ربیع الثانی ۱۳۴۴ ه.ق./ ۱۵ نوامبر ۱۹۲۵ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ۱- اعلام وصول رونوشت نامه سفارت فرانسه ۲- درخواست تسریع در اعلام نظر در مورد نظامنامه ارسالی در سال ۱۳۰۳ و نظر قاطع در مورد حفریات.

نمره : ۶۰۲۹

اداره : معارف

دایره : تعلیمات عالیہ

وزارت جلیله امور خارجه

مرقومه محترمه نمرة ۱۲۹۲۵، به ضمیمه سواد مراسله سفارت فرانسه واصل، جواباً اشعار می شود که این وزارتخانه از ده سال قبل برای اجرای وظایف ۳- ۴- ۵- ۶ از ماده پنجم قانون اداری وزارت معارف، مصوبه مجلس شورای ملی، نظامنامه ای تدوین و به موقع اجرا گذاشته، چون در ضمن حمل مشاهده شده که نظامنامه مزبوره کاملاً برای انجام وظایف فوق الذکر کافی نیست لهذا در سنه ۱۳۰۳ تجدیدنظری در مواد آن نمود و به تصویب هیأت وزرای عظام رسید. در خاتمه از آن وزارت جلیله متمنی است با رعایت لایحه حفریات که با حضور آقای میرزا حسین خان علائی تهیه و ضمیمه مراسله نمرة ۲۷۰۵ در سنه ماضیه ارسال شد و با توجه به مذاکرات کمیسیونی که مرکب از نمایندگان آن وزارت جلیله و وزارت مالیه در ۱۲ اردی بهشت، در این وزارتخانه تشکیل شد، قرار قاطعی در موضوع حفریات بدهند تا به این مذاکرات بین سفارت فرانسه و دولت خاتمه داده شود.^۱

فاطمی [۵۸]

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

محل مهر ثبت نامه های وارده به تاریخ ۲۷ آبان ۱۳۰۴ شماره ۱۴۵۱۵

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۲۸

تاریخ : ۱۶ دی ۱۳۰۴ [ه.ش. / ۲۱ جمادی الثانی ۱۳۴۴ ه.ق. / ۶ ژانویه ۱۹۲۶ م.]
فرستنده : اداره سوم وزارت امور خارجه
گیرنده : وزیر امور خارجه
موضوع : گزارش در مورد تمایل سفارت فرانسه برای تجدیدنظر در مورد حفريات
نمره : -

اداره سوم سیاسی

راپورت

مذتی است، موضوع قرارداد حفريات بين دولتين ايران و فرانسه، محل گفتگو واقع شده و حتی تولید نقاری هم بين طرفین کرده است و با اینکه سفارت فرانسه کاملاً حاضر برای تجدیدنظر در این موضوع بود و چند مرتبه هم تاکنون از طرف وزارت امور خارجه، به وزارت معارف برای اقدام در این امر مراجعه شده، مع هذا هنوز طرحی از وزارت معارف تهیه و پیشنهاد نشده است.

چون تسویه این موضوع، کمال اهمیت و ضرورت را دارد به طوری که از سفارت فرانسه نیز شفاهاً اظهار داشته‌اند، دولت فرانسه حاضر است، مثلاً موافق ترتیبی که امروز در مصر برای حفريات معمول است، در این مقدمه نیز رفتار شود، به این جهت مراتب را معروض داشت که در هیأت محترم دولت مذاکره و هر دستوری لازم است به وزارت امور خارجه و وزارت معارف در این خصوص داده شود.^۱

محل امضا

[نوشته‌های حاشیه:]

(قرارداد مصر را بیاورند در هیأت مذاکره شود)

(آقای صمصامی - قرارداد مصر اگر در دفتر شما هست فوری

ضمیمه کنید - ۴/۱۲/۱۱)

(قرارداد مصر در دفتر جاری اداره موجود نبوده و حسب الامر عالی

در دفتر کل مراجعه نموده آن اداره هم از وجود چنین قراردادی اظهار بی‌اطلاعی نمودند.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۲۹

تاریخ : ۱۱ بهمن ۱۳۰۴ [ه.ش. / ۱۶ رجب ۱۳۴۴ ه.ق. / ۳۱ ژانویه ۱۹۲۶ م.]

فرستنده : دفتر مخصوص شاهنشاهی

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست نسخه‌ای از قرارداد امتیاز حفریات

نمره : ۴۲۸۷

فوری

وزارت جلیله امور خارجه

متمنی است سوادى از امتیاز حقّارى و استخراج عتیقات تمام ایران را که به فرانسویان اعطا شده است، به دفتر مخصوص شاهنشاهی ارسال نمایند.^۱

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

حاج ناصر بهرامی

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده وزارت امور خارجه

به تاریخ ۱۲ بهمن ۱۳۰۴

شماره ۲۱۹۷۵

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۰

تاریخ : ۱۳۰۴/۱۲/۱۸ [ه.ش./ ۲۴ شعبان ۱۳۴۴ ه.ق./ ۹ مارس ۱۹۲۶ م.]

فروستنده : (گزارش داخلی)

گیرنده : وزیر معارف و اوقاف

موضوع : نبودن رونوشت قرارداد (امتیازنامه حفريات) در وزارت معارف و اوقاف

نمره :

قربانت شوم

در باب سواد قراردادی که خواسته بودید، دیروز و امروز در دوسیه‌های مربوطه تجسس شد، یافت نشد، و تصوّر نمی‌کنم که در وزارت معارف چنین قراردادی باشد. ظاهراً وقتی در خدمت آقای انوشیروان خان مذاکره شد و ایشان فرمودند که چنین سوادى در وزارت خارجه می‌باشد.^۱

ارادتمند

علی اصغری

[نوشته حاشیه:]

آقای انوشیروان خان اظهار می‌کنند همچو چیزی ندیده‌اند.

۴/۱۲/۱۸

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۴ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

رونوشت امتیاز حفریات فرانسه

ورود به دفتر کل ۱۵ برج قوس ۱۳۳۹ وزارت معارف اداره عتیقات مشتمل بر دوازده اصل
نمره ۱۷۱۸

سواد امتیاز حفریات فرانسه

مقدمه: واضح است که امتیاز حفریات کمافی السابق با دولت فرانسه خواهد بود. به علاوه صرفه دولت ایران هم در این مسأله است که حفریات زودتر استخراج شود تا دولتی ایران و فرانسه بتوانند علماً و عملاً استفاده کرده و مخصوصاً با مساعدت دولت فرانسه تأسیس موزه ملی در ایران بشود، ولی چنانچه خود دولت فرانسه هم با تجربیات چندساله، به این مسأله برخورد کرده است که به ترتیبی که امتیازنامه سابق نوشته شده، دولتی در عملیات دچار اشکالات می شوند، و برای پیشرفت امور حفریات باید لاعلاج بعضی تغییرات لازمه در مواد امتیازنامه سابق داده شود، لهذا تغییراتی که وزارت معارف لازم می داند ذیلاً پیشنهاد می نمایند.

فصل اول: مأمورین محترم فرانسه در تمام وسعت مملکت ایران اجازه دارند تجسس نمایند، مگر در امامزاده‌ها [امامزاده‌ها] و مساجد و مدارس و قبرستانهای مسلمانان و مکانهای مقدسه، ولی مشروط بر اینکه، از املاک خالصه، برای شروع به حفر در هر مکان، مدتی، به رضای طرفین معین شود و چنانچه تا انقضای آن مدت، در همان مکان معین دولت فرانسه شروع به حفر نمایند، دولت ایران پس از اخطار و اظهار، حق داشته باشد که خود شروع به حفر نموده یا به دیگری واگذار نماید و دیگر اینکه اراضی متعلقه به ملاکین، اولاً، حفر در آن اراضی، باید موافقت با قوانین داخلی مملکتی داشته باشد و ثالثاً، دولت فرانسه باید با اطلاع دولت ایران، صاحبان آن اراضی را راضی نمایند و اگر اراضی موقوفه باشد، باید با دخالت دولت، اولیای وقف را راضی نمایند. مأمورین محترم دولت فرانسه باید احترام و خوش سلوکی با اهل مملکت نموده، چیزی که برخلاف رفتار و قانون باشد، ننمایند.

فصل دوم: دولت فرانسه متعهد است، که هرگاه جواهرات یا سکه‌ها را که یافت شود، در صورتی که متعدد باشند، بالمناصفه با دولت ایران تقسیم نمایند، و چنانچه برحسب اتفاق منحصر بفرد باشد، متعلق به دولت ایران بوده، تحویل وزارت معارف بشود و همچنین است ظروف طلا و نقره و مجسمه‌های تاریخی و ستونها و کتیبه‌ها و امثال آن در خصوص اشیای راجعه به حوالی شوش، آنچه تا این تاریخ یافت شده است، متعلق به دولت فرانسه خواهد بود، ولی از این تاریخ به بعد اراضی حوالی شوش در حکم سایر اراضی مملکت ایران خواهد بود و باید به همان شرایط رفتار شود.

فصل سیم: کلیه اشیایی که در مملکت ایران یافت بشود باید به طهران حمل شده و در مرکز در تحت نظارت وزارت معارف و مأمور دولت فرانسه قیمت (گذاری) و به طرفین قسمت خواهد شد.

فصل چهارم: دولت ایران به دولت فرانسه اجازه می دهد که مأمورین آن دولت بتوانند نقشه خطوط غیرمذهبی را برداشته یا عکس بردارند و همچنین از تمام مجسمه ها قالب بردارند.

فصل پنجم: دولت علیه به مأمورین خود دستورالعمل خواهد داد که اهالی بلد از علمای فرانسه احترام نمایند و حفظ نفوس و اسباب و اموال آنها را داشته باشند و منزل و مسکن و حمل و نقل اسباب و تسهیل مسافرت آنها را فراهم بیاورند.

فصل ششم: هر موقعی که دولت فرانسه می خواهد شروع به حفاریات در محلی نماید، دولت ایران را مطلع خواهد کرد تا تهیه لوازم پیشرفت مأمورین دولت فرانسه و اسباب حفظ منافع خود را تهیه نمایند.

فصل هفتم: علمای محترم فرانسه حق دارند که هر قسم انبار و خانه که لازمه کار آنها باشد بنا کنند، چه برای مسکن خودشان چه برای مستحفظین، یا انبار برای اسبابهای عتیقه مشروط بر اینکه بعد از انقضای مدت امتیاز، تمامی آن ابنیه متعلق به دولت ایران باشد و چنانچه دولت ایران بخواهد بعد از اختتام حفاریات آن محل، آن ابنیه را تصاحب کند، بتواند، مشروط بر اینکه مصارف بنای آنها را به دولت فرانسه بپردازند.

فصل هشتم: هر قسم بار که برای مأمورین دولت فرانسه برسد یا از ایران خارج نمایند، فقط در سرحد مملکت بازدید شده و حقوق گمرکی اخذ خواهد شد.

فصل نهم: دولت فرانسه، تمام مخارج مأمورین خود را تحمّل می کند، مگر مخارج لازمه که برای محافظت مأمورین محترم فرانسه است که آن با دولت ایران خواهد بود.

فصل دهم: مدت این امتیازنامه پنجاه سال شمسی خواهد بود.

فصل یازدهم: تمام قراردادهای سابقه، در خصوص عتیقات با دولت فرانسه به کلی باطل و از درجه اعتبار ساقط است.

فصل دوازدهم: دولت ایران به تمام حکام ممالک خود اعلان خواهد کرد که آنچه در این قرارنامه جدید نوشته شده است، باید شناخته و مجری دارند.^۱

محل مهر اداره مرکزی کل عتیقات ایران

[نوشته حاشیه:]

سواد مطابق اصل است.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه. ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲ و کارتن ۳۹، پرونده ۷.

شماره سند: ۳۱

تاریخ : ۱۴ فروردین ۱۳۰۵ [ه.ش./ ۲۰ رمضان ۱۳۴۴ ه.ق./ ۴ آوریل ۱۹۲۶ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : مورد نیاز بودن کتابهایی که توسط هیأت علمی فرانسه پس از مراجعت به کشورشان نوشته شده است.

نمره : ۱۴۷/۸۳

اداره : معارف

دایره : تعلیمات عالیہ

وزارت جلیله امور خارجه

مأمورین دولت فرانسه که همه ساله برای حفّاری شوش به ایران می آیند، راپورتهایی تهیّه و بعد از مراجعت آنها را به شکل کتاب به طبع می رسانند، عدّه این کتاب گویا فعلاً به بیست جلد رسده باشد. نظر به اینکه این کتب کاملاً طرف احتیاج وزارت معارف می باشند، متمنی است به وسیله سفارت دولت فرانسه در طهران، دو دوره از کتب فوق الذّکر را برای این وزارتخانه تقاضا فرمایند.^۱

یوسف مشار

محل مهر

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده به وزارت امور خارجه

به تاریخ ۱۳۰۵/۱/۲۵

و شماره ۶۲۶

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۲

تاریخ : ۳۱ اردیبهشت ۱۳۰۵ [ه.ش. ۹ ذیقعده ۱۳۴۴ ه.ق. / ۲۲ مه ۱۹۲۶ م.]

فرستنده : وزارت مالیه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست اظهارنظر وزارت امور خارجه در مورد اصل قرارداد حفريات م. و
تجدیدنظر در آن قرارداد

نمره : ۲۵۸۲

اداره عایدات

وزارت جلیله امور خارجه

به طوری که خاطر اولیای آن وزارت جلیله مستحضر است، نسبت به امتیاز حفريات فرانسویان در اردیبهشت سنه ماضیه ۱۳۰۴ کمیسیونى در وزارت جلیله معارف با حضور نماینده آن وزارت جلیله تشکیل داد، مفاد صورت مجلس کمیسیون مستفاد می شود که دولت فرانسه نسبت به تجدیدنظر در قرارداد حفريات نظر مخالفی ندارد، به قراری که وزارت جلیله معارف مرقوم داشته اند پس از تشکیل کمیسیون مزبور، تاکنون نسبت به تجدیدنظر قرارداد فرانسویان نتیجه حاصل نشده و فصل ششم قرارداد مورخه ۱۴ ربیع الثانی ۱۳۱۲ می نویسد که اقدام در حقاری باید با اطلاع دولت ایران بوده و نماینده دولت در موقع حفر حضور داشته باشد. چون سوابق مفصل این قرارداد در آن وزارت جلیله می باشد، لذا متمنی است نظریه اولیای آن وزارت جلیله را نسبت به اصل قرارداد و تجدیدنظر آن و اینکه به چه ترتیب ممکن است نظارت در این امر به عمل آورد، برای اطلاع این وزارتخانه مرقوم و اگر چنانچه دولت فرانسه حاضر است تجدیدنظری در قرارداد به عمل آید اقدامات مقتضیه فرموده و از نتیجه آن وزارت مالیه را مستحضر فرمایند.^۱

مرتضی قلی بیات [۵۹]

محل مهر وزارت مالیه

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده بتاريخ ۳ خرداد ۱۳۰۵ شماره ۲۲۸۴

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۳

تاریخ : ۱۶ خرداد ۱۳۰۵ [ه.ش./ ۲۵ ذیقعدة ۱۳۴۴ ه.ق./ ۷ ژوئن ۱۹۲۶ م.]
فرستنده : رونوشت نامه وزارت مالیه (سند شماره ۳۲) و پاسخ وزارت امور خارجه
گیرنده : وزارت مالیه و معارف
موضوع : تجدیدنظر در قرارداد حفريات
نمره عمومي : ۳۰۷۷
نمره خصوصي : ۶۰۵

(پاسخ نامه وزارت امور خارجه به نامه وزارت مالیه)

وزارت جلیله مالیه

مراسله مورخه ۳۱ فروردین نمره ۲۵۸۲، راجع به امتیاز حفاری واصل، جواباً زحمت افزا است. چنانچه مرقوم شده وزارت خارجه هم با تجدید قرارداد موافق و از رضایت سفارت فرانسه هم مسبوق است، ولی بدیهی است که پیشنهاد قرارداد جدید باید از طرف وزارتخانه صالحه وزارت جلیله معارف تهیه و به وسیله وزارت خارجه تعقیب شود. لذا وزارت خارجه با تجدید عمل کمیسیون مذکوره در مراسله فوق موافق بوده و سواد عین مراسله جوابیه را به انضمام دارد. برای جلب نظر وزارت جلیله معارف به آن وزارتخانه ارسال خواهد نمود تا اگر تجدیدنظری است و تهیه پیشنهاد جدید را صلاح می دانند اطلاع بدهند تا نماینده وزارت خارجه هم در کمیسیون مزبور حاضر و اقدامات را تعقیب و نتیجه منظوره حاصل شود.

سواد مراسله وزارت جلیله مالیه و مراسله جوابیه وزارت خارجه برای استحضار خاطر اولیای وزارت جلیله معارف ارسال و متمنی است اگر نظریه است بیان فرمایند.^۱

مفتاح
۵/۳/۱۷

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۴

تاریخ : ۱۴ دسامبر ۱۹۲۶ [م. ۸ / جمادی الثانی ۱۳۴۵ ه.ق. / ۲۲ آذر ۱۳۰۵ ه.ش.]
فرستنده : اداره ترجمه (ترجمه یادداشت سفارت فرانسه)
گیرنده : مشاورالممالک [۶۰] وزیر امور خارجه
موضوع : دریافت مطبوعات هیأت حقاری فرانسوی در ایران از وزارت خارجه فرانسه و ارسال آنها به تهران
نمره : ۱۸۴

جناب مستطاب اجل آقای مشاورالممالک وزیر امور خارجه

به وسیله مراسله نمره ۱۵۳۴/۱۰۸ مورخه ۱۸ اردیبهشت، دوستدار را مطلع فرمودند که وزارت معارف مایل است، مطبوعات هیأت فرانسوی کشف عتیقه جات در ایران را دریافت نماید.

دوستدار جلب توجه وزارت امور خارجه پاریس را به این مقصد نمود، در جواب تقاضای دوستدار چند مجله رسید که انفاذ حضور مبارک می دارد.

تمنای است رسید مرسولات مزبور را برای دوستدار ارسال فرمایند.^۱

مراتب...

موگوا

[نوشته های حاشیه:]

آقای موتو - جواب به سفارت نوشته اظهار امتنان بکنید - یک دوره برای معارف بفرستید - اگر متعدد است یک دوره هم در آرشیو اداره ضبط شود.

۵/۱۰/۱۱

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۵

تاریخ : ۲۵ آذر ۱۳۰۵ [ه.ش. / ۱۱ جمادی الثانی ۱۳۴۵ ه.ق. / ۱۷ دسامبر ۱۹۲۶ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزیر امور خارجه

موضوع : اعلام وصول مراسله اداره تشریفات وزارت خارجه فرانسه، قرارنامه ۱۹۰۰ و صورت

عهدنامه قطعی در مورد امتیاز انحصار حفریات در ایران

نمره : ۸۳۹

پاریس ۲۵ آذرماه ۱۳۰۵

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

پس از ورود بنده به پاریس، چون عین قرارداد امتیاز حفریات نزد جناب آقای صمدخان ممتاز مانده بود، لهذا تصمیم قرار دادند که از ایشان خواسته شود، ایشان هم نوشتجات ذیل را به این سفارت ارسال و قبض رسید دریافت داشته‌اند:

- ۱- مراسله اداره تشریفات وزارت خارجه فرانسه مورخه ۲۶ اوت ۱۹۰۰ به امضای «سوهه» که به عنوان مهندس الممالک نوشته شده است، دائر به ارسال نسخه قرارداد امتیازات.
- ۲- قرارنامه، در باب امتیاز انحصار انکشاف آثار قدیمه در ممالک محروسه ایران که به امضا و مهر «رن دو بالوا» وزیرمختار فرانسه در ایران و صخه همایونی و مهر صدراعظم رسیده است.
- ۳- صورت عهدنامه قطعی نسبت به امتیاز عتیقه ایران که به امضای «دلکاسه» وزیر خارجه وقت فرانسه و مهر وزارت خارجه رسیده است.

مراتب را محض استحضار آن وزارت جلیله عرض و مستدعی است معین فرمایند که آیا اسناد فوق‌الذکر، باید در دفتر سفارت مضبوط بماند و یا مایلند که عین آن به وزارت بخلیله ایفاد شود.^۱

اسد بهادری

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های رسیده به تاریخ ۱۵ دی ۱۳۰۵

به شماره ۲۱۲۸۶

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

[نوشته‌های حاشیه:]

ادارهٔ سوّم سیاسی جواب بنویسد که سواد این قراردادها را در دفتر
سفارت نگاهداشته اصل آنها را به وسیله مطمئن به وزارت امور خارجه
بفرستند - ۱۰/۱۷

به عرض می‌رسد - ۱۰/۱۵

نمرهٔ ۲۹۵۸

۳۰۵/۱۰/۱۹

شماره سند: ۳۶

تاریخ : ۲۲ دسامبر ۱۹۲۶ [م./ ۱۶ جمادی الثانی ۱۳۴۵ ه.ق. / ۳۰ آذر ۱۳۰۵ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : «مشاورالممالک» وزیر امور خارجه

موضوع : آمادگی دولت فرانسه برای مذاکره در مورد حق انحصار کاوش در ایران

نمره : ۱۸۷

مورخه ۲۲ دسامبر ۱۹۲۶

ترجمه مراسله سفارت فرانسه

جناب اجل آقای مشاورالممالک وزیر امور خارجه

اشعار فرموده بودند، در صورتی که دولت ایران مایل باشد مذاکراتی در باب حق انحصار کاوش در ایران بنماید، آیا دولت فرانسه با مذاکرات مزبور مساعد و تحصیل حق مزبور را حق تلقی خواهد نمود یا خیر، در جواب با کمال مسرت اطمینان می دهد که دولت فرانسه در صورتی که مذاکراتی شروع شود، با کمال میل حاضر است با شما در این خصوص مذاکراتی به عمل آورده و با کمال صمیمیت آن را تعقیب نماید.^۱

مراتب...

موگوا

شماره $\frac{۳۳۱۱}{۱۳۰۵/۱۱/۱۸}$

[نوشته های حاشیه اصل یادداشت:]

۱- اداره ترجمه

۲- اداره سوم سیاسی - چون جواب این مراسله داده شده، در

دوسیه مربوطه ضبط فرمائید.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۷

تاریخ : ۲۹ دی ۱۳۰۵ [ه.ش. / ۱۵ رجب ۱۳۴۵ ه.ق. / ۲۰ ژانویه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : (سفارت ایران - پاریس)

موضوع : در مورد الغای قرارداد امتیاز انحصار کشفیات

نمره : ۷۹۱

وزیرمختار فرانسه، قبل از حرکت قول داده است، جواب دولت متبوعه خود را در باب الغای قطعی انحصار حفریات، اوائل فوریه تلگراف کند، فوراً با وزیرمختار و بعد با وزارت خارجه مذاکره و بدون تأخیر و ابهام، تصمیم آخری را تلگراف نمایند. محض اطلاع شخص شما اظهار می‌دارم، وزیرمختار شفاهاً می‌گفت اگر دولت ایران یک نفر آرکئولوگ^۱ فرانسوی استخدام نماید، یقیناً فرانسه امتیاز را لغو خواهد کرد. تقاضا کردم پیشنهاد کتبی بدهد، کاغذی نوشته فقط مشعر بر اینکه دولت فرانسه حاضر است، برای عمل امتیاز حفریات داخل در مذاکره شود بدون اینکه الغای امتیاز حفریات را قبول و در مقابل تقاضایی کرده باشد، دولت مایل است زودتر از قضیه دولت فرانسه مطلع شود، زیرا که پروفیسور هرتسفلد آلمانی را می‌خواهد استخدام کند و منتظر نتیجه مذاکرات با فرانسه است و در صورت عدم تصمیم قطعی الغای امتیاز حفریات از طرف دولت فرانسه و اطلاع رسمی آن به دولت ایران تا اواسط فوریه دیگر انتظار نخواهند کشید. با در نظر گرفتن این تصمیم دولت، به هر نحوی که صلاح و خارج از نزاکت نباشد قضیه را تعقیب و نتیجه قطعی بگیری.^۲

علیقلی

نمره ۷۹۱
۱۳۰۵/۱۰/۲۹

1. archeologue.

۲. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

تاریخ : ۲ بهمن ۱۳۰۵ [ه.ش./ ۱۸ رجب ۱۳۴۵ ه.ق./ ۲۳ ژانویه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : اظهارنظر در مورد شیوه درخواست لغای قرارداد انحصار حفریات در ایران از

فرانسویان

نمره : ۲۴۹۲

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب تلگراف رمز جوابیه خود، مورخ ۲۴ ژانویه ۱۹۲۷ راجع به حفریات، محض تشریح امر و مزید استحضار اولیای وزارت جلیله، نکات ذیل را به عرض می‌رساند. همان‌طور که در تلگراف سابق به عرض رساند مسیو موگوا وزیر مختار فرانسه، برای عیادت پدر خود به جنوب رفته و تا چند روز دیگر مراجعت می‌نماید، حسب الامر باید منتظر باشیم که معزّی‌الیه برگردد تا معلوم شود چه رأیی در این باب به دولت خود داده است، ولی در هر حال بنده نمی‌دانم چگونه متصور است، دولت فرانسه هرچند که تاکنون برای رعایت افکار عمومی عالم، مساهله کرده و حاضر به تجدیدنظر در قرارداد شده، اینک مطلقاً به لغای آن رضایت دهد، خصوصاً که بلافاصله ریاست حفریات هم به یک نفر آلمانی رجوع شود، در این صورت کدام هیأت دولت فرانسه خواهد توانست در مقابل افکار عمومی مملکت خود مقاومت نماید، و به چه نحوی می‌توان با قید نزاکت فهماند که اگر تا اواسط فوریه لغای رسمی قرارداد اعلام نشود، اولیای دولت علیه دیگر انتظار نخواهد کشید.

و نیز باید به عرض برسانم که مسائل موجود فیما بین دولّین، از قبیل کرزو - راه آهن جلفا تبریز لاینحل، و مطالب مطروحه در راپورت تلگرافی نمره ۳۷ مسکوت عنه مانده، به علاوه هرگونه پیشنهاد اقتصادی که از طرف دولت فرانسه در این اواخر به دولت علیه شده ردّ و عین آن را به دیگران داده‌اند، مانند حقّ هوانوردی فیما بین طهران و قصر شیرین که به فرانسه [فرانسویها] داده نشده و به شرکت دیگر واگذار گردیده و شاید علت رجحان این بود که شرایط کمپانی دیگر را مناسبتر دیده بودند، غافل از اینکه از کمپانی دیگر استفاده لازم که مسأله حمل کلی پستال باشد ممکن نیست، چه فرانسویان حقّ ترانزیت از بین‌التهرین داشته و دیگران ندارند، و با دادن این انحصار به کلی دولت علیه از استفاده اول محروم مانده است. بدیهی است که این بی‌توجهی فرانسها [فرانسویها] را رنجیده خاطر ساخته، مع‌هذا در این موقع برای ترمیم قضایای گذشته

همان‌طور که در ضمن راپورتهای سابقه به عرض رسانده، نمایندگان دولت فرانسه در مواد مختلفه، در دوستی و تشید [تشید] روابط بر ایران سبقت جسته و در هر موقع خصوصیت و دوستی مخصوصی نشان می‌دادند، لکن به هیچ وجه از طرف اولیای دولت، حسن تلقی به ظهور نرسیده است. با این حال مبرهن است که تقاضای الغا به این شکل چه اندازه سوءاثر خواهد بخشید، و بیم آن می‌رود که راه هرگونه استفاده‌های مالی و اقتصادی ممکنه که باید منظور نظر باشد مسدود گردد، چنانکه مثلاً یکی از قضایای مهمه، اقتضای مسأله قرضه است که در ضمن راپورت تلگرافی خود، نمره ۵۲ به عرض رسانده و در صورتی که حقیقه دولت علیه مترصد قرض باشد، بنده تصور نمی‌نمایم بجز از اینجا از هیچ نقطه دیگر موفق به استقراض شوند، با این حال تصدیق خواهند فرمود که نباید رفتاری کرد که از مساعدت معنوی دولت فرانسه در مواقع احتیاج محروم بمانم.

در هر حال، جای شک نیست که در مسأله حفریات، باید موافق مصالح ایران قراری داده شود، لکن به رضایت طرفین به قسمتی که خللی هم به فواید مذاکره در فوق وارد نیاید. نکته دیگر که عرض آن لازم است، این است آنطور که بنده استنباط کردم، خود فرانسها [فرانسویها] هم تا حدی حاضر به الغای قرارداد شده‌اند، ولی می‌خواهند در این اقدام، خود مبتکر بوده و به طیب خاطر آن را الغا نمایند و بدیهی است در صورتی که به طرزی که امر فرموده‌اند تقاضای الغای قرارداد بشود، بیم آن می‌رود که یکباره زمینه مساعدی که در این اواخر خوشبختانه فراهم شده است مغشوش سازد.

در هر حال محض ادای تکلیف جسارت ورزید و مستدعی است هرگاه مراتب معروضه مبنی بر اشتباه است، به هر طوری که رأی مبارک علاقه گرفت، صریحاً امر بفرمائید اطاعت می‌شود.^۱

اسد بهادری

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده

[نوشته حاشیه:]

ریاست اداره سوم سیاسی به عرض خواهند رساند. ۲ اسفند.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه. ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۳۹

تاریخ : ۵ بهمن ۱۳۰۵ [ه.ش. / ۲۱ رجب ۱۳۴۵ ه.ق. / ۲۶ ژانویه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : تلگراف سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : سوء اثر داشتن تقاضای الغای یک جانبه قرارداد ۱۹۰۰ در صورت عدم اعلام رسمی الغای آن از سوی دولت فرانسه

نمره : ۱۱۶۸

اداره رمز

از سفارت پاریس

نمره ۷۹۱ وزیر فواید عامه جنوب رفته، پس حسب الامر باید منتظر مراجعت بشوم. به هر حال، چگونه متصور است دولت فرانسه هر چند تا حال به واسطه رعایت افکار عامه عالم مسامحه کرده و حاضر به تجدیدنظر در قرارداد شده مطلقاً به الغا رضایت بدهد و به چه نوع می توان با قید نزاکت فهماند اگر اواسط فوریه الغای رسمی اعلام نشود، دولت علیه دیگر انتظار نخواهد کشید، حالا که فرانسه در تحسین [تحکیم] روابط قدم پیش گذاشته، به هیچ وجه از طرف دولت علیه حسن تلقی نشده، به مسائل دایره فیما بین دولتن مسکوت عنه هر قسم پیشنهاد اقتصادی فرانسه رد و به دیگری رجوع با این حال واضح است تقاضای الغاء به این شکل چه سوء اثر خواهد بخشید و البته راه استفاده مالی ممکن که باید مسطور نظر باشد مسدود، و باب مسأله حفریات معلوم است باید موافق مصالح ایران قراری داده شود ولی به رضایت طرفین، محض ادای تکلیف جسارت، البته به هر نحو صریحاً امر فرمایند اطاعت خواهد نمود.^۱

نمره ۵۱ اسد

محل مهر بایگانی اداره سوم نمره ۱۲

[نوشته حاشیه:]

اداره سوم سیاسی ملاحظه فرمایند. ۱۰ بهمن.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۴۰

تاریخ : ۱۷ بهمن ۱۳۰۵ [ه.ش./۴ شعبان ۱۳۴۵ ه.ق./۷ فوریه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت مالیه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست کلیه مکاتبات وزارت خارجه راجع به امتیاز حفریات و پیشنهاد استخدام متخصصین فرانسوی

نمره : ۷۸۹۵

وزارت جلیله امور خارجه

متمنی است، لطفاً مصدق کلیه مکاتباتی را که آن وزارت جلیله، راجع به امتیاز حفر عتیقات توسط فرانسویها و پیشنهاد استخدام متخصصین فرانسوی برای عتیقات به سفارت دولت فرانسه نموده‌اند، لطفاً جهت دوستان ارسال فرمایند.^۱

با تقدیم احترامات فائقه

رئیس کل مالیه میلیسپو[۶۱]

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده مورخ ۱۳۰۵/۱۱/۱۹

نمره ۱۹۵۴۳

[نوشته‌های حاشیه:]

اداره سوم سیاسی ۳۰۵/۱۱/۱۸
اداره دفتر

مقام محترم معاونت کل، مقصود را درست ملتفت نمی‌باشم.

۵/۱۷/۲۴

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

۱۰۸ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۴۱

تاریخ : ۶ اسفند ۱۳۰۵ [ه.ش./ ۲۳ شعبان ۱۳۴۵ ه.ق./ ۲۶ فوریه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : سفارت پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : پیگیری و پاسخ فرائسویها در مورد الغای امتیاز حفریات

نمره : ۱۳۱۵

رمز سفارت پاریس

۸۴۶ با وزارت فوائد عامه، وزارت امور خارجه ملاقات [۱] می‌گویند چون حلّ قضیه فقط با ما نیست با وزارتخانه‌های مربوطه مشغول مذاکره هستیم، وعده دادند تا دو هفته صریحاً جواب بدهند، تحقیق نموده نتیجه را تلگرافاً اطلاع، برحسب تکلیف جسارت به عرض ورزید.^۱

نمره ۵۵ اسد

[نوشته‌های حاشیه:]

۸۴۶ الغای امتیاز حفریات

ریاست اداره سوم ۱۲/۹۰

از مقام محترم کفالت مقرر فرمودند ضبط شود. ۴ تیرماه ۱۳۰۶

محل امضا

آقای خلعتبری اجرا نمایند. محل امضا

(۱۳۰۶) ۶/۴/۴

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۴۲

تاریخ : ۱۲ اسفند ۱۳۰۵ [ه.ش. / ۲۹ رمضان ۱۳۴۵ ه.ق. / ۴ مارس ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : رئیس کل مالیه

موضوع : مقدورنبودن ارسال پرونده‌های مربوط به حفریات به علت مفصل بودن و درخواست

اعزام کسی جهت تحویل آنها

نمره : -

آقای رئیس کل مالیه

در جواب مراسله محترمه مورخه ۱۷ بهمن ماه ۱۳۰۵ نمره ۷۸۹۵، راجع به ارسال سواد مصدق کلیه مکاتبات حفر عتیقات زحمت افزا می شود چون دوسیه سنواتی این امر مفصل و ارسال سواد مقدور نیست، مقتضی است مقرر فرمایند یک نفر به اداره دفتر کل این وزارتخانه مراجعه و دوسیه ها را تحویل بگیرند و در موضوع پیشنهاد استخدام متخصص فرانسوی، از جناب مستطاب آقای وزیر مالیه [ناخوانا] ممکن است مراتب را استفسار فرمایند.^۱

محل امضا

۵/۱۲/۱۲

شماره سند: ۴۳

تاریخ : ۷ اسفندماه ۱۳۰۵ [ه.ش./ ۲۴ شعبان ۱۳۴۵ ه.ق./ ۲۷ فوریه ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : تقاضای درخواست کتابهای مربوط به حفاریات از سفارت فرانسه بر اساس پیشنهاد

اعضای هیأت حفاری فرانسه

نمره : ۸۴۰۵

اداره کل معارف

دایره تعلیمات عالیه

وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب مرقومه نمره ۳۲۹۳ / ۲۲۴۱۲، راجع به کتبی که مأمورین حفاری فرانسه همه ساله طبع نموده، و تقاضا شده بود که دو دوره کامل برای این وزارتخانه ارسال شود و مرقوم فرموده اند تکرار تقاضا از سفارت فرانسه، شاید موردی نداشته باشد، توضیحاً زحمت افزا می گردد، در دو سال قبل که مسیو دومکنم و مسیو ثونیل، مأمورین حفاری فرانسه در شوش به مرکز آمده بودند مذاکرات زیاد به عمل آمد و پیشنهاد خود مأمورین بود که هرگاه دولت، کتب مطبوعه میسیونهای فرانسه را تقاضا نماید، تماماً ارسال خواهد گردید، به این ملاحظه تصور می رود هرگاه تقاضای سابق تعقیب شود بی مورد نباشد.

محل مهر و امضای وزارت معارف و اوقاف

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده مورخ ۱۰ اسفند ۱۳۰۵ نمره ۲۳۴۵۸

[نوشته های حاشیه:]

آقای خلعتبری - مطابق مراسله سابقه مجدداً تقاضا کنید.

۵/۱۲/۱۲

شماره سند: ۴۴

تاریخ : ۲ اردیبهشت ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۲۰ شوال ۱۳۴۵ ه.ق. / ۲۳ آوریل ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه در تهران

موضوع : درخواست کتابهایی در مورد حفاری در ایران که در فرانسه به چاپ رسیده است از

سفارت فرانسه

نمره عمومی : ۱۱۶۴

نمره خصوصی : ۴۱

یادداشت به سفارت فرانسه

وزارت امور خارجه با اظهار تشکر از ارسال کتب راجع به حفاری اشیای عتیقه برحسب تقاضای مجدد وزارت معارف [۱] احتراماً زحمت افزا می شود که کتبی را که ارسال فرموده بودند، شامل کلیه کتب مطبوعه راجع به حفاری شوش نبوده، با ارسال صورت اسامی کتب مزبوره از سفارت محترمه دولت جمهوری فرانسه متمنی است مقرر فرمایند دو دوره از کتب مزبوره را برای وزارت معارف ارسال فرمایند.^۱

محل امضا

[نوشته حاشیه:]

۱۲ فروردین

ملاحظه شد

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۵ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۳.

شماره سند: ۴۵

تاریخ : ۲۳ شهریور ۱۳۰۶ [ش. ۵ / ۱۸ ربیع الاول ۱۳۴۶ ه. ق. ۱۵ / سپتامبر ۱۹۲۷ م.]
 فرستنده : وزارت مالیه - اداره خزانه داری کل
 گیرنده : وزارت امور خارجه
 موضوع : پیشنهاد دریافت پول طلا و نقره اکتشافی توسط هیأت علمی فرانسه
 نمره : ۲۸۰۳۷

وزارت جلیله امور خارجه

برحسب راپورت نمره ۴۹۶ اداره گمرک محمره [خرمشهر]، در سنه ماضیه ۱۹۲۶ میلادی میسیون مأمور حقاری فرانسوی در شوش مقداری اشیاء عتیقه به دست آورده که در ضمن آن برطبق صورت مجلس مدونه، مقدار ۶۰ گرم طلا و ۸۲۴ گرم نقره خالص بوده است که برطبق مدلول مواد دو و سه عهدنامه امتیاز عتیقه ایران با دولت فرانسه که در تاریخ ۱۴ ربیع الثانی ۱۳۱۸ هجری منعقد گردیده است و ذیلاً تذکر داده می شود، به وزن آنها باید در مقابل پول طلا و نقره به خزانه دولت پردازند.

«فصل دو: دولت فرانسه متعهد است که هرگاه اسباب طلا و نقره کشف شود، به وزن آن باید پول طلا و نقره تحویل خزانه دولتی ایران نماید و تمام باقی اشیاء بدون قیمة [قیمت] مابین این دو مملکت تقسیم شود، مگر آنهایی که در حوالی شوش پیدا شده است بدون خسارت تعلق به دولت فرانسه دارد.»

«فصل سه: اسبابهای طلا و نقره که کشف می شود، باید بواسطه یک نفر از مأمورین فرانسه و با اطلاع حاکم آن ناحیه و محل، کشیده شده و بعد از معلوم کردن وزن و قیمة [قیمت] آن را باید به توسط فرانسه به خزانه دولت ایران پردازد.»

بنا به مدلول مواد مشروحه فوق قیمة [قیمت] طلا و نقره خالص مزبور به تفصیل زیر بالغ بر ۶۲۲/۴۵ قران می شود که باید به وسیله آن وزارت جلیله، توسط سفارت فرانسه از مشارالیهام واصل خزانه دولت گردد. متمنی است با مراجعه به مفاد مدلول:

قیمة ۶۰ گرم طلا	۴۲۳/۴۰ قران	{ جمع ۶۲۲/۴۵ قران
قیمة ۸۲۴ گرم نقره	۱۹۹/۰۵ قران	

عهدنامه فوق‌الذکر قدغن فرمایند، اقدامات لازمه را به عمل آورده و نتیجه را اعلام فرمایند.^۱

محل امضای فیروز[۶۲]

محل مهر وزارت مالیه

[نوشته‌های حاشیه:]

اداره سوم سیاسی اقدام شود - ۲۶ شهریور

آقای خلعتبری

برحسب دستور حضرت آقای کفیل جواب بنویسید، چنانچه
حضوراً با جناب مستطاب ... مذاکره شده به جهاتی فعلاً اقدام در این امر
مناسب و صلاح نیست.

محل امضا ۲۸-۶-۶

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه. ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۴۶

تاریخ : ۱ مهر ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۲۷ ربیع الاول ۱۳۴۶ ه.ق. / ۲۴ سپتامبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت مالیه

موضوع : پاسخ به نامه شماره ۲۸۰۳۷ وزارت مالیه مبنی بر مناسب نبودن مطالبه وجوه کشفیات طلا و نقره از فرانسویها

نمره عمومی: ۱۲۰۲۹

نمره خصوصی: ۱۱۹۳

وزارت مالیه

در جواب مرقومه مورخه ۲۳ شهریورماه سال جاری نمره ۲۸۰۳۷، راجع به وجهی که باید بر طبق امتیازنامه حفاریات از مأمورین حفاری فرانسه مطالبه شود، زحمت افزا می گردد که در این موضوع با جناب مستطاب اجل آقای وزیر مالیه مذاکره و خاطرنشان شده که فعلاً به جهاتی اقدام در این امر مناسب به نظر نمی آید.^۱

پاکروان [۶۳]

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۴۷

تاریخ : ۲۵ مهرماه ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۲۱ ربیع الثانی ۱۳۴۶ ه.ق. / ۱۸ اکتبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : ریاست وزراء

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : انتخاب وزیر معارف و اوقاف و کفیل وزارت خارجه از سوی دولت ایران جهت الغای

قرارداد ۱۹۰۰ بین ایران و فرانسه در مورد حفریات

نمره : ۶۱۴۱

وزارت جلیله امور خارجه

هیأت وزرا در جلسه ۲۴ مهرماه ۱۳۰۶ تصویب نمودند که جناب اشرف آقای سیدمحمد تدین وزیر معارف و اوقاف و جناب اجل آقای پاکروان کفیل وزارت امور خارجه، به نام دولت ایران، قرارداد اساسی منعقدہ بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری فرانسه را در باب الغای قرارداد (۱۹۰۰) بین ایران و فرانسه راجع به انحصار حفریات و اشیاء عتیقه مشتمل بر چهار ماده را امضاء نمایند. تصویبنامه در کابینه ریاست وزراء ضبط است.^۱

مهدیقلی هدایت [۶۴]

محل مهر ریاست وزرا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۴۸

تاریخ : ۲۷ مهر ۱۳۰۶ [ه.ش./ ۲۳ ربیع الثانی ۱۳۴۶ ه.ق./ ۲۰ اکتبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : اداره چهارم وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : ارسال صورت قرارداد الغای قرارداد ۱۹۰۰ و صورت مجلس امضای آن قرارداد به آن وزارتخانه

نمره عمومی : ۱۳۲۳۵

نمره خصوصی : ۸۷۶

خیلی فوری است

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

صورت قراردادی که راجع به القای قرارداد ۱۹۰۰ بین دولت ایران و دولت جمهوری فرانسه منعقد، و در تاریخ ۲۵ مهرماه ۱۳۰۶، به امضا رسیده با ترجمه فارسی آن و صورت مجلس امضاء لفاً ایفاء می گردد.^۱

محسن رئیس

محل امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

قرارداد اساسی منعقدہ بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری فرانسه

در باب الغاء قرارداد (۱۹۰۰) بین ایران و فرانسه راجع به انحصار حفريات اشياء عتيقه

مادهٔ اول: دولت ایران مدیریت کل عتیقه‌جات و کتابخانه و موزه را به یک نفر متخصص فرانسوی که دولت فرانسه معرفی می‌نماید، در تحت امر وزیر ایرانی که این کار در حدود صلاحیت او است، خواهد سپرد. دولت ایران از مجلس شورای ملی تقاضا خواهد نمود که استخدام متخصص مزبور را برای مدت پنج سال تصویب نماید، ولی برای اینکه به دولت جمهوری نشان بدهد که صمیمانه مایل است یک نفر عالم فرانسوی در مدت خیلی بیشتری عهده‌دار مشاغل مذکوره در فوق باشد،] از حالا وعده می‌دهد که پس از انقضای پنج سال اولیه، اقلاً سه دفعه دیگر استخدام یک نفر متخصص فرانسوی را برای همان شغل و به همان شرایط به مجلس پیشنهاد نماید، به قسمی که مجموع مدت اقلاً بیست سال باشد.

مادهٔ دوم: به محض اینکه مجلس، اولین قانون استخدام مدیرکل فرانسوی عتیقه‌جات و کتابخانه و موزه را تعریف نموده و کترات استخدام ۲۱ متخصص به امضاء رسید، دولت به خودی خود بلافاصله و بدون هیچ شرطی از انحصاری که برطبق قرارداد ۱۹۰۰ به او واگذار شده صرف‌نظر خواهند نمود. بنابراین نه دولت فرانسه و نه سفارت فرانسه، به هیچ وجه در مسایل مربوط به حفريات عتیقه‌جات ایران حق دخالت نخواهند داشت. موارد حکمیتی که در کترات مدیرکل پیش‌بینی خواهد شد، و ممکن است به مداخله سفارت فرانسه منجر گردد، فقط مربوط به روابط شخصی مابین مدیر و دولت ایران خواهد بود.

مادهٔ سوم: هرگاه دولت ایران، در انتهای هر دوره پنج‌ساله، مقتضی بداند که استخدام یک نفر متخصص فرانسوی دیگر را غیر از متخصصی که مدت استخدام او منقضی گردید به مجلس پیشنهاد نماید، ملزم به بیان هیچ دلیل و دادن هیچ قسم توضیحی نخواهد بود.

مادهٔ چهارم: هیأت فرانسوی می‌تواند حفريات شوش را با شرایط فعلی ادامه دهد، ولی باید نظامنامه‌هایی را که راجع به حفريات و تقسیم اشیایی که پیدا می‌شوند، تنظیم

خواهد گردید رعایت نماید. طهران ۱۸ اکتبر ۱۹۲۷ مطابق ۲۵ مهرماه ۱۳۰۶^۱
[ه.ش.]

از طرف دولت ایران:	از طرف دولت جمهوری فرانسه
وزیر معارف: محلّ امضای سیدمحمد تدین	شارژ دافر فرانسه: محلّ امضای بالر
کفیل وزارت خارجه: محلّ امضای پاکروان	

[نوشته‌های حاشیه صفحه اوّل قرارداد:]
امضاکنندگان توافق کردند که کلمه (بخودی‌خود) قبل از کلمات
(بلافاصله) اضافه شود —
محلّ امضای سیدمحمد تدین محلّ امضای پاکروان
محلّ امضای بالر

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۹۲۷ م. / ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

پروتکل امضا

در تاریخ ۱۸ اکتبر ۱۹۲۷، در ساعت ۱۲½ در عمارت وزارت خارجه، جلسه امضای قرارداد اساسی منعقد شد. بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری فرانسه، راجع به الغای قرارداد ۱۹۰۰ بین ایران و فرانسه مربوط به انحصار حفاریات اشیاء عتیقه تشکیل شد.

از طرف دولت ایران: جناب مستطاب اجل آقای تدین وزیر معارف، و جناب آقای پاکروان کفیل وزارت امور خارجه به عنوان نمایندگی حضور داشتند. و نیز آقای انوشیروان خان و آقای محسن خان رئیس حاضر بودند.

از طرف دولت فرانسه: مسیو «بالرو» شارژ دافر فرانسه در ایران سمت نمایندگی داشته و مسیو «بلان» [مسیو بلو] کنسول و ترجمان [مترجم] اوّل سفارت فرانسه و آقای سیاسی منشی باشی سفارت فرانسه حضور داشتند.

نمایندگان دولّین، پس از قرائت متنّها و پس از اینکه آنها را مطابق دیدند، قرارداد مذکوره فوق را امضا کردند - ضمناً قید شد که متن فرانسه معتبر خواهد بود. طهران - ۱۸ اکتبر ۱۹۲۷

امضاء بالرو

امضاء تدین

امضاء بلان [بلو]

امضاء پاکروان

امضاء سیاسی

امضاء انوشیروان خان

امضاء محسن رئیس

شماره سند: ۴۹

تاریخ : ۳ آبان ماه ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۲۹ ربیع الثانی ۱۳۴۶ ه.ق. / ۲۶ اکتبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : اداره چهارم وزارت خارجه

گیرنده : سفارت ایران در پاریس

موضوع : الفای قرارداد ۱۹۰۰ حفریات و صرف نظر کردن فرانسه از آن به شرط تصویب لایحه

استخدام یک متخصص فرانسوی، برای ریاست موزه و کتابخانه به مدت پنج سال

از سوی مجلس

نمره : ۶۶۰

به سفارت پاریس

۱۸ اکتبر قرارداد حفریات امضاء شد. دولت فرانسه از انحصار ۱۹۰۰ صرف نظر نموده به شرط اینکه لایحه استخدام پنج ساله یک نفر متخصص فرانسوی، برای ریاست عتیقه جات و موزه و کتابخانه از مجلس بگذرد و برای سه دوره پنج ساله دیگر هم دولت ایران استخدام یک نفر متخصص فرانسوی، به مجلس پیشنهاد نماید.^۱ تفصیل با پست.

رمز شود پاکروان

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۰

تاریخ : ۶ آبان ماه ۱۳۰۶ [ه.ش. ۲ / جمادی الاول ۱۳۴۶ ق. / ۲۹ اکتبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : شرایط استخدام متخصص فرانسوی برای مدیریت کل کتابخانه و موزه از دولت فرانسه

نمره : ۱۱۱۸۰/۴۸۰۳

وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب مرقومه نمره (۱۴۳۴۵/۸۷۶)، متضمن قرارداد راجع به الغای قرارداد ۱۹۰۰ حفریات بین دولتهن ایران و فرانسه محترماً زحمت افزا می گردد، مطابق ماده اول قرارداد جدید، بایستی یک نفر متخصص برای مدیریت کل کتابخانه و موزه و عتیقات از فرانسه استخدام شود، بنا بر این متمنی است شرحی به سفارت فرانسه در طهران نوشته و نیز شرحی تلگرافاً به سفارت دولت علیه مقیم پاریس مخابره فرمایند که با دولت فرانسه داخل مذاکره شده، شرایط استخدام متخصص مزبور را معین و مرقوم دارند تا اقدام مقتضی به عمل آید.^۱

محل مهر و امضای وزیر معارف

محل مهر در دفتر ثبت نامه های وارده اداره سوم سیاسی

نمره ۹۴۱ - ۰/۶/۸/۱۰

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده وزارت امور خارجه

مورخ ۱۳۰۶/۸/۱۰ نمره ۱۳۶۲۱

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۱

تاریخ : ۱۱ آبان ماه ۱۳۰۶ [ه.ش. ۸ / جمادی الاول ۱۳۴۶ ه.ق. ۳ / نوامبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه در تهران

موضوع : پیگیری استخدام متخصص فرانسوی برای مدیریت کل موزه و کتابخانه

نمره عمومی : ۱۳۷۰۳

نمره خصوصی : ۹۴۵

مراسله به سفارت فرانسه

مطابق شرطی که در قرارداد راجعه به حفريات منعقدہ بين دولتين ايران و فرانسه، در تاريخ ۲۵ مهرماه شده، دولت ايران تصميم به استخدام يك نفر متخصص فرانسوي براي مديريت كل موزه و كتابخانه و عتيقه جات نموده، و اينك تقاضا مي شود لطفاً با مقامات مربوطه دولت جمهوري داخل مذاكره شده، و يك نفر متخصص كه از هر جهت براي اين مقصود شايستگي داشته باشد معرفي نموده [و] شرايط استخدام او را نيز مشروحاً اطلاع بدهند، تا ترتيب استخدام متخصص مزبور داده شود. اطلاعاً زحمت افزا مي شود كه به آقاي ميرزا حسين خان علاء، وزير مختار دولت عليه در پاریس نيز تلگرافاً دستور العمل داده شده است كه با اولياء مربوطه دولت فرانسه در اين موضوع داخل مذاكره شوند.^۱ مراتب احتراماً ...

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارت ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۲

تاریخ : ۱۳ آبان ماه ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۱۰ جمادی الاول ۱۳۴۶ ه.ق. / ۵ نوامبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : رونوشت تلگراف رمز وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت ایران در پاریس

موضوع : درخواست پیگیری استخدام متخصص فرانسوی از مقامات فرانسه

نمره : ۶۸۸

اداره چهارم

به سفارت دولت علیه در پاریس رمز شود

تعقیب نمره ۶۶۰ از سفارت فرانسه در طهران تقاضا شد، مطابق قرارداد اخیر یک نفر متخصص برای مدیریت کل عتیقه و موزه و کتابخانه معرفی نمایند، جنابعالی هم لازم است در این موضوع با مقامات مربوطه مذاکره نموده [و] یک نفر متخصص شایسته معرفی و شرایط استخدام او را هم مشروحاً اطلاع دهید، تا ترتیب او داده شود.^۱

رمز شود	محسن رئیس م دیبا
پاکروان	سواد مطابق اصل است

۱۲۴ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۵۳

تاریخ : ۱۹ آذر ۱۳۰۶ [ه.ش. ۱۶ جمادی الثانی ۱۳۴۶ ه.ق. / ۱۱ دسامبر ۱۹۲۷ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : پیشنهاد «گودار» برای تصدی پست ریاست عتیقه‌جات ایران

نمره : ۹۰۹

از پاریس - ۱۹ آذر ۱۳۰۶ نمره ۹۰۹

Godard ریاست عتیقه‌جات پیشنهاد، تفصیل [با] پست.^۱

علاء [سفیر وقت ایران در پاریس]

اصل تلگراف در اداره سؤم سیاسی است.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۴

تاریخ : ۱۰ اسفندماه ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۸ رمضان ۱۳۴۶ ه.ق. / ۱ مارس ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه در تهران

موضوع : درخواست پول طلا و نقره به وزن طلاها و نقره‌های کشف‌شده در سال ۱۹۲۶ م.

نمره عمومی: ۲۳۰۴۴

نمره خصوصی: ۲۱۰۳

یادداشت

سفارت فرانسه

از وزارت مالیه، مراسله‌ای به وزارت امور خارجه رسیده است که به موجب راپرت اداره گمرک محمره، در سنه ۱۹۲۶ میسیون فرانسوی حقّاری در شوش، مقداری اشیاء عتیقه به دست آورده و در ضمن آن بر طبق صورت مجلس مدوئه، مقدار شصت (۶۰) گرام [گرم] طلا و ششصد و بیست و چهار گرام نقره خالص بوده است که بر طبق مدلول موادّ دو و سه امتیازنامه سابق، باید به وزن آنها، پول طلا و نقره به خزانه عاید دارند و قیمت شصت گرام طلا معادل با چهارصد و بیست و سه قران و چهل سانتیم و ششصد و بیست و چهار گرام نقره، به قیمت یکصد و نود و نه قران و پنج سانتیم بالغ و جمعاً معادل مبلغ ششصد و بیست و دو قران و چهل و پنج سانتیم می‌باشد. وزارت امور خارجه مراتب را به استحضار آن سفارت محترمه رسانیده، متمنی است مقرر فرمایند در ارسال وجه مزبور به وزارت مالیه اقدام و نتیجه را به وزارت امور خارجه اشعار فرمایند.^۱

محل امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۱.

شماره سند: ۵۵

تاریخ : ۱۲ اسفندماه ۱۳۰۶ [ه.ش. / ۱۰ رمضان ۱۳۴۶ ه.ق. / ۳ مارس ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : رئیس کل امنیه مملکتی «امیرلشکر احمدآقاخان»

گیرنده : وزارت داخله - اداره جنوب

موضوع : ورود فرانسویها به منطقه شوش و شروع به حفاریات

نمره : ۷۱۷۵ ج ۳

اداره جنوب

مراسله اداره تشکیلات امنیه مملکتی

نمره ۷۱۷۵ ج ۳ مورخه ۶/۱۲/۱۲

وزارت جلیله داخله

طبق راپرت واصله از امنیه غرب، فرانسویها برای حفاریات اراضی به شوش آمده و مشغول حفر هستند. اطلاعاً اشعار داشت.^۱

رئیس کل امنیه مملکتی

امیرلشکر احمدآقاخان

سواد مطابق اصل است

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۶

تاریخ : ۱۴ اسفندماه ۱۳۰۶ [ه.ش./ ۱۲ رمضان ۱۳۴۶ ه.ق./ ۵ مارس ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : وزارت داخله - اداره جنوب

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : حفريات فوانسويها در اراضى شوش

نمره : ۱۰۷۴۶

اداره جنوب

وزارت جليله امور خارجه

سواد راپرت اداره كل تشكيلات امنيه، راجع به حفريات در اراضى شوش لفاً براى اطلاع آن وزارت جليله ارسال مى شود.^۱

محل مهر و امضا

اداره سوم سياسى - اداره چهارم سياسى

۶/۱۲/۱۷

محل مهر دفتر ثبت نامه هاى وارده

تاريخ ۶/۱۴/۱۷ نمره ۲۳۳۵۲

[نوشته هاى حاشيه:]

به عقیده این اداره باید مراتب به وزارت معارف اطلاع داده شود.

۲۰ سنه ۱۳۰۶

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۷

تاریخ : ۲۰ مارس [۱۹۲۸ م. / ۲۷ رمضان ۱۳۴۶ ه.ق. / ۲۹ اسفند ۱۳۰۶ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : پرداخت ۶۲۲/۴۵ قران بدهی از بابت خروج اشیای طلا و نقره پس از صدور اجازه از

پاریس

نمره : ۱۱

اداره جنوب

ترجمه یادداشت سفارت فرانسه

در جواب یادداشت وزارت امور خارجه، نمره ۲۳۰۴۴/۲۱۰۳ مورخه ۱۰ اسفند ۱۳۰۶،
دائر به تأدیه ۶۲۲/۴۵ قران از طرف این سفارت، راجع به بدهی که از بابت خروج اشیای طلا و
نقره مکشوفه در شوش، به گمرک محمره دارد، سفارت فرانسه افتخار دارد به اطلاع وزارت امور
خارجه برساند که این پرداخت، به محض صدور اجازه که از پاریس خواسته شده و بیش از
یک ماه نخواهد کشید، صورت خواهد گرفت.^۱

محل مهر سفارت فرانسه

وزارت امور خارجه - طهران

[نوشته‌های حاشیه:]

آقای حسین‌نیا

جواب نمره ۴۲۹۴۵ - ۶/۱۱/۱۹ وزارت مالیه را صادر نمائید

۷-۱-۱۴

محل امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۶ ش. کارتن ۴۱، پرونده ۲.

شماره سند: ۵۸

تاریخ : ۲۰ فروردین ۱۳۰۷ [ه.ش. / ۱۸ شوال ۱۳۴۶ ه.ق. / ۹ آوریل ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره سوم سیاسی

گیرنده : وزارت مالیه

موضوع : ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه در مورد طلا و نقره مستخرجه در شوش

نمره عمومی : ۵۱۶

نمره خصوصی : ۸۹

وزارت مالیه

عطفاً به مرقومه مورخه ۰۶/۱۱/۱۹ نمره ۴۲۹۴۵، راجع به طلا و نقره مستخرجه در شوش، زحمت افزا می شود که در این موضوع یادداشتی به سفارت فرانسه نوشته شده، اخیراً جوابی رسیده که سواد آن را تلوأ برای استحضار اولیاء آن وزارت ارسال می دارد.^۱

محل امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۷ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۱.

۱۳۰ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۵۹

تاریخ : ۲۸ فروردین ۱۳۰۷ [ه.ش./ ۲۶ شوال ۱۳۴۶ ه.ق./ ۱۷ آوریل ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : پیگیری نامه وزارت داخله در مورد حفريات در شوش بر اساس گزارش مأموران امنيه

در جنوب

نمره عمومي: ۱۰۸۹

نمره خصوصي: ۱۷۱

وزارت معارف

در تعقيب مشروحه مورّخه ۱۱ فروردین ماه سال جاری، نمره ۱۱۶/۳۱، راجع به حفريات شوش، زحمت افزاست که از وزارت جلیله داخله مرقوم می دارند، اداره کلّ تشکيلات امنيه مطالبه جواب [نموده است] تا از آن قرار به مأمورین امنيه دستور صادر نماید، متمنی است از هر نظری که در این بابت دارند، وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند تا به وزارت داخله نوشته شود.^۱

محلّ امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۷ ه.ش. کارتن ۴۱، پرونده ۱.

شماره سند: ۶۰

تاریخ : ۱۷ فروردین ۱۳۰۸ [ه.ش./ ۱۵ شوال ۱۳۴۶ ه.ق./ ۶ آوریل ۱۹۲۸ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : مصوبه هیأت دولت مبنی بر مجاز بودن «مسیو دومکنم» با قید شرایطی برای حقاری در شوش و نیز موافقت با درخواست نامبرده جهت حمل آثار عتیقه که تا این تاریخ کشف کرده و دارای خطوطی است به پاریس برای خواندن آنها با شرایط مندرج در نامه.

نمره : ۸۹۵/۱۲۱

وزارت جلیله امور خارجه

به طوری که خاطر محترم مستحضر است، به موجب تصویب نامه هیأت وزرای عظام به مسیو دومکنم رئیس هیأت متخصّصین فرانسوی اجازه داده شد در شوش حقاری نماید، البته با قید آنکه در تمام مدّت عملیات حقاری، نماینده وزارت جلیله مالیه و این وزارتخانه نظارت داشته باشند و از تمام اشیاء مستخرجه، صورت جامع با شرح مشخصات تهیّه و صورت اشیاء و راپرت جریان کار را به مرکز بفرستند و در عین حال قبل از شروع به کار، در ضمن اجازه به مسیو دومکنم ابلاغ شده است که یک مجموعه کامل از تمام اشیاء منکشفه که میسیون فرانسوی از بدو امر تاکنون در شوش کشف نموده اند به وزارت معارف ارسال دارند. ولی راجع به اشیایی که در هذه السّنه استخراج شده، [و] دارای خطوط و نقوشی است، مشارالیه اظهار می دارد که چون کشف این خطوط در ایران غیر ممکن است و باید در پاریس کشف نمود و مطابق قرارداد، تقسیم این اشیاء فعلاً غیر مقدور خواهد بود، تقاضا نموده اند کلیه اشیاء، به موجب صورت به عنوان قرض یا امانت به ایشان داده شود که در پاریس خطوط اشیاء را کشف نموده و پس از مدّت یک سال تمام اشیاء را به طهران عودت داده تحویل دولت نمایند. این معنی در دو جلسه هیأت وزرای عظام مورد مذاکره واقع شده و مقرّر گردید به همین ترتیب عمل شود و با حضور نمایندگان وزارتین مالیه و معارف، صورتی از کلیه اشیای مستخرجه و عکس آنها برداشته و در دو نسخه که به امضای نمایندگان و مسیو دومکنم رسیده باشد، تحویل به مشارالیه داده شود، لذا برای انجام این امر متمعنی است شرحی به سفارت فرانسه از طرف آن وزارت جلیله مرقوم شود که چون باید تمام اشیاء، مطابق صورت مجلس تحویل مسیو دومکنم شده و پس از یک سال به دولت ایران مسترد گردد. چنانچه مقرّرات فوق مورد قبول آن سفارتخانه است،

۱۳۲ / تاراج میراث ملی

اشعار نمایند تا فوراً دستور تحویل به نمایندگان محلی داده شود.^۱

یحیی قراگوزلو

محل مهر وزارت معارف

محل مهر و دفتر ثبت نامه‌های وارده

اداره کل امور سیاسی

نمره ۶۴۱

بعد از ظهر فروردین ماه ۱۳۰۸

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده

وزارت امور خارجه

مورخه ۸-۱-۸

نمره ۵۴۶۹

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۱

تاریخ : ۱۸ فروردین ۱۳۰۸ [ه.ش./ ۲۶ شوال ۱۳۴۷ ه.ق./ ۷ آوریل ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : پیش‌نویس یادداشت وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه در تهران

موضوع : مطلع نمودن سفارت فرانسه از محتوی نامه وزارت معارف (موضوع سند شماره ۶۱)

و اظهارات «دومکنم» در مورد به‌امانت‌گرفتن اشیای خط و نقش‌دار جهت بردن به

پاریس و عودت دادن آنها پس از خواندن آنها

نمره عمومی : ۵۴۲

نمره خصوصی : ۶۵۲

آقای وزیرمختار

مراسله‌ای از وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به این وزارتخانه رسیده است که محترماً مفاد آن ذیل به استحضار آن جناب می‌رساند.

به‌طوری‌که آن جناب مستحضر می‌باشند، از طرف دولت ایران به مسیو دومکنم رئیس هیأت متخصصین فرانسوی اجازه داده شده که با قید شرایطی در شوش مشغول حفاری شده و آنچه اشیاء و مجسمه و غیره کشف شود، فی‌مابین دولت ایران و هیأت مزبور تقسیم گردد. راجع به اشیایی که در سنه اخیر کشف شده، مسیو دومکنم اظهار می‌دارد که چون اشیای استخراج شده دارای خطوط و نقوش است که کشف آنها در ایران غیرممکن و باید در پاریس کشف نمود، مطابق قرارداد، تقسیم این اشیاء فعلاً غیرمقدور، و تقاضا می‌نماید که کلیه اشیاء، به موجب صورت مجلس به عنوان قرض یا امانت به ایشان تحویل داده شود که در پاریس خطوط اشیاء را کشف نموده و پس از مدت یک سال تمام اشیاء را به طهران عودت داده و تحویل دولت ایران نماید.

اکنون وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه مایل است قبلاً از نظریه آن جناب، راجع به اظهارات مسیو دومکنم اطلاع حاصل نماید، تا چنانچه مراتب فوق‌الذکر مورد قبول آن جناب باشد، صادر شود که اشیای مزبور را به موجب صورت مجلس، به مسیو دومکنم تحویل دهند که پس از یک سال عین اشیاء مزبور را مشارالیه در طهران تحویل دولت علیه ایران نماید. با انتظار وصول جواب موقع را مغتنم شمرده احترامات فایقه را تجدید می‌نماید.^۱

زندی

جناب مسیو ویلان وزیرمختار دولت جمهوری فرانسه

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۲

تاریخ : ۱۸ فروردین ۱۳۰۸ [ه.ش. / ۲۶ شوال ۱۳۴۷ ه.ق. / ۲۷ آوریل ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : ارسال شرح لازم به سفارت فرانسه در مورد اظهارات «دومکنم» مبنی بر شرایط تحویل گرفتن و حمل اشیای مکشوفه به پاریس و درخواست اظهارنظر

نمره عمومی: ۵۴۶۹

نمره خصوصی: ۶۴۱

وزارت جلیله معارف و اوقاف

به طوری که ضمن مرقومه مورخه ۱۷ ماه جاری نمره ۸۹۵/۱۲۱، راجع به اشیای استخراج شده در شوش، تقاضا شده بود شرح لازم به سفارت فرانسه نوشته و تقاضا شد که از نظریه و [ناخوانا] خود راجع به اظهارات مسیو دومکنم در شرایط تحویل گرفتن و حمل اشیای مستخرجه در شوش برای کشف خطوط و نقوش منقوشه در پاریس، وزارت امور خارجه را مستحضر دارند. بدیهی است از هر جوابی که برسد، آن وزارت جلیله را مستحضر خواهد داشت.^۱

زندى

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۳

تاریخ : ۹ آوریل ۱۹۲۹ [م. / ۲۸ شوال ۱۳۴۷ ه.ق. / ۲۰ فروردین ۱۳۰۸ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه در تهران

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : موافقت وزیرمختار فرانسه مبنی بر موافقت وی با وزیر معارف ایران و «مسیو دومکنم» در مورد شرایط حمل اشیای مستخرجه از شوش به پاریس و برگرداندن آنها پس از یک سال.

نمره : ۲۱

مراسله سفارت فرانسه، مورخه ۹ آوریل ۱۹۲۹، نمره ۲۱ راجع به موافقت وزیرمختار فرانسه با وزیر معارف و مسیو دومکنم به اینکه اشیایی که از کاوش شوش در ۱۹۲۹ استخراج می شوند بدو^۱ برای مطالعه به پاریس فرستاده شده و بعد در ظرف یک سال به ایران مسترد گردد.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۹۲۹ م. / ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۴

تاریخ : ۲۵ فروردین ۱۳۰۸ [ش. ۴ / ذیقعدہ ۱۳۴۷ هـ. ق. ۱۴ / آوریل ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره ممالک اروپا و امریکا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : موافقت سفارت فرانسه با پیشنهاد مسیو «دومکنم»

نمره عمومی: ۹۱۲

نمره خصوصی: ۱۰۶۶

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

از سفارت فرانسه در خصوص موافقت با پیشنهاد مسیو دومکنم رئیس هیأت متخصصین حقّاری فرانسوی در شوش، مراسله‌ای به نمره ۲۱ به وزارت امور خارجه رسیده که سواد آن را در تعقیب مراسله مورّخه ۱۸ ماه جاری نمره ۵۴۶۹/۶۴۱ برای استحضار آن وزارت جلیله، تلوّاً انقاد [ایقاد] می‌دارد.^۱

زندى

[نوشته‌های حاشیه:]

سواد مراسله نمره ۲۱ سفارت فرانسه ضمیمه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ هـ. ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۵

تاریخ : ۹ اردیبهشت ۱۳۰۸ [ه.ش. / ۱۹ ذی قعدة ۱۳۴۷ ه.ق. / ۲۹ آوریل ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : رفتن هیأت فرانسوی از شوش، قبل از وصول تلگراف وزارت معارف و اوقاف توسط

معاون وزارت مزبور

نمره : ۱۷۶۲/۳۴۱

وزارت جلیله امور خارجه

عطف به مراسله شریفه نمره ۹۱۳/۱۰۶۶ مورخه ۲۵ فروردین ماه ۱۳۰۸، مشعر بر اینکه سفارت دولت فخمیه فرانسه، ترتیب پیشنهادی این وزارتخانه را نسبت به اشیاء مستخرجه از حفاریات شوش را پذیرفته‌اند، خاطر شریف را مستحضر می‌دارد که فوراً دستور تلگرافی به تاریخ ۲۵ فروردین به جناب مستطاب آقای سمیعی، معاون وزارت معارف که برای انجام همین امر به دزفول رفته بودند، صادر شد ولی متأسفانه معلوم شد که مسیو دومکنم و هیأت حفاران فرانسوی قبل از وصول تلگراف مذکور از شوش حرکت نموده و رفته‌اند و اشیاء مستخرجه در محل متوقف مانده است.^۱

یحیی قراگوزلو

محل مهر و امضای وزارت معارف و اوقاف

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده به اداره کل امور سیاسی

نمره ۱۷۱۰

بعد از ظهر ۱۳۰۸/۲/۱۰

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۶

تاریخ : ۲۳ نوامبر ۱۹۲۹ [م. / ۲۰ جمادی الثانی ۱۳۴۸ ه.ق. / ۲ آذر ۱۳۰۸ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : وزیر امور خارجه

موضوع : ترجمه و یادداشت شماره ۸۲ سفارت فرانسه مبنی بر ورود «مسیو دومکنم» به ایران در آینده نزدیک و ارائه پیشنهاداتی در مورد خروج اشیاء از ایران و درخواست اظهارنظر

نمره : -

مورخه ۲۳ نوامبر ۱۹۲۹ نمره ۸۲

ترجمه مراسله سفارت فرانسه

جناب مستطاب اجل آقای فرزین وزیر امور خارجه

مسیو دومکنم، رئیس حفريات شوش مصمم است، مثل سالهای قبل برای تعقیب کارهای خود به شوش عزیمت نماید. به طوری که استحضار دارند موقعی که دولت فرانسه از انحصار حفريات اشیای عتیقه در ایران دست برداشت، قراردادی بین دولتين امضا، و در آن تصریح گردید که حفريات شوش ممکن است کمافی السابق به عمل آید، مشروط بر اینکه مباشرین آن مطابق قوانین جاریه رفتار نمایند.

از آن تاریخ تاکنون هیچ قانونی برای تنظیم ترتیب حفريات در ایران وضع نشده است. سال گذشته مسیو دومکنم در قسمتهایی مشغول حفريات شد که راجع به آنها با آقای وزیر معارف، موافقت نظر حاصل کرده بود.

چون مسیو دومکنم قریباً وارد خواهد شد، خیلی خوشوقت خواهم شد که جناب مستطاب اجل آقای وزیر معارف لطفاً از نظريات خودشان دوستدار را مستحضر فرمایند.

اگر اجازه بفرمایید دوستدار نظر خود را اظهار بدارد. به عقیده من بهترین شقوق این است که: اولاً - اجازه خروج اشیایی که مخصوص عملیات مطالعاتی است و به کار خواندن خطوط عتیقه می آید یعنی اشیایی که قیمت ذاتی نداشته و فقط برای مطالعات مسیو «شایل» در پاریس و در انستیتو لازم است، این اشیا که عبارت از قالبهای کوچک گِل رُس است که روی آنها حروف میخی منقوش می باشد ممکن است بعد از استفاده مجدداً به دولت ایران اعاده شود.

ثانیاً - سایر اشیا ممکن است به دو قسمت، یک قسمت به دولت ایران تعلق بگیرد و قسمت دیگر به دولت فرانسه. این طریقه امروز در تمام ممالک مرسوم است.

نظر به اینکه مسیو دومکنم قریباً وارد خواهد شد، متمنی است هر چه زودتر جواب آقای

استاد / ۱۳۹

وزیر معارف را در این خصوص به دوستدار (اطلاع) بدهند. مراتب احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.^۱

محل امضای (ویلان)

[نوشته حاشیه:]

سواد به وزارت معارف ارسال و نظریاتشان خواسته شود - ۹ آذر / ۸

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۹۲۹ م. / ۱۳۰۸ ه. ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۷

تاریخ : ۱۹ آذر ۱۳۰۸ [ه.ش. / ۸ رجب ۱۳۴۸ ه.ق. / ۱۰ دسامبر ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : رونوشت یادداشت شماره ۸۲ سفارت فرانسه در مورد حفریات و تقسیم اشیای مستخرجه از شوش

نمره : ۱۱۲۱۵

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

از وزیرمختار فرانسه، مراسله‌ای راجع به حفریات شوش و عملیات مسیو دومکنم رسیده، عقیده‌ای در باب اشیاء مستخرجه و ترتیب تقسیم آنها اظهار داشته و تقاضا دارند از نظریات آن وزارت جلیله در این خصوص استحضار حاصل نمایند. اینک سواد مراسله فوق‌الذکر و ترجمه آن را لفأ ارسال داشته، متمنی است از هر جوابی که باید به سفارت فرانسه داده شود، این وزارتخانه را مستحضر فرمایند.^۱

محمد شایسته

[نوشته‌های حاشیه:]

سواد مراسله فرانسه نمره ۸۲ سفارت فرانسه و سواد ترجمه آن ضمیمه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۸

تاریخ : ۱۳۰۸/۱۰/۱۶ [ه.ش./ ۵ شعبان ۱۳۴۸ ه.ق./ ۶ ژانویه ۱۹۲۹ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : حفريات شوش و اينكه تا تصويب قانون حفريات وزارت معارف و اوقاف نمى تواند در مورد تقسيم اشياء مستخرجه نظرى بدهد.

نمره : ۲۴۱۴۲/۴۸۱۲

وزارت جليله امور خارجه

در جواب مرقومه شريفه نمره ۱۱۳۱۵ مورخ ۸/۹/۱۹، مزاحمت مى دهد به طوري كه در ماده چهارم قرارداد منعقد بين دولت شاهنشاهى ايران و دولت جمهورى فرانسه مورخ ۲۵ مهر ۱۳۰۶ مصرح است، هيأت حقارى فرانسه مى تواند حفريات شوش را ادامه دهند، ولى بايد نظامنامه هاى كه راجع به حفريات و تقسيم اشيائى مكتشفه تنظيم خواهد گرديد، رعايت نمايند و چون در ماده پنجم قانون اجازه استخدام متخصص فرانسوى براى مديريت موزه و عتيقات مصوب نهم ارديبهشت ۱۳۰۷ قيد شده است كه دولت بايد قانون حفريات و همچنين نظامنامه هاى اساسى راجع به حقارى را به تصويب مجلس برسانند، لذا مادام كه قانون مذكور و نظامنامه هاى فرعى آن به تصويب نرسيده است قهراً امر حقارى شوش و طرز تقسيم اشيائى مكتشفه دچار اشكالات لاينحل خواهد شد.

نظر به اينكه لايعه قانون مذكور تهيه شده و براى جلب نظر و تدقيق هيأت وزراى عظام ارسال گرديده كه پس از مذاقه، تقديم مجلس شوراى ملى شود و اميدوارى حاصل است كه قانون مذكور عن قريب خواهد رسيد بنابراين مادامى كه قانون مذكور و نظامنامه اساسى آن، مقامات مقتنه را طى ننموده و دستور صريحي براى تقسيم اشيائى مستخرجه و حدود عمليات حقارى در دست نباشد، وزارت معارف در اين باب ميزانى براى تقسيم اشيائى مستخرجه ندارد و بنابراين عقیده‌ای نمی تواند اظهار دارد.^۱

يحيى قراگوزلو

محل مهر و امضای وزير معارف

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۶۹

تاریخ : ۲۹ بهمن ۱۳۰۸ [ه.ش./ ۲۰ رمضان ۱۳۴۸ ه.ق./ ۲۰ فوریه ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : پیگیری قوانین مربوط به حفريات جهت پاسخ دادن به یادداشت سفارت فرانسه

نمره ضبط: ۸۴۰/۳۵۸

نمره : ۱۲۳۸۵

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

با عطف به مرقومه ۲۴۱۴۲/۴۸۱۲، مورخه ۱۶ دی ماه سال جاری، متمنی است در صورتی که قوانین و نظامنامه‌های [نظامنامه‌های] مربوط به حفريات به تصویب رسیده، زودتر به وزارت امور خارجه ارسال فرماید.

لزوماً خاطر آن وزارت جلیله را مستحضر می‌دارد که چون در مرقومه فوق‌الذکر وعده تصویب [قریب‌التصویب] قوانین مزبوره را داده‌اند، تا حال جوابی به مراسله سفارت فرانسه داده نشده است، منتظر حصول اطلاعات قطعی از طرف آن وزارت جلیله می‌باشد.^۱

۲۸ بهمن / ۸

محمد شایسته

[نوشته‌های حاشیه:]

نظر مقام وزارت در تهیه این مینوت جلب شده است.

ارسال برای امضا ۱۱/۲۹

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۰

تاریخ : ۱۰ اسفند ۱۳۰۸ [ه.ش./ ۲۹ رمضان ۱۳۴۸ ه.ق./ ۱ مارس ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : تحت بررسی بودن قانون حفريات در هیأت وزرا

نمره : ۳۰۹۸۰/۵۸۷۱

وزارت جلیله امور خارجه

مرقومه نمره ۱۲۳۸۵/۵۸ ۱۳۰۸/۱۳/۱ راجع به قوانین و نظامنامه های مربوط به حفريات، عزّ و وصول داد، طرح قانون مذکور در هیأت وزرای عظام تحت مطالعه می باشد، البتّه پس از تصویب، مراتب را اطلاع خواهد داد.^۱

یحیی قراگوزلو

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده اداره کُل امور سیاسی

نمره: ۱۴۸۲۱

مربوط - اروپا و امریکا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۸ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۱

تاریخ : ۱۶ فروردین ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۵ ذی‌قعدة ۱۳۴۸ ه.ق. / ۵ آوریل ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست مطلع کردن وزیرمختار فرانسه از تصمیم هیأت دولت، مبنی بر صدور مجوز برای حمل اشیایی که از شوش به دست آمده و قیمت ذاتی ندارند به پاریس، جهت خواندن خطوط آنها به شرط عودت دادن آنها، بنا به تقاضای نامبرده

نمره : ۳۱۲/۱۰۰۱

وزارت جلیله امور خارجه

به طوری که خاطر شریف مستحضر است بر طبق قرارداد منعقد بین دولت ایران و دولت جمهوری فرانسه، هیأت حفاری فرانسه می‌توانند حفاریات شوش را ادامه دهند، مشروط بر اینکه تقسیم اشیای مکتشفه مطابق قوانین و مقررات مملکتی به عمل آید، لکن چون میزانی برای تقسیم اشیای مذکور در دست نبوده [و] اشیای مستخرجه تاکنون بلا تکلیف مانده بود تا اینکه هیأت محترم دولت، تصویب فرمودند بر طبق پیشنهاد وزیرمختار فرانسه، اجازه داده شود اشیایی را که قیمت ذاتی نداشته و فقط از جنبه علمی برای مطالعه و خواندن خطوط قدیمه، حائز اهمیت می‌باشند به پاریس برده [و] پس از مطالعه مجدداً مسترد دارند. اینکه تمناً می‌نماید، امر و مقرر فرمایند مراتب را به اطلاع وزیرمختار فرانسه رسانیده اقدامات لازمه را به عمل آورند تا در موقع استرداد اشیای مذکوره دچار اشکال نگردد.^۱

محل مهر و امضای وزیر معارف و اوقاف

[نوشته حاشیه:]

قرار بود با سفارت فرانسه مذاکره شود و چون شارژ دافر در مرخصی است و مسیو «بوژونه» نیز مریض و به سفارت نمی‌آید، خوب است همین شرح به سفارت نوشته شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۲

تاریخ : ۱۹ فروردین ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۸ ذی‌قعدة ۱۳۴۸ ه.ق. / ۸ آوریل ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : کابینه ریاست وزراء

گیرنده : وزارت مالیه - معارف - داخله

موضوع : ابلاغ تصویب حمل اشیایی که فقط از جنبه علمی دارای ارزش می‌باشند به پاریس، و برگرداندن آنها به ایران پس از خواندن خطوط

نمره : ۳۳۵

هیأت وزراء، در جلسه ۱۶ فروردین ۱۳۰۹، برطبق پیشنهاد نمره (۹۴۰/۳۳۵) وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، تصویب نمودند که از اشیای مستخرجه مسیو دمکنم در شوش، آن‌قسمتی که قیمت ذاتی نداشته و فقط از جنبه علمی برای مطالعه و خواندند [خواندن] خطوط قدیمه حائز اهمیت می‌باشد، در تحت نظر نمایندگان سه وزارتخانه داخله و مالیه و معارف صورت دقیقی تهیه و به طوری که سفارت فرانسه پیشنهاد نموده، اجازه داده شود که آن اشیاء به پاریس حمل شوند تا پس از کشف خطوط و استفاده علمی، مجدداً به دولت شاهنشاهی ایران مسترد دارند. تصویب‌نامه در کابینه ریاست وزراء ضبط است.

سواد تصویب‌نامه فوق برای استحضار وزارت جلیله امور خارجه ارسال می‌شود.^۱

محل مهر و امضای رئیس دفتر

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده به وزارت امور خارجه

نمره ۱۷۲۹

نمره ضبط ۸۱۰۴۱۲

۱۳۰۹/۱/۲۰

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۳

تاریخ : ۲۳ فروردین ۱۳۰۹ [ه.ش./۱۳ ذی‌قعدة ۱۳۴۸ ه.ق./۱۳ آوریل ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره کل سیاسی - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : در مورد حمل موقت بعضی از اشیای مکتشفه از حفريات شوش به پاریس

نمره ضبط: ۸۱۰۴۱۲

نمره : ۱۲۹۵

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

مرقومه مورخه شانزدهم ماه جاری نمره ۳۹۲/۱۰۰۱، راجع به اجازه حمل موقت بعضی از اشیای مکتشفه از حفريات شوش به پاریس، واصل گردید. نظر به اینکه به واسطه غیبت شارژ دافر فرانسه از طهران، مذاکره با سفارت معزی‌الیهامیستر نگردید، مدلول مرقومه آن وزارت جلیله، در طی یادداشتی تهیه شده که به سفارت فرانسه فرستاده شود. سواد یادداشت مزبور لفاً ایفاد می‌گردد که چنانچه مقتضی بدانند، همین طریق ارسال گردد و در صورتی هم که تغییری لازم باشد، اعلام خواهند فرمود.^۱

محمد شایسته

[نوشته‌های حاشیه:]

حسب الامر تهیه شد.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۷، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۴

تاریخ : - (۱۳۰۹ ه. ش.)

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : موافقت هیأت دولت ایران با حمل برخی از اشیای مکتشفه از حفاریات شوش، توسط «مسیو دومکنم» به پاریس و عودت آنها پس از مطالعه.

نمره : -

یادداشت به سفارت فرانسه

وزارت امور خارجه، محترماً به استحضار سفارت جمهوری فرانسه می‌رساند که موافق اطلاع واصله از وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، هیأت دولت موافقت نموده‌اند که از اشیای مکتشفه از حفاریات شوش آنچه قیمت ذاتی نداشته و فقط از جنبه علمی برای مطالعه و خواندن خطوط قدیمه حائز اهمیت می‌باشد، پس از آنکه با حضور نمایندگان مربوط صورت برداشته شود، به پاریس حمل و بعد از مطالعه مجدد به دولت ایران مسترد گردد.^۱

محمد شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه. ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۵

تاریخ : ۲۳ آوریل ۱۹۳۰ [م./ ۲۳ ذیقعدہ ۱۳۴۸ ه.ق. / ۳ اردیبهشت ۱۳۰۹ ه.ش.]

فرستنده : یادداشت سفارت فرانسه

گیرنده : «فرزین» وزیر امور خارجه

موضوع : صورت اشیای مستخرجه در شوش توسط «مسیو دومکنم» در سال ۱۹۳۰ میلادی با

امضای نامبرده^۱ شامل ۵۲۰ قطعه

نمره : ۳۶

این سند به زبان فرانسه می باشد و به اصل آن مراجعه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۹۳۰ م./ ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۶

تاریخ : ۶ اردیبهشت ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۲۶ ذی‌قعدة ۱۳۴۸ ه.ق. / ۲۶ آوریل ۱۹۴۰ م.]
فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره کُلّ سیاسی - اداره اروپا و امریکا (ضمیمه یادداشت
سفارت فرانسه)

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف
موضوع : دریافت یادداشتی از سفارت فرانسه مبنی بر تعهد «مسیو دومکنم» برای اعاده اشیایی
که به فرانسه فرستاده می‌شود.

نمره ضبط: ۸۱۰۴۱۲

نمره : ۳۴۵۷

موضوع مسوده راجع به عتیقه مستخرجه از شوش
ضمیمه سواد مراسله نمره ۳۷ سفارت فرانسه ضمیمه شود

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

از سفارت فرانسه مراسله‌ای راجع به تعهد مسیو دومکنم بر اعاده اشیایی که برای مطالعه به
فرانسه فرستاده می‌شود رسیده است که سواد آن برای استحضار آن وزارت جلیله، لفاً ایفاد
می‌شود.^۱

محمد شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۷

تاریخ : ۱۵ اردیبهشت ۱۳۰۹ [ه.ش./ ۶ ذیحجه ۱۳۴۸ ه.ق./ ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : اعلام وصول یادداشت شماره ۳۶ و ضمائم آن حاوی صورت اشیای مستخرجه در شوش و ارسال آن به وزارت معارف

نمره ضبط: ۸۱۰۴۱

نمره : ۳۹۵۱

آقای شارژ دافر

مراسله نمره ۳۶ مورخه ۲۳ آوریل ۱۹۳۰، و ضمیمه آن راجع به صورت اشیای مستخرجه در شوش در سنه ۱۹۳۰ که به امضای مسیو دومکنم بوده واصل گردید. به طوری که تقاضا شده بود عین صورت مزبور به وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه ارسال گردید. موقع را برای تجدید احترامات مغتنم می شمارم.^۱

محمد شایسته

[نوشته های حاشیه:]

مسیو کنت دوسری شارژ دافر محترم فرانسه

محمدعلی فرزین

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۸

تاریخ : ۱۶ اردیبهشت ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۷ ذیحجه ۱۳۴۸ ه.ق. / ۶ مه ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه و نسخه اصلی صورت اشیای مستخرجه در

شوش به امضای «دومکنم»

نمره ضبط: ۸۱۰۴۱

نمره : ۴۴۸۲

موضوع مسوده حفريات شوش

ضمیمه عین نسخه اصلی صورت اشیای مستخرجه

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

مسیو دومکنم، صورتی از اشیای مستخرجه در شوش در سنه ۱۹۳۰ تهیه و به وسیله سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه فرستاده است. اینک عین نسخه مزبور که به امضای مشارالیه رسیده برای استحضار و ضبط آن وزارت جلیله، تلواً ایفاد می‌گردد.^۱

محمد شایسته

سواد مراسله سفارت فرانسه هم که صورت مزبور ضمیمه آن بوده است
لفاً ارسال شد

محل امضا

[نوشته‌های حاشیه:]

نسخه اصلی که دارای امضای مسیو دومکنم است ضمیمه می‌شود.

محمدعلی فرزین

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۷۹

تاریخ : ۱۴ خرداد ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۲۵ ذیحجه ۱۳۴۸ ه.ق. / ۲۴ مه ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : صدور مجوز جهت تحویل اشیای عتیقه به «مسیو دومکنم» برای ارسال به فرانسه با توجه به تعهد نامبرده به بازگرداندن آنها پس از مطالعه.

نمره : ۱۴۹۲/۳۰۹۰

وزارت جلیله امور خارجه

مرقومه نمره ۳۴۵۷/۸۱۰۴۱۲، مورخه ۹/۲/۶، متضمن سواد مراسله سفارت فرانسه راجع به تعهد مسیو دومکنم به اعاده اشیای مستخرجه از شوش، که برای مطالعه به فرانسه خواهد برد، عز وصول داد. نظر به اینکه آن وزارت جلیله، مراسلات سفارت فرانسه را راجع به تعهد مسیو دومکنم قبول فرموده که پس از استفاده از مطالعه، اشیاء را اعاده خواهند داد، این وزارتخانه اشکالی در صدور اجازه تصور نمی کند، و دستور لازم به نماینده معارف محل صادر می شود که صندوق اشیا را تحویل نماینده مسیو دومکنم بنمایند.^۱

یحیی قراگوزلو

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

محل مهر دفتر ثبت نامه های وارده به وزارت امور خارجه

نمره ۷۵۴۶

نمره ضبط ۸۱۰۴۱۲

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۰

تاریخ : ۲۷ خرداد ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۱۹ محرم ۱۳۴۹ ه.ق. / ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : (اداره اروپا و امریکای وزارت امور خارجه)

گیرنده : (دفتر اداره اروپا و امریکای وزارت امور خارجه)

موضوع : رفع سوء تفاهم و تلگراف به نماینده وزارت معارف جهت تحویل صندوقهای اشیای
مکشوفه به مسیو «دومکنم»

نمره : -

یادداشت برای ضبط

شارژ دافر فرانسه اظهار داشته بود که یوم قبل، تلگرافی از نماینده مسیو دومکنم در اهواز رسیده که صندوقها را هنوز تحویل نداده‌اند و ملاقات مشارالیه با حکومت بلا نتیجه مانده، مراتب با تلفون به آقای معاون وزارت معارف اطلاع و از این پیش آمد اظهار تعجب شد. جواب دادند که سوء تفاهمی شده، و وزارت معارف منتظر نتیجه و جواب از وزارت خارجه بوده. حالا که جوابی به مراسله ما لازم نمودید، فوراً به اهواز تلگراف می‌کنیم صندوقها را بدهند. چند دقیقه بعد اطلاع دادند که به نماینده معارف تلگراف شد که صندوقها را تحویل دهند.^۱

محمد شایسته

۹/۲/۲۷

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۱

تاریخ : ۱۱ تیر ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۵ صفر ۱۳۴۹ ه.ق. / ۲ ژوئیه ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : «فرخ» معاون وزارت معارف

موضوع : معوق ماندن حمل صندوقهای حاوی اشیای حقیقه به اهواز توسط «مسیو دومکنم» به

علت نرسیدن اجازه گمرکات و تهیه وسایل حمل آن اشیاء

نمونه ضبط: ۸۱۰۴۱

مکتوب خصوصی به آقای فرخ معاون وزارت معارف

موافق تلگرافی که پریروز از اهواز به سفارت فرانسه رسیده بود، حمل و نقل صندوقهای محتوی اشیای زیرخاکی معوق مانده، زیرا اجازه گمرکات نرسیده، به علاوه تاکسی راه از صندوقها مطالبه پول می کنند.

پس از اینکه سفارت فرانسه، مدلول این تلگراف را به وزارت خارجه اطلاع داد، بنده با رئیس گمرکات مذاکره کردم و قرار شد برحسب دستور وزارت جلیله معارف، اجازه حمل را به اهواز تلگراف کنند. لکن راجع به تاکسی راه، رئیس گمرک جواب داد که تصدیق معافیت آن با گمرکات نیست. لهذا مراتب را با تلفون خدمت حضرتعالی پیغام دادم، حالا هم توضیحاً عرض می کنم که اگر اقدامی از طرف وزارت خارجه لازم باشد، البته مضایقه نخواهد شد، لکن تصدیق می فرمایید که در این قضیه، ما فقط واسطه ای بیشتر نیستیم و در واقع کار راجع به وزارت معارف است. اشیائی است که وزارت معارف برای مطالعه و اکتشاف به پاریس می فرستند، البته باید وسایل حمل آن را هم خودتان فراهم فرمائید. بنده هیچ نمی دانم در این باب چی باید بکنم، والا کوتاهی نمی کردم. این مسأله هم بیش از حد متناسب به طول انجامید و تصور می کنم برای ختم آن چاره ای بجز مراجعه به حضرتعالی نیست. چنانچه لازم باشد در باب معافیت راه، تصدیقی داده شود، البته باید از طرف وزارت معارف باشد، نه وزارت خارجه.^۱

محمد شایسته

[نوشته های حاشیه:]

به امضای خود بنده فرستاده شود.

محمد شایسته

شماره سند: ۸۲

تاریخ : ۳۴ شهریور ۱۳۰۹ [ه.ش. / ۳۰ ربیع الاول ۱۳۴۹ ه.ق. / ۲۵ اوت ۱۹۳۰ م.]

فرستنده : کنسولگری ایران در بصره

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : سرمقاله روزنامه «تایمز» عراقی درباره آثار عتیقه ایران و استخراج آنها توسط فرانسویها

نمره : ۱۰۱۸

ضمیمه : دارد

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

سرمقاله‌ای در تیمس [تایمز] عراقی مورخه ۲۱ اوت، دایر به آثار عتیقه ایران ملاحظه شده است. در مقاله مزبور پس از شرح مختصری از تاریخ عملیات متخصصین فرانسوی در شوش نوشته است، آثار عتیقه ایران برای تمام دنیا حایز اهمیت می‌باشد ولی محتاج به تدوین یک قانونی است که بر طبق آن حفاریات آینده ایران در تحت انتظام اداره شود. استخراج خزاین زیاد و گرانیهای زیرزمینی ایران، بسیاری از دانشمندان و جهانگردان خارجه را به سیاحت ایران جلب خواهد کرد و این یک منبع عایدات دائمی برای ایران خواهد بود - انتهی.

اینک ترجمه مقاله را لفاً تقدیم و نظر محترم اولیای امور را به قسمت آخر آن که فوقاً عرض شده است جلب می‌نماید.^۱

فدوی

محمدحسن بدیع

[نوشته حاشیه:]

اطلاعات

به وزارت معارف بفرستید.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۳

تاریخ : ۲۵ آذر ۱۳۰۹ ه.ش. / ۱۵ دسامبر ۱۹۳۰ [م. / ۲۴ رجب ۱۳۴۹ ه.ق.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : «تیمورتاش»^۱ (وزیر دربار پهلوی)

موضوع : گلایه «پروفسور پوپ» [۶۵] از رقابت مؤسسات خارجی برای به دست آوردن امتیاز حفاریات در ایران و عداوت پروفسور «هرتسفلد» با وی و تبلیغات منفی وی علیه ایران.

نمره : ۱۶۸۵

به جناب اشرف آقای تیمورتاش

دوست محترم عزیزم
مستر پوپ که زحمات او در کار شناساندن صنایع ایران، مخصوصاً صنعت قالی معروف حضور محترم عالی است و فعلاً در نمایشگاه لندن با کمال جدیت مشغول خدمت است، شرح گله آمیزی به مخلص اظهار داشته است که ناگزیر به نام منافع ایران به استحضار خاطر مبارک می‌رسانم.

به طوری که مشارالیه اظهار می‌دارد، کشمکشهایی بین بعضی مؤسسات خارجی راجع به حفاریات ایران پیش آمده و دسایسی از طرف بعضی اشخاص می‌شود که اگر جلوگیری نشود، مضرات زیادی در آتیه تولید خواهند کرد.

برای اثبات اظهار خود موضوع ذیل را تذکر داده است:

دو مؤسسه معروف امریکایی، یکی موسوم به Museum of the University of Pennsylvania و دیگری موسوم به The Pennsylvania Museum که هر دو از مؤسسات مهم و معتبر فیلادلفی (فیلادلفیا)^۲ هستند و به اکتشافات عتیقه و علمی علاقه‌مند و تاکنون خدمات مهم در این راه نموده‌اند، به وسیله مستر پوپ در صدد برآمدن امتیاز حفاریات استخر را از دولت شاهنشاهی تحصیل نمایند، و برای این کار پیشنهادی در دسامبر ۱۹۲۹ داد و بعد هم آن را به وسیله دکتر «ویلسن» تجدید نمودند، بدون اینکه هیچ گونه جوابی داده شود، در صورتی که مؤسسه دیگری به اسم Oriental Institute of Chicago معروف و به وسیله Prof. Breasted پیشنهاد گرفتن

۱. در مورد «تیمورتاش» به پاورقی سند شماره ۹۳ مراجعه شود.

۲. Philadelphia، از بنادر معتبر امریکاست و در ساحل اقیانوس اطلس در جنوب شرقی پنسیلوانیا قرار دارد. بندر مزبور دارای دانشگاهی بزرگ و مرکز عمده صنایع تصفیه نفت، فلزکاری، نساجی و اسلحه‌سازی است.

امتیاز حفریات پرسپولیس [پرسپولیس] را داده و عامل آن پروفوسور «هرتسفلد» بوده به مقصود نایل گردیده است.

به طوری که پروفوسور «پوپ» اظهار می دارد، این پیش آمد، دو مؤسسه مذکوره فیلادلفی را مایوس و آنها را به این عقیده سوق داده است که اجرای تبعیضی نسبت به آنها شده است، در صورتی که مؤسسات مزبوره برخلاف مؤسسه شیکاگو، وجوه لازمه را قبلاً مهیا و در نظر داشتند به محض اینکه موافق به اخذ امتیاز بشوند، شروع به عملیات بنمایند.

نظریه مستر پوپ، که محرمانه به بنده اظهار داشته این است که پروفوسور هرتسفلد بنا به عداوتی که از سابق با او دارد، مانع انجام کار شده و باطناً سعی است که از دلسردی و انصراف مؤسسات فیلادلفی استفاده نموده، امتیاز حفریات استخر را هم ضمیمه امتیاز پرسپولیس [پرسپولیس] بنماید.

بعلاوه می گوید، انصاف نیست که مشارالیه با تمام خدماتی که تاکنون نموده و زحماتی که فعلاً در نمایشگاه لندن متحمل است و تبلیغاتی که در همه جا برای صنایع ایران نموده و ترقیات اخیر مملکت را در محافل و جراید گوزد کرده است، عقب مانده و پروفوسور هرتسفلد که افکار خوبی نسبت به ایران نشان نداده، سهل است در خارج شهرتهای بی اساس راجع به ایرانیها داده است، به مقصود نایل شود.

بنده بدون اینکه راجع به اظهارات فوق بیان عقیده نمایم، وظیفه خود می دانم به شخص شخیص عالی که متوجه مصالح مملکتی هستید تذکر بدهم که به هر صورتی هست نباید بگذاریم مؤسسات جدی و مهم که به ایران ابراز علاقه می نمایند، بی جهت به دسیسه این و آن مایوس و دلسرد شوند، خصوصاً مؤسساتی که با صرف سرمایه و جدیت خود می خواهند خدمات مفیده به مملکت ما نموده به کشف حقایق تاریخی ما کمک نمایند.

منفعت ما در این است که مؤسسات مختلفه متنوعه، مخصوصاً در عمل حفریات دخیل باشند تا زودتر و بیشتر نتیجه گرفته شود. این است که توجه عالی را به موضع فوق جلب نموده، توقع دارم که مقرر فرمایند با پیشنهاد دو مؤسسه فیلادلفی نیز موافقت، و امتیاز حفریات استخر به آنها اعطا شود که با وجود مقدماتی که فراهم کرده اند، بتوانند زودتر شروع به کار نمایند.^۱

محل امضا^۲

۱. بایگانی اسناد نمایندگیهای وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه. ش. کارتن ۳، پرونده ۶.

۲. در این تاریخ سفیر ایران در فرانسه حسین علاء بود.

شماره سند: ۸۴

تاریخ: ۱۳۰۹/۱۱/۱۶ [ه.ش. ۱۱/ رمضان ۱۳۴۹ ه.ق. / ۳۱ ژانویه ۱۹۳۱ م.]

فرستنده: «تیمورتاش» وزیر دربار پهلوی

گیرنده: (سفیر ایران در فرانسه)

موضوع: اعطانشدن اجازه حفريات به مؤسسات خارجی، و اینکه طرح «پروفسور هرتسفلد»

برای حفاظت از ابنیه پرسپولیس است که از طرف دولت اجازه داده شده و ارتباطی به

حفريات ندارد.

نمره: ۱/۸۵۲

دوست عزیزم

در ضمن مراسله نمره ۱۶۸۵، (مورخ) ۲۵ آذر ۰۹، شرح گله‌مندی به پروفسور پوپ را در خصوص حفريات ایران و اعطای امتیاز حفاری به (انستیتو اف و انیورسیتی اف شیکاگو) اشعار فرموده بودید، توضیحاً زحمت می‌دهم که اساساً از طرف دولت، اجازه حفريات به هیچ یک از مؤسسات خارجی تا به حال اعطا نشده است تا اینکه از تبعیض حاصله شکایت‌مند باشند، فقط انیورسسته فوق‌الذکر، برای حفاظت پرسپولیس و ابنیه تاریخی نقطه مذکوره، طرحی توسط پروفسور هرتسفلد تقدیم داشته بود، که از طرف هیأت محترم دولت تصویب و اجازه اقدام داده شده است، و اجازه مذکور، به هیچوجه ارتباطی با اجرای عملیات حفاری و غیره ندارد بلکه صرف اقداماتی است که در حفظ و حراست ابنیه نقاط فوق‌الذکر به عمل خواهد آمد. متمنی است مراتب را به مشارالیه گوشزد و خاطرنشان فرمایید.^۱

تیمورتاش

وزیر دربار پهلوی

[نوشته حاشیه:]

آقای رئیس - به وسیله تلفن در لندن ابلاغ شد. در دوسیه مربوطه

ضبط شود. ۱۹/۱۱/۹

۱. بایگانی اسناد نمایندگیهای وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۳، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۵

تاریخ : ۱۴ اسفند ۱۳۰۹ [ه.ش./ ۱۵ شوال ۱۳۴۹ ه.ق./ ۵ مارس ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : رونوشت قانون و نظامنامه حفظ آثار عتیقه مصوب مجلس شورای ملی مورخ ۱۲ آبان ۱۳۰۹ و تقاضای ارسال آنها به سفارت فرانسه.

نمره : ۱۳۷۱۰/۲۸۸۶۴ ضمیمه ۲

وزارت جلیله امور خارجه

به طوری که خاطر مبارک مستحضر است، اشیای مستخرجه از شوش که به توسط مسیو دومکنم فرانسوی تاکنون انجام یافته، باید مطابق قانون حفظ آثار عتیقه مصوب مجلس شورای ملی و نظامنامه آن بین دولتين تقسیم شود، برای انجام این منظور برحسب تصمیم دولت جناب مستطاب اجل آقای وحیدالملک و پروفیسور هرتسفلد [۶۶] تعیین شده‌اند، چون عنقریب به طرف ناصری حرکت خواهند کرد و لازم است سفارت فرانسه از جریان امر مطلع باشد، لذا سواد قانون و نظامنامه عتیقات را تلواً ایفاد می‌دارد تا از مفاد آن، سفارت را مستحضر فرمایند.^۱

محل مهر و امضای وزارت معارف و اوقاف

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده وزارت امور خارجه

نمره ۳۴۰۲۹

نمره ضبط ۶۱۰۱۰۲۵۰

تاریخ ۱۳۰۹/۱۲/۱۶

محل مهر ثبت پرونده‌های ضمیمه

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۶

تاریخ : ۲۱ اسفند ۱۳۰۹ [ه.ش. ۲۲ شوال ۱۳۴۹ ق. / ۱۲ مارس ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : گزارش ملاقات (رئیس اداره سوم سیاسی) با کفیل وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزیر امور خارجه

موضوع : برافراشته شدن پرچم فرانسه در بالای قلعه شوش به دستور «مسیو دومکنم»، و اظهارات

وی مبنی بر اینکه قلعه مزبور ملک دولت فرانسه است، و تلگراف آن وزارتخانه جهت

پایین آوردن پرچم.

نمره : -

راپرت

برحسب تقاضای آقای فرّخ کفیل وزارت معارف، به وزارت معزّی الیها حضور به هم رسانیده، آقای کفیل اظهارات ذیل را نمودند:

«البته به موجب مراسله این وزارتخانه از تصویب نظامنامه عتیقات و مأموریت آقایان «وحیدالملک» و پروفیسور هرتسفلد، برای تقسیم اشیای مستخرجه شوش مستحضر شده‌اید. مطلبی که لازم است علاوه بر آن اظهار دارم، این است که مسیو دومکنم فرانسوی بیرق فرانسه را بالای قلعه شوش افراشته بود، همینکه این خبر به وزارت معارف رسید، دستور تلگرافی به نماینده خودمان دادیم که به مسیو دومکنم اطلاع دهند که باید بیرق فرانسه را از فراز قلعه پایین آورد، مشارالیه هم این مطلب را پذیرفته و بیرق را پایین آورده است، ولی در ضمن اظهار داشته که قلعه شوش ملک فرانسه می‌باشد. البته این شرح را هم به وزارت خارجه خواهیم نوشت که هر اقدامی را مقتضی بدانند، بنمایند.»

بنده جواب دادم در قسمت نظامنامه و مأموریت آقایان، مراتب به سفارت فرانسه اطلاع داده شده. راجع به قضیه مالکیت دولت فرانسه نسبت به قلعه شوش تصوّر نمی‌کنم این اظهار مسیو دومکنم رسماً و به طور جدّی نموده باشد، زیرا این مسأله وظیفه او نیست. و اگر باید چنین اظهاری بشود، از طرف مقامات و نمایندگی رسمی دولت فرانسه باید بشود. البته هر وقت اطلاع رسمی در این امر از طرف وزارت معارف به وزارت خارجه برسد، مورد مطالعه قرار داده خواهد شد.^۱

محمّد شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۷

تاریخ : ۱۴ مارس ۱۹۳۱ [م./ ۲۴ شوال ۱۳۴۹ ه.ق. / ۲۳ اسفند ۱۳۰۹ ه.ش.]

فرستنده : یادداشت سفارت فرانسه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : در مورد برافراشتن پرچم در بالای قلعه شوش و تقسیم اشیاء مستخرجه و اختلاف میان هیأت فرانسوی و بازرس وزارت معارف و اوقاف.^۱

نمره : ۵۵

این سند به زبان فرانسه می باشد و به اصل آن مراجعه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۸۸

تاریخ : ۲۵ اسفند ۱۳۰۹ [ه.ش./ ۲۶ شوال ۱۳۴۹ ه.ق./ ۱۶ مارس ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : ارسال نظامنامه اجرای قانون حفظ آثار عتیقه و معرفی «عبدالحسین خان شیبانی» برای اجرای آن.

نمره ضبط: ۶۱۰-۲۵۰

نمره : ۳۵۰۸۴

دوسیه : ۱۳۴۹

آقای وزیرمختار

البته خاطر شریف از مدلول قانون دوازدهم آبان ماه سنه جاری، راجع به حفظ آثار عتیقه مستحضر می باشد. در این موقع که برحسب تصمیم دولت شاهنشاهی، جناب مستطاب اجل عبدالحسین خان شیبانی آقای [وحیدالملک] و آقای پروفیسور هرتسفلد برای تطبیق و اجرای قانون مزبور نسبت به اشیای مستخرجه از شوش عازم ناصری هستند، زاید نمی داند نظامنامه اجرای قانون فوق الذکر را که به تصویب هیأت محترم وزرا رسیده، برای اطلاع آن جناب لفاً ایفاد دارد.^۱

موقع را برای تجدید احترامات فائقه مغتنم می شمارد.

شایسته

[نوشته های حاشیه:]

به نظر بنده ارسال قانون به سفارت فرانسه ضرورتی ندارد و سابقه بدی می شود زیرا سفارتخانه ها باید خود از قوانین مملکت متوقف فیه اطلاع داشته باشند در این صورت به ارسال نظامنامه قناعت شده و ذکر می هم از وجود قانون به عمل آمد. شایسته فقط مواد نظامنامه ضمیمه می شود

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۰۹ ه.ش. کارتن ۲۶، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

سواد مراسله وزارت جلیله معارف

ضمیمه عین مراسله سفارت فرانسه

بعد العنوان

مرفومه محترمه نمرة (۱۷۵۲/۱/۱۱/۱۰)، متضمن مراسله آقای وزیرمختار فرانسه، راجع به اجرای تفتیش و نظارت شوش، این وزارتخانه در حفریات شوش که به نظر می‌رسد خلاف اصول و نزاکت عمل شده، زیب وصول داد. شرحی را که آقای وزیرمختار در این خصوص مرقوم داشته‌اند، اگر اتفاق افتاده باشد، موجب تأسف این وزارتخانه خواهد بود. ولی لازم می‌دانم خاطر مبارک را مستحضر بدارم که از قرار معلوم، مفتش مذکور به واسطه عدم اطلاع از ترتیب حقاری و آشنانیدن به زبان فرانسه و اخلاق اروپاییها، نتوانسته است چنانکه شاید و باید از عهده مأموریت خود برآید و بدین جهت اسباب شکایت میسیون فرانسوی فراهم شده است. علی‌هذا برای تحقیق کامل از چگونگی امر، رئیس معارف محل به مرکز احضار گردید تا توضیح لازم در این باب بدهد. امیدوارم که در سال آتی یک نفر مفتش که زبان فرانسه هم بداند، برای انجام این امر انتخاب شود تا موجب آسایش میسیون فرانسه فراهم گردد.

محل مهر وزارت معارف

عین مراسله آقای وزیرمختار را حسب الامر اعاده داد.

شماره سند: ۸۹

تاریخ : ۳۰ اسفند ۱۳۰۹ [ه.ش. ۱ / ذی‌عقده ۱۳۴۹ ه.ق. / ۲۱ مارس ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ادعای بی‌مورد مسیو «دومکنم» در مورد مالکیت فرانسه بر قلعه شوش.

نمره : ۴۱۳۹۴۴/۲۹۴۴۸

اداره : معارف و تعلیمات

دایره : انطباعات

وزارت جلیله امور خارجه

به موجب تلگرافی که اخیراً از رئیس معارف خوزستان رسیده، مسیو دمکنم بیرق فرانسه را بر فراز قلعه شوش نصب نموده، بر طبق دستوری که از این وزارتخانه صادر شده، پس از مذاکرات، مشارالیه را راضی کرده‌اند که بیرق را پایین بیاورد و اگر مایل باشد می‌تواند در اوقات رسمی و اعیاد، بیرق دولت ایران را نصب نماید، ضمناً مسیو دمکنم اظهار داشته است که قلعه شوش، ملک دولت فرانسه می‌باشد. نظر به این‌که قلعه مذکور از مصالح آنجا بنا شده و اراضی هم متعلق به دولت ایران است، این اظهار مسیو دمکنم موجب تعجب و حتی خارج از نزاکت است، زیرا پس از اینکه سالهای متمادی دولت فرانسه در شوش مشغول حفاری بوده و اشیای ذی‌قیمت به دست آورده است، و تمام موزه‌های مملکت فرانسه را از اشیای نفیسه ایران پر کرده است، برای مخارج تعمیر قلعه، تازه ادعای مالکیت هم می‌نماید. بدیهی است در صورتی که از طرف سفارت فرانسه در این باب اظهاری شود، اولیای آن وزارت جلیله، جواب لازم صادر خواهند فرمود.^۱

محل مهر و امضا

[نوشته حاشیه:]

در مسأله برافراشتن پرچم، شرحی که در ضمن مراسله مورخه چهاردهم مارس ۳۱ ذکر شده، رفع نگرانی را می‌نماید.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۰

تاریخ : ۱۳۱۰/۱/۲۴ [ه.ش. ۵ / ذی‌قعدة ۱۳۴۹ ه.ق. / ۱۴ آوریل ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : «تیمورتاش» وزیر دربار رضاشاه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ارسال رونوشت شکایت‌نامه سفارت فرانسه در مورد طرز کار بازرس وزارت معارف و

اوقاف و رونوشت پاسخ وزارتخانه مزبور به آن نامه.

نمره : ۱/۲۱۲۲

دوست عزیزم

در تعقیب شکایت جناب آقای وزیرمختار فرانسه، از طرز اجرای تفتیش از طرف مفتش وزارت جلیله معارف، در حفريات شوش، شرح لازم به وزارتخانه مشارالیها نوشته شد. اینک سواد جواب واصله را برای استحضار خاطر محترم ارسال، و ضمناً مراسله وزیرمختار فرانسه را نیز عیناً اعاده می‌دهد.^۱

تیمورتاش [۶۶]

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده به وزارت امور خارجه

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۱

تاریخ : ۱۷ آوریل ۱۹۳۱ [م. ۲۸ ذیقعدہ ۱۳۴۹ هـ.ق. / ۲۷ فروردین ۱۳۱۰ هـ.ش.]

فوستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : «فروغی» وزیر امور خارجه

موضوع : تقاضای «هانری ورنه» مدیر موزه ملی فرانسه برای حفاری در تپه «گیان» به مدت سه سال.

نمره : ۷۶

مورخه ۱۷ آوریل ۱۹۳۱ نمره ۷۶

سفارت فرانسه

مراسله‌ای که به ریاست وزرا، مسیو هانری ورنه مدیر موزه ملی نوشته و تقاضا کرده است برای مدت سه سال به آنها اجازه داده شود در تپه ژیان [گیان] نزدیک نهاوند کاوش بکند، ارسال داشته و خواهش مساعدت و تسلیم مراسله مزبور [را] نموده است.^۱

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ هـ.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۸.

شماره سند: ۹۲

تاریخ : ۲ اردیبهشت ۱۳۱۰ [ه.ش. ۴ / ذیحجه ۱۳۴۹ ه.ق. / ۲۳ آوریل ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره کل اروپا و امریکا

گیرنده : رئیس وزرا

موضوع : تقاضای مسیو «هانری ورنه» مبنی بر حقاری در تپه گیان نزدیک نهاوند

نمره ضبط: ۶۱۰۴۴۲۵۰

نمره : ۳۹۵۵

مقام منبع ریاست وزراء عظام دامت شوکته

سفارت فرانسه مقیم طهران ضمن مراسله‌ای عین شرحی را که مسیو هانری ورن مدیر موزه‌های ملی فرانسه به عنوان آن مقام منبع نوشته و در خصوص تقاضای حقاری در تپه گیان [گیان]، نزدیک نهاوند می‌باشد، به این وزارتخانه فرستاده که اینک عین مشروح مزبور به ضمیمه سواد مراسله سفارت مشارالیه‌ها تلوأ تقدیم، و متمنی است از هر جوابی که باید داده شود، وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۱

شایسته

[نوشته حاشیه:]

سواد مراسله نمره ۷۶ سفارت فرانسه و عین ضمیمه آن فرستاده شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

۱۶۸ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۹۳

تاریخ : ۶ اردیبهشت ۱۳۱۰ [ه.ش./ ۴ ذیحجه ۱۳۴۹ ه.ق./ ۲۳ آوریل ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : پاسخ به یادداشت شماره ۵۵ سفارت فرانسه مبنی بر نحوه عملکرد بازرس وزارت

معارف و انتخاب بازرس زبانندان.

نمره ضبط: ۶۱۰-۲۵۰

نمره : ۴۴۰۳

دوسیه : ۱۳۴۶

شماره سند: ۹۴

تاریخ : ۱۹ اردیبهشت ۱۳۱۰ [ه.ش./ ۱۱ ذیحجه ۱۳۴۹ ه.ق./ ۳۰ آوریل ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : ریاست وزرا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف

موضوع : ارجاع درخواست مسیو «هانری ورنه» به وزارت معارف.

نمره : ۱۲۱۳

وزارت جلیله امور خارجه

شرحی را که مسیو هانری ورن، مدیر موزه‌های ملی فرانسه، به عنوان اینجانب اشعار و تقاضای حقاری در حوالی نهاوند نموده است، به ضمیمه سواد مراسلات سفارت فرانسه که ضمن نمره (۳۹۵۵) مورخه ۲۲ اردیبهشت ۱۳۱۰ ارسال فرموده بودند، ملاحظه شد و برای کسب نظریه وزارت جلیله معارف به وزارت معزی‌الیها مراجعه گردید. اینک جوابی از وزارت معارف رسیده و می‌نویسند مسیو هانری ورن باید مطابق نظامنامه حفظ آثار عتیقه، تقاضانامه خود را به وزارت معارف بدهند تا به طوری که معمول است، اقدام گردد. علی‌هذا به سفارت فرانسه و مسیو هانری ورن جواب خواهند داد که به همین ترتیب عمل نمایند.^۱

مهدیقلی‌خان

محل مهر و امضای ریاست وزرا

محل مهر دفتر ثبت نامه‌های وارده

نمره ۵۸۰۰

نمره ضبط ۶۰۱۴۴/۲۵۰ - ۱۰/۲/۱۹

[نوشته‌های حاشیه:]

با تلفون به ریاست کابینه [رئیس دفتر] ریاست وزراء گفته شود که اصل مکتوب مسیو هانری ورن و یا سواد صحیح و مطابق آن را به وزارت خارجه بفرستند که بتواند از روی بصیرت جواب دهد. ۲۶.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۵

تاریخ : ۲۸ اردیبهشت ۱۳۱۰ [ه.ش./ ۲۹ ذیحجه ۱۳۴۹ ه.ق./ ۱۸ مه ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : کابینه (= اداره امور دفتری رئیس الوزرا)

موضوع : درخواست رونوشتی از تقاضای مسیو «هانری ورنه»

نمره ضبط: ۶۱۰۴۴۲۵۰

نمره : ۵۸۰۰

دوسیه : ۶۲۲۱

کابینه محترم ریاست وزرای عظام

با عطف به مرقومه جوابیه مورخه ۱۹ اردیبهشت ماه جاری نمره ۱۲۱۳، مقام ریاست وزرا عظام، راجع به تقاضای مسیو هانری ورن مدیر موزه‌های [موزه‌های] ملی فرانسه برای حقّاری در حوالی نهاوند زحمت‌افزا می‌شود که چون مدلول مرقوم فوق‌الذکر باید به سفارت فرانسه ابلاغ شود، متمنی است سواد دقیقی از مشروحه مسیو هانری ورن ارسال فرمایند که بتوان از روی بصیرت جواب صادر نمود.^۱

شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۶

تاریخ : ۱۳۱۰/۳/۱۵ [ه.ش./ ۱۵ محرم ۱۳۵۰ ه.ق./ ۲ ژوئن ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس - اداره سرپرستی محصلین

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ارسال رونوشت تقاضانامه «موزه لوور» مبنی بر حقّاری توسط «کونتو» و «گیرشمن»
برای موزه مزبور و درخواست تسریع در پاسخ به آن نامه...

نمره : ۱۳۷۶

سفارت شاهنشاهی ایران در پاریس - اداره سرپرستی محصلین

وزارت امور خارجه

با ارسال سواد تقاضانامه حقّاری موزه لوور، معروض می‌دارد که آقای دکتر کونتو که از طرف آن موزه مأمور حقّاری شده، شخص بسیار عالم و صحیح‌العمل است و مقتضی می‌باشد که بدون تأخیر به تقاضای مدیر موزه‌های ملّی فرانسه مطابق مقرّرات اجازه حقّاری داده شود، تا در موقعی که در نظر دارند آقایان کونتو و گیرشمن به عملیات حقّاری برای موزه لوور اقدام نمایند که مستلزم پیشرفت تحقیقات علمی خواهد بود، مستدعی است در این باب توجّه خاصی مبذول فرمایند که این تقاضا هر چه زودتر مورد قبول واقع شود.^۱

حسین

محلّ مهر ورود به کابینه وزارت امور خارجه

نمره ۱۱۰۱۹

نمره ضبط ۴۳/۲

از ظهر ۴/۲ ماه ۱۳۱۰

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۷

تاریخ : ۳۰ خرداد ۱۳۱۰ [ه.ش. ۳ / صفر ۱۳۵۰ ق. / ۲۱ ژوئن ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اقتصادیات

گیرنده : اداره کل تجارت

موضوع : ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه و درخواست تسهیلات برای ترخیص اشیای

«دومکنم»

نمره ضبط: ۶۱۰۴۴۲۵۰

نمره : ۱۰۵۹

اداره محترم کل تجارت

با ارسال سواد مراسله سفارت فرانسه، دایر به یک صندوق اشیاء متعلقه به مسیو مکنم، مدیر حفریات شوش، متمنی است در صورت امکان تسهیلاتی برای مشارالیه فراهم، نتیجه را برای ابلاغ به سفارت فرانسه زودتر اشعار فرمایند.^۱

حسنعلی

پانویس: سواد شرح فوق برای استحضار وزارت جلیله معارف ارسال می گردد که چنانچه آن وزارت جلیله هم صلاح بدانند، اقدام مقتضی فرمایند.

حسنعلی

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۸.

تاریخ : ۱۰ تیر ۱۳۱۰ [ه.ش./ ۱۵ صفر ۱۳۵۰ ه.ق./ ۲ ژوئیه ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : ریاست وزراء

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

موضوع : اجازه حفريات سه ساله به «هانری ورنه» مدير موزه‌های ملی فرانسه در «تپه گیان»

نمره : ۲۹۳۱

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

هیأت وزراء در جلسه ۲ تیرماه ۱۳۱۰، بر وفق پیشنهاد نمره ۷۸۶۰/۲۵۶۸ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه تصویب نمودند که با تقاضای مسیو هانری ورن مدیر موزه‌های ملی فرانسه، برای صدور اجازه حفاری در تپه ژیان [گیان]، واقع در یک فرسخی نهاوند، به مدت سه سال از تاریخ اول سپتامبر ۱۹۳۱ موافقت شود. تصویب‌نامه در کابینه ریاست وزراء ضبط است.

سواد ابلاغ تصویب‌نامه فوق برای استحضار وزارت جلیله امور خارجه ارسال می‌شود.^۱

محل مهر و امضای ریاست وزرا

محل مهر: ثبت نامه‌های وارده به وزارت امور خارجه

نمره ۱۲۲۱۷

نمره ضبط ۶۲۰۴۴۲۵

تاریخ ۱۳۱۰/۴/۱۲

[نوشته حاشیه:]

جواباً به سفارت فرانسه و سفارت پاریس اطلاع داده شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۹۹

تاریخ : ۱۳۱۰/۴/۱۷ [ه.ش. ۲۲/ صفر ۱۳۵۰ ه.ق. ۹/ ژوئیه ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت ایران در پاریس

موضوع : اعلام دریافت نامه آن سفارت در مورد تقاضای موزه «لوور» مبنی بر حفاری در تپه «گیان» و تصویب هیأت دولت برای این کار به مدت سه سال.

نمره : ۱۱۰۱۹

نمره ضبط: ۶۱۰۴۴۲۵۰

سفارت ایران - پاریس

با اعلام وصول مراسله مورّخه ۱۵ خرداد سال جاری نمره ۱۳۷۶، راجع به تقاضای مسیو هانری ورن برای حفاری در تپه ژیان [گیان]، به اطلاع آن سفارت شاهنشاهی می‌رساند که از سفارت فرانسه در طهران نیز قبلاً در این خصوص مراسله رسیده بود. مراتب به مقام ریاست وزراء عظام پیشنهاد و در اوّل تیرماه جاری حفاری در تپه ژیان به اسم مسیو هانری ورن مدیر موزه‌های ملی فرانسه، برای مدت سه سال از تاریخ اوّل سپتامبر ۱۹۳۱ تصویب گردید. همین‌طور هم به سفارت فرانسه ابلاغ شد.^۱

شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۰

تاریخ : ۱۷ تیرماه ۱۳۱۰ [ه.ش./ ۲۲ صفر ۱۳۵۰ ه.ق./ ۹ ژوئیه ۱۹۳۱ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : موافقت هیأت وزرا با درخواست «هانری ورنه» برای حفّاری در تپّه «گیان».

نمره ضبط: ۶۱۰۴۴۲۵۰

نمره : ۳۲۴۲

عنوان مسوده

آقای وزیرمختار

عظماً به مراسله آنجناب مورّخه هفدهم آوریل ۱۹۳۱ نمره ۷۶، توقیراً به استحضار خاطر شریف می‌رساند که دولت متبوع دوستدار با تقاضای مسیو هانری ورن برای حفّاری در تپّه ژیان [گیان]، یک فرسخی نهاوند از اوّل سپتامبر ۱۹۳۱، برای مدّت سه سال موافقت فرموده‌اند.^۱

موقع را برای...

شایسته

جناب آقای موگوا وزیرمختار دولت جمهوری فرانسه

۱۳۱۰/۴/۱۷

حسنعلی غفّاری

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۱

تاریخ : ۲۷ ژوئیه ۱۹۳۱ [م. / ۱۱ ربیع الاول ۱۳۵۰ ه.ق. / ۴ مرداد ۱۳۱۰ ه.ش.]

فرستنده : ترجمه یادداشت سفارت فرانسه

گیرنده : «فروغی» وزیر امور خارجه وقت

موضوع : ورود «دومکنم» مدیر هیأت حفریات فرانسه به شوش، و درخواست تحویل صندوق

نامبرده به وی هنگام ورود

نمره : ۱۲۶

سفارت جمهوری فرانسه

مورخ ۲۷ ژوئیه ۱۹۳۱ نمره ۱۲۶

جناب اشرف آقای فروغی وزیر امور خارجه

در جواب مرقومه وزارت امور خارجه شاهنشاهی، مورخ ۲۱ ژوئیه (۲۹ تیر ۱۳۱۰) نمره ۲۵۰-۹۷۷۸/۶۱۰ و عطفاً به مندرجات مراسله مورخ یازدهم ژوئن گذشته نمره ۱۱۵، احتراماً به اطلاع خاطر مبارک می‌رساند که مسیو مکنم مدیر هیأت عتیقه‌شناسی شوش، در نظر دارد تقریباً چهار ماه دیگر شروع به عملیات نماید و امیدوار است لدی‌الورود به ایران بتواند صندوقی را که محتوی مهمات می‌باشد و در موقع عملیات اخیر ممکن نشده بود به مشارالیه تسلیم گردد، معافیت دارد. از جناب اشرف عالی خیلی متشکر خواهد بود که به دوستدار اطلاع بدهند آیا ممکن است اجازه مخصوصی که در ماده ۴ قانون مورخ ۲۰ اسفند پیش‌بینی شده است، در خاتمه به مدیر هیأت عتیقه‌شناسی شوش داده شود.^۱

با تقدیم احترامات فایقه

[نوشته حاشیه:]

به اداره کل تجارت فرستاده شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۰ ه.ش. کارتن ۲۴، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۲

تاریخ : ۲۱ آوریل ۱۹۳۲ [م. / ۱ اردیبهشت ۱۳۱۱ ه. ش. / ۱۴ ذیحجه ۱۳۵۰ ه. ق.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : ارسال بیست و پنج صندوق محتوی اشیای عتیقه مستخرجه از شوش به فرانسه و درخواست معافیت از تعهد فروش اسعار^۱

نمره : ۶۵

این سند به زبان فرانسه می باشد و به اصل آن مراجعه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه. ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۳

تاریخ : ۳ اردیبهشت ۱۳۱۱ [ه.ش. / ۱۶ ذیحجه ۱۳۵۰ ه.ق. / ۲۳ آوریل ۱۹۳۲ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : اداره کل تجارت

موضوع : ارسال بیست و پنج صندوق اشیای عتیقه مستخرجه سهم دولت فرانسه توسط هیأت فرانسویان به فرانسه، و درخواست معاف بودن از تعهد فروش اسعار.

نمره ضبط: ۶۱۰-۲۵۰

نمره : ۴۱۰۳

اداره کل تجارت

به طوری که از سفارت فرانسه اطلاع می دهند، اشیای مستخرجه از حقاری شوش، به موجب قرارداد با اطلاع و نظر رئیس اداره عتیقات دولت شاهنشاهی تقسیم شده و سهم دولت فرانسه در بیست و پنج صندوق بسته و شصت هزار ریال تقویم گردیده و باید به فوریت به اتفاق مسیو دمکنم رئیس مینیون حقاری به فرانسه فرستاده شود. نظر به اینکه اشیاء مزبور برای فروش نخواهد بود، سفارت فرانسه تقاضا دارد از تعهد فروش اسعار معاف بوده باشند. علی هذا مراتب را به استحضار آن اداره محترمه رسانیده، متمنی است در صورتی که باید تصویب نامه ای از هیأت محترم دولت برای این معافیت صادر گردد، زودتر اقدام لازم در آن باب مبذول و از نتیجه وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۱

شایسته

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۴

تاریخ : ۶ اردیبهشت ۱۳۱۱ [ه.ش./ ۱۹ ذیحجه ۱۳۵۰ ه.ق./ ۲۶ آوریل ۱۹۳۲ م.]

فرستنده : اداره کل تجارت

گیرنده : اداره کل گمرکات

موضوع : رونوشت مصوبه هیأت دولت مبنی بر معافیت صدور اشیای عتیقه مستخرجه از شوش
از تعهد فروش اسعار.

نمره : ۲۳۹۹/۳۱۷

ضمیمه : رونوشت مصوبه هیأت دولت

خیلی فوری است

اداره محترمه کل گمرکات

تلوا سواد تصویب نامه نمره ۷۲۰ مورخه ۶-۲-۱۱ هیأت وزرای عظام، راجع به معافیت
صدور بیست و پنج صندوق اشیای عتیقه مستخرجه از حقاری شوش از تعهد فروش اسعار
ارسال می گردد که به فوریت دستور اجرای آن را صادر فرمایید.^۱

مواد شرح فوق برای استحضار خاطر اولیای محترم وزارت جلیله امور خارجه در جواب
مرقومه نمره ۴۱۰۳ مورخه ۳-۲-۱۱ ارسال می گردد.

محل مهر و امضای مسؤول اداره کل تجارت

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۵

تاریخ : ۸ اردیبهشت ۱۳۱۱ [ه.ش. / ۲۱ ذیحجه ۱۳۵۰ ق. / ۲۸ آوریل ۱۹۳۲ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : معافیت بیست و پنج صندوق اشیای عتیقه از حقوق گمرکی و تعهد فروش اسعار.

نمره ضبط: ۶۱۰-۲۵۰

نمره : ۴۷۴۴

آقای وزیرمختار

در جواب مراسله شریفه مورخه ۲۱ آوریل ۱۹۳۲، راجع به اشیاء مستخرجه از حفاریات شوش، خاطر آن جناب را مستحضر می‌دارد که بیست و پنج صندوق اشیاء مزبور، بدون حقوق گمرکی و بدون تعهد فروش اسعار در ایران صادر خواهد شد.^۱

موقع را برای تجدید احترامات...

[نوشته حاشیه:]

جناب آقای ژ. موگوا

وزیرمختار فرانسه طهران - ۱۳۱۱/۱۲/۸

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

مورخه ۱۳۱۱/۲/۶

نمره ۷۲۰

سواد: تصویب نامه هیأت وزرا

هیأت وزرا در جلسه سوم اردی بهشت ۱۳۱۱ [ه.ش.]، در تأیید پیشنهاد نمره ۲۲۱۲ اداره کل تجارت اجازه می دهد که بیست و پنج صندوق محتوی اشیای عتیقه مستخرجه از حقّاری شوش، سهم دولت فرانسه را که به مبلغ شصت هزار ریال تقویم شده و به وسیله دمکنم رئیس میسیون حقّاری از طریق اهواز به فرانسه حمل می شود، بدون تعهد فروش اسعار صادر گردد. تصویب نامه در کابینه ریاست وزرا ضبط است.

مهدیقلی

محل مهر ریاست وزرا

سواد مطابق اصل است.

۱۸۲ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۰۶

تاریخ : ۱۲ سپتامبر ۱۹۳۲ [م. / ۱۰ جمادی الاول ۱۳۵۱ ه.ق. / ۲۱ شهریور ۱۳۱۱ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : درخواست صدور اجازه ورود برای اشیای مورد لزوم مسیو «دومکنم» رئیس حفريات

شوش^۱

نمونه : ۱۳۶

این سند به زبان فرانسه می باشد و به اصل آن مراجعه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۷

تاریخ : ۲۳ شهریور ۱۳۱۱ [ه.ش./ ۱۲ جمادی الاول ۱۳۵۱ ه.ق./ ۱۴ سپتامبر ۱۹۳۲ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا

گیرنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

موضوع : ارسال رونوشت یادداشت شماره ۱۲۵ سفارت فرانسه، حاوی عکس و اسناد مربوط به کاوشهای فرانسویان در شوش.

نمره ضبط: ۶۱۰-۲۵۰

نمره : ۲۲۴۳۸

وزارت معارف

سفارت فرانسه ضمن مراسله نمره ۲۱۵-۱۰ سپتامبر ۱۹۳۲ که مواد آن لفافه ایفاد می گردد، دو نسخه از اسناد مربوط به کاوشهایی که [متخصصین] فرانسوی در خاک ایران نموده اند، به وزارت خارجه فرستاده یک نسخه از کتاب مزبور و مقداری عکس را که فرستاده اند، تلوأ ارسال و نسخه دیگر در کتابخانه این وزارتخانه ضبط گردید.^۱

شایسته

[نوشته حاشیه:]

سواد یادداشت و یک نسخه اسناد ضمیمه ارسال شود.

۱۳۱۱/۶/۲۳

امضای حسنعلی غفاری

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۸

تاریخ : ۱۸ مهر ۱۳۱۱ [ه.ش. ۹ جمادی الثانی ۱۳۵۱ ه.ق. / ۱۰ اکتبر ۱۹۳۲ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اقتصادیات

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : اعلام صدور مجوز برای ورود لوازم متعلق به مسیو «دومکنم».

نمره ضبط: ۷۱۰۴۴۲۴

نمره : ۲۲۵۴۸

جناب آقای موگوا وزیرمختار فرانسه

آقای وزیرمختار

در جواب مراسله مورخه ۱۲ سپتامبر نمره ۱۳۶ آن جناب، راجع به درخواست صدور جواز برای ورود اشیایی که طرف احتیاج مسیو دمکنم de Mecqunuem رئیس حفريات شوش می باشد. اینک جوازی که تقاضا فرموده اند لفأ ارسال می دارد.
موقع را مغتنم شمرده احترامات فایقه را تجدید می نماید.^۱

غفاری

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۱ ه.ش. کارتن ۲۳، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۰۹

تاریخ : ۹ فروردین ۱۳۱۲ [ه.ش./ ۲ ذیحجه ۱۳۵۱ ه.ق./ ۲۹ مارس ۱۹۳۳ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : اذعای یک عتیقه فروش ایرانی مقیم پاریس، مبنی بر خروج مقداری از سنگهای

تخت جمشید از گمرک بوشهر توسط عتیقه فروشی و فروخته شدن آنها در پاریس و

اینکه وی حاضر است در برابر دریافت پولی، اسم و آدرس فروشنده را در اختیار

سفارت قرار بدهد.

نمره : ۵۶

وزارت جلیله امور خارجه

یکی از تجار عتیقه فروش کلیمی ایرانی مقیم پاریس، مدعی است که یکی از عتیقه فروشان، مقداری از احجار منقوش تخت جمشید را در سه سال قبل، از گمرک بوشهر بدون تفتیش، خارج کرده و از آنجا به پاریس آورده به اشخاص معینی فروخته و با وجوه حاصله مقداری زمین در ایران خریده است. مشارالیه حاضر است، اسم او را داده و عملیات او را ثابت کند، مشروط به اینکه حقی به او داده شود. به قرار اظهار او، وزارت جلیله معارف از موضوع مستحضر و در صدد تجسس خارج کننده این احجار هستند، ولی از محل توقفش اطلاع ندارند. این است که مشارالیه به سفارت مراجعه و عرض خدمت برای کمک به پیدا کردن شخص مزبور می نماید. متمنی است اگر اقدام و تعقیبی در این قسمت باید بشود، اشعار و ضمناً تکلیف حقی را که باید به این شخص داده شود معلوم فرمایند.^۱

محسن رئیس

محل مهر ثبت نامه های وارده به وزارت امور خارجه

نمره ۳۶۴۸

۱۳۱۲/۱/۲۸

[نوشته حاشیه:]

به وزارت معارف نوشته شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۱۰

تاریخ : ۳ اردیبهشت ۱۳۱۲ [ه.ش./ ۲۷ ذیحجه ۱۳۵۱ ه.ق./ ۲۳ آوریل ۱۹۳۳ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : ارسال رونوشت نامه سفارت ایران در پاریس، مبنی بر اظهارات یک عتیقه فروش ایرانی مقیم پاریس در مورد فروش سنگهای تخت جمشید در پاریس.

نمره : ۴۶۲۱

وزارت معارف

از سفارت شاهنشاهی مقیم پاریس، راپورتنی مبنی بر اظهارات یک نفر تاجر عتیقه فروش کلیمی ایرانی، در باب احجار منقوش تخت جمشید که در پاریس به فروش رسیده، به وزارت خارجه واصل گردید که سواد آن برای ملاحظه و اقدام مقتضی به آن وزارت جلیله، ارسال می شود.

شایسته

[نوشته حاشیه:]

سواد راپرت نمره ۵۶ سفارت ارسال شود.

شماره سند: ۱۱۱

تاریخ : ۲۶ اردیبهشت ۱۳۱۲ [ه.ش. / ۲۱ محرم ۱۳۵۱ ه.ق. / ۱۶ مه ۱۹۳۳ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : اطلاع داشتن از موضوع فروش سنگهای تخت جمشید در پاریس و تحقیق در آن مورد.

نمره : ۱۱۸۲/۳۱۳۱

وزارت جلیله امور خارجه

مرقومه نمره ۴۶۲۱ مورخه ۱۲/۲/۳، متضمن سواد راپرت سفارت شاهنشاهی مقیم پاریس مربوط به اظهار یک نفر تاجر عتیقه فروش کلیمی، راجع به احجار منقوش تخت جمشید که در پاریس به فروش رسیده، زیب و وصول بخشید. اداره عتیقات از این موضوع اطلاع دارد، در صدد تحقیق عمیق است و عن قریب رسیدگی به آن به عمل خواهد آمد.^۱

محل مهر و امضا

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

۱۸۸ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۱۲

تاریخ : ۱۷ اکتبر ۱۹۳۲ [م. / ۱۶ جمادی الثانی ۱۳۵۱ ه.ق. / ۲۵ مهر ۱۳۱۲ ه.ش.]

فرستنده : سفارت فرانسه

گیرنده : «کازمی» [۶۷] وزیر وقت امور خارجه

موضوع : ارسال درخواست «گیرشمن» رئیس هیأت حقاری موزه لوور مبنی بر صدور اجازه حقاری به وی در تپه «سیلک»^۱

نمره : ۱۵۳

این سند به زبان فرانسه می باشد و به اصل آن مراجعه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۶.

شماره سند: ۱۱۳

تاریخ : ۲۵ مهر ۱۳۱۲ [ه.ش./ ۱۶ جمادی‌الثانی ۱۳۵۱ ه.ق./ ۱۷ اکتبر ۱۹۳۳ م.]
فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا و امریکا
گیرنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
موضوع : ارسال درخواست رئیس هیأت حقاری و علمی موزه لوور جهت اتخاذ تصمیم.
نمره : ۲۷۶۵۶

وزارت جلیله معارف

مراسله‌ای از سفارت فرانسه راجع به آقای Ghirshman رئیس هیأت حقاری و علمی موزه لوور در ایران به این وزارتخانه واصل گردیده که سواد و عین ضمائم آن برای استحضار آن وزارت جلیله، لفاً ارسال می‌گردد. متمنی است از هر تصمیمی که در این خصوص اتخاذ فرمودند، وزارت خارجه را مطلع فرمایند تا جواب سفارت فرانسه داده شود.^۱

شایسته

[نوشته حاشیه:]

سواد مراسله سفارت فرانسه و عین ضمائم ضمیمه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۵.

۱۹۰ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۱۴

تاریخ : ۳۰ مهر ۱۳۱۲ [ه.ش./ ۲۱ جمادی الثانی ۱۳۵۱ ه.ق./ ۲۲ اکتبر ۱۹۳۳ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه - اداره عتیقات

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : موافقت با تقاضای حقّاری «گیرشمن» در تپّه «سیلک» بر طبق ماده ۲۲ نظامنامه حفظ آثار عتیقه.

نمره : ۱۹۱/۱۸۷۷۳

وزارت جلیله امور خارجه

مرقومه نمره ۲۷۶۵۶ (مورّخه) ۱۲/۷/۲۵ متضمّن سواد مراسله سفارت فرانسه راجع به مسیو گیرشمن، رئیس هیأت حقّاری علمی موزه های ملی لوور، به ضمیمه عین تقاضانامه مشارالیه مربوط به صدور اجازه حقّاری در تپّه سیالک [سیلک] واقع در نزدیکی شهر کاشان زیب وصول بخشید. وزارت معارف با تقاضای مشارالیه موافق و برطبق ماده ۲۲ نظامنامه حفظ آثار عتیقه، اجازه حقّاری در تپّه مذکور به نام مشارالیه صادر و مستقیماً ارسال گردید.^۱

علی اصغر حکمت [۶۹]

محل مهر وزارت معارف و اوقاف

محل مهر ثبت نامه های وارده به وزارت خارجه

نمره ۲۸۴۳۲

۱۳۱۲/۸/۱

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۵.

شماره سند: ۱۱۵

تاریخ : ۱۵ آبان ۱۳۱۲ [ه.ش. ۶ / رجب ۱۳۵۱ ه.ق. ۶ نوامبر ۱۹۳۳ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا

گیرنده : سفارت فرانسه

موضوع : صدور مجوز حقاری به «گیرشمن» در تپه «سیلک».

نمره : ۳۰۱۱۶

آقای شارژ دافر

در تعقیب مراسله مورخه ۱۲/۷/۲۵ نمره ۲۶۲۲۶، راجع به تقاضای آقای Ghirshman رئیس هیأت حقاری و علمی موزه‌های ملی لوور در ایران خاطر شریف را مستحضر می‌دارم که به موجب اطلاع واصله وزارت معارف، بر طبق ماده ۲۲ نظامنامه حفظ آثار عتیقه، اجازه حقاری در تپه سیالک [سیلک] برای مشارالیه صادر و مستقیماً ارسال شده است. موقع را برای تجدید احترامات مغتنم می‌شمارد.^۱

شایسته

مسیو هاردیون شارژ دافر فرانسه

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۵.

شماره سند: ۱۱۶

تاریخ : ۹ بهمن ۱۳۱۲ [ه.ش./ ۱۳ شوال ۱۳۵۲ ه.ق./ ۲۹ ژانویه ۱۹۳۴ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : نوشته روزنامه‌ها در مورد پرداخت ۸۰۰۰ فرانک به شخصی به نام «آلبرت گابریل» از سوی یکی از آکادمیهای فرانسه جهت تحقیقات در مورد حفریات.

نمره : ۱۴۷۰

وزارت جلیله امور خارجه

در روزنامه Le Journal مورخه ۲۰ و L'Aube مورخه ۲۲ ژانویه (۱۹۳۴) نوشته شده است که (A L'Academie des Inscriptions et belles - lettres) مبلغ هشت هزار فرانک به Albert Gaboril برای یک مسافرت به ایران به جهت مطالعات پرداخته است و به قرار تحقیقات که از خارج شده، مسافرت این شخص که اسم او Albert Gabriel است و اشتباهاً Gaboril نوشته شده و در اسلامبول مخبر Institute de France می‌باشد، تحقیقات راجع به حفریات می‌باشد. عین دو قطعه مستخرجه از دو روزنامه فوق تلواً انفاذ می‌شود.^۱

حسن تقی‌زاده [۶۹]

[نوشته حاشیه:]

سواد برای استحضار وزارت معارف ارسال شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۹.

شماره سند: ۱۱۷

تاریخ : ۱۱ اسفند ۱۳۱۲ [ه.ش. / ۱۵ ذیقعد ۱۳۵۲ ه.ق. / ۳ مارس ۱۹۳۴ م.]

فرستنده : سفارت ایران در پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : تقاضای وزارت امور خارجه فرانسه جهت صدور مجوز برای مسیو «گابریل» و همراهان به منظور دیدن آثار تاریخی ایران و عکسبرداری از آنها.

نمره : ۱۶۷۶

فوری

وزارت جلیله امور خارجه

وزارت امور خارجه فرانسه در طی یادداشتی، تقاضا نموده به مسیو گابریل (M. Gabriel) مدیر مؤسسه آثار تاریخی اسلامبول و مسیو ژان سواژه (Jean Sauvaget) سردبیر مؤسسه دمشق، که برای مطالعه ابنیه متعلقه به قرون وسطی از طرف وزارت معارف فرانسه و آکادمی کتائب، مأمور مسافرت به ایران می‌باشند و برای این منظور به حوالی طهران و ناحیه جنوب شرقی، مخصوصاً اصفهان و نواحی غربی خصوصاً تبریز و دریاچه رضائیه (ارومیه) خواهند رفت، اجازه دیدن ابنیه‌ای که مورد نظر آنهاست و برداشتن عکس و سواد کتائب و ثبت داده شود و می‌نویسند مشارالیها برای اواخر ماه آوریل در طهران خواهند بود. سواد یادداشت مزبور تلوأ ارسال و خواهشمند است جواب را زودتر اشعار فرمایید که قبل از انقضای موقع، به وزارت خارجه فرانسه تبلیغ گردد.^۱

سیدحسن تقی‌زاده

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۹.

شماره سند: ۱۱۸

تاریخ : ۲۸ اسفند ۱۳۱۲ [ه.ش. ۳ / ذیحجه ۱۳۵۲ ه.ق. ۱۹ / مارس ۱۹۳۴ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اروپا

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : تقاضای وزارت امور خارجه، در مورد مسافرت مسیو «گابریل» به ایران

نمره : ۴۶۸۸۰۱

وزارت معارف

وزارت امور خارجه فرانسه در طی یادداشتی که سواد آن تلوأ ارسال می شود از سفارت شاهنشاهی مقیم پاریس تقاضا نموده به مسیو گابریل (Gabriel) مدیر مؤسسه آثار تاریخی اسلامبول و مسیو ژان سوواژه (Jean Sauvaget) سردبیر مؤسسه دمشق که برای مطالعه ابنیه متعلقه به قرون وسطی از طرف وزارت معارف فرانسه و آکادمی کتائب مأمور مسافرت به ایران می باشند و برای این منظور به حوالی طهران و ناحیه جنوب شرقی مخصوصاً اصفهان و نواحی غربی و مخصوصاً تبریز و دریاچه رضائیه (ارومیه) خواهند رفت، اجازه دیدن ابنیه ای که مورد نظر آنهاست و برآشتن عکس و سواد کتائب و ثبت داده شود، و می نویسند مشارالیها برای اواخر آوریل در طهران خواهند بود.

متمنی است از جوابی که باید به وزارت خارجه فرانسه داده شود، زودتر وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۱

علی سهیلی [۷۰]

معاون وزارت امور خارجه

[نوشته حاشیه:]

سواد یادداشت به وزارت امور خارجه فرانسه ارسال شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۲ ه.ش. کارتن ۱۹، موضوع ۳۸، پرونده ۹.

شماره سند: ۱۱۹

تاریخ : اردیبهشت ماه ۱۳۱۳ ه.ش.

فرستنده : -

گیرنده : -

موضوع : صورت مجلس قرعه کشی و تقسیم اشیای مستخرجه از شوش بین ایران و فرانسه و تحویل سهم ایران به مسیو «دومکنم» جهت بردن به پاریس و عودت آنها پس از یک سال.

نمره : ۱۱۰۹

صورت مجلس

به تاریخ یکشنبه دوم اردیبهشت ماه ۱۳۱۳، اشیای مستخرجه از حفاری شوش، مربوط به سال ۱۳۱۲ به دو قسمت در تحت نمره ۱ و ۲ منقسم، و با حضور اشرف آقای فروغی رئیس الوزرا قرعه کشیده شد و نمره ۲ سهم دولت شاهنشاهی گردید.

توضیح آنکه ۱۸ صندوق محتوی ۶۱۴ قطعه گِل نوشته شده (تابلت) دارای خطوط میخی و یک صندوق محتوی ۱۲ قطعه از گلهای نوشته شده (تابلتهای بزرگ) دارای خطوط میخی که سهم دولت شاهنشاهی است تحویل مسیو دومکنم رئیس هیأت حفارین شد که برای مطالعات علمی و خواندن خطوط آنها به پاریس برده و پس از اتمام کار در حدود یک سال، عیناً عودت و تحویل بدهند.^۱

علی اصغر حکمت دومکنم

۱. تصویر این سند در نشریه بررسیهای تاریخی، شماره ۳ سال یازدهم، مرداد- شهریور ۱۳۵۵، ص ۱۹ آمده است.

شماره سند: ۱۲۰

تاریخ : ۲ خرداد ۱۳۱۳ [ه.ش. / ۹ صفر ۱۳۵۳ ه.ق. / ۲۳ مه ۱۹۳۴ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره اقتصادیات

گیرنده : اداره کل تجارت

موضوع : ترجمه یادداشت سفارت فرانسه مبنی بر تقاضای مجوز برای اشیاء «گیرشمن» و مسیو «تلیه»

نمره : ۹۷۰۱/۸۶۲

ضمیمه : دارد

اداره محترمه کل تجارت

از سفارت فرانسه مراسله‌ای راجع به چند فقره اجناس، که مسیو گیرشمن به اتفاق معاون خود مسیو تلیه برای تعقیب حفاریات آثار قدیمه به حساب موزه لوور در ماه اوت آینده همراه [...] رسیده است که با ارسال سواد ترجمه آن و سواد صورت اشیای مزبور متمنی است قدغن فرمایند از هر اقدامی که در حدود مقررات معمول خواهد گردید، وزارت امور خارجه را مستحضر دارند که جواباً به سفارت مشارالیها ابلاغ شود.^۱

غفاری

سهیلی معاون وزارت امور خارجه

[نوشتۀ حاشیه:]

ترجمه و سواد مراسله سفارت فرانسه و سواد صورت ملفوف آن ضمیمه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۳ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۴.

شماره سند: ۱۲۱

تاریخ : ۱۰ تیر ۱۳۱۳ [ه.ش./ ۱۸ ربیع الاول ۱۳۵۳ ه.ق./ ۱ ژوئیه ۱۹۳۴ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه

گیرنده : سفارت فرانسه - «موگوا» وزیر مختار دولت فرانسه

موضوع : صدور مجوز برای ورود اشیای مسیو «گیرشمن» مأمور حقاری فرانسه.

نمره : ۸۷۰۶/۷۷۶

آقای وزیر مختار

عطف به مراسله نمره ۷۹، مورخه ۱۶ مهر ۱۹۳۴، دائر بر تقاضای جواز ورود کنسرو و واگون کوچک به قیمت دوازده هزار و پانصد و هشت ریال برای آقایان «گیرشمن» و «تلیه» معاون مشارالیه که برای تعقیب حفریات آثار قدیمه به حساب موزه لوور در ماه اوت آینده همراه می آورند، اینک احتراماً یک طغری جواز نمره ۱۹ که از طرف مقامات مربوطه دولت شاهنشاهی صادر گردیده است، به ضمیمه ایفاد و موقع را برای تجدید احترامات فائقه مغتنم می شمارد.^۱

غفاری

محل مهر سهیلی معاون وزارت امور خارجه

جناب آقای موگوا وزیر مختار دولت فرانسه

[نوشته های حاشیه:]

وارد در دوسیه ضبط است.

جواز ملفوف ضمیمه شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۳ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۴.

۱۹۸ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۲۲

تاریخ: ۱۶ آوریل ۱۹۳۵ [م. / ۱۲ محرم ۱۳۵۳ ه.ق. / ۲۶ فروردین ۱۳۱۴ ه.ش.]

فرستنده: سفارت فرانسه

گیرنده: وزارت امور خارجه - کاظمی

موضوع: درخواست صدور مجوز برای مسیو «دمکنم» جهت حفاری در ناحیه «چغازنبیل».^۱

نمره: ۴۴

این سند به زبان فرانسه می‌باشد و به اصل آن مراجعه شود.

محل مهر ثبت نامه‌های وارده به وزارت امور خارجه

نمره: ۴۱۱۶

تاریخ: ۱۴/۱/۳۱

[نوشته‌های حاشیه:]

به عرض برسد - سیم سیاسی ۱۴/۱/۳۰

عین کاغذ ضمیمه را به وزارت معارف بفرستید. هفتاد ریال اسکناس

ضمیمه برای چیست؟ ۱۴/۱/۳۱

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۲.

شماره سند: ۱۲۳

تاریخ : ۴ اردیبهشت ۱۳۱۴ [ه.ش./ ۲ صفر ۱۳۵۴ ه.ق./ ۵ مه ۱۹۳۵ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره سوم سیاسی

گیرنده : وزارت معارف

موضوع : ارسال رونوشت یادداشت سفارت فرانسه، در مورد درخواست «دومکنم» برای حفاری در «چغازنبیل» به انضمام یک فقره نقشه محل حفاری.

نمره : ۴۹۹۲

وزارت معارف

از سفارت فرانسه عین مشروحه آقای مکمن را دائر به تقاضای اجازه حفاریات در ناحیه چوقازنبیل [چغازنبیل]، به ضمیمه یک فقره نقشه محل و هفتاد ریال وجه تمبر ارسال داشته‌اند که سواد مراسله مذکور و عین ضمایم تلواً برای استحضار آن وزارت جلیله ایفاد می‌گردد تا از هر جوابی که باید صادر شود، وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند.^۱

محل امضا

محل مهر سهیلی معاون وزارت امور خارجه

[نوشته‌های حاشیه:]

فرستاده شود:

۱- سواد مراسله سفارت فرانسه.

۲- عین مشروحه مکمن.

۳- عین نقشه ضمیمه.

۴- عین هفتاد ریال.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۲.

۲۰۰ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۲۴

تاریخ : ۱۱ اردیبهشت ۱۳۱۴ [ه.ش./ ۲۸ محرم ۱۳۵۴ ه.ق./ ۲ مه ۱۹۳۵ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : موافقت با تقاضای «گیرشمن» نماینده موزه لوور، جهت حقّاری در شاهپور کازرون و

صدور مجوّز پس از وصول نقشه محلّ از وی.

نمّره : ۲۴۳/۴۵۸۴

وزارت جلیله امور خارجه

عطف به مرقومه نمّره ۴۳۱۲/۴۲۴ [مورّخه] ۱۴/۱/۳۱، خاطر محترم را مستحضر می‌دارد، این وزارتخانه با تقاضای آقای گیرشمن، نماینده موزه لوور برای حقّاری در شاهپور کازرون موافقت دارد و پس از وصول نقشه محلّ که از او خواسته شده است، دستور داده خواهد شد اجازه حقّاری صادر شود.^۱

وزیر معارف و اوقاف

علی‌اصغر حکمت

محلّ مهر وزارت معارف و اوقاف

محلّ مهر ثبت نامه‌های وارده به وزارت امور خارجه

نمّره ۶۵۶۰

۱۳۱۴/۲/۱۳

[نوشته حاشیه:]

آقای مدحت ۲/۱۴

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۳.

شماره سند: ۱۲۵

تاریخ : ۶ خرداد ۱۳۱۴ [ه.ش./ ۲۵ صفر ۱۳۵۴ ه.ق./ ۲۸ مه ۱۹۳۵ م.]

فرستنده : وزارت معارف و اوقاف - اداره عتیقات

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : صدور مجوز حفاری برای «دومکنم» رئیس هیأت حفاری شوش، جهت حفاری در «چغازنبیل».

نمره : ۶۱۷/۱۱۴۰۷

وزارت جلیله امور خارجه

عطف به مرقومه نمره (۴۹۹۲/۵۲۸)، مورخه ۱۴/۲/۴، اجازه نامه حفاری علمی در چغازنبیل واقع در چهل کیلومتری جنوب شرقی شوش، که به نام آقای دمکنم نماینده موزه لوور و رئیس هیأت حفاری شوش صادر شده است، لفاً ارسال می دارد، متمنی است مقرّر فرمایند وصول آن را کتباً به اطلاع این وزارتخانه برسانند.^۱

وزیر معارف و اوقاف

علی اصغر حکمت

محل مهر وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۲.

شماره سند: ۱۲۶

تاریخ : ۱۲ خرداد ۱۳۱۴ [ه.ش. / ۱ ربیع الاول ۱۳۵۴ ه.ق. / ۳ ژوئن ۱۹۳۵ م.]
فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره سوم سیاسی
گیرنده : سفارت فرانسه
موضوع : صدور مجوز برای مسیو «دومکنم» جهت حفاری در «چغازنبیل».
نمره : ۱۱۵۹۵

آقای وزیرمختار

آقای کلارا به وسیله مراسله نمره ۴۴ مورخه ۱۶ آوریل ۱۹۳۵، تقاضا نموده بودند که به آقای دمکنم اجازه داده شود، در ناحیه [چغازنبیل] حفاریات بنماید مراتب به وزارت معارف و اوقاف اعلام گردید. اینک اجازه نامه حفاری علمی در محل مزبور را که به نام آقای دمکنم صادر شده تلواً ارسال می گردد. متمنی است وصول آن را به وزارت امور خارجه اشعار فرمایند. موقع را مغتنم...^۱

محل امضا

محل مهر سهیلی معاون وزارت امور خارجه

جناب آقای پوتسی

وزیرمختار فرانسه طهران [تهران]

[نوشته حاشیه:]

عین ورقه ضمیمه مراسله نمره ۱۱۶۰۷/۶۱۷ ملفوف فرستاده می شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۲.

شماره سند: ۱۲۷

تاریخ : ۱۲ خرداد ۱۳۱۴ [ه.ش. / ۱ ربیع الاول ۱۳۵۴ ه.ق. / ۳ ژوئن ۱۹۳۵ م.]

فرستنده : وزارت امور خارجه - اداره سوم سیاسی

گیرنده : سفارت ایران - پاریس

موضوع : صدور اجازه نامه حفاری در شاهپور کازرون به «گیرشمن»، و درخواست اعلام آن به وزارت امور خارجه فرانسه.

نمره : ۱۱۶۲۹

سفارت پاریس

در تعقیب مراسله نمره ۳۳۸۲/۳۸۳، مورخه ۱۴/۲/۱۷، اینک اجازه نامه حفاری علمی در شاهپور کازرون [را] که به نام آقای گریشمان، نماینده موزه لوور از طرف وزارت معارف صادر شده، تلوأ ارسال می گردد. وصول اجازه نامه مزبور را به وزارت امور خارجه اعلام فرمایید.^۱

م سهیلی

محل مهر سهیلی معاون وزارت امور خارجه

[نوشته حاشیه:]

عین اجازه نامه منضمه به مراسله نمره ۶۱۸/۱۱۳۹۳ معارف فرستاده

می شود.

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۳.

۲۰۴ / تاراج میراث ملی

شماره سند: ۱۲۸

تاریخ : ۷ مرداد ۱۳۱۴ [ه.ش./ ۲۹ ربیع الثانی ۱۳۵۴ ه.ق./ ۳۰ ژوئیه ۱۹۳۵ م.]

فرستنده : سفارت ایران - پاریس

گیرنده : وزارت امور خارجه

موضوع : تسلیم اجازه نامه حقّاری در شاهپور کازرون به «گیرشمن» در محلّ سفارت ایران به نامبرده.

نمره : ۱۱۷۲

وزارت جلیله امور خارجه

عطفاً به مرقومه مورّخه ۱۲ خرداد ۱۳۱۴ نمره ۱۱۶۲۹/۱۱۳۸، محتوی اجازه نامه حقّاری علمی در شاهپور کازرون به نام آقای گریشمان نماینده موزه لوور، صادره از وزارت جلیله معارف تصدیق می دهد که مراسله در جواب تقاضای موزه لوور دائر به اعطاشدن اجازه حقّاری مذکور نوشته شد، و آقای گریشمان به سفارت آمده و عین اجازه نامه حقّاری به مشارالیه تسلیم گردید. آقای گریشمان از این توجّه اولیای دولت شاهنشاهی در اعطای این اجازه، خیلی تشکّر نموده و اداره موزه های ملّی و مدرسه لوور هم در جواب مراسله اخیر سفارت، شرحی مبنی بر اظهار مسرّت و تشکّر از بذل این اجازه نوشته است. سواد مشروحه اداره موزه های ملّی تلواً تقدیم می شود. متمنّی است به وزارت جلیله معارف ایصال فرمایند.^۱

محلّ امضای وزیرمختار

محلّ مهر ثبت نامه های وارده به وزارت امور خارجه

نمره ۲۲۰۲۷

۱۳۱۴/۵/۲۱

[نوشته حاشیه:

آقای مدحت ۵/۲۲

۱. بایگانی اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۴ ه.ش. کارتن ۳۸، پرونده ۳.

یادداشتها

۱. Napoleon Bonapart، امپراتور فرانسه در ۱۷۶۹ م. در «آژاکسیو» واقع در «گرس» به دنیا آمد و در ۱۷۸۵ م. وارد ارتش فرانسه شد. وی در جنگ با اتریش پیروزیهایی به دست آورد و به عنوان اولین سردار بزرگ جمهوریخواهان معروف شد و پس از جنگهای زیادی، در پاریس تاجگذاری کرد. ناپلئون در ۱۸۰۹ م. به روسیه لشکرکشی کرد، اما شکست خورد و در بازگشت نیز در «لایپزیگ» برای چهارمین بار با مؤلفین به جنگ پرداخت که به شکست کامل وی انجامید و در نتیجه از امپراتوری عزل گردید و فقط اجازه دادند با حفظ لقب امپراتور در «آلب» حکمرانی کند اما او در ۱۸۱۵ م. از آنجا فرار کرد و به پاریس آمد و بار دیگر به مدت صد روز به قدرت رسید، اما در جنگ «واترلو» از انگلیسیها شکست خورد و اسیر آنها گشت. انگلیسیها او را به جزیره «سنت هلن» تبعید کردند و ناپلئون در همان جزیره در ۱۸۲۱ م. به مرض سرطان درگذشت.
۲. صمدی، حبیب‌الله، ویرانه‌های شوش، چاپ راستی، تهران، ۱۳۳۳، ص ۱۶.
۳. نگهبان، عزت‌الله، شوش، کهن‌ترین مرکز شهرنشینی جهان، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۵، صص ۲۰-۱۴.
۴. Naram sin پادشاه مقتدر آکاد (مراجعه شود به ص ۱۴ - لوح پیروزی «نارام سین»).
۵. آنزان - آئشان = ایلام.
۶. پیشین، ص ۹۶.
۷. پیشین، صص ۳۶۷-۳۶۰.
۸. همان.
۹. صمدی، حبیب‌الله، همان، ص ۱۳.
۱۰. لغت‌نامه دهخدا، جلد ششم، ص ۹۱۴۶، زیر کلمه «دانیال».
۱۱. پیشین، ص ۱۹۴۷.
۱۲. Ašur-banipal - ۶۲۶-۶۶۹ ق.م. او پادشاهی مقتدر و سلحشور بوده و «بابل» و «ایلام» را تسخیر کرده است و در ۶۶۹ ق.م. به سلطنت رسید و تمام هم خود را صرف خواباندن شورش «مصر» نمود. ایلامیان فرصت را غنیمت شمرده و به بابل حمله کردند اما شکست خوردند و از طرف «آشور بانیپال» حاکمی برای آنها معین شد. «آشور بانیپال» به علت کتابخانه‌ای که ترتیب داده بود و امروز به دست اروپاییان افتاده است در تاریخ معروفیت دارد. نامبرده علاوه بر جمع‌آوری لوحه‌های

آشوری، رونوشتی از لوحه‌های بابلی را برداشته و ضبط کرده که تعداد آنها به چندین هزار می‌رسد که امروزه در موزه «بریتیش میوزیوم» لندن نگهداری می‌شود. (فرهنگ دهخدا - فرهنگ معین - زیر کلمه آشور بانیپال).

۱۳. صمدی، حبیب‌الله، همان، ص ۲۰.
۱۴. شوش کهن‌ترین... همان، ص ۱۲۸.
۱۵. صمدی، حبیب‌الله، همان، صص ۲۴-۲۶.
۱۶. Diorite، نوعی سنگ متبلور دانه‌دانه و چخماقی است.
۱۷. پیشین، ص ۴۳.
۱۸. شیکل، واحد پول زمان زندگی «حمورابی» بوده است.
۱۹. ویرانه‌های شوش، همان، ص ۴۸۰.
۲۰. Untash Gal یا اونتاش هوبان (Untash Huban) پس از «خومبان نومنا» که پادشاه مقتدری بود، به سلطنت رسید. وی یکی از بانیان سلسله پادشاهی ایلام در حدود هزاره سوم ق.م. بوده است. پروفیسور «جرج کامرون» در کتاب خود به نام *History of Early Iran* که در ۱۹۳۶ در شیکاگو چاپ و منتشر شده است، تاریخ سلطنت وی را در حدود ۱۲۴۵-۱۲۶۵ ق.م. ذکر کرده است. اونتاش‌گال به بین‌النهرین حمله برده و مجسمه خدای آنجا را به شوش آورد.
۲۱. Shoutrouk Nahunté در حدود سالهای ۱۲۰۷-۱۱۷۱ پادشاه ایلام بود. وی در لشکرکشی خود به بابل غنایم زیادی را به شوش آورد که شامل «لوحه نارام‌سین»، «کتیبه حمورابی» و ستون سنگی منشور «مانیچتوسو» و لوحه «شیپاک» از پادشاهان بین‌النهرین بود.
۲۲. Loulloubi قومی جنگجو بودند که در هزاره سوم ق.م. در کوه‌های زاگرس، شمال ایلام و مغرب همدان اطراف رودخانه‌های دیاله و دجله ساکن بودند.
۲۳. صمدی، حبیب‌الله، همان، به نقل از خاطرات هیأت حقاری فرانسه، صص ۶۲-۵۴.
۲۴. غفاری، ابوالحسن، تاریخ روابط ایران و فرانسه از ترور ناصرالدین شاه تا جنگ جهانی اول، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸، ص ۱۱۷.
۲۵. Grandpalais یکی از بناهای قدیمی شهر پاریس است که به نمایشگاه تبدیل شده است.
۲۶. نوایی، دکتر عبدالحسین، ایران و جهان، نشر هما، ج ۳، ۱۳۷۵، صص ۲۴-۵.
۲۷. غفاری، ابوالحسن، همان، ص ۱۲۳.
۲۸. Georges Clemenceau وی با فصاحت و سخنوری تندی که داشت به «بیر فرانسه» معروف بود. «کلمانسو» هوادار «دریفوس» و دشمن «پوانکاره» بود. وی از ۱۹۰۶ تا ۱۹۰۹ و ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۰ م. نخست‌وزیر فرانسه و نماینده فرانسه در «کنفرانس صلح پاریس» و یکی از تنظیم‌کنندگان «معاهده ورسای» بود. (فرهنگ معین، ج ۶، اعلام، زیر کلمه کلمانسو، ص ۱۵۹۱).
۲۹. پیشین، ص ۱۲۸.
۳۰. پیشین، ص ۱۲۹.
۳۱. مجله بررسیهای تاریخی، شماره سوم، سال یازدهم، مرداد - شهریور ۱۳۵۵، شماره مسلسل ۶۴، ص ۶.

۳۲. «شیخ خزعل» ملقب به «سردار اقدس» رئیس قبیله «بنی کعب» از تیره فرعی (محسن) بود، وی امیری بود صاحب نفوذ و در زمان «احمدشاه قاجار» حاکم و فرمانروای خوزستان بود. نامبرده در طول جنگ اول کمکهای زیادی به انگلیسیها کرد و عملاً پاسدار تأسیسات نفت انگلستان در جنوب ایران به شمار می‌رفت و از طرف آنها نشانهای مختلفی دریافت کرد، انگلیسیها او را در برابر روسیه آلت دست قرار دادند. سرانجام نیز وی و عده‌ای از رؤسای بختیاری قربانی این سیاست شدند و در ۱۳۰۳ ه. ش. پس از دستگیری و تبعید به دستور «رضاشاه» به دست مأمورین شهربانی کشته شدند. (برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به: تاریخ بیست ساله ایران، نگارش حسین مکی، ج ۳، ص ۲۱۶۹ به بعد).

۳۳. جنگ جهانی اول در ۱۹۱۴ میلادی شروع و با کنفرانس ۱۹۱۸ در پاریس پایان یافت. در این کنفرانس آینده دنیای سیاسی اسلام برای اعراب و غیراعراب تعیین شد.

۳۴. نگهبان، دکتر عزت‌الله، همان، صص ۹۸-۹۷.

۳۵. پیش از آن نیز در ۱۹۰۹ م. / ۱۲۸۰ ه. ش. هیأت فرانسوی به سرپرستی «دورگان»، در ناحیه جنوب شرقی تپه «آکرویل»، در عمق شش متری، معبدی که توسط «شوتروک ناخوتشه» در ده قرن ق. م. ساخته شده بود، کشف کرده بود، در آنجا به تابوتی به عرض ۱/۶۵ و به طول ۱/۰۸۶ دست یافتند که به دیوار ساختمانی از دوره «ایلان» چسبیده شده بود. جنس آن از برنز و به علت زنگ‌زدگی سبزرنگ شده بود. حبیب‌الله صمدی که خود مدتها ناظر هیأت بود، در کتاب خود به نام ویرانه‌های شوش چاپ ۱۳۳۲ ش. می‌نویسد:

«اطراف تابوت پر از قطعات ظروف خردشده بود، همین‌که مبادرت به تخلیه آن کردند، ابتدا یک نوع ظروف مرمری بسیار زیبا هویدا گردید. بعد بشقاب گود نقره‌ای بیرون آمد. در این هنگام بود که رئیس هیأت (دومورگان) تشخیص داد که مواجه با یک تابوت جالب شده است. بنا بر این، از آن ساعت به بعد در تخلیه آن دقت عمل زیادتری اعمال شد، لحظه‌ای نباید که برق خیره‌کننده گردنبدن طلایی بسیار نفیسی به چشم رئیس هیأت «دومورگان» خورد، ولی برای آنکه موضوع مورد توجه حفاکاران قرار نگیرد، با خاک روی آن را پوشانید و دستور داد همان‌وقت کار را تعطیل کنند. بعد شبانه در غیاب عمله‌ها به سرگنجینه آمد، پس از برداشتن کروکی از وضع جسد و جواهرات و تزئینات دفن‌شده، دفاین را به دفتر خود برده و پس از چندی به پاریس منتقل ساخت. از روی سکه‌های همراه جسد معلوم شد که تابوت مربوط به قرن چهارم ق. م. بوده و جسد درون آن نیز زن است، زیرا هیچ‌گونه سلاحی در تابوت وجود نداشت و استخوانها نیز ظریف بوده و جواهرات درون نیز در جاهای مربوط به خود بودند. وضع دندانهای جسد حاکی از پیربودن زن بود.

اشیای دفن‌شده شامل دو ظرف مرمری، یکی به قطر ۲۰۰ میلیمتر و دیگری ۹۲ میلیمتر که مشابه یکدیگرند. دو بشقاب ته‌گود نقره‌ای یکی بزرگتر از دیگری است که از حیث ساخت و ظرافت و نقش، اثری است بدیع که دال بر هنرمندی ایرانیان سه‌هزار سال پیش می‌باشد، و جواهرات شامل پنج قسمت به شرح زیر است:

۱. طوق طلایی مکمل به جواهر به وزن ۳۸۵ گرم که قطر آن ۲۰۲ میلیمتر می‌باشد و انتهای آن دو سر شیر خاتمه یافته است. در سر و گردن این شیرها از احجار کریمه مخصوصاً فیروزه و لاجورد برای نمایاندن قسمت‌های مختلف سر و چهره استفاده شده است.

۲. بازوبندها که تعداد آن دو عدد و مانند طوق انتهایی آن به دو سر شیر می‌پیوندند، وسط النگو قدری خمیدگی دارد.
۳. گردنبند بلند، روی طوق یک گردنبند بلند طلایی مزین به یک آویز بزرگ در میان آن است که با مرواریدهای بسیار درشت و مزین به احجار کریمه وجود داشت که سلیقه و ذوق خاصی در ساختن آن به کار رفته است.
۴. دو دکمه طلایی مزین به سنگهای قیمتی با تزئینات خاصی که در نوع خود اثری بسیار نفیس شناخته شده است.
۵. جواهرات مختلف شامل یک گردنبند ظریف مرواریدی در سه ردیف که در فواصل مساوی تعداد ده مهره طلایی منقوش و ترصیع شده در آن قرار داشت. تعداد مرواریدهای این گردنبند بالغ بر پانصد عدد بوده، وزن آن بیش از ۱۵۵ گرم بوده است. همچنین آویزهایی از زمرد و لاجورد و عقیق و مجسمه‌های کوچکی جهت آویز از طلا و لاجورد و فیروزه و عقیق کشف گردید، مانند مجسمه کوچک شیری از طلا، کبوتر طلایی، کبوتر لاجوردی و عقیق و غیره. در پایان، بر اثر بررسیهای لازم از اثرات «اکسید دوکونیور» در تابوت، بقایای پارچه‌ای ظریف و نازک کشف شده که از نظر علمی بسیار بااهمیت تلقی گردیده است. باری، دفاین فوق‌الذکر مانند هزاران اشیاء و آثار دیگر زینت‌بخش موزه لوور پاریس بوده و برای ما حسرت آن باقی است." (اقتباس از کتابهای خاطرات هیأت فرانسوی).
۳۶. در زمان وزارت «ابراهیم حکیمی» در وزارت فرهنگ در ۱۲۹۷ ه. ق. اداره «عتیقات» تشکیل گردید. در اثر تاراج آثار تاریخی و باستانی توسط هیأت فرانسوی و حمل آنها به موزه «لوور» پاریس که با سوءاستفاده از قرارداد ۱۹۰۰ م. / ۱۳۱۸ ه. ق. انجام می‌دادند و در کشورهای خارجی نیز ارزش و اهمیت آنها زیانزد شده بود، افراد روشنفکر داخلی و خارجی قرارداد مزبور را به ضرر ایران دانسته و در هر موقعیت مناسب نظر مخالف خود را با آن اعلام می‌کردند و با پیگیری و مساعی بعضی از آنها، بالاخره در ۱۳۰۳ ه. ش. آیین‌نامه عتیقات مشتمل بر ۲۹ ماده تهیه و به تصویب هیأت وزیران رسید و ملاک عمل اداره مزبور قرار گرفت. آیین‌نامه فوق و نظامنامه جدید حفاریات، علاقه‌مندان به آثار باستانی و افرادی را که قرارداد امتیاز انحصار حفاریات فرانسه را مخالف و مغایر با مصالح ملی و فرهنگی می‌دانستند، اقناع نکرده و به طوری که در متن آمده است منجر به الغای قرارداد ننگین در ۱۳۰۶ ه. ش. گردید.
۳۷. نگهبان، عزت‌الله، همان، ص ۵۷.
۳۸. دکتر عزت‌الله نگهبان در کتاب خود به نام مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران به نقل از مرحوم مصطفوی آنها را «مجله‌ای برای نشر مقالات مربوط به باستان‌شناسی» ذکر کرده است.
۳۹. بررسیهای تاریخی، همان، ص ۹.
۴۰. همان.
۴۱. نگهبان، عزت‌الله، همان، به نقل از مرحوم استاد سیدمحمد محیط طباطبایی، ص ۵۸.
۴۲. ملک‌شهمیرزادی، صادق، اشاره‌ای مختصر بر تحول تشکیلات باستان‌شناسی در ایران، اسفند ۱۳۶۵، صص ۱۴۲-۱۴۱، ۲-۱۵۱ و ۱۵۹-۱۵۶.
۴۳. مکی، حسین، تاریخ بیست‌ساله ایران، جلد پنجم، انتشارات علمی، تهران، ۱۳۷۴، ص ۱۲۳.

۴۴. مؤسسه شرقی شیکاگو (Oriental Institute of Chicago).
۴۵. Prof. Ernest Hertzfeld. در ۱۹۳۰ م. / ۱۳۰۹ ش. «راکفلر» ثروتمند مشهور آمریکایی با توصیه مؤسسه آمریکایی صنایع عتیقه ایران (American Institute for Persian Art and Archeology) که ریاست افتخاری آن را پروفسور «ویلیام جکسون» به عهده داشت و پروفسور «پوپ» نیز مدیریت مؤسسه را عهده‌دار بود، حاضر شد مبلغ گزافی به مقدار نه‌میلیون دلار جهت کاوش در مصر و ایران در اختیار پروفسور «بريستد» رئیس بنگاه شرقی و استاد دانشگاه قرار دهد و او نیز «هرتسفلد» را مأمور حفاری و کاوش در «تخت‌جمشید» کرد.
۴۶. «ارنست هرتسفلد» (Ernest Hertzfeld) (۱۸۷۹-۱۹۴۷ م.) دانشمند، مستشرق و ایران‌شناس مشهور آلمانی که در شناسایی خطوط و زبانهای قدیمی مهارت منحصر بفردی داشته و در تاریخ ایران باستان، عراق و اسلام از اساتید بنام بود. نامبرده در حدود ۱۹ (کتاب، رساله و مقاله در مورد تاریخ، زبان و ادیان ایران، کلد، عیلام قدیم و اسلام نوشت. در ۱۹۳۰ م. راکفلر ثروتمند مشهور آمریکایی با تشویق و ترغیب انجمن آمریکایی «صنایع عتیقه ایران» (American Institute for Persian Art and Archeology) که ریاست افتخاری آن با پروفسور ویلیام جکسون و مدیریت آن با پروفسور پوپ (Arthur Upham Pope) باستان‌شناس معروف بود، مبلغ نه‌میلیون دلار برای کاوشهای مصر و ایران در اختیار پروفسور جیمز برستید رئیس بخش شرق‌شناسی و استاد دانشگاه شیکاگو بگذارد. پروفسور نامبرده نیز هرتسفلد را مأمور حفاری و کاوشهای علمی در تخت‌جمشید کرد. نامبرده حدود چهار سال یعنی تا ۱۳۱۴ ه. ش. ریاست و سرپرستی امور حفاری در تخت‌جمشید را عهده‌دار بود و پس از وی بنگاه شرقی دانشگاه شیکاگو شخص دیگری به نام اریک اشمیت را جانشین وی کرد که تا ۱۳۱۸ ه. ش. آغاز جنگ جهانی دوم مشغول کار بود. نام هرتسفلد پیوسته با تخت‌جمشید همراه است، زیرا وی کتیبه‌های آنجا را خوانده و موفق شده که بسیاری از قسمت‌های برجسته و مهم تخت‌جمشید را که قرن‌ها در زیر خاک پنهان بود، کشف کند. کتاب وی به نام *Iran in the Ancient East* برای اهل فن نامی آشناست.
۴۷. بررسیهای تاریخی، همان، ص ۱۰.
۴۸. تپه گیان (ژیان) در سمت جنوب نهاوند قرار دارد و حفاری آن در سالهای ۱۱-۱۳۱۰ توسط پروفسور «ژرژ کنتنو» و به دستگیری پروفسور «گیرشمن» انجام گرفت. نتیجه مطالعات آن دو در کتابی به نام کاوش در تپه ژیان نهاوند در پاریس چاپ و منتشر شد. حفاری در تپه سیلک کاشان به ریاست پروفسور «گیرشمن» و هیأت همراه در سالهای ۱۳-۱۳۱۲ و ۱۳۱۶ ش. انجام گرفت. تپه مزبور که جزو آثار ملی ایران به ثبت رسیده بود، مدتها از سوی عده‌ای بی‌اطلاع به قدمت و ارزش آنجا، تپه را مورد تخریب قرار داده بودند. تپه مزبور شامل تپه شمالی و جنوبی است و در کنار شاهراه کاشان به فین در نزدیکی کاشان، قرار دارد. تپه شمالی کوچکتر از تپه جنوبی است و در بردارنده دو دوره تمدن از هزاره ششم تا پنجم ق.م. و تپه جنوبی بقایای سه دوره تمدن از هزاره پنجم تا دوره سوم ق.م. است. در دامنه تپه‌های مزبور آثار قبرستانی از دوره ششم ق.م. وجود دارد که قدمت آن به نیمه اول هزاره اول ق.م. می‌رسد.
- تپه سیلک، چندی مورد نظر دلآلان قرار گرفته و آنها توانسته بودند با حیل و نیرنگ، آنجا را از

فهرست آثار باستانی ایران حذف کنند و تلاش می‌کردند که آن محوطه را که در حدود یک کیلومتر طول و نیم‌کیلومتر عرض دارد، از دست دولت خارج کنند. در این ایام، دزدی، قاچاق و جمع‌آوری آثار عتیقه مرسوم شده و از وزیر و وکیل و شاهزاده و آجودان شاه همه در پی یافتن گنجینه و آثار عتیقه بودند و می‌خواستند هر چه بیشتر از این سفره بهره ببرند و گاهی تمام هستی خود را در این راه صرف کرده و به چیزی دست نمی‌یافتند. عده‌ای نیز از این طریق به ثروتهای بادآورده‌ای رسیدند. براساس اسناد موجود در بایگانی وزارت امور خارجه، شخصی به نام «محسن فروغی» از بستگان شاه، از مجموعه آثار عتیقه خود، نمایشگاهی را در ۱۳۳۷ ش. در «تل‌آویو» ترتیب داد (اسناد «تل‌آویو» سال ۴۹-۱۳۳۷، کارتن هشت، پرونده ۵۶).

نشریه هفتگی داور چاپ تل‌آویو در ۲۵ فوریه ۱۹۶۳ م. / ۶ اسفند ۱۳۴۱ ش. نوشت: «اسرائیل به صورت یکی از مراکز بین‌المللی خرید و فروش آثار باستانی ایران درآمد، بدین سبب تجار خارجی عقیده دارند که آثار باستانی ایران را می‌توان به قیمت مناسب در اسرائیل خریداری کرد... طی دو سال اخیر حدود ۲,۰۰۰ عدد ظروف سفالی «املش» به اسرائیل داده شده. این مقدار ۸۰ درصد کلیه آثار املش را که به معرض فروش گذارده شده، تشکیل می‌دهد، اما بسیار جای تأسف است که آثار مزبور از کشور خارج می‌شود و ما این موقعیت بزرگ را برای گردآوری یک مجموعه عالی هنری از دست می‌دهیم. در حالی که موزه‌های بزرگ فرانسه، انگلستان، آمریکا و موزه‌های دیگر مساعی زیادی را برای خرید آثار «املش» بکار می‌برند. (اسناد نمایندگی تل‌آویو، سال ۴۲-۱۳۴۰، کارتن ۵، پرونده ۳۴).

۴۹. نگهبان، عزت‌الله، همان، ص ۲۶۴.

۵۰. همان.

۵۱. شوش، کهنترین...، همان، ص ۱۰۶.

۵۲. Ountash Gal، «اوتاش‌گال» پس از «خومبان‌نومنا» که پادشاه مقتدری بود و در شهر باستانی «لیان» - بوشهر کنونی - آجرهایی که روی آنها کتیبه‌های ایلامی این پادشاه نقش بسته، به دست آمده است، زندگی می‌کرد. پروفیسور «جرج کامرون» در کتاب خود به نام *History of Early Iran* که در ۱۹۳۶ در شیکاگو به چاپ رسیده است، تاریخ سلطنت وی را در حدود سالهای ۱۲۴۵ - ۱۲۶۵ ق.م. نوشته است. این پادشاه به بین‌التهرین حمله برده و مجسمه خدای آنجا را به شوش منتقل کرد.

۵۳. محمدعلی فروغی (۱۲۵۴ - ۱۳۲۴ ه. ش.) فرزند محمدحسین ذکاءالملک متخلص به فروغی از ادبا و دانشمندان عصر ناصری است. بنا به نوشته مؤلف کتاب تاریخ بیست‌ساله ایران، جلد چهارم، صفحه ۲۶، جد اعلای این خانواده اصلاً از یهودیهای بغداد بود که در زمان قدیم برای تجارت به ایران آمده و پس از سکونت در اصفهان مسلمان شدند. محمدعلی فروغی پس از فوت پدرش به ذکاءالملک ملقب گردید. وی پس از تحصیلات مقدماتی، وارد مدرسه دارالفنون تهران شده در رشته ادبیات ادامه تحصیل داد و پس از مدتی معلم مدرسه سیاسی شد.

فروغی یکی از مهره‌های سیاسی ایران در دوره مشروطیت و انقراض سلسله قاجار و روی‌کار آمدن رضاخان و یکی از ماسونهای تحصیل‌کرده و باهوش و از جمله سیاستمداران طرفدار سیاست انگلستان در ایران و مورد حمایت و اعتماد آنها بود. وی از ۱۳۰۲ که سردار سپه رئیس‌الوزرا شد،

عضو ارشد کابینه و عقل منفصل او بود و این «سینه‌زن پای علم سردار سپه»، پیوسته مزد نوکری خود به خاندان پهلوی را با عناوین وزیری و نخست‌وزیری دریافت می‌کرد (نخست‌وزیران ایران، تألیف دکتر باقر عاقلی، ص ۳۸۹).

وی در دوره اول مجلس شورای ملی رئیس دفتر مجلس بود. در دوره دوم از تهران وکیل شد و پس از مدتی رئیس مجلس و در دوره سوم نیز از تهران به نمایندگی مجلس انتخاب گردید. در ۱۳۲۹ ق. در کابینه صمصام‌السلطنه وزیر دارایی و بعد مدت کمی وزیر دادگستری و پس از آن به ریاست دیوان عالی کشور منصوب شد. در ۱۳۰۲ ش. در کابینه مستوفی‌الممالک وزیر امور خارجه، در کابینه رضاخان از ۲۹ آذر ۱۳۰۴ تا ۱۵ خرداد ۱۳۰۵ به عنوان اولین نخست‌وزیر در سلطنت پهلوی انتخاب گردید. بعدها نیز از ۲۶ شهریور ۱۳۱۲ تا ۱۰ آذر ۱۳۱۴ و از ۵ شهریور ۱۳۲۰ تا ۲۹ شهریور و از ۳۰ شهریور تا ۱۵ آذر و از ۱۶ آذر تا ۷ اسفند سال مزبور نخست‌وزیر بود.

وی در مدت عمر اداری خود، یک‌بار وزیر خارجه، چهار بار وزیر دارایی، سه بار وزیر دادگستری، چهار بار وزیر جنگ، یک بار وزیر اقتصاد ملی، یک بار وزیر دربار و چهار بار نخست‌وزیر بوده است. نامبرده در اوایل آبان ۱۳۲۱ ه. ش. در حالی که وزیر دربار بود، به علت سکنه قلبی فوت کرد.

پیمان سه‌گانه ایران با متفقین در زمان وی بود. فروغی علاوه بر سیاستمدار بودن، نویسنده‌ای ماهر و مترجمی زبردست بود. کتابهای سیر حکمت در اروپا، حکمت سقراط و تصحیح کلیات سعدی و خیام از جمله آثار اوست. یکی از اقدامات فرهنگی ارزنده محمدعلی فروغی، تأسیس «فرهنگستان زبان فارسی» برای وضع لغات فارسی در برابر واژه‌های بیگانه بود که خود نیز اولین رئیس آنجا بود.

۵۴. «میرزا حسن خان اسفندیاری»، ملقب به محتشم‌السلطنه از تحصیلکرده‌های اروپاست. وی در ترمیم کابینه مستوفی‌الممالک در ۱۳۰۲ ه. ش. به وزارت معارف منصوب گردید و پس از فرمان مشروطیت، معاون مشیرالدوله و رئیس‌الوزرای دوره مشروطیت و جزو پنج نفری بود که از سوی مجلس برای تنظیم نظامنامه مجلس انتخاب شد. در کابینه امین‌السلطان معاون رئیس‌الوزرا و کفیل وزارت داخله؛ در کابینه مشیرالسلطنه وزیر دادگستری؛ در کابینه «محمدولیخان سپهبدار تنکابنی» وزیر امور خارجه؛ در کابینه «صمصام‌السلطنه بختیاری» وزیر دادگستری و در ترمیم کابینه وزیر داخله؛ در کابینه دوم «مستوفی‌الممالک» وزیر مالیه؛ در کابینه اول عین‌الدوله و در سومین کابینه مستوفی‌الممالک وزیر امور خارجه؛ در کابینه «علاءالسلطنه» وزیر مالیه؛ و در زمان صدارت چهارم مستوفی‌الممالک به عنوان پیشکار ولیعهد به آذربایجان اعزام گردید. در زمان صدارت «وثوق‌الدوله» به علت مخالفت با قرارداد وی با انگلستان، همراه چند تن دیگر به کاشان تبعید شد. در زمان صدارت مشیرالدوله وی با استقبال شایانی به تهران مراجعت کرد. در کابینه دوم «سپهبدار اعظم رشتی» و پس از وی در کابینه «قوام‌السلطنه» و در نوبت دوم صدارت وی و نوبت پنجم صدارت مستوفی‌الممالک وزیر معارف و در هزاره فردوسی که در زمان نخست‌وزیری (بار دوم) محمدعلی فروغی ترتیب یافته بود، رئیس کنگره مذکور و در زمان نخست‌وزیری «جم» و قوام‌السلطنه (بار سوم) چندین دوره رئیس مجلس شورای ملی بود.

۵۵. «سلیمان محسن» ملقب به «سلیمان میرزا»، در ۱۳۰۲ ش. در کابینه «سردار سپه» به وزارت معارف

- منصوب گردید. وی به اتفاق «سیدمحمدصادق طباطبایی» یکی از رهبران سوسیالیستها بود که برای زمینه‌سازی رئیس‌الوزرای «سردارسپه» در ۱۳۰۲ ش. تلاش زیادی کرد.
- سلیمان محسن، «میرزا کریم‌خان رشتی»، سیدمحمدصادق طباطبایی، «امیرلشکر خداپارخان»، عصر دوشنبه ۱۶ مهرماه ۱۳۰۲ ه. ش. یک ماه قبل از خروج «احمدشاه» از ایران، در منزل سردارسپه جمع شده و یک به یک به قرآن مجید سوگند یاد کرده و پیمان بستند که نسبت به یکدیگر وفادار باشند و پس از به‌صدارت رسیدن سردارسپه، وی اعضای کابینه خود را از سوسیالیستها انتخاب نماید که پس از استعفای «مشیرالدوله» روز سوم آبان ۱۳۰۲ فرمان صدراعظمی سردارسپه توسط احمدشاه صادر شده و او نیز در پنجم همان‌ماه از مجموع هشت وزیر، چهار نفر را از سوسیالیستها انتخاب کرد.
۵۶. «یوسف مشار» (مشاراعظم) در ترمیم کابینه اول سردارسپه در ۱۳۰۴، کفیل وزارت معارف بود. در ۱۳۲۳ ش. در کابینه سه‌ماهه «ساعد مراغه‌ای» وزیر پست و تلگراف، در ۱۳۳۰ ش. در کابینه اول دکتر محمد مصدق به وزارت امور خارجه منصوب گردید.
۵۷. «داودخان مفتاح‌السلطنه» در غیاب «علیقلی انصاری مشاورالممالک» سفیر ایران در شوروی بود و در کابینه «مستوفی‌الممالک» در ۱۳۰۵ ش. پس از تاجگذاری رضاشاه به وزارت امور خارجه منصوب شده بود، کفیل آن وزارتخانه بود.
۵۸. «سیدمهدی فاطمی» از جمله وکلای مجلس دوره اول که در به‌امضارساندن ماده‌ای مبنی بر انقراض سلسله قاجاریه و اعطای حکومت به رضاخان، تلاش زیادی کرد. وی ابتدا وزیر معارف بوده و سپس در اولین کابینه محمدعلی فروغی در ۲۹ آذر ۱۳۰۴ ش. به وزارت عدلیه منصوب گردید.
۵۹. «مرتضی‌قلی بیات»، خواهرزاده دکتر مصدق که احمدشاه لقب «سهام‌السلطان» به او داده بود، در ۱۲۶۸ در اراک متولد شد. وی فرزند «سهم‌الملک» از اشراف بود. بیات پس از تحصیلات مقدماتی به اروپا رفت. او تحصیلات منظمی نداشت، و از بنیانگذاران «حزب دموکرات» در اراک بود. در دوره چهارم و پنجم نماینده مجلس و از طرفداران سردارسپه بود؛ و در انقراض قاجاریه تلاش زیادی کرده و در مجلس مؤسسان نایب‌رئیس بود. نامبرده در کابینه محمدعلی فروغی وزیر مالیه و بعد، مجموعاً ده دوره نماینده مجلس شد که در اغلب دوره‌ها نایب‌رئیس بود. در کابینه دوم سهیلی وزیر دارایی و در کابینه ساعد مراغه‌ای وزیر مشاور بود. بیات پس از سقوط حکومت مراغه‌ای، نخست‌وزیر شد که چهار ماه (تا ۲۸ فروردین ۱۳۲۴) طول کشید. کابینه وی در این مدت، قانون اختیارات دکتر «میلیسپو» رئیس‌کل دارایی را فسخ و اختیارات مذکور را از اول دیماه ۱۳۲۲ به دولت واگذار کرد. بیات در کابینه «حکیمی» که در ۱۳۲۴ پس از سقوط وی نخست‌وزیر شد، به استانداری آذربایجان تعیین گردید، اما چون تمامی امور آن استان در تاریخ فوق در دست پیشه‌وری و حزب دموکرات بود، وی به تهران مراجعه کرده و در کابینه «قوام‌السلطنه» وزیر دارایی شد و هنگام مسافرت قوام به مسکو، نایب نخست‌وزیر بود. بیات در ۱۳۲۸ در مجلس مؤسسان دوم نایب‌رئیس و پس از افتتاح مجلس سنا، نایب‌رئیس آنجا شد. در ۱۳۳۱ از طرف دکتر مصدق به ریاست هیأت مدیره و مدیرعاملی شرکت ملی نفت ایران انتخاب شد و در این سمت بود که در ۱۳۳۶ ه. ش. درگذشت.
۶۰. «علیقلی انصاری مشاورالممالک» در ۱۳۰۵ ش. سفیر ایران در شوروی بود، چون در کابینه مستوفی‌الممالک «سیدحسن تقی‌زاده» وزارت امور خارجه را نپذیرفت، نامبرده به جای تقی‌زاده به این سمت منصوب گردید.

۶۱. دکتر «آرتور میلیسپو» امریکایی دو بار توسط قوام السلطنه به عنوان رئیس کل دارایی ایران به استخدام دولت ایران درآمد. بار اول، قوام السلطنه در زمان صدارت اول خود، تحت تأثیر افکار عمومی و روشنفکران که به فساد مالی در کشور و حیف و میل‌های بی‌حد و حساب آن پی برده بودند، در صدد استخدام مستشاران امریکایی برآمد و در کابینه دوم پس از تصویب لایحه استخدام مستشاران امریکایی، در مرداد ۱۳۰۱ دکتر آرتور میلیسپو به عنوان رئیس کل مالیه استخدام و به اتفاق عده‌ای از متخصصان امور مالی وارد ایران و عهده‌دار مسئولیت امور مالی ایران شد.

نامبرده با اختیاراتی که از مجلس گرفت به امور مالی و دریافتها سر و صورت داد و از همان آغاز کار، جلو بسیاری از هزینه‌ها را گرفت و با بیشتر مقامات حتی با رضاشاه نیز که تصرفات غیرقانونی او از مالیاتهای وزارت مالیه تجاوز کرده و به خالصه‌جات نیز رسیده بود، برای اخذ مالیات درافتاد و در سفری که وی برای جنگ با «شیخ خزعل» به خوزستان می‌رفت، از میلیسپو درخواست صدهزار تومان پول کرد، اما وی از پرداخت آن خودداری نمود و رضاشاه مجبور شد با گرو گذاشتن اموال شخصی، از بانک شاهی وام بگیرد. (به نقل از نخست‌وزیران ایران، تألیف دکتر باقر عاقلی، ص ۴۰۹). میلیسپو با اختیاراتی که از مجلس گرفته بود برای بسیاری از اعیان و اشراف که دیناری به دولت مالیات نداده بودند، اجرائیه صادر کرد. از آن جمله «محمدولی تنکابنی سپهسالار» است که در آن زمان یک‌و‌نیم میلیون تومان با بهره معوقه به بانک استقراضی روس بدهکار بود که به دستور میلیسپو تمام اموال و مستغلات نامبرده در شمیران و تهران توقیف شد و سپهسالار نیز خودکشی کرد. وزرای مالیه رفتار کجدار و مریزی با وی داشتند تا اینکه در کابینه «مخبر السلطنه»، نصرت‌الدوله فیروز، وزیر دارایی که اهل زدوبند و سوءاستفاده و آدم مقتدری بود، با دکتر میلیسپو اختلاف شدیدی پیدا کرد. او به بهانه‌های مختلف از وی به شاه شکایت می‌کرد. سرانجام به دستور رضاشاه مخبر السلطنه، موضوع میلیسپو را در مجلس مطرح کرد و در همان جلسه، اختیارات وی از او سلب گردید و میلیسپو از اول خرداد ۱۳۰۶ به خدمت خود خاتمه داد و در مرداد همان سال ایران را ترک کرد. پانزده سال بعد، پس از خروج رضاشاه از ایران در ۱۳۲۱ که قوام السلطنه برای بار سوم به نخست‌وزیری رسید، در پی اقدامات اصلاحی خود، لایحه‌ای را در مجلس به تصویب رساند و به کمک «اللهیار صالح» رئیس نمایندگی اقتصاد ایران در امریکا، مجدداً دکتر میلیسپو را به مدت پنج‌سال به عنوان رئیس کل دارایی ایران به استخدام دولت درآورد. از همان بدو ورود و شروع به کار وی، باز هم عده‌ای از نمایندگان مجلس که از سرمایه‌داران و مالکان عمده بودند، با نامبرده به مخالفت پرداختند و مخصوصاً در کابینه «محمد ساعد مراغه‌ای» که پس از قوام السلطنه در ۱۳۲۳ نخست‌وزیر شده بود، مخالفتها با میلیسپو شدت یافت تا اینکه پس از سقوط کابینه محمد ساعد در همان سال، مرتضی قلی بیات به نخست‌وزیری انتخاب شد و اولین اقدام وی، تقدیم ماده واحده به مجلس در مورد لغو اختیارات میلیسپو بود؛ که به تصویب نمایندگان رسید و از اول دی‌ماه ۱۳۲۳ ه. ش. اختیارات وی سلب گردید و به دنبال آن میلیسپو از کار برکنار شد و با دریافت حقوق ایام قرارداد، ایران را ترک کرد. ایجاد قانون استخدام کشوری و پایه‌گذاری اساسی وزارت دارایی و تنظیم بودجه کل کشور از جمله کارهای وی در مأموریت اولش بود.

۶۲. «فیروز میرزا نصرت‌الدوله» فرزند «عبدالحسین فرمانفرما» پسرعموی «ناصرالدین‌شاه» بود. نامبرده در

اولین و دومین بار نخست‌وزیری «وثوق‌الدوله» در ۱۲۹۵ ه. ش. وزیر دادگستری و در ۱۲۹۸ به عنوان وزیر امور خارجه به شاه معرفی شده و همراه وی به اروپا رفت. در این سفر، در اسلامبول، «احتشام‌السلطنه» سفیرکبیر ایران به نصرت‌الدوله بی‌اعتنایی کرد و او نیز به خدمت وی خاتمه داده و از کار برکنار کرد. در پاریس نیز «ممتازالسلطنه» را که حدود بیست و پنج سال وزیرمختار ایران در فرانسه بود برکنار نمود، اما او سفارتخانه را تحویل نداد و نصرت‌الدوله نیز بر فراز محلی که ساکن بود، پرچم ایران را نصب کرده و آنجا را سفارتخانه کرد. پس از بازگشت به ایران در ۱۳۰۴ ه. ش. در ترمیم کابینه «سردار سپه» و در کابینه‌های مستوفی‌الممالک در ۱۳۰۵ و مخبرالسلطنه در ۱۳۰۶ وزیر دارایی شد (در کابینه مخبرالسلطنه از وزارت برکنار شد). در همین ایام که به علت اجرای قانون نظام اجباری و مهاجرت علمای اصفهان و سایر شهرها به قم که موجب نارضایتی و تعطیلی عمومی شده بود، و سایر علل سیاسی، در کشور حالت رعب و خفقان حاکم بود، عده‌ای از جمله نصرت‌الدوله - که سمت وزارت دارایی داشت و عقل کابینه محسوب می‌شد و به جرم ارتشاء تحت تعقیب بود - سردار اسعد، علی‌اکبر داور، محمدعلی فروغی، تقی‌زاده، دستگیر شدند که در دوره نخست‌وزیری جم، در ۱۳۱۴ ه. ش. نصرت‌الدوله و سردار اسعد به طرز فجیعی در زندان «سمنان» کشته شدند. داور نیز خودکشی کرد. در روزهای آخر حکومت علی سهیلی، در ۱۳۲۰ ه. ش. عمال شهربانی رضاشاه به جرم قتل مدرّس، نصرت‌الدوله، سردار اسعد و چند نفر دیگر محاکمه شدند که فقط دکتر احمدی پزشک مجاز شهربانی، به علت تزریق آمپول هوا به زندانیان، به اعدام محکوم شد. یکی از عاملان تشکیل این محکمه، مظفر فیروز فرزند نصرت‌الدوله و دشمن خانواده پهلوی و عمال شهربانی بود. فکر محاکمه مأمورین شهربانی، در دولت فروغی پیدا شد و با پیشنهاد آن از سوی «شیخ‌الاسلام ملایری» با ایراد نطق قبل از دستور در مجلس شورای ملی، تعقیب و مجازات مباشرین امر آغاز گردید.

۶۳. «فتح‌الله پاکروان» در اوایل ترمیم کابینه «مخبرالسلطنه» در ۱۳۰۶ ه. ش. کفیل وزارت امور خارجه بود و بعداً وزیرمختار در ایتالیا و سفیرکبیر ایران در شوروی شد. نامبرده در زمان واقعه مسجد «گوهرشاد» و استفاده اجباری از کلاه شاپو در مشهد، استاندار خراسان و عامل کشته‌شدن بیش از دوهزار نفر از زائرین در آن واقعه بود.

۶۴. «حاج مهدی قلیخان هدایت مخبرالسلطنه» معروف به خان‌خانان پسر «مخبرالدوله پسر رضاقلیخان امیرالشعراء» بود. وی در ۱۲۸۰ ه. ق. متولد شد و در چهارده سالگی همراه برادرش به اروپا رفت و در برلن به تحصیل پرداخت. پس از مراجعت به ایران کارمند تلگرافخانه شد. در ۱۳۱۱ ه. ق. به همراه برادرش به منصب پیشخدمتی خاص منصوب شدند و پس از فوت پدرش در ۱۳۱۵ ه. ق. شاه او را به «مخبرالسلطنه» ملقب کرد. در همین سال رئیس پستخانه، گمرک و تلگرافخانه آذربایجان شد و پس از عزل اتابک اعظم از صدارت، به اتفاق به اروپا و آمریکا، چین، ژاپن و هند مسافرت کرد. پس از مراجعت در ۱۳۲۲ ه. ق. رئیس مدرسه نظامی ناصری در تهران شد. با انقلاب مشروطیت در ۱۳۲۴ ه. ق. مخبرالسلطنه نیز فعال شد و یکی از برجسته‌ترین اعضای هیأت تنظیم قانون انتخابات مجلس بود. وی در ۱۳۲۵ ه. ق. در کابینه سلطان‌علیخان وزیر افخم، وزیر فرهنگ شد و در همین سال در کابینه میرزا علی‌اصغرخان اتابک در آن سمت ابقاء گردید. در کابینه‌های «میرزا ابوالقاسم‌خان

ناصرالملک» (تحصیل کرده آکسفورد و یکی از سرسپردگان دولت انگلستان و دارای عالیترین نشان دربار ملکه انگلستان) و «حسین قلیخان نظام السلطنه مافی» (که دارای شخصیت ممتازی بود و کسی نمی‌توانست ایرادی بر او وارد سازد) وزیر عدلیه شد و در تأسیس دادگستری جدید زحماتی کشید. در ترمیم کابینه «نظام السلطنه» پس از سوء قصد به احمدشاه در ۱۳۲۶ ه. ق. وزیر معارف و سپس به جای «عبدالحسین فرمانفرما» والی ایالت آذربایجان شد و پس از به‌توب‌بستن مجلس، چون با ملیون همراه بود، از حکومت آذربایجان استعفا داده و به برلن رفت و یک سال در آنجا ماند و پس از فتح تهران مجدداً به آذربایجان برگشت و پس از دو سال معزول شده و به اروپا رفت. در ۱۳۳۰ ه. ق. والی ایالت فارس شد و مصدر خدماتی در آنجا گردید. وی پس از مراجعت به تهران در ۱۳۳۵ ه. ق. از سوی مردم تهران به نمایندگی مجلس چهارم انتخاب شد، در ۱۳۳۶ ه. ق. در کابینه دوم شاهزاده «عبدالمجید میرزا عین‌الدوله» و «مستوفی‌الممالک»، وزیر عدلیه و در ۱۳۳۸ ه. ق. / ۱۲۹۹ ه. ش. در کابینه مشیرالدوله وزیر مالیه بود و برای بار دوم والی آذربایجان شد. در این ایام «شیخ محمد خیابانی» که از آزادیخواهان و نماینده مردم تبریز در مجلس بود و علیه قرارداد ۱۹۱۹ م. و ثوق‌الدوله در آن شهر به مخالفت پرداخته و قیام کرده بود، به دستور وی کشته شد و به پاس این خدمت، یک قطعه نشان اقدس با حمایل، که بالاترین نشان دربار بود به او اعطا گردید. در سالهای ۱۳۰۱ و ۱۳۰۵ ه. ش. در کابینه‌های مستوفی‌الممالک وزیر فواید عامه و تجارت و سپس رئیس دیوان عالی کشور شد. مخبر السلطنه از ۱۳۰۶ تا ۱۳۱۲ ه. ش. مدت شش سال و سه ماه اسماً نخست‌وزیر دوران دیکتاتوری رضاشاه و مطیع بی‌چون و چرای اوامر او بود. قانون یکسان شدن لباس، کشف حجاب، بر سر گذاشتن کلاه پهلوی، دستگیری و قتل شهید مدرّس، قتل تیمورتاش و بعضی از وزراء، ازدیاد مغازه‌های مشروب‌فروشی، قرارداد نفت و برقراری حکومت خفقان در دوره صدارت وی بود. مخبر السلطنه در ۲۲ شهریور ۱۳۱۳، از سوی رضاشاه به دربار احضار و از او خواسته شد استعفا دهد و پس از آن رضاشاه با بی‌اعتنایی او را از خود دور کرد. وی سرانجام در ۱۳۳۴ ه. ش. در نود و چهار سالگی در قریه دروس تهران فوت کرد و جنازه‌اش در مسجدی که خود بنا نهاده بود، دفن شد.

۶۵. Prof. Arthur Upham Pope، مستشار صنایع مستظرفه اسلامی مؤسسه صنایع مستظرفه

شیکاگو و مستشار افتخاری صنایع مستظرفه دولت ایران در اوایل سلطنت پهلوی.

۶۶. «عبدالحسین تیمورتاش خراسانی» (سردار معظم) در ۱۲۵۸ ه. ق. در شهر بجنورد متولد شد و پس

از تحصیلات مقدماتی در ایران، به روسیه رفته و در رشته نظام از دانشگاه پترزبورگ فارغ‌التحصیل شد و در ۱۳۲۵ ه. ق. به ایران مراجعت نموده و به عنوان مترجم زبان روسی در وزارت خارجه استخدام شد. نامبرده در نهضت مشروطه‌خواهی، به آن جنبش پیوست و یکی از سرده‌های مجاهدین بود و به سربازها تمرین نظامی داده و با سخنرانیهای خود آنها را به فداکاری دعوت می‌کرد. تیمورتاش در ۱۳۲۷ در دوره دوم و سوم مجلس شورای ملی از خراسان وکیل و سپس در ۱۲۹۸ ه. ش.، از طرف «ثوق‌الدوله» حکمران گیلان شد. نامبرده در این سمت عده‌ای از آزادیخواهان جنگل، از جمله دکتر «حشمت» را دستگیر و به دار کشید. وی چند ماه قبل از کودتای ۱۲۹۹ ه. ش. به تهران احضار شد و به علت تماس با مأموران انگلستان دستگیر و زندانی شد و پس از برکناری «سیدضیاءالدین طباطبائی» از زندان آزاد گردید. او در بهمن ۱۳۰۰ در کابینه مشیرالدوله به عنوان

وزیر دادگستری معرفی گردید. تیمورتاش در این سمت نیز به ایذا و آزار زیردستان خود پرداخت و از جمله عده‌ای از قضات را از کار برکنار کرد؛ که بعدها پس از بازداشت وی یکی از همین قضات به عنوان دادستان در دادگاه حاضر شد.

تیمورتاش، از دوره دوم تا نهم، نماینده مجلس بود. وی از دوره چهارم مجلس، همراه با اصلاح طلبها که هدفشان به قدرت رساندن رضاخان بود، دست به فعالیتی چشمگیر زد و در دوره پنجم مجلس، با همدستی چند نفر دیگر از جمله داور، خلع احمدشاه و انقراض سلطنت قاجاریه را به مجلس پیشنهاد و در نتیجه سلطنت را به رضاخان منتقل کرد. وی پس از به سلطنت رسیدن رضاخان، به عنوان وزیر دربار معرفی و تا ۱۳۱۱ ه. ش. در این سمت بود. در حقیقت او گرداننده و نظام‌دهنده حکومت شاه و فرد دوم کشور بود و در میان اطرافیان رضاشاه، کسی به اندازه تیمورتاش به او نزدیک نبود. از همان روزهای اول، شاه به او گفته بود: «امور نظامی با من و اداره امور کشوری با تو»؛ و حتی حق انتخاب نخست‌وزیر را نیز به او داده بود. دولت و مجلس همه مطیع او بودند. تیمورتاش از نظر اخلاقی مردی عیاش، بوالهوس، الکلی و قماربازی قهار بود و برای رسیدن به مقصود خود دست به هر کاری می‌زد.

او از ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۰ ه. ش. با شرکت نفت انگلستان مذاکرات متعددی داشت و در همان سال، پس از دو ماه اقامت در لندن از طریق مسکو عازم ایران شد، در این مسافرت بود که کیف حاوی اسناد وی توسط یک جاسوسه انگلیسی دزدیده شد. انگلیسیها که با «تیمورتاش» بر سر تمدید قرارداد «دارسی» بد شده و مذاکرات وی با آنها بی نتیجه مانده بود، نقشه سقوط وی را کشیدند. در این بین تیمورتاش به روسها گرایش پیدا کرده بود. اداره اطلاعات و جاسوسی انگلستان، اخباری درباره پذیرایی روسها از وی و اسناد دزدیده شده از او به رضاشاه ارائه دادند. تیمورتاش پس از مراجعت به ایران در دی‌ماه ۱۳۱۱ ه. ش. به دستور رضاشاه، از وزارت دربار عزل و در منزل خود تحت نظر قرار گرفت و یک‌ماه بعد، به جرم رشوه‌گیری و ارتشاء، دستگیر و در زندان قصر زندانی شد. او سرانجام در مهر ۱۳۱۲ ه. ش. با تزریق آمپول هوا، توسط دکتر احمدی پزشک زندان کشته شد. در همین روزها، قائم مقام کمیسر امور خارجه شوروی به نام «کاراخان» برای نجات وی به تهران آمده بود. علل دستگیری تیمورتاش را می‌توان تعریف زیاد مطبوعات خارجی از وی و ترس رضاشاه از به قدرت رسیدن وی بعد از خود، و اطلاع از جاسوس بودنش برای روسها توسط «سپهبد امان‌الله جهانبانی» بود. «بوریس گیورگیویچ پازانف» که خاطرات خود را در ۱۹۸۳ تدوین و منتشر کرد، درباره تیمورتاش می‌نویسد:

«او به نفع شوروی جاسوسی می‌کرد و اطلاعات بسیار مهم و مسائل سیاسی عمده دولت را در اختیار آنها قرار می‌داد.»

«آقایگ‌اوف» نیز در کتاب خود می‌نویسد:

«رابطه من و او بقدری خوب است که بدون نظر من عملی را انجام نمی‌دهد و هر چه به او می‌گویم و دستور می‌دهم بدون چون و چرا انجام می‌دهد.»

(برای اطلاعات بیشتر به زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، مرسولند - حسن، جلد اول، صفحات

۱۳۱۹ تا ۱۳۲۶ و ۴۶۰ تا ۴۶۳ مراجعه شود.)

۶۷. «سیدباقر کاظمی» در کابینه دوم «محمدعلی فروغی» از تاریخ ۲۶ شهریور ۱۳۱۲ ه. ش. تا تاریخ ۱۰ آذر ۱۳۱۴ ه. ش. و از تاریخ ۱۱ آذر ۱۳۱۴ ه. ش. در کابینه «محمود جم» وزیر امور خارجه بود.
۶۸. «علی اصغر حکمت» که از محصلین اعزامی به اروپا بود و در امور ثبت اسناد کارآموزی می‌کرد، در تشکیل دومین کابینه محمدعلی فروغی، به تهران احضار و به کفالت وزارت معارف، و در کابینه محمود جم به وزارت همان وزارتخانه منصوب گردید. در کابینه سوم محمدعلی فروغی، وزیر پیشه و هنر و بعد وزیر بهداری گردید. در کابینه اول علی سهیلی نیز، در همین مقام ابقاء شد. حکمت در کابینه دوم سهیلی، پس از استعفای «قوام السلطنه» در ۲۴ بهمن ۱۳۰۶ ه. ش. به عنوان وزیر دادگستری معرفی گردید.
۶۹. «سیدحسن تقی‌زاده» در ۱۲۹۵ ه. ق. در تبریز متولد شد و در نوجوانی به تحصیل ادبیات فارسی و عربی در علوم حوزوی پرداخت و لباس روحانیون را به تن کرد اما در جوانی آن لباس را از تن درآورد. وی مدتی در خارج از کشور به سر برد و پس از مراجعت، در تبریز به نهضت مشروطه‌خواهان پیوست و با گشایش اولین مجلس، از سوی مردم تبریز به آنجا راه یافت. وی در جریان به‌توب‌بستن مجلس، به سفارت انگلستان پناهنده شده و سپس از کشور خارج شد. پس از خلع محمدعلیشاه دوباره به مجلس راه یافت و در آنجا لیدر فرقه دموکرات گردید. پس از آنکه علمای نجف او را تکفیر کردند، او به خارج از کشور رفت و مدتی در استانبول مانده و بعداً به اروپا و امریکا رفت. پس از آن وی به نمایندگی دوره سوم (۱۲۹۸-۱۳۰۰) و چهارم (۱۳۰۰-۱۳۰۲) انتخاب شد. اما همچنان در اروپا مانده و به ایران نیامد. پس از جنگ جهانی اول به مجلس پنجم راه یافت و همراه با دیگر نمایندگان مخالف با تغییر سلطنت از قاجاریه به پهلوی سخنرانی کرد و به بهانه تحت‌نظر بودن از ایران خارج شده و به آلمان رفت. او در دوره ششم نیز به نمایندگی مجلس (۱۳۰۵-۱۳۰۷) انتخاب شد. وی در ۱۳۰۷ به ایران مراجعت کرد و به قول دکتر محمد مصدق، چون پس از آن به نمایندگی انتخاب نشد، طوق بندگی همان سلطنتی را که آن را خلاف قانون اساسی می‌دانست بر گردن نهاد. وی مدتی والی خراسان و سپس سفیر ایران در لندن شد. پس از مدتی به تهران احضار و به وزارت طرق و شوارع (وزارت راه) منصوب گردید (۱۳۰۹ ه. ش.) و چهار ماه بعد وزیر دارایی شد و تا ۱۳۱۲ ه. ش. در این سمت باقی ماند. وی در سال ۱۳۱۱ ه. ش. پیشنهاد لغو امتیاز «دارسی» را به مجلس برد و در ۱۳۱۲/۲/۲۴ ه. ش. قرارداد جدید نفت را که در ۲۷ ماده تنظیم شده بود به تصویب نمایندگان مجلس رساند؛ که در نتیجه آن امتیاز نفت را به مدت ۳۲ سال دیگر به انگلستان واگذار نمود. بدین ترتیب تقی‌زاده تمامی درآمد نفت را در اختیار انگلیسیها قرار داد، در حالی که براساس قرارداد با «ویلیام ناکس دارسی» ۱۶ درصد از عواید نفت به ایران تعلق داشت. «دکتر محمد مصدق» از «مشیرالدوله» نقل کرده که «در اثر این تمدید ۳۲ ساله، مبلغ ۱۶۰ میلیون لیره به مملکت ضرر رسیده است و گمان نمی‌کنم که کسی تا این اندازه به وطن خود ضرر بزند». (حسن مرسولند، زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، انتشارات الهام، تهران، جلد دوم، ص ۲۸۲) و شاید مادر روزگار، دیگر کسی را مانند او نزاید، که چنین خدمتی به بیگانه نماید.
- در ۱۳۱۲ ه. ش. وی از وزارت مالیه برکنار و به عنوان وزیرمختار به پاریس رفت. در ۱۳۱۳ ه. ش. به تهران احضار شد، اما از آنجا که مورد غضب واقع شده بود، به تهران نیامد و به برلن رفت.

در ۱۳۱۴ ه. ش. از سوی دانشگاه کمبریج برای تدریس در مدرسه مطالعات شرقی دعوت شد و از ۱۳۱۵ ه. ش. تا ۱۳۲۰ ه. ش. در آنجا به تدریس ادبیات فارسی پرداخت. در این سال به عنوان سفیر ایران در لندن منصوب گردید و تا ۱۳۲۶ ه. ش. در این سمت باقی بود. از آن تاریخ که به ایران مراجعت کرد، به عنوان نماینده مجلس شورای ملی و پس از تشکیل مجلس سنا در ۱۳۲۹ ه. ش. تا دوره چهارم (۱۳۳۶) عضو و رئیس آنجا بود. از آن به بعد، به علت ناتوانی و پیری از آن سمت استعفا داد و در ۱۳۴۸ ه. ش. فوت کرد. آثار علمی، ادبی و سیاسی چندی از او بجای مانده است.

۷۰. «علی سهیلی» در ۱۲۷۵ ه. ش. متولد شد و پس از اتمام تحصیلات خود در مدرسه علوم سیاسی تهران به استخدام وزارت امور خارجه درآمد. وی علاوه بر دارا بودن درجه علمی به زبانهای روسی، فرانسه و انگلیسی مسلط بود. در ۱۳۱۰ ه. ش. معاون وزارت طرق و یک سال بعد ریاست شیلات شمال را عهده‌دار گردید. در ۱۳۱۲ ه. ش. معاون وزارت امور خارجه و در ۱۳۱۵ ه. ش. وزیر مختار ایران در لندن شد. در ۱۳۱۷ ه. ش. پس از درگذشت عنایت‌الله سمیعی، سهیلی به تهران احضار و به وزارت امور خارجه منصوب گردید، اما پس از دو ماه در ۲۳ تیر، به علت مخایره تلگراف تبریکی به وزیر کشور فرانسه به مناسبت برگزاری نمایشگاه صنایع هنری ایران که بدون اجازه رضاشاه انجام گرفته بود، به اتفاق «علی اصغر حکمت» کفیل وزارت معارف، از کار برکنار شده و پس از چند ماه در ۱۷ بهمن استاندار کرمان و بعد سفیر ایران در افغانستان گردید. در ۱۳۱۹ ه. ش. در کابینه علی منصور، وزیر کشور و در شهریور ۱۳۲۰ ه. ش. در کابینه فروغی به وزارت امور خارجه منصوب و پس از برکناری فروغی در آبان ۱۳۲۰ ه. ش.، به نخست‌وزیری انتخاب شد. وی در اواخر آذر ۱۳۲۲ ه. ش. مجدداً از سوی شاه مأمور تشکیل کابینه شد، اما در مجلس چهاردهم که احساس کرد پشتیبانی اکثریت را از دست داده، در ۲۵ اسفند همان سال استعفا داد. سال ۱۳۲۲ ه. ش. یکی از سالهای پراز محنت و مشقت برای ایرانیان بود: ورود سربازان روسی، انگلیسی، آمریکایی و هندی به ایران از سوی، نبودن ارزاق عمومی و قحطی مردم را چنان تحت فشار قرار داده بود که تعداد کثیری به علت گرسنگی از بین رفتند. جیره‌ای که به مردم داده می‌شد، نه کافی بود و نه قابل استفاده، خلاصه نه امنیتی بود و نه نانی برای سیرکردن شکم. پس از استعفای سهیلی، دکتر محمد مصدق که مایل بود «مرتضی قلی بیات» خواهرزاده‌اش را به کرسی نخست‌وزیری بنشانند، اقدامات زیادی را علیه علی سهیلی انجام داد، و سخنرانیهای تندی را علیه وی در مجلس ایراد نمود. سرانجام در ۱۳۲۶ ه. ش. وی محاکمه شد، اما از سوی دادگاه تبرئه و در کابینه «حکیمی» وزیر مشاور شد. پس از کناره‌گیری حکیمی، شاه سهیلی را به عنوان نخست‌وزیر معرفی کرد، اما نفوذ «اشرف پهلوی» در مجلس، که به نخست‌وزیری «عبدالحسین هژیر» تمایل داشت، موجبات عدم موفقیت سهیلی را فراهم آورد. پس از آن سهیلی سفیر ایران در پاریس شد و پس از کودتای ۲۸ مرداد به سفیری در انگلستان منصوب گردید و با سوابقی که داشت، در آن کشور از وی تجلیل زیادی به عمل آمد. سرانجام نامبرده در ۱۳۳۷ ه. ش. دچار سرطان شده و درگذشت و در حضرت عبدالعظیم دفن شد. او مردی باهوش، زرنگ، حواف و در کار سیاست کارکشته بود. گویند بسیار باادب و بانزاکت و در موسیقی و نقاشی استاد بود.

تصویر اسناد

دستورالعمل وزارت امور خارجه در خصوص
 رسته دريغ موضوع که در تعليم آن وزارت مصلحت است و سابقاً
 سفارت فرزند نيز لکها هم حاضر برادر مصلحت آن سره لکها
 رقرار بر برادر هم لکها که است از نيك جنس نيز لکها که
 در قیام برادر هم لکها است محمد بن ناصر وزارت مصلحت
 در قیام حاضر لکها وزارت مصلحت برادر هم لکها

۱۲۲
 ۱۰۰۷

۷
 ۱۲۲
 ۱۳۱

29

(=) ۶ و ۷

معارف ۱۹ برج - شرف - سن میل ۱۳۰۴

الحمد لله ٩٤٢ ضمیمہ

وزارت، معارف و اوقاف

و صناع مستظرفه

ادارہ:

دارت

در این کتاب فیض خواننده در اثر حضرت خدای خود سلیقات صمیمانه

بر چند دین خبر نبرد از دنیا، و عمر تا پند نشسته و در شمره مختصر طریق

در این کتاب از تغییر کمین در وجه بهینه هر دو نوع و خطی

باعتدال دولت فرزانه راجع بودیم که سر نظر در مهتازانه سرکار

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن الكريم
موسى عليه السلام
الذي جعل القرآن الكريم
موسى عليه السلام

[illegible]

[Faint circular stamp]

[illegible]

اور اس کے

سند شماره ۱۹

دارالترجمه وزارت امور خارجه

ترجمه

مورخه

نسخه از جناب آقای امیر عالی خواننده است که بنا بر تورات محمودی در اداری
برای رفیق است گشت فی زبر مدار فرره و آهنا که از طرف ایستادگی
برای این حفاظت است و ملحقه نسخمه از در صبر است با کلمه در بر نه
برای بزرگم

LÉGATION
DE LA
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
EN PERSE

۹۲۹۸

Téhéran, le 21 Juillet 1924

Monsieur le Ministre,

Des informations très précises, parvenues à ma Légation, me permettent de faire connaître à Votre Excellence, que des fouilles illicites sont effectuées depuis quelques temps, sur les terrains appartenant au Gouvernement Persan, situés sur l'emplacement de l'ancienne ville de Râi, près de Chanzadé Abdul Azim.-

Ces recherches ont lieu sur la colline où se trouvait la citadelle de l'ancienne ville derrière la tour de Togroui; et dans la vallée qui se trouve au delà de cette colline. Les excavations ont été constatées par l'un des membres de ma Légation; et ceux qui dirigent les travaux se prétendent en possession d'une autorisation officielle que leur aurait donnée, l'année dernière le Ministre de l'Instruction Publique.-

Ces jours derniers, les fouilles ont amené d'importantes découvertes; en particulier de tombeaux où se trouvait des pièces d'une haute valeur archéologique. Celles-ci sont, naturellement, perdues pour la Science et l'Histoire de la Perse, si elles restent entre les mains des fouilleurs inexpérimentés qu'anime seul l'appât du gain.

Je prie instamment Votre Excellence de bien

Son Excellence

Zoka-ol-Molk

Ministre des Affaires Etrangères

à Téhéran.-

Handwritten Persian notes and signatures, including names like 'میراث ملی' and 'تاراج'.

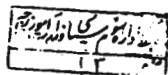
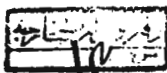

vouloir, conformément aux Conventions en vigueur,
des ordres immédiats pour arrêter les travaux de
que je viens de Lui signaler, et m'informer des mesures
prises par le Gouvernement Impérial pour assurer la conser-
vation des antiquités trouvées à Râi./.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les
assurances de ma haute considération.

Bouffu

۱۵۰۰۰۰
۹۲۲۷

شماره [۵۸]

کتابخانه ملی ایران

دارالتجاره وزارت امور خارجه

۱۳۲۲

مورخه علامه ۱۹۲۵

زوجه پهلوان خان

ایرانه غارت شده است
در قمر حرمه از طرف حاکم محترم بهر حال منتهی شده است در جهت قبول حرمه از طرف حاکم محترم
کله مقبره را چنانچه در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
راج به خیرات بهر حال از رسیدن بهر حال منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
نظر به اینکه منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
۱۱ اردیبهشت ۱۳۰۰ (منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است)
این جهت زنده بهر حال منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
اگر جهت منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
سوریه اگر در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
۲۹ آذر ۱۳۰۰ (منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است)
ایرانه نیز در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است
فرمان بهر حال منتهی شده است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است و در این تاریخ در دست من است

شماره [۰۸]

وزارت امور خارجه

مورخه

ترجمه

از هیئت وزیران به استحضار می‌رساند که در خصوص درخواست آقایان ...
 که در تاریخ ... به این وزارتخانه تقدیم شده است ...
 و در تاریخ ... به هیئت وزیران ارسال گردید ...
 و در تاریخ ... به استحضار می‌رساند که ...

*Légation
de la
République Française
en Perse.*

Téhéran le 16-Septembre 1922

N°184

Monsieur le Ministre,

J'ai appris non sans étonnement un règlement concernant les fouilles et l'attribution des antiquités trouvées sur le sol de Perse, venait d'être édicté par le Gouvernement Persan. Au moment où j'attends toujours de Votre Excellence les propositions que mon Gouvernement s'était déclaré prêt à examiner, j'avoue être excessivement surpris de n'avoir pas depuis les entretiens qui ont eu lieu au Ministère de l'Instruction Publique en avril dernier à l'occasion du passage de M. de Macquenez, reçu aucune nouvelle de l'état de la question des fouilles si ce n'est la publication d'un règlement qui, prévoyant l'octroi de licences de fouilles, heurte par son principe même une convention toujours en vigueur.-

(۱) در این مورد
۲۴ (۱۸۳۲)

Je rappelle à Votre Excellence qu'en vertu de firmans et de traités, le Gouvernement de la République possède actuellement le droit exclusif et perpétuel de pratiquer des fouilles dans toute l'étendue de l'Empire (voir notamment convention du 11 Août 1900.). Tous les produits des fouilles, sauf les objets d'or et d'argent, doivent être partagés par moitié entre les Gouvernements français et persans. Les produits des fouilles provenant de la Suziane doivent rester en totalité et sans indemnité la propriété du Gouvernement Français.-

Si le Gouvernement de la République, par l'intermédiaire pour le Gouvernement Persan, s'est montré prêt à atténuer

Son Excellence
M. Mochar Hassan
Ministre des Affaires Étrangères

dans leur application les effets de ce Monopole en acceptant le principe d'une révision de la Convention en vigueur; si depuis longtemps déjà (voir lettre de M. de Morgan à Son Excellence Emin ed Dowleh du 16 Octobre 1897 et la réponse du premier Ministre en date du 29 Octobre de la même année), il s'est déclaré prêt à faciliter au Gouvernement persan la création d'un Musée National et à lui prêter des savants pour son organisation, si tout récemment encore il se chargeait de transmettre à Votre Excellence la candidature de M. Massé pour la Direction de ce Musée, il ne peut cependant en aucun point admettre que, sans entente préalable avec lui, le Gouvernement Imperial prenne des mesures qui peuvent rendre inopérante l'exploitation de sa concession.-

Avant même d'avoir pris connaissance du nouveau règlement que je serais très reconnaissant à Votre Excellence de me transmettre et sur lequel je fais par avance les plus expresses réserves, je ténais à présenter ces observations à Votre Excellence en la priant de bien vouloir ^{les} porter à la connaissance du Gouvernement Imperial./.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, mes assurances de ma haute considération.

L. Bonzon

۱۷۰۴ ۴۱ / ۲

نوع مسوده	نمبره عمومی ۱۴۴۵
موضوع مسوده	نمبره خصوصی ۸۷
ضمیمه	کارن ۴۱
مشتول یا کنویس	دوسبه ۲

وزارت امور خارجه

اداره مهمی

دایره شبه

تاریخ یا کنویس ماه تاریخ ثبت ۷ ماه ۷ تاریخ خروج ۲۷ / ماه ۱۳۰۳

وزارت بیدیه و امور معاش

وزارت امور خارجه راجع به نامه وزارت دار ۱۹۰۰ بنی است ایران
درست جمهوری و نه سنته و در تاریخ ۲۵ مه ۱۳۰۶ به بنی است
به ترجمه نامه آن در صورت لکبر بنی است بنی است و لکبر
د. ۱

بازرسی شد و نتایج آن به شرح ذیل است که استعلامات فوق الذکر در خصوص
 که مدت استعلام مذکور در این خصوص به غیر از این پنج پرسش و پاسخ
 تأیید شد - اینت فونریوز در خرات در این خصوص در این خصوص در این خصوص
 به خرات در این خصوص در این خصوص در این خصوص در این خصوص
 ۱۳۲۷

محل تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۰۶

از طرف وزارت امور خارجه:

از طرف وزارت امور خارجه:

شماره دادنامه:

شماره دادنامه:

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

۱۴۶-۲

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرف

اداره

دائرة

تاریخ ۱۶ / ۱۰ / ۱۳۰۶
شماره ۸۲۳ / ۲۴۱۴۲

مجلس عالی معارف و اوقاف و صنایع مستظرف

در جواب مرزومه شریفه نمره ۱۱۳۱۰ مورخ ۸/۷/۱۹ مزاحمت میدهد بطوریکه در ماده چهارم قرارداد منعقد بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری فرانسه مورخ ۲۵ مهر ۱۳۰۶ مصح است هیئت حفاری فرانسه میتوانند حفاریات و شر را ادامه دهند ولی باید نشاننامه هایی که راجع بحفاریات و تقسیم اشیاء مکتشفه تنظیم خواهد گردید رعایت نمایند و چون در ماده پنجم قانون اجازه استخدام متخص فرانسوی برای مدیریت موزه و حقوق معوب نهم اردیبهشت ۱۳۰۷ اتید شده است که دولت باید قانون حفاریات و همچنین نشاننامه های اساسی راجع بحفاری را بتصویب مجلس برساند لذا مادام که قانون مذکور و نشاننامه های نری آن بتصویب نرسیده است قهرا امر حفاری و شر و شرز تقسیم اشیاء مکتشفه دچار اشکالات لاینحل خواهد شد -

نظرباینکه لایحه قانون مذکور تهیه شده و برای جلب نظر و تدقیق هیئت وزرا و مقام ارسال گردیده که پس از مذاقه تقدیم مجلس شورای ملی شود و امید واری حاصل است که قانون مذکور عترب بتصویب خواهد رسید بنابراین مادامیکه قانون مذکور و نشاننامه اساس آن مقامات مقننه راطل ننموده و دستور صریحی برای تقسیم اشیاء مکتشفه و حد و علیات حفاری در دست نباشد وزارت معارف در این باب همزانی برلای تقسیم اشیاء مکتشفه ندارد و بنابراین عقیده نمیتواند اظهار دارد -

۸/۱۱/۱۷

تاریخ ۱۶ / ۱۰ / ۱۳۰۶
شماره ۸۲۳ / ۲۴۱۴۲

Legation
de la
République Française
en Perse.
n° 36.-

Téhéran le 23 Avril 1930 1929

Le Chargé d'Affaires
Perse,

à Son Excellence Farzine, Ministre
des Affaires Etrangères.

TEHERAN.-

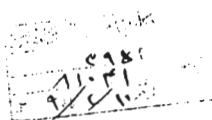
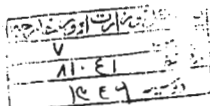
J'ai l'honneur d'adresser sous ce pli à Votre Excellence l'inventaire des objets trouvés à Suse, par M. de Macquenem, au cours de la campagne de fouilles entreprise par lui en cette année 1930. Ce document est signé de mon compatriote qui m'a prié de le faire parvenir à Son Excellence Monsieur le Ministre de l'Instruction Publique.

Je vous serais donc reconnaissant de vouloir bien en faire assurer la remise et je saisis cette occasion, Monsieur le Ministre, de vous renouveler les assurances de ma haute considération./.

۱۱ ربیع الاول

۹/۴/۳۰
مستوفی

Farzine

Campagne 1930.

Inventaire des objets trouvés..... Série M -----

1 - Vase petit en cornet, marbre rose	IIIème Niveau
2 - Petite coupe " blanc	"
3 - " " bitume	"
4 - Faucille fragat terre cuite	"
5 - Outil de potier " "	"
6 - Os travaillé outil os	"
7 - Petit animal terre cuite	"
8 - Vases (2) à manche percé terre cuite	"
9 - Bouteille traces de peinture T.cuite	"
10 - Cratère à 4 boutons	"
11 - Bouchon de vase bitum	"
12 - Figurine terre cuite	II ème Niveau
13 - Coupe terre cuite	"
14 - Petit vase terre cuite	"
15 - -----	-----
16 - -----	-----
17 - Phalange avec deux petite anneaux bronze	IIème Niveau
18 - Figurine terre cuite Fgt	"
19 - -----	-----
20 - Figurine marbre animal accroupi	"
21 - Cylindre.	"
22 - dito	"
23 - dito	"
24 - dito	"
25 - dito	"
26 - dito	"
27 - dito	"
28 - dito	"
29 - dito	"
30 - dito	"
31 - dito fragment	"
32 - dito -----	-----
33 - Plateaux de balance (2) Cuivre tombeau A Klam II	"
34 - Anneau tête de Croc à douille	"
35 - Fragment de deux bracelets	"
36 - Epingles (4)	"
37 - Anneau	"
38 - Collection de 33 poids et fragments	"
39 -)	"
40 -) Collier avec petite coquille en or, deux perles or, deux petites	"
41 -) perles or.	"
42 - Vase de terre cuite (3)	"
43 - Figurine femme tenant ses seins terre cuite.	"
44 - Figurine fragment femme habillée	"
45 - Vases de terre cuite (6)	"
46 - Figurine terre cuite fragt petit singe terre cuite H.B.	"
47 - Poignard ouivre H.B.	"
48 - Fragment vase arragonie caractère cunéif H.B.	"
49 Petite colombe grès cérame émaillé	"
50 - " tête de bœuf "	"
51 - Epingles cuivre	"
52 - Vases terre cuite (5)	"
53 - " " (9)	"
54 - " " (2)	"
55 - Collier perles pierres Tombeaux (2)	"
56 - " " "	"
57 - " " " Origine variée.	"

58 - Petite hache de tombe enfantine - Cuivre - Klam	
59 - Vase terre cuite émaillée	Sassanide
60 - " " " émaillée (2)	"
61 - " " " " (2) Do. à anses	"
62 - Figurine	"
63 - Cheval	Do. Fragment
64 - Assiette	Do.
65 - Petite bouteille en verre avec reliefs	Abbasside
66 - " " " " (4)	"
67 - Vase terre cuite	XVème
68 - " " " émaillée	Néo-Babylonien
69 - Tiges de cuivre	Abbasside
70 - Outil	II° av.
71 - " obsidienne	XXXème
72 - Marque de potier, terre cuite ins. Araméen. Achéménide	
73 - Fragment inscription cunéiforme sur calc. gris	Klam I
74 - Très petit vase, terre cuite	Sassanide
75 - Fragment de vase peint	IX° av.
76 - Anneau d'or avec perle fine, fragments d'or IX° av.	Sassanide
77 - Petit médaillon terre cuite	Klam II
78 - Vase	Sassanide
79 - Gourde " " émaillée	"
80 - Vase	"
81 - Figurines (2)	"
82 - Têtes de Do	"
83 - Pièce de monnaie argent	Séleucide
84 - Fragment d'inscription hiéroglyphique	Achéménide
85 - " " " cunéiforme (2)	Klam
86 - Petite monture de perle or	"
87 - Briques inscrites terre cuite	"
88 - Briques	"
89 - " " " "	"
90 - " " " "	XXème siècle
91 - Figurine	"
92 - Bracelet (3) Cuivre	"
93 - Poids en pierre	"
94 - Petit gobelet Marbre	Néo Babylon.
95 - Vases terre cuite émaillée (5)	"
96 - " pâte de verre a anses	"
97 - Perle terre émaillée	"
98 - Fragment animal Do.	"
99 - Perle terre cuite	"
100 - Vases terre cuite (3)	IIIème our
101 - " " a anse	Sassanide
102 - Petite faucille en fer	"
103 - Bague cuivre	Abbasside
104 - Gourde plate émaillée	Sassanide
105 - Pointes de flèches fer	"
106 - " " Cuivre (3)	Parthes
107 - " " "	IIIème Our
108 - " " "	Achéménide
109 - " " Pierre	IXème
110 - " " "	Néo Babylon.
111 - Vase terre cuite trace émail	Abbasside
112 - Lampe (2)	"
113 - Petit vase " "	"
114 - Grand " "	"
115 - Frgt. Couvercle de vase T. cuite	"
116 - Petite tête de cheval " "	"
117 - Fragment statuette marbre	Sassanide

I18 - Fragment de moule en pierre	Abbasside
I19 - Petite faucille en fer	D°
I20 - Fragment de bas relief en terre cuite	Sassanide
I21 - Gourde en terre cuite émaillée	D°
I22 - " " "	Parthe
I23 - " " "	
I24 - Fragment de moule de figurine terre cuite	Néo Babylon
I25 - " vase en arragonite. Inscription en 4 langues	Achémenide
	Néo-Babylon
I26 - Cachet en bitume (2)	
I27 - Petite amulette	
I28 - Fragment de figurine en terre cuite	Elamite
I29 - Figurine terre cuite - féminine -	
I30 - " " " homme	
I31 - Petite roue de char terre cuite	
I32 - Hochet	
I33 - Fragment de vase en albâtre	VIème Our
I34 - Poids en albâtre	I ère "
I35 - Petit animal terre cuite	" "
I36 - " lit	Elamite
I37 - Cylindre Bitume taillé (2)	
I38 - Fragment cylindre XXXXXX Hématite	"
I39 - Cylindre terre cuite	"
I40 - Cylindre archaïque	
I41 - Poids en pierre ovoïde	XXème
I42 - " " Hématite (3 plus un fragment	"
I43 - " " marbre	
I44 - " fragment	
I45 - Aiguillée (6) cuivre	Elamite
I46 - Petite tige cuivre	Abbasside
I47 - Petit outil	Elamite
I48 - " " "	XXème siècle
I49 - Plateau de balance	"
I50 - Petit vase en XXXX pierre archaïque	
I51 - Fusaiole	
I52 - Petit mouton terre cuite	
I53 - " pierre	Our I
I54 - Vase de terre cuite à bec	" "
I55 - " " "	" "
I56 - Outil de potier terre cuite	" "
I57 - Balle de fronde en bitume taillé	" "
I58 - Fragment d'aiguiseur en pierre	Néo Bab
I59 - Vase terre cuite	Elamite
I60 - " " (5)	Sassanide
I61 - " " "	"
I62 - " " "	" ème
I63 - Plaque circulaire terre cuite	Sassanide
I64 - Pierre de grès inscription cunéiforme	Elamite
I65 - Base de colonne en pierre bitumineuse Inscription grecque	Archemides
I66 - Outils en os (2)	Our I
I67 - Poupée " "	Sassanide
I68 - Figurines terre cuite (2)	Elamite
I69 - " " (3)	XXème
I70 - " " "	Our III
I71 - " " fragment de la joueuse de harpe	Sassanide
I72 - " " émaillée	"
I73 - " " animaux (2)	Our I

174 - Tête de cheval Fig terre cuite	Sassanide
175 - Oiseau "	Klam
176 - Tête humaine barbue " émaillée	Néo-Babyl
177 - Petite charrie "	Klam
178 - Hochet " et deux moitiés	"
179 - Jambes de figurines terre cuite (pantin)	Sassanide
180 - Petite figurine "	Klam
181 - Fragment de bas relief "	Sassanide
182 - Boeuf "	Klam
183 - Muscicien "	"
184 - Cavalier "	Sassanide
185 - Fragment "	"
186 - Anse de vase bitume	Achéménide
187 - Fragments vase arragonite (2) inscrite	"
188 - " figurine terre cuite	Klam
189 - Coupes inscrites mandéennes (2)	Abasside
190 - Fragments d'une coupe do.	"
191 - Petite hache de pierre	Our III
192 - Gobelet albatre	Néo Babyl,
193 -	"
194 - Amulettes naere (2)	Achéménide
195 - Fragment poignée ca travaillé	Sassanide
196 - Dè en chausse trappe terre cuite	Klamite
197 - " cubique "	"
198 - Figurine terre cuite émaillée	Néo-babyl.
199 - Petit bouclier terre cuite	Sassanide
200 - " médaillon "	"
201 - Pointe flèche silex	Néo babyl;
202 - Cylindre cachet mauvais état	"
203 - " terre cuite	Klam
204 - " bitume	"
205 - " hématite	"
206 - " fragments (2)	"
207 - Cachet plat archaïque	"
208 - " boutons "	"
209 - " fragment "	"
210 - Socaux sur verre inscription cufique.	Abasside.
211 - Petite bouteille en verre	"
212 - Fragments de lapis avec 3 caractères cunéifo.	Achéménide.
213 - " vase arragonite	"
214 - " fragments petit mouton émaillé	Néo Babyl.
215 - Jeton terre cuite	Séleucide
216 - Petit collier de perles en pierre et tracés or.	Néo Babyl.
217 - Poids en pierre (27)	Our III
218 - Do (5)	"
219 - Vase en cuivre	"
220 - Poignard "	"
221 - Outil "	"
222 - Do (2)	"
223 - Aiguilles (2)	"
224 - Lampes terre cuite émaillée	Sassanide.
225 -	"
226 - Corbeilles animaux-balles de fronde frgt. figurines.	"
227 - Fragments de statuettes marbre (bas du visage).	Sassanide.
228 - " pot terre émaillé-visage	Néo-Babyl.
229 - " coquille gravée (fleurs)	Achéménide.
230 - Cuiller en argent	Abasside.
231 - Figurine en jaspe rose	Our I
232 - petites tête de canne en lapis	XX éme

234 -	Fragments de vase arragonite inscription 4 langues	Achéménide
235 -	sceau sur verre	Abbaside
236 -	Deux cachets archaïques	Our I
237 -	Petit Oiseau terre cuite émaillée	Néo Babyl
238 -	Figurine terre cuite (2)	Our III
239 -	" " (2)	Klam III
240 -	Petit singe " "	XXème
241 -	Tête de musicien avec enfant sur les épaules	Klam
242 -	Sanglier terre cuite	"
243 -	Cavalier " "	Sassanide
244 -	Tête féminine	"
245 -	Pantin " "	"
246 -	Fragment petit lit terre cuite	Klam
247 -	" poignée de lampe bronze	Sassanide
248 -	Lacrymatoire terre cuite	Abbaside
249 -	Fragment vase décor incisé	Our III
250 -	Petite tête terre cuite	Sassanide
251 -	" vase à anse émaillé	"
252 -	Lampe terre cuite	"
253 -	" (2)	"
254 -	Bouteilles (3)	"
255 -	Gobelets (7)	"
256 -	Vases terre cuite (3)	"
257 -	" (13)	"
258 -	" émaillée avec anse	"
259 -	Gd " " 2 anses	"
260 -	" " anse	Abbaside
261 -	" (3)	"
262 -	" " "	Néo Babyl
263 -	" " "	XXème
264 -	" " "	Our III
265 -	" (3)	"
266 -	Fragment de stèle en marbre avec caractère hyéro.	XXème
267 -	Petite outils cuivre	Achéménide
268 -	Bracelet	XXème
269 -	Epingles (4)	"
270 -	Carreau émaillé	XXème
271 -	Tuyau de drainage terre cuite	Achéménide
272 -	Fragment corniche marbre	Abbaside
273 -	Pierre de moulin	Sassanide?
274 -	Figurines féminines 5 et 2 frags	"
275 -	Musicienne terre cuite (2)	Klam III
276 -	Figurines féminines terre cuite (2)	"
277 -	boeufs " (4)	Our III
278 -	animaux " (4)	Klam III
279 -	lit " "	Our I
280 -	table " "	Klam III
281 -	Kragt.robe " "	XXème
282 -	Outil de portier " "	Sassanide
283 -	Os travaillés (4)	Our I
284 -	Petit animal terre cuite émaillée	"
285 -	Tête de Bès " "	Néo Babyl.
286 -	Cachet archaïque plus un fragment	Achéménide
287 -	Cylindres bitum (2)	"
288 -	pierre	XXème
289 -	" dure	"
290 -	Collier perles pierre et pâte provenances incertaines	Our III
291 -	" " "	Sassanid
292 -	" " "	"
293 -	" " "	Our III
294 -	" " "	"

295	6 Poids en pierre (8)		Klam
296	- Fragment de poignée	Ivoire	Sassanide
297	- Cylindre	roche bleue	Klam
298	- Bagues (2)	argent	Néo-Babyl
299	- Petit bouclier	terre cuite	Sassanide
300	- Petit fragment de vase en pierre		XXème
301	- Hache en cuivre		Our III
302	- Vases " (2) ébréchés		"
303	- Fragment assiette		Abbasside
304	- " vase peint		Our I
305	- Petit outil cuivre		Klam II
306	- Clef		Sassanide
307	- Pointe de trait		"
308	- Épingle argent		XXème
309	- Grelot cuivre		Abbasside
310	- anneaux cuivre (10)		XXème
311	- Épingle		Klam
312	- Vase en verre - cassé		Sassanide
313	- Fragments petits lits en terre cuite (3)		Klam
314	- Lampes " (4)		Sassanide
315	- " cuivre		Abbasside
316	- " terre cuite émaillées (3)		Sassanides
317	- " " " (2)		Abbassides
318	- " " " à plusieurs mèches		"
319	- Vases " " émaillés (2)		"
320	- " " " " "		"
321	- " " " à anse		Sassanide
322	- " " " " (8)		Abbasside
323	- " " " " "		Our III
324	- Poids ? \$2 dont un sans poignée) Gypse		Our I
325	- " roche noire		XXème
326	- " " " "		"
327	- Petits piédestaux (2)	Pierre	Sassanide
328	- Pierre de pivot de porte		Achémenide
329	- Poulie à gorge terre cuite		Klam III
330	- Deux corbeilles de percuteurs		Diverses
331	- Une " " petits animaux terre cuite		"
332	- " " " figurines		"
333	- Vases		Klam
334	- Carreau de marbre 15 lignes inscription grecque Parthe		"
335	- Fragment de plat en pierre		"
336	- Antefixe pot terre cuite		"
337	- Antefixe		"
338	- Fragments (3) de calcaire arragonite quelques clous ?		"
339	- Tête de canne en marbre		Néo Babylon
340	- " " " moitié de		"
341	- Fragment de moule en pierre		"
342	- Petits lits et fragment de (5) terre cuite		Klam
343	- " boeuf		Klam
344	- " chars (2)		"
345	- " table trois pieds et fragment		"
346	- " musicien		"
347	- " cheval		"
348	- " tête d'éléphant		"
349	- " de vache		"
350	- Figurine homme barbu		Our III
351	- " nourrice assise		"
352	- " femme		"
353	- Fragment de vase en pierre à relief poisson		"
354	- Poids en pierre (2)		"
355	- Petite hache en pierre		"
356	- Haches cuivre (2)		"

357 -	Poignards en cuivre (3)		Our III
358 -	aiguille "		"
359 -	" "	(4)	Abbasside
360 -	Plateaux "	(2)	"
361 -	Anneaux "	(17)	Diverses
362 -	Petit animal peint terre cuite		Suse I
363 -	" oiseau "		"
364 -	" animaux "	(4 plus petit)	"
365 -	" tête de cheval "	peut-être	"
366 -	" mouton peint "		"
367 -	outils "		"
368 -	bouchons de vase "		"
369 -	Cylindre percé "		"
370 -	poignées de vase "	rouge	"
371 -	collection d'od travaillés "		"
372 -	tasse "	terre cuite peinte	"
373 -	Fragment d'inscription protoélamite sur gypse		Suse II
374 -	petit oiseau terre noire sans tête		"
375 -	" vase albâtre		"
376 -	Fragment figurines terre cuite (2)		Sassanides
377 -	" cavaliers "		"
378 -	" figurine émaillée		"
379 -	" lion émaillé		"
380 -	" vase terre cuite avec relief		"
381 -	" émaillée (2)		Suse I
382 -	Outil pierre		Our I
383 -	petit peson pierre		"
384 -	Cachet archaïque pierre		Elam I
385 -	Cylindre (2)		Achémenides
386 -	Scarabée agate		Séleucide
387 -	Pièce de monnaie argent par		Sassanide
388 -	" " collées avec l'oxyde (3)		Abbasside
389 -	Poids en cuivre		Sassanide
390 -	Fragment os travaillé		"
391 -	Gourdes terre cuite émaillée (2)		"
392 -	Tasses "		"
393 -	Vase à deux anses terre cuite émaillée		Abbasside
394 -	Fragments (5) de petits sébile terre cuite émaillé		"
395 -	" de 3 assiettes		"
396 -	Petite cruche traces émail		"
397 -	" " a anse		"
398 -	Vase orné au trait		"
399 -	" (3)		XXème
400 -	vase		Néo Babylon
401 -	"		Elam I
402 -	" a anses		Abbasside
403 -	" (10)		Elam II
404 -	" (5)		Sassanides
405 -	" (3)		Néo Babylon
406 -	Pierre avec trois fleurs sculptées		Achémenide
407 -	Ecuelles terre cuite grossière		Suse II
408 -	dont une est remplie de pièces de monnaie époque diverses		"
409 -	Bassin en terre cuite		Abbasside
410 -	Fragment de grande jarre avec serpent en relief		"
411 -			"
412 -	Fragments (2) de corne en pierre des taureaux		Achémenide
413 -	Bassin en terre cuite		Our III
414 -	Sablottes et fragments de tablettes inscrites (80)		"
415 -	Bobines terre cuite (5)		Our I
416 -	Bouteille en verre à décor jaune		Abbasside
417 -			"

417 - Petite soucoupe	verre	Abbassides
418 - Zembile de petitee lampes terre cuite		D ^e et Sassé
419 - Petite tête de mouton émaillée		Néo-Babylon
420 - Zembil de percuteurs outils etc en pierre		Diverses
421 - Pierre minéral d'or ?		Klam I
422 - Deux grandes jarres terre cuite		Abbassides
423 - Vase à engobe		Suse I
424 - Collection d'os travaillés		" "
425 - Petit vase peint		" "
426 - Bouton cachet	bitum	" "
427 - Cachet archaïques (2)	calca	Naramsin
428 - Cylindres cachets (3)	marb	"
429 - cachet plat carré		Our III
430 - cylindres cachets (7)		"
431 - collier de grosses perles d'aga		Diverses
432 - collier de perles en pierre et p		Séleucides
433 - Pièces d'argent (4)		Parthe
434 - " (1)		"
435 - " (2)	petit fragt. feuille d'or	Abbassides
436 - Petit bracelet de perles de cornaline		Our III
437 - Petites perles en cuivre doré (12)		"
438 - Pointes de flèches en silex taillé (3)		"
439 - Fragments (2) de vase en pierre et en bitume		"
440 - Petit cornet en cuivre avec aiguilles en cuivre		"
441 - Épingles en os (4)		"
442 - Anneaux en os (4)		Néo Babylon
443 - Petites figurines terre cuite		Suse I
444 - Figurine féminine		Parthe
445 - Frgt		Our III
446 - " couvercle	avec relief	Sassanide
447 - " trois têtes	de chevaux	"
448 - Petit char		Naramsin
449 - Tête féminine		Sassanide
450 - " serpent	et oiseau D ^e	Our III
451 - petite coupe dos orné à reliefs		"
452 - petit vase		"
453 - " albâtre		Naramsin
454 - " cachet non gravé		"
455 - " godet terre cuite		Sassanide
456 - Vases arragonite (3)		Naramsin
457 - " peinte (3)		"
458 - Hachees cuivre (2)		"
459 - Pointe de lance (3 dont une avec douille)		"
460 - Vaseau cuivre		"
461 - Anneaux (26)		"
462 - Miroir		"
463 - Ponte de javeline cuivre		"
464 - Aiguille		"
465 - Cuiller (2)		"
466 - Épingles (2)		"
467 - Ecuelles (5)	terre cuite	Sassanide
468 - Petit vase noir à anse (fragment)		"
469 - Fragment de statuette base de robe marbre		Parthe
470 - " Buste		"
471 - " stèle grès bas relief égyptien		Achéménide
472 - Poids en forme de canard Marbre bitumineux		Klam I
473 - Coquille ayant servi de lampe		Our III
474 - Fragment de sébile en verre moulé à décor		Abbasside
475 - Petites fioles section carrée (2)		"
476 - " (6)		"
477 - Vase terre cuite décor au trait		"

478 -	Vases terre cuite	(9)	Elam II
479 -	" " "	(18)	Néo-Babyl.
480 -	" " "	(9)	Naramsin
481 -	Coupe faïence		Abbaside
482 -	Vase terre cuite peint		Elam III
483 -	300 fragments de briques émaillées ornement		Achémenide
484 -	8 " " "		inscrites
485 -	20 " " "		cuites
			Elamite
			Achemenide
486 -	27 " " "		dont une
487 -	95 " " "		émaillées
488 -	14 vases de terre cuite		animaux
489 -	Briques émaillées fragments	(35)	Diverse
490 -	" " "	(8)	Achémenides
491 -	Vases terre cuite	(2)	Elam III
492 -	" " "		Our III
493 -	" " "		Abbaside
494 -	" " "	(1)	Our I
495 -	Zembil	(3) Fragments de tablette en terre crue	XXème
496 -	"	(70) utilisables	"
497 -	"	" figurines terre cuite	Elam III
498 -	"	" animaux	"
499 -	"	" roues et fusaroles	Diverses
500 -	"	Balles de fronde terre crue	Suse I
501 -	"	(2) Pierres de provenance diverse	"
502 -	"	Ecuelles terre cuite	"
503 -	"	Lampes	"
504 -	"	Petits vases	"
505 -	"	clous	"
506 -	"	(2) fragments vases arabes terre cuite	"
507 -	"	doilex taillés	"
508 -	"	fragments vases peints	"
509 -	"	" de deux vases peinte	"
510 -	"	" lampes pierre	arabe
511 -	"	" vases arragonite	diverses
512 -	"	" faucille terre cuite	Our I
513 -	"	" terre cuite incisée	arabe
514 -	"	" petits lits	Elam III
515 -	Ecuelle du temps de Naramsin remplie de perles et pierres		
516 -	"	(2) coquilles	
517 -	"	" fragments vases grecs	
518 -	Fond de pot terre cuite	Our III remplie de petite ver-	
		rierie ar	
519 -	Pierre ronde noire et une autre carrée blanche	Parthe	
520 -	Base de colonne en calcaire blanc achéménide avec		
	caractères grecs./.		

signé: R.de Mecquenem.

مجلس

۱۸۵۲
۶/۱۱/۱۶

در غرض

شرح کونیه بنور پوپ را در محفل خودت انعم و عطا
بفرستی به دینوان و دیگران که این را در محفل خودت دیدم
که بهشت از طرف دولت جبره خودت هیچ یک از نرسات فنی بجل امت
ند بهت نایند از سخن و مدح کثرت نه باشد عطا و بفرستی و اگر در محفل پرستی
و غیره نیکو شده و اگر در محفل رسیده اند و بهت خود در محفل خودت
تغییر و جبره و اقامت بفرستی و جبره نکرده و بفرستی با جری خودت خود
و غیره نکرده و بفرستی و اگر در محفل خودت بفرستی و اگر در محفل خودت

مقررات رتب بابت بفرستی و بفرستی و بفرستی
وزیر دربار پهلوی

۲۲۰۳
۶
۶۶۲
۱۸۱۰/۹

قانون

راجع بحفظ آثار عتیقه

مصوب ۱۲ آبان ۱۳۰۹ شمسی

ماده اول - کلیه آثار صنعتی و ابنیه و اماکی که تا اختتام دوره سلسله زندیه در مملکت ایران احداث شده اعم از منقول و غیر منقول با رعایت ماده ۳ این قانون میتوان جزء آثار ملی ایران محسوب داشت و در تحت حفاظت و نظارت دولت میباشد

ماده دوم - دولت مکلف است از کلیه آثار ملی ایران که فعلاً معلوم و مشخص است و حیثیت تاریخی یا علمی یا صنعتی خاصی دارد فهرستی ترتیب داده و بعدها هر چه از این آثار مکشوف شود ضمیمه فهرست مزبور نماید فهرست مزبور بعد از تنظیم طبع شده و با اطلاع عامه خواهد رسید

ماده سوم - ثبت مال در فهرست آثار ملی پس از تشخیص و اجازه کتبی وزارت معارف خواهد بود ولیکن ثبت مالی که مالک خصوصی داشته باشد باید قبلاً بمالك اخطار شود و قطعی نمیشود مگر پس از آنکه بمالك اخطار و اعتراض او اگر داشته باشد رسیدگی شده باشد و وظایف مقرر در این قانون راجع به آثار ملی فقط پس از قطعی شدن ثبت بر عهد مالک تعلق خواهد گرفت

ماده چهارم - مالک مال غیر منقولی که مطابق این قانون از آثار ملی میتوان محسوب داشت و همچنین هر کس که بر وجود چنین مالی پی ببرد باید به نزدیکترین اداره مربوطه از ادارات دولتی اطلاع بدهد تا در صورت نیکیه

-۲-

مقامات صالحه مقرر در نظامنامه اجرائیه این قانون تصدیق نمودند که ملی است در فهرست آثار ملی ثبت بشود

ماده پنجم - اشخاصیکه مالک یا متصرف مالی باشند که در فهرست آثار ملی ثبت شده باشد میتوانند حق مالکیت یا تصرف خود را حفظ کنند ولیکن نباید دولت را از اقداماتی که برای حفاظت آثار ملی لازم میدانند معانت نمایند در صورتی که عملیات دولت برای حفاظت مستلزم مخارجی شود دولت از مالک مطالبه عوض نخواهد نمود و اقدامات مزبور مالکیت مالک را متزلزل نخواهد کرد

ماده ششم - عملیات مفصله ذیل ممنوع و مرتکبین آن بموجب حکم محکمه قضائی به اداء پنجاه تومان الی هزار تومان جزای نقدی محکوم خواهند شد و علاوه معادل خسارنی که بواسطه عمل خود بر آثار ملی وارد ساخته اند میتوان از ایشان اخذ نمود .

الف - منهدم کردن یا خرابی وارد آوردن بآثار ملی و مستور ساختن روی آنها باندود و یا رنگ و رسم کردن قوش و خطوط بر آنها .

ب - اقدام به عملیاتی در مجاوزت آثار ملی که سبب تزلزل بنیاف یا تغییر صورت آنها شود .

ج - تملك و معامله بدون اجازه دولت نسبت به مصالح و مواد متعلقه به اینیه مذکوره در فهرست آثار ملی .

اقدام بمرمت و تجدید بنائی از آثار ملی که در تصرف اشخاص باشد باید با اجازه و تحت نظر دولت واقع شود و الا مجازاتهای سابق الذکر ممکن است بر مرتکب تعلق گیرد .

ماده هفتم - اموال منقوله که از آثار ملی محسوب و مالک خصوصی

-۳-

داشته باشد باید در فهرست جداگانه به ترتیبی که در ماده سه مقرر است ثبت شود.
ماده هشتم - برای هر مال منقولی که در فهرست آثار ملی ثبت شده باید يك معرفي نامه در دو نسخه تنظیم شود که وصف واصل و منشاء و کیفیت اکتشاف آن را معلوم کند و يك یا چندین عکس از آن منضم باشد يك نسخه از این معرفي نامه در دفتر آثار ملی دولت مضبوط و نسخه دیگر مجاناً بمالك مال داده میشود و در هر قسم نقل و انتقال آن مال باید آن نسخه معرفي نامه همراه باشد و آثاریکه بر ثبت مال در فهرست آثار ملی مترتب میگردد در تشریح ایادی نسبت به آن مال منفك نخواهد شد.

ماده نهم - هرکس مالك مال منقولی که در فهرست آثار ملی ثبت شده اگر بخواهد آنرا بدیگرے بفروشد باید بدارد مربوطه دولتي کتباً اطلاع دهد. دولت اگر بخواهد آن مال را جزء مجموعه های دولتي آثار ملی قرار دهد در ابتیاع آن با شرایط متساوی بر مردم دیگر حق تقدم دارد ولیکن در ظرف ده روز پس از رسید دادن باعلام کتبی صاحب مال دولت باید قصد خود را در ابتیاع آن بمالك اعلام کند و اگر نکرد صاحب مال میتواند مال را بدیگرے بفروشد در هر حال مالك این اموال بهر نحو از انحاء آن را بدیگرے منتقل کند باید پس از انتقال در ظرف ده روز اسم و محل اقامت مالك جدید را بطلاع دولت برساند.

اگر کسی مسألی را که در فهرست آثار ملی ثبت شده بدون اطلاع وزارت معارف و یا نمایندگان او بفروشد محکوم بجزای تعدی معادل قیمت فروش آن مال خواهد شد و نیز دولت میتواند مال را از مالك جدید اخذ نموده و قیمتی را که مالك جدید ادا نموده باو پرداخت نماید خریدار نیز اگر

۲۵۲

از ثبت بودن مال در فهرست آثار ملی مطلع بوده و با وصف این خریدار
ماتد فروشنده مجازات خواهد شد مگر اینکه خود او بدولت اعلام کرده باشد
ماده دهم - هر کس اموال منقوله که مطابق این قانون از آثار ملی
محبوب تواند شد بر حسب تصادف و اتفاق بدست آورد اگر چه در ملک خود او
باشد باید هر چه زودتر بوزارت معارف یا نمایندگان او اطلاع بدهد هر گاه
مقامات مربوطه دولتی اموال مزبوره را قابل ثبت در فهرست آثار ملی دانستند
نصف آن اموال بکشف و اگذار یا قیمت عادلانه آن بتصدیق اهل خبره باو داده
میشود و نسبت به نصف دیگر دولت اختیار دارد که ضبط و یا بلاعوض بکشف
و اگذار کند

ماده یازدهم - حفر اراضی و کاوش برای استخراج آثار ملی منحصر آ
حق دولت است و دولت مختار است که باین حق مستقیماً عمل کند یا بمؤسسات
علمی یا باشخاص یا شرکتها واگذار نماید و اگذار به این حق از طرف دولت
بموجب اجازه نامه مخصوص باید باشد که محل کاوش و حدود و مدت آن را
تعیین نماید و نیز دولت حق دارد در هر مکان که آثار و علائمی به بیند و
مقتضی بدانند برای کشف و تعیین نوع و کیفیات آثار ملی اقدامات
اکتشافیه بنماید

ماده دوازدهم - حفاری اگر فقط برای کشف آثار ملی و تحقیقات علمی
باشد حفاری علمی و اگر برای خرید و فروش اشیاء عتیقه باشد حفاری تجارتنی
است اجازه حفاری علمی فقط بمؤسسات علمی داده میشود در اینیه و احوال غیر
منقوله که در فهرست آثار ملی ثبت شده حفاری تجارتنی ممنوع است
ماده سیزدهم - حفاری در اراضی که مالک خصوصی دارد گذشته از اجازه

-۵-

دولت استرضای مالک را نیز لازم دارد در محاسباتی که در فهرست آثار ملی ثبت شده یا دولت پس از اقدامات اکتشافی آنها را در فهرست ثبت کند مالک حق امتناع از اجازه حفاری ندارد و فقط میتواند حقی مطالبه کند و ماحذنین این حق نصف اجرة المثل زمینی است که مالک بواسطه حفر از استفاده آن محروم میگردد بملایم خسارتی که بمالک وارد میشود و مخارجی که بعد از حفاری برای اعاده زمین بحالت اولیه باید نمود

ماده چهاردهم - در ضمن عملیات حفاری علمی یا تجارتی آنچه در يك محل و يك موسم كشف شود اگر مستقیماً توسط دولت كشف شده تماماً متعلق بدولت است و اگر دیگری كشف کرده باشد دولت تاده فقره از اشیای که حیثیت تاریخی و صنعتی دارد میتواند انتخاب و تملك نماید و از بقیه نصف را مجاناً بكاشف واگذار و نصف دیگر را ضبط کند هرگاه کلیه اشیاء زائد برده فقره نبوده و دولت همه را ضبط کند مخارجی را که حفر کننده متحمل شده است باز میپردازد

اینیه و اجزاء اینیه از تقسیم فوق مستثنی است و دولت می تواند تمام را تصرف شود

تبصره - مقصود از يك موسم يك دوره عملی است که مدت آن از يك سال بیشتر نباشد

ماده پانزهم - اشیای که در نتیجه حفاری علمی كشف شود آنچه سهم دولت باشد باید در مجموعه ها و موزه های دولتی ضبط شود و فروش آنها جایز نیست و آنچه سهم کاشف باشد متعلق بخود او است اشیای که از حفار

-۶-

تجارتی حامل شده باشد دولت از قسمتی که بخود او تعلق میگیرد هرچه قابل موزه باشد ضبط و بقیه را بهر نحو مقتضی داند نقل و انتقال می دهد فروش این اموال از طرف دولت بمزایده خواهد بود .

ماده شانزدهم - متخلفین از ماده (۱۰) و همچنین کسانی که بدون اجازه و اطلاع دولت حفاری کنند و لودر ملک خودشان باشد و کسانی که اموال آثار ملی را بطور قانچاق از مملکت خارج کنند محکوم به بیست تومان الی دو هزار تومان جزای نقدی خواهند شد و اشیاء مکشوفه م برای دولت ضبط میشود .
حفر اراضی و عملیات نظیر آن در صورتیکه بقصد کشف آثار عتیقه اوتام نشده باشد مستوجب مجازات سابق الذکر نخواهد بود .

ماده هفدهم - کسانی که بخواهند تجارت اشیاء عتیقه را کسب خود قرار دهند باید از دولت تحصیل اجازه کرده باشند همچنین خارج کردن آنها از مملکت با اجازه دولت باید باشد و اگر کسی بدون اجازه دولت در صدور خارج کردن اشیائی که در فهرست آثار ملی ثبت شده برآید اشیاء مزبور ضبط دولت می شود نسبت به اشیائی که بر طبق ماده (۱۰ و ۱۴) این قانون سهم کاشف شده اگر در فهرست آثار ملی ثبت نشده دولت از دادن جواز صدور امتناع نخواهد نمود و اگر در فهرست مزبور ثبت شده مشمول مقررات ماده هیجدهم خواهد بود .

ماده هیجدهم - اشیائیکه از آثار ملی محسوب است هرگاه بخواهند تقاضای جواز صدور نمایند دولت حق دارد از اجازه صدور امتناع نموده و قیمتی که صادرکننده برای صدور جواز در تقاضا نامه خود اظهار کرده ایتباع نماید و

-۷-

اگر مالک در فروش بقیه اظهار شده امتناع نمود جواز صدور داده نخواهد شد و هرگاه اجازه صدور داده شد معادل صدی پنج از قیمت عادلانه آن بتقویم مقوم دولتی حق صدور اخذ میشود اگر بین صاحب مال و مقوم اختلاف شود کمیسیون مخصوصی که تشکیل آن در نظامنامه اجرائیه این قانون پیش بینی می شود رفع اختلاف خواهد نمود

حق صدور مذکور در این ماده غیر از حقوق گمرکی است که بر طبق تعرفه گمرکی از این اشیاء مأخوذ میگردد صدور اشیائی که از حفاری علمی با اجازه دولت حاصل شده و سهم کاشف باشد در هر حال جائز و از پرداخت هرگونه حقوق و عوارض معاف است

ماده نوزدهم - برای تعیین شرایط تجارت اشیاء عتیقه و همچنین اجرای کلیه مقررات این قانون نظامنامه مخصوصی تهیه شده و بتصویب هیئت وزراء خواهد رسید

ماده بیستم - اجازه هائیکه تاکنون برای حفاری داده شده در صورت عدم موافقت با این قانون از درجه اعتبار ساقط است

این قانون که مشتمل بر بیست ماده است در جلسه دوازدهم آبان ماه یک هزار و سیصد و نه شمسی بتصویب مجلس شورای ملی رسید

رئیس مجلس شورای ملی دادگر

-۸-

نظامنامه اجرای قانون

۱۲ آبان ماه ۱۳۰۹ شمسی راجع بحفظ آثار عتیقه

مصوب هیئت وزراء عظام

فصل اول- آثار ملی منقول و غیر منقول

ماده اول- آثار ملی و عتیقات متصل بزمین غیر منقول بوده و در غیر اینصورت منقول خواهد بود قطعات سنگین متعلق بآثار عتیقه غیر منقول وقتی هم از بناء جدا شده باشد در حکم غیر منقول محسوب خواهد شد.

ماده دوم- امکنه طبیعی از قبیل غار ها و پناهگا های زیر صخور که شامل آثار تمدن قدیم باشد جزء عتیقات و آثار غیر منقول محسوب است مصالح ساختمان یا تزیینات متعلقه باینه و امکنه طبیعی در صورتیکه جدا از آنها پیدا شده باشد و بآسانی حمل و نقل شود از آثار و عتیقات منقول محسوب است.

ماده سوم- اداره مربوطه مذکوره در ماده ۴ قانون عبارت است از اداره عتیقات در مرکز و نمایندگان معارف در ایالات و ولایات برای اداء وظایف مقرر در قانون عتیقات در اماکنی که از محل اداره معارف دور باشند میتواند بمأمور ماله مراجعه نمود و مأمور ماله باید قضیه را بنزدیکترین اداره معارف یا یوزارتمعارف مراجعه نماید و در هر صورت نماینده معارف مراتب را براطلاع اخذ تصمیم یوزارتمعارف اطلاع خواهد داد.

- ۹ -

ماده چهارم- اداره عتیقات مرکزی اعم از اینکه مستقیماً بوجود مالی که قابل ثبت در فهرست آثار ملی باشد پی ببرد یا آنکه بواسطه اعلام اشخاص و ادارات دیگر بر این قمره اطلاع یافته باشد باید در باب مال مزبور تحقیقات بعمل آورد و هر گاه تشخیص داد که آن مال دارای شرایط لازمه ثبت میباشد ثبت آنرا بوزیر معارف پیشنهاد نماید هرگاه وزیر معارف ثبت مال را تصویب نمود اداره عتیقات لزوم ثبت را بمالك اخطار میکند و اگر مالك در ظرف یکماه از تاریخ وصول اخطار اعتراض ننمود مال مزبور را در فهرست ثبت خواهد کرد و اگر اعتراض نمود آنرا مورد رسیدگی قرار داده نتیجه رسیدگی و عقیده خود را بوزیر معارف اظهار خواهد نمود رأی وزیر معارف در باب ثبت یا عدم ثبت مال قاطع خواهد بود.

ماده پنجم- آثار ملی منقول و غیر منقول باید در فهرستهای جداگانه ثبت شود -
ماده ششم- مأمورین اداره عتیقات که موظف بتهیه فهرست آثار ملی هستند بایستی برای هر يك از آثار غیر منقول که بنام ثبت آن میشود دوسیه کاملی از اطلاعاتیکه راجع بآن جمع آوری شده است تشکیل دهند این دوسیه باید شامل کلیه اطلاعات لازمه برای تجویز پیشنهاد ثبت بوده حتی الامکان دارای نکات ذیل باشد :

- ۱- اسمیکه مال غیر منقول در محل بآن اسم معروف است
- ۲- اسم حقیقی آن
- ۳- موقع جغرافیائی آن
- ۴- اسم بانی و سازنده آن

-۱۰-

- ۵ - تاریخ بناء آن
- ۶ - نقشه اجمالی آن
- ۷ - چند قطعه عکس آن
- ۸ - کیفیت قانونی آن از حیث ملکیت و وقفیت و تصرف و امثال ذلك
- ۹ - کلیه مشخصات قابل توجه دیگر که در فوق ذکر نشده ممکن است موجب ثبت مال باشد -
- ۱۰ - معلومات و یادداشت‌هایی که بعداً بتواند مدد ترسیم و تعیین نقشه و مقاطع و اندازه و شرح ساختمان و تزئینات بناء بشود -
- ۱۱ - هرگاه ممکن شود نقشه و عکس و چوبه و یا قالب گیری از کتیبه‌ها و ذکر نصبه‌هایی که راجع بآن محل در السه و افواه است در صورتیکه بناء تجدید یا تعمیر شده باشد تاریخ عملیات و اسم شخص یا اشخاص مرمت کنند و تعیین قسمت‌های مرمت شده با عکس و نقشه دال بر آن - حاصل اینکه کلیه معلوماتیکه تحصیل آنها ممکن باشد باید ذکر شود و مخصوصاً باید بخاطر داشت که از هیچ امری و مطلبی هر قدر بی اهمیت بنظر آید نباید صرف نظر نمود همینکه مال غیر متقولی بعنوان آثار ملی قطعاً ثبت شد دوسیه که مدرک ثبت واقع شده باضمام حکم وزارتی راجع به ثبت در ضبط آثار ملی محفوظ خواهد شد و هر اقدامی هم که از طرف اداره عتیقات برای محافظت مال اتخاذ شده است یا تعمیراتی که بعداً نسبت بآن بعمل آید بایست مفصلاً یادداشت شده ضمیمه دوسیه گردد -
- عاده هفتم - مراقبت در حفظ آثار ملی و الزام اشخاص بر رعایت مقررات

-۱۱-

برای محفوظ و سالم ماندن آنها بر عهده اداره عتیقات است
ده هشتم - هر گاه مالک یا متصرف بذئی که بعنوان آثار ملی ثبت شده خواهد آن
بنا را تعمیر نماید باید از وزارت معارف تحصیل اجازه نماید و صدور اجازه
وزارت معارف مغوط باحرا مقررات ذیل خواهد بود -
ا - دادن نقشه و پروگرام مبسوط تعمیراتی را که میخواهند بنمایند .
ب - تمهید اجراء تعمیرات بوسیله متخصصی که وزارت معارف تصویب نماید .
ج - تمهید عدم انحراف از نقشه و پروگرامیکه وزارت معارف تصویب نماید
د - دادن وثیقه یا ضامن معتبر برای اتمام تعمیرات .
در صورتیکه مالک قبل از اتمام عملیات را ترك کد اداره عتیقات موظف
خواهد بود که هر مقدار از عملیات را که عدم انجام آن باعث خرابی یا نقص
و عیب بناء باشد از محل وثیقه یا بوسیله ضامن موافق تمهید که نموده تعمیر
بناء را بانجام برساند -
اگر عملیات بر طبق دستوریکه در اجازه نامه وزارتی تعیین شده است مجری
نشود اداره عتیقات میتواند مالک را مازم نماید که بناء را موافق دستور وزارتی
تجدید کند یا اگر وزارت معارف مقتضی بداند از محل وثیقه یا وجه الضمانه
تعمیر را بانمام رساند مقررات فوق مانع نخواهد بود که اگر عملیات مالک
مشمول قانون مجازات تخریب آثار ملی باشد مرتکب بر طبق قانون مجازات شود
ماده نهم - برای حفظ آثار و امکنه ملی که بملاحظات تاریخی حائز اهمیت
مخصوصی است ممکن است مناطق مخصوصی از طرف دولت تشخیص شود که
ساختمان و غرس اشجار و حفر چاهها و قنوات و احداث قبرستانها در آن

-۱۲-

منوع باشد

در موقع تعیین مناطق ممنوعه وزارت معارف عملیاتی را که در آن مناطق ممنوع است صریحاً تعیین کرده و حق را که برای جبران خسارت ممکن است باشخاص ذبحی داده شود معلوم مینماید

ماده دهم- آثار غیر منقول ملی که از بلاد و قصبات و قراء دور باشد بوسیله مأمورین مربوطه مخصوص حفظ خواهد شد - در مورد آثار غیر منقول ملی که در داخل یا نزدیک بلاد و قصبات و قراء واقع شده باشد وزارت معارف میتواند حفظ آنها را به بلدیة شهر یا در صورت داشتن متولی بخود او واگذار نموده و دستور ثبت آنها را صادر کند علی ای حال تعیین کیفیت محافظت با وزارت معارف است.

ماده یازدهم- هرگونه نقل و انتقالی که در مال ثبت شده بعمل آید و بطور کلی هر عارضه که راجع بآن روی دهد باید بطور صریح و کامل در دوسیه مال مزبور قید شود.

فصل دوم حفاری

ماده دوازدهم- تعیین و تشخیص مقدمات ثبت آثار ملی و اقدام بحفاری برای دولت و اجراء مقررات ماده ۱۱ قانون از طرف دولت بتوسط اداره عتیقات انجام خواهد گرفت

ماده سیزدهم- اجازه حفاری بمؤسسات علمی در اماکی که در فهرست آثار ملی ثبت شده است بتوسط هیئت وزراء داده خواهد شد - اجازه حفاری در اماکی که در فهرست آثار ملی ثبت نشده از طرف وزارت معارف داده

-۱۳-

خواهد شد ولی مادام که ثبت عمومی آثار ملی باتمام نرسیده اجازه حفاری مطلقاً موقوف به تصویب هیئت وزراء خواهد بود :

ماده چهاردهم - تقاضا نامه اجازه حفاری باید تقدیم وزارت معارف شده شامل نکات ذیل باشد :

۱ - اسم و نام خانواده و سمت و محل اقامت و ملیت تقاضا کننده و اگر تقاضا برای مؤسسه علمی است اسم و نام خانواده و سمت و محل اقامت و ملیت نماینده رسمی آن مؤسسه در ایران و همچنین اسم متخصصی که مشول حفاری است .

۲ - تعیین محل حفر و حدود آن بطور تفصیل و صریح با نقشه یا طرح مکان یا امکنه که تقاضا کننده میخواهد در آنجا حفاری کند

۳ - توضیح منظور حفاری و پروگرام عملیات آن .

۴ - تاریخ شروع بعملیات

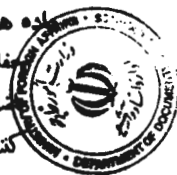
ماده پانزدهم - اجازه نامه برای يك یا چند محل و بمدت يك یا چند سال داده خواهد شد.

ماده شانزدهم - مدت جواز حفاری های تجارتي از پنج سال تجاوز نخواهد نمود ولی قابل تجدید خواهد بود .

ماده هفدهم - مدتیکه در ظرف آن اجازه نامه معتبر خواهد بود و محلی که

حفاری در آنجا باید بعمل آید با حدود آن در اجازه نامه باید ذکر شود

کشفانه وزارت معارف میتواند شرایط فنی دیگر را که مصلحت بداند بتقاضا کننده حفر الزام کند -

-۱۴-

ماده هیجدهم - رئیس اداره عتیقات یا هر کس که از طرف او معین شده باشد حق دارد محل حفاری را باز دید نماید و اثباتیکه یافت میشود نیز باید هر موقع مشارالیه لازم بدانند باو ارائه شود. و علاوه نماینده اداره عتیقات حق دارد در هر موقع در عملیات حفارے نظارت نماید

ماده نوزدهم - حفظ محل حفر بمهده صاحب اجازه حفارے است
ماده بیستم - صاحب اجازه حفر ملزم است که لااقل سالی شصت روز در محلی که باو اجازه داده شده است حفارے کند مگر اینکه در کمتر از این مدت حفاری باتمام برسد

ماده بیست و یکم - قالب گیری از عتیقات مکشفه بوسائلی که رطوبت بکار برده شود و هر گونه عملی که باعث تضییع آنها بشود ممنوع است

ماده بیست و دوم - در صورتیکه دولت بصاحب اجازه حفر اختیار بدهد که قطعات سنگین عتیقه غیر منقولی را موقتاً تغییر مکان بدهد برگرداندن بمکان اول بمهده مشارالیه خواهد بود - و همچنین صاحب اجازه ملزم است پس از اتمام عملیات چاهها و گودالها بپراکه احداث کرده است پر کرده و استخوان ها و بقایای دیگری که موجب زحمت عابرین میباشد مستور نماید -

ماده بیست و سوم - در آخر هر موسم حفارے صاحب اجازه چیز های ذیل را برباست اداره عتیقات خواهد داد .

۱ - نقشه از محل های حفر با توضیحات راجع بوضع ابنیه و اشیاء مهمه مکشفه -

۲ - صورتی از کلیه ابنیه و اشیاء مکشفه اعم از سهم دولت یا سهم خود او

-۱۰-

۳ - راپورت مختصری مشتمل بر تاریخچه عملیات و شرح تایید حاصله با اشاره بنقشه و صورت اشیاء

ماده بیست و چهارم - حفر کنندگان و مؤسسات علمی که اجازه حفاری گرفته اند دو نسخه از هر یک از کتب یا مقالات یا جرائد یا عکسها و نقوش و نقشه‌هایی که در باب عملیات حفاری خود راجع باشاء مکشفه منتشر نموده اند باید با اداره عتیقات تسلیم نمایند

ماده بیست و پنجم - در صورت تخلف از اجراء مقررات یکی از مواد مذکور در فوق عملیات حفاری ممکن است بموجب تصمیم وزیر معارف تا موقعی که مخالفت مرتفع نشده معلق شود اجازه نامه حفرا ممکن است در صورت تخلف مهم از مقررات وزارت معارف مسترد دارد

فصل سوم تجارت عتیقات

ماده بیست و ششم - هر کس مایل بتجارت عتیقات باشد باید از وزارت معارف تحصیل اجازه نماید علیهذا مروجبات ممنوعیت از تجارت عتیقات را وزارت معارف تعیین و اعلان خواهد نمود - اجازه نامه تجارت عتیقات قابل انتقال نخواهد بود -

ماده بیست و هفتم - تقاضای تحصیل اجازه نامه بایستی تقدیم وزارت معارف شده دارای نکات ذیل باشد

۱ - اسم و نام خانواده و محل اقامت و تابعیت تقاضا کننده

۲ - تعیین محل تجارت خانه

ماده بیست و هشتم - عتیقاتی که تجارت آنها مجاز است بقرار ذیل میاشد

-۱۶-

- ۱ - عتیقاتیکه ناموقع تصویب قانون آثار ملی بطرق مجاز بدست آمده است
 - ۲ - عتیقاتی که برحسب اتفاق یافت شده و برطبق مقررات ماده (۱۰) قانون تعلق بکاشف آن دارد
 - ۳ - عتیقاتی که از طرف دولت در ضمن حفاری بدست آمده و دولت ضبط آنها را در مجموعه های ملی لازم نمیداند
 - ۴ - اشیائیکه در ضمن حفاری تجارتی ~~کشف~~ شده و قانوناً سهم صاحب اجازه حفر است
 - ۵ - عتیقاتیکه در نتیجه حفر تجارتی عاید دولت شده دولت ضبط آنها را لازم ندانسته بمرض فروش در آورد
 - ۶ - عتیقاتیکه دولت بر طبق ماده (۱۶) قانون ضبط کرده و بمرض فروش در آورده است
- ماده یست و نهم** - هر تاجر عتیقه باید دارای دفتری باشد مطابق نمونه که از طرف اداره عتیقات داده میشود و کلیه عتیقاتیکه تاجر خرید و فروش مینماید باید باناربخ ونمره تریبی در دفتر مذکور قید شود مشخصاتیکه معرف هویت عتیقه مورد معامله است از قبیل جنس و رنگ و اندازه و شکل و غیره باکلیه نکاتیکه میتواند قانوناً مجوز خرید و فروش آن واقع شود ثبت آن دفتر خواهد شد قبل از اینکه دفتر مورد استعمال واقع گردد کلیه صفحات آن باید از طرف مفتش اداره عتیقات امضاء شود
- ماده سی ام** - هرگاه تاجر عتیقات در چندین محل مشغول بتجارت باشد محل عتیقات از محلی بمحل دیگر باید مانند خرید و فروش آن در دفاتر هر دو

-۱۷-

مؤسسه قید شود

ماده سی و یکم - مفتش اداره عتیقات تنها یا بمعاونت مأمور قوه اجرائیه، میتواند در هر تجارتخانه عتیقه وارد شده دفاتر خرید و فروش تاجر را تفتیش و معاملات او را تفتیش کند تا جریاید از دادن توضیحات لازمه خود داری نکند مأمور اداره عتیقات پس از تفتیش باید تفتیش خود را با ذکر تاریخ در دفاتر مؤسسه قید نماید

ماده سی و دوم - اشتغال بتجارت عتیقات بدون اجازه نامه رسمی و همچنین هر نوع تخلفی از مقررات این فصل که شرایط تجارت عتیقات را تعیین میکند تعقیب و مورد مجازات خواهد شد -

ماده سی و سوم - هر دلال یا تاجریکه بهر عنوان دخیل در فروش عتیقه شود که در ضمن حفاری غیر قانونی بدست آمده است شریک جرم حفار محسوب و مثل اوقابل تعقیب و مجازات خواهد بود

ماده سی و چهارم - صدور عتیقات از ایران محتاج با اجازه نامه رسمی وزارت معارف است و برای تحصیل آن باید تقاضا نامه کتبی با اداره عتیقات تسلیم شود صورتی از عده اشیاء و جنس و طریق تحصیل و قیمت تجارتی آنها باید با تقاضا نامه همراه باشد - هر يك از اشیائیکه معلوم شد ممنوع الصدور و ممنوع التجاره نبوده و بادر ضمن تفتیش معلوم نشود که از حفاری غیر جائز بدست آمده و قیمت تجارتی آن از طرف مقوم دولت تصدیق بشود بسته و ممهور شده و اجازه خروج در مقابل تادیق حق خروجی و عوارض گمرکی داده خواهد شد -

-۱۸-

تبصره - اشیاء ممنوع التجارة ویا اشیائیکه معلوم شود از حقارے غیر
جائز بدست آمده است ضبط خواهد شد
ماده سی و پنجم - در صورت اختلاف بین صاحب مال و مقوم دولت راجع به
تعیین قیمت مال محل اختلاف بکمیسیون مرکب از سه نفر حکم یکی از طرف
ریاست اداره عتیقات و یکی از طرف صاحب مال و یک نفر حکم مشترك که
بتراضی معین شود رجوع خواهد شد و رای اکثریت حکمها قاطع خواهد
بود و وزارت معارف صورتی از اشخاصیکه صالح برای حکم شدن در این
موارد باشند تهیه خواهد نمود که هرگاه حکم مشترك بتراضی معین نشود
از بین این اشخاص بحکم قرعه انتخاب شود
ماده سی و هشتم - عتیقات ایرانی که از خارج داخل ایران میشود باید باتصدیق
نامه گمرک سرحد بداره عتیقات ارائه شود و از طرف اداره عتیقات بارائه دهندگان
نصیدی داده خواهد شد که در موقع خارج کردن از ایران آنرا مجدداً
ارائه دهند . ریاست وزراء - مهدیقلی

-۱۹-

ضمیمه

اجازة نامه تجارت عتیقات

- آقای مجاز است که با رعایت شرایط ذیل تجارت عتیقات
اشتغال ورزد
- ۱ - این اجازه نامه مدت یکسال از تاریخ اعتبار
خواهد داشت
- ۲ - دارنده اجازه نامه عتیقات بایستی بر درب مؤسسه خود بخط
خوانا جمله ذیل را بنویسد (مجاز در تجارت عتیقات)
- ۳ - صاحب این اجازه باید دارای دفتر روزانه باشد مطابق نمونه
که از طرف اداره عتیقات ترتیب داده خواهد شد
- ۴ - صاحب اجازه نامه باید مقررات قانون آثار ملی را که در ۱۲ آبانماه
۱۳۰۹ شمسی تصویب شده است کاملاً رعایت کند
- ۵ - این اجازه نامه مجوز صدور عتیقات نیست .

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

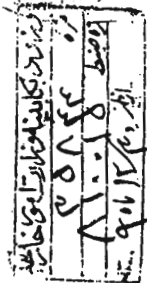
ل-۶۰

تاریخ: ۱۳۰۱/۴/۱۳

نمبر: ۱۳۹۴۴ ضمیمه
۲۹۴۴۸

اداره معارف و معیشت

وزارت معارف و معیشت

۶۷
ج

بموجب مقرر آنکه خیر از زمین سرف خوزستان رسیده مسیرو کیم پرن فرزند در فرزند شش
نصب نموده بر طبق دستور که در این وزارت صادر شده پس در ذاکت شراکت
راضی کرده اند که پرن را پیش پا در و اگر میسر شود در اوقات مسیرو را در پرن
ایران را نصب نماید و مسیرو کیم را در اوقات شش کت در پرن
نظر به اینکه قلمه که در زمین است و در رضی هم متعلق به دولت ایران است این اطمینان
مسیرو کیم بموجب قیام در خارج ذراکت است زیرا پس از اینکه با لهای شش
فرزند در شش شش خدای فرزند و بشیاد می قیمت است آورده و تمام فرزند می
مکتب فرزند را در بشیاد نفیسه ایران پر کرده است بر این مخرج قیام قلمه تازه در می
با قیمت هم نمیداد . به هر است در هر یک از طرف سعادت فرزند در این باب اطمینان

ارباب
۹/۱۲/۳۰

نزد دایره روز وزارت معارف و معیشت
در روز ۱۳۰۱/۴/۱۳
در روز ۱۳۰۱/۴/۱۳
در روز ۱۳۰۱/۴/۱۳

بازرس بتاريخ ۹ فروردین ماه ۱۳۱۲

نمره ۵۶

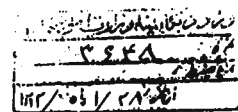
موضوع : اجبار تخت جشید
ضمیمه : ندارد

خارجت شاهنشاهی ایران

وزارت جلیله امور خارجه

یکی از اجبار عنقه فروش کلیسی ایرانی معین بارس متقی است که یکی از عنقه فروشان
مقداری از اجبار منقش تخت جشید را در سه سال قبل از گمرک بوشهر بدون تفتیش خارج
کرده و از آنجا ببارس آورده با شخص معینی فروخته و با وجوه حاصله مقداری زمین در ایران
خریده است متارالیه حاضر است اسم او را داده و عملیات او را ثابت کند مشروط به
اینکه حقی با و داده شود. بقرار اظهار او وزارت جلیله معارف از موضوع مستحضر و در
مدد جیس خارج کننده این اجبار هستند ولی از اصل بوقف اطلاع ندارند اینست که
متارالیه بفرات مرلجه و عرض خدمت برای کمک به پیدا کردن شخص مزبور مینماید.
منتی است اگر اقدام و تعمیقی در این قسمت بایم بشود لکنار وضماناً تکلیف حقی را
که باید باین شخص داده شود معلوم فرمایند.

بدین ترتیب صادر شد

نمایه

- ابوران ← رود شوش
 ابوموسی اشعری، ۲۰، ۲۱
 اتابک اعظم، ۲۱۴
 اتریش، ۲۰۵
 اثر (مجله)، ۴۴
 احتشام السلطنه، ۲۱۴
 احمدآقاخان (امیرلشکر)، ۱۲۶
 احمدشاه قاجار، ۲۰۷، ۲۱۲، ۲۱۵، ۲۱۶
 احمدی (پزشک)، ۴۷، ۲۱۴، ۲۱۶
 اداره باستان‌شناسی، ۴۲، ۴۴، ۵۳، ۵۴
 اداره سرپرستی محصلین، ۵۲، ۱۷۱
 اداره صنایع مستظرفه دولت ایران، ۲۱۵
 اداره عتیقات، ۴۴، ۵۱، ۵۲، ۹۴، ۱۹۰، ۲۰۸
 اداره کل باستان‌شناسی، ۴۴، ۵۳، ۵۴
 اداره مرکزی کل عتیقات ایران، ۹۵
 اداره موزه‌های ملی، ۲۰۴
 ادیب (عمیدالملک)، محمدرحیم، ۴۴
 ادیب، میرزا محمدحسینخان، ۸۶
 اراک، ۲۱۲
 اردبیل، ۴۹
 اردشیر دوم، ۱۸
 ارشاما، ۲۳
 ارمیا، ۲۰
 اروپا، ۳۵، ۳۷، ۵۰، ۵۶، ۶۱، ۱۳۶، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۶، ۱۴۹-۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۵، ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۳، ۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۱، ۱۹۴، ۲۰۵، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۷
 اروپای مرکزی، ۳۵
 ازه، ۲۳
 استانبول، ۳۰، ۵۶، ۱۹۲، ۲۱۴، ۲۱۷
 استخر، ۴۹
 اسدآباد همدان، ۵۲
 اسرائیل، ۲۱۰
- آبادانا (کاخ)، ۱۸، ۱۹، ۲۲
 آثار ایران، ۴۳
 آجودانی، محمود، ۴۴
 آذربایجان، ۳۲، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۵
 آراخوزی ← آراکچوسیا
 آراکچوسیا، ۱۸، ۲۳
 آرامگاه دانیال نبی، ۱۹
 آرگیوس (روزنامه)، ۳۷، ۶۶
 آزاکیسور، ۲۰۵
 آسور، ۲۱، ۲۲
 آشور، آشوری، ۱۸، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۲۰۶
 آشور بانیپال، ۲۱، ۲۵، ۲۹، ۲۰۵، ۲۰۶
 آفریزیاس، ۲۳
 آفریقا، ۳۵
 آقاییگ‌اوف، ۲۱۶
 آق‌اولی، تیمسار فرج‌الله‌خان، ۴۱
 آکاد ← اکد
 آکادمی کتائب، ۱۹۳، ۱۹۴
 آکسفورد، ۲۱۵
 آلب، ۲۰۵
 آلمان، آلمانی، ۴۲، ۴۸، ۱۰۳، ۱۰۴، ۲۰۹، ۲۱۷
 آمریکا، ایالات متحد، ۱۷، ۴۹، ۵۰، ۱۳۶، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۶، ۱۴۹-۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۶۲، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۵، ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۹
 ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۱۸
 آنزان ← آتشان
 آتشان، ۱۷، ۲۰۵
- الف**
 ابن قتیبه، ۲۰
 ابوذری، محمود، ۳۵

- اسفندیاری، میرزا حسن خان، ۲۱۱
اسکندر مقدونی، ۲۴، ۲۹
اسلامبول - استانبول
اسلامی (دوره)، ۱۷، ۱۹، ۲۴، ۳۴، ۲۰۹
اشاره‌ای مختصر بر تحول تشکیلات باستان‌شناسی
در ایران، ۲۰۸
اشنانین، سیر اورل، ۴۸، ۵۶
اشکانی، ۱۷، ۱۹، ۲۴
اشمیت، اریک، ۵۰، ۲۰۹
اصغری، علی، ۹۳
اصفهان، ۱۵، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۱۰، ۲۱۴
اعراب، ۲۰۷
افتضاح و رسوایی هیأت باستان‌شناسی در ایران،
۳۳
افغانستان، ۲۳، ۲۱۸
اقیانوس اطلس، ۱۵۶
اکد، اکدی، ۱۸، ۳۰، ۳۱، ۲۰۵
الجزایر، ۳۴، ۳۵
المعارف، ۲۰
الوار (طایفه)، ۶۰
امتیاز حفريات، ۱۰۸
امتیاز داری، ۲۱۷
امتیاز عتیقه ایران با دولت فرانسه، ۱۱۲
املش، ۲۱۰
امیر لشکر خدایارخان، ۲۱۲
امین الدوله، ۸۷
امین السلطان، ۲۱۱
انجمن آسیایی فرانسه، ۳۴
انجمن آمریکایی صنایع عتیقه ایران، ۲۰۹
انجمن فرانسه (روزنامه)، ۵۶
انزلی (زبان)، ۲۹
انستیتو اف انیورسیتی اف شیکاگو، ۱۵۸
انستیتو اورینتال شیکاگو، ۱۵۶
انصاری، علیقلی - مشاور الممالک
انگلستان، انگلیسی، ۱۵، ۳۷-۳۵، ۴۸، ۵۶، ۶۱، ۶۴،
۲۰۵، ۲۰۷، ۲۱۰، ۲۱۵-۲۱۸
انگلیسی (زبان)، ۲۱۸
انوشیروان خان، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۸۵، ۹۳، ۱۱۹
اوب (روزنامه)، ۱۹۲
اورشلیم، ۱۹، ۲۰
اومانیه (روزنامه)، ۳۳
- اونتاش‌گال، ۲۹، ۵۵، ۵۶، ۲۰۶، ۲۱۰
اونتاش هوبان، ۲۰۶
اوایل مردخ، ۲۰
اهواز، ۲۰، ۳۶، ۴۱، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۸۱
اهورامزدا، ۲۲، ۲۳، ۲۴
ایتالیا، ۳۷، ۶۱، ۲۱۴
ایران، ایرانی، ۱۵، ۱۷، ۲۰، ۲۴، ۲۵، ۳۱، ۳۳-۴۳،
۴۵، ۴۶، ۴۸-۵۳، ۵۶، ۶۱، ۶۲، ۶۶، ۶۹، ۷۳، ۷۵،
۷۹، ۸۱، ۸۴، ۸۷، ۹۱، ۹۲، ۹۴، ۹۵، ۹۷، ۱۰۰،
۱۰۲-۱۰۶، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۵-۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰،
۱۲۲-۱۲۴، ۱۳۱، ۱۳۳، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۱، ۱۴۴،
۱۴۵، ۱۴۷، ۱۵۵-۱۵۸، ۱۶۴، ۱۶۸، ۱۷۱، ۱۷۴،
۱۸۰، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۱-۱۹۳، ۱۹۵،
۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۷، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۲-۲۱۸
ایران (روزنامه)، ۸۰
ایران در شرق کهن، ۲۰۹
ایران و جهان، ۲۰۶
ایرج میرزا، ۴۴
ایشنار، ۲۱، ۲۲
ایتالیا - ایتالیا
ایلام، ۱۸، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۲۸، ۳۰، ۳۴، ۵۵، ۵۶، ۲۰۵،
۲۰۶، ۲۰۷، ۲۱۰
ایلامی (خط - زبان)، ۲۲، ۲۴
اینشوشیناک، ۳۰، ۵۵
ایونی، ۲۳
- پ
بابل، بابلی، ۱۶، ۱۸-۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۰۵، ۲۰۶
بابلی (زبان)، ۲۴
باختر، ۲۳
باقرزاده، فیروز، ۴۵
بالرو، ۴۲، ۱۱۸، ۱۱۹
بانک استقراضی روس، ۲۱۳
بانک شاهي، ۲۱۳
بجنورد، ۲۱۵
بخت‌النصر، ۱۹، ۲۰
بختیاری (ایل)، ۳۴، ۲۰۷
بدیع، محمدحسن، ۱۵۵
برج طغرل، ۸۱
بررسیهای تاریخی (مجله)، ۱۹۵، ۲۰۶، ۲۰۸
برستید، پروفیسور جیمز، ۱۵۶، ۲۰۹

پهلوی، اشرف، ۲۱۸
پهلوی، رضاشاه، ۴۱، ۴۷، ۴۹، ۵۶، ۱۶۵، ۲۰۷،
۲۱۰-۲۱۳، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۸
پیر، فرناندو، ۵۹
پیشه‌وری، میرجعفر، ۲۱۲
پی‌یه، ۳۵

ت

تاریخ ایران باستان، ۲۰۶
تاریخ بیست‌ساله ایران، ۴۸، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۱۰
تاریخ روابط ایران و فرانسه از ترور ناصرالدین‌شاه
تا جنگ جهانی اول، ۲۰۶
تالار ایران، ۳۲
تاماریتو، ۲۱
تایمز عراق (روزنامه)، ۴۸، ۱۵۵
تبریز، ۱۰۴، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۱۵، ۲۱۷
تپه آپادانا، ۱۸
تپه آکروپل، ۱۷، ۲۵، ۲۹، ۲۰۷
تپه جفازنبیل، ۵۲، ۵۴
تپه زیان ← تپه گیان
تپه سیالک ← تپه سیلک
تپه سیلک، ۵۲، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۱، ۲۰۹
تپه شوش، ۱۶، ۲۴، ۳۵، ۳۶، ۵۴
تپه صنعتگران، ۱۹
تپه گیان، ۵۲، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۲۰۹
تخت جمشید، ۱۵، ۴۹، ۵۰، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۲۰۹
تدین، سیدمحمد، ۴۲، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۱۹
تقی‌زاده، سیدحسن، ۱۹۲، ۱۹۳، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۷
تل آویو، ۲۱۰
نلیه (مسیو)، ۱۹۶، ۱۹۷
توتان‌خامن، ۶۱
تورات، ۱۹، ۲۰
تونس، ۳۵
تهامه، ۲۱
تهران، ۳۲، ۳۳، ۳۸، ۳۹، ۴۱-۴۳، ۴۷، ۵۲، ۵۴، ۵۵،
۵۶، ۷۳، ۷۶، ۷۹، ۹۵، ۹۶، ۹۹، ۱۰۴، ۱۱۸، ۱۲۱،
۱۲۳، ۱۳۱، ۱۳۳، ۱۳۵، ۱۴۶، ۱۶۷، ۱۷۴، ۱۹۳،
۱۹۴، ۲۰۲، ۲۱۱-۲۱۵، ۲۱۷، ۲۱۸
تهرانی مقدم، احمد، ۴۵
تیمورتاش (سردار معظم)، عبدالحسین، ۵۰، ۵۱
۱۵۶، ۱۵۸، ۱۶۵، ۲۱۵، ۲۱۶

برلن، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۷
برن، ۳۷، ۶۱، ۶۶
بصره، ۴۸، ۱۵۵
بغداد، ۱۵، ۲۱۰
بلان (مسیو)، ۱۱۹
بلو (مسیو)، ۴۲، ۱۱۹
بنای آجری یادگار شوتروک ناهونته، ۳۱
بنگاه شرقی دانشگاه شیکاگو، ۲۰۹
بنی اسرائیل، ۱۹، ۲۰
بنی‌کعب (قبیله)، ۲۰۷
بورداد، ۳۴
بوژونه (مسیو)، ۱۴۴
بوشهر، ۳۴، ۱۸۵، ۲۱۰
بونزم، ۸۱
بهادری، اسد، ۴۲، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۸
بهرامی، حاج ناصر، ۹۲
بیات، مرتضی‌قلی، ۴۰، ۹۷، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۸
بیت‌المقدس، ۲۰
بین‌التهرین، ۱۷، ۳۰، ۳۱، ۱۰۴، ۲۰۶، ۲۱۰

پ

پارسی (زبان)، ۲۴
پاریس، ۲۲، ۲۵، ۲۹، ۳۲، ۳۳، ۴۲، ۴۳، ۴۵-۵۰، ۵۲،
۵۳، ۵۶، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۰۸،
۱۲۰-۱۲۴، ۱۲۸، ۱۳۱، ۱۳۳-۱۳۵، ۱۳۸،
۱۴۴-۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۷۱، ۱۷۴،
۱۸۵-۱۸۷، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۵، ۲۰۳-۲۰۹، ۲۱۴،
۲۱۷، ۲۱۸
پازانف، بوریس گیورگیویچ، ۲۱۶
پاکروان، فتح‌الله، ۴۲، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰،
۱۲۳، ۲۱۴
پترزبورگ، ۲۱۵
پرسپولیس، ۱۵۷، ۱۵۸
پرشل، ۳۵
پزار، موریس، ۳۴، ۳۵
پنسیلوانیا، ۱۵۶
پوانکاره، ۲۰۶
پوپ، پروسور آرتور، ۴۹، ۵۰، ۱۵۷، ۱۵۸، ۲۰۹
پورمند، عبدالحی، ۴۴
پهلوی (سلسله)، ۵۰، ۵۴، ۱۵۶، ۱۵۸، ۲۱۱، ۲۱۴،
۲۱۵، ۲۱۷

ج

جام ایدادو شوشیناک، ۳۱
جیل، ۲۳
جکسون، پروفیسور ویلیام، ۲۰۹
جلفا، ۱۰۴
جم، محمود، ۲۱۱، ۲۱۴، ۲۱۷
جهانبانی، سہید امان اللہ، ۲۱۶

چ

چغازنبیل، ۵۵، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۱، ۲۰۲
چوقازنبیل ← چغازنبیل
چین، ۲۱۴

ح

حاج عبداللہ، ۳۴
حیشہ، ۱۸، ۲۳
حریر چیان، ایرج، ۴۵
حزب دموکرات، ۲۱۲
حسنعلی، ۱۷۲
حسین، ۷۴، ۱۷۱
حسین نیا، ۱۲۸
حقاریہای باستان شناسی در تپہ آکروپل شوش، ۱۷
حکمت سقراط، ۲۱۱
حکمت، علی اصغر، ۵۶، ۱۹۰، ۱۹۵، ۲۰۰، ۲۰۱
۲۱۷، ۲۱۸
حکیمی (حکیم الملک)، ابراہیم، ۴۴، ۲۰۸، ۲۱۲، ۲۱۸
حمورابی، ۲۴، ۲۰۶

خ

خراسان، ۳۴، ۲۱۵، ۲۱۷
خرمشہر، ۳۸، ۴۱، ۷۶، ۱۱۲، ۱۲۵، ۱۲۸
خشایارشہ، ۲۴
خلعتیری، ۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۳
خوارزم، ۱۸، ۲۳
خوزستان، ۱۵، ۱۶، ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۴۱، ۵۲، ۶۰، ۶۳، ۷۴، ۷۶، ۷۸، ۱۶۴، ۲۱۳
خومیان نومنا، ۲۰۶، ۲۱۰
خیابانی، شیخ محمد، ۲۱۵

د

دآرگوس (روزنامہ)، ۶۱
دارالفنون، ۴۴، ۲۱۰
دارسی، ویلیام ناکس، ۲۱۶، ۲۹۷
داریوش اول، ۱۸، ۱۹، ۲۲-۲۴، ۳۶
دالماین، ہنری رنہ، ۳۴
دانشگاہ شیکاگو، ۲۰۹
دانیال نبی (ع)، ۱۹-۲۱، ۲۰۵
داوار (نشریہ)، ۲۱۰
داور، علی اکبر، ۲۱۴، ۲۱۶
داوود (ع)، ۱۹
داوودخان مفتاح السلطنہ، ۲۱۲
دایسون، ۱۶
دجلہ (رود)، ۲۰۶
دروس (قریہ)، ۲۱۵
دریاچہ رضائیہ (اورمیہ)، ۱۹۳، ۱۹۴
دریفوس، ۲۰۶
دز، ۱۶
دزفول، ۲۴، ۱۳۷
دشت خوزستان، ۵۴، ۵۵
دکتر حشمت، ۲۱۵
دلکاسہ، ۳۲، ۱۰۰
دمرگان، ژان ژاک، ۱۷، ۱۸، ۲۲، ۲۵، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۶۱، ۸۷، ۲۰۷
دوبالوارن، ۱۰۰
دورانٹاشی، ۵۵
دوسری، کنت، ۱۵۰
دومکنم، رلاند، ۲۳، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۴۵-۴۸، ۵۱، ۵۲
۵۵، ۵۶، ۷۴، ۷۶، ۷۸، ۸۷، ۱۱۰، ۱۳۱
۱۳۳-۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۵، ۱۴۷-۱۵۴، ۱۵۹، ۱۶۰
۱۶۴، ۱۷۲، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۴، ۱۹۵
۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۱، ۲۰۲
دیالہ (رود)، ۲۰۶
دیبا، م، ۱۲۳
دیوریت، ۲۵
دیولافوا، ۳۲

ذ

ذکاء الملک ← فروغی، محمد علی
ذکاء الملک، محمد حسین، ۲۱۰

د

- سنت‌هالن، ۲۰۵
سند، ۱۸
سنگ‌نوشته‌های ایلامی مقدم، ۳۱
سروازه، ژان، ۱۹۳
سوهه، ۱۰۰
سویس، ۳۷، ۶۶
سهام‌السلطان، ۲۱۲
سهم‌الملک، ۲۱۲
سهیلی، علی، ۱۹۴، ۱۹۹، ۲۰۲، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۱۸
سهیلی، م.، ۲۰۳
سیاسی (متشی سفارت فرانسه)، ۱۱۹
سیر حکمت در اروپا، ۲۱۱
- راکفلر، ۲۰۹
رایت، ۷۹
رفعتی افشار، حسن، ۴۴
روسی (زبان)، ۲۱۵، ۲۱۸
روس، روسیه، ۱۵، ۴۹، ۲۰۵، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۸
ری، ۳۹، ۸۱
ریاضی، سرلشکر، ۴۴
رئیس، محسن، ۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۳، ۱۸۵

ذ

- زاگرس (کوه)، ۲۰۶
زردشتیان، ۱۹
زندادان قصر، ۲۱۶
زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ۲۱۶، ۲۱۷
زندى، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۶
زیگورات، ۵۵
- شاوور، ۲۴
شاپور کازرون، ۵۲، ۲۰۰، ۲۰۳، ۲۰۴
شاماش، ۲۵
شاوور (رود)، ۱۸، ۲۲
شاهزاده عبدالعظیم (قصه)، ۸۱
شایسته، محمد، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۹
۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۰، ۱۶۲، ۱۶۷، ۱۷۰
۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۸، ۱۸۳، ۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۱
شایل (مسیو)، ۱۳۸
شائور ← شاوور
شل، ۲۲
شمیران، ۲۱۳
شوتروک ناخونده، ۲۵، ۳۰، ۳۱، ۲۰۶، ۲۰۷
شوتروک ناهونده ← شوتروک ناخونده
شوری، اتحاد جماهیر، ۳۵، ۲۰۷، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۶
شوش، ۱۵، ۱۶، ۱۸-۲۵، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۳۵-۳۸، ۴۱، ۴۲-۴۴، ۴۹-۵۲، ۵۵، ۵۶، ۵۹، ۶۰، ۶۴، ۶۵، ۷۶
۷۸، ۸۰، ۸۷، ۹۴، ۹۶، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۷
۱۲۵-۱۳۱، ۱۳۳-۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۴-۱۴۷
۱۴۹-۱۵۲، ۱۵۵، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۲-۱۶۵، ۱۶۸
۱۷۲-۱۷۶، ۱۸۴، ۱۹۵، ۲۰۱، ۲۰۶، ۲۱۰
شوش اول، ۱۷
شوش (رود)، ۲۱
شوشتر، ۲۴، ۷۶
شوش، کهن‌ترین مرکز شهرنشینی جهان، ۲۰۵
۲۱۰، ۲۰۶

ش

ژ

- ژاپن، ۲۱۴
ژکیه، ۲۵

س

- سارد، ۱۸، ۲۳
ساسانی (شاهنشاهی)، ۱۷، ۱۹، ۲۴
ساعد مراغه‌ای، محمد، ۲۱۲، ۲۱۳
سپه‌دار اعظم رشتی، ۲۱۱
سپه‌دار تنکابنی، محمدولیخان، ۲۱۱
سپهسالار، ۲۱۳
سردار اسعد، ۲۱۴
سردار اقدس، ۲۰۷
سردار سپه، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۴
سرفراز، علی‌اکبر، ۴۵
سفند، ۱۸، ۲۳
سلطان‌علیخان وزیر افخم، ۲۱۴
سلوکی (پادشاهی)، ۱۷، ۲۴
سلیمان محسن، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۲۱۱، ۲۱۲
سلیمان میرزا، ۲۱۱
سمنان، ۲۱۴
سمعی، عنایت‌الله، ۱۳۷، ۲۱۸

عمله‌لر (ایل)، ۳۶، ۵۹
عیلام قدیم، ۲۰۹
عین‌الدوله، ۲۱۱

غ

غفاری، ابوالحسن، ۲۰۶
غفاری، حسنعلی، ۱۷۵، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۹۶، ۱۹۷

ف

فارس، ۲۱۵
فارسی (زیان)، ۳۵، ۲۱۱، ۲۱۷، ۲۱۸
فاطمی، سیدمه‌دی، ۹۰، ۲۱۲
فراعنه، ۳۷
فرانسه، فرانسی، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۲-۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۱-۴۳، ۴۵-۴۸، ۵۱-۵۶، ۵۹-۶۱، ۶۳-۶۵، ۶۷-۶۹، ۷۲-۷۶، ۷۸-۸۱، ۸۴، ۸۶، ۸۷، ۸۹-۹۲، ۹۴-۹۷، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۲-۱۱۲، ۱۱۴-۱۱۷، ۱۱۹-۱۲۳، ۱۲۵-۱۲۹، ۱۳۱، ۱۳۳-۱۳۸، ۱۴۰-۱۴۲، ۱۴۴-۱۵۵، ۱۵۷-۱۷۰، ۱۷۲، ۱۷۴-۱۷۸، ۱۸۰-۱۸۴، ۱۸۸-۱۹۹، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۵، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۴، ۲۱۸
فرانسه (زیان)، ۵۱، ۵۳، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۸، ۱۷۷، ۱۸۲، ۱۸۸، ۱۹۸، ۲۱۸
فرخ، ۱۵۴، ۱۶۰
فرخی یزدی، ۴۷
فرزین، محمدعلی، ۱۳۸، ۱۴۸، ۱۵۰، ۱۵۱
فرمانفرما، عبدالحسین، ۲۱۳، ۲۱۵
فروغی (ذکاءالملک)، محمدعلی، ۳۸، ۳۹، ۵۶، ۵۹، ۶۰، ۶۶، ۷۳، ۷۵، ۷۹، ۸۱، ۱۶۶، ۱۷۶، ۱۹۵، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۱۸
فروغی، محسن، ۲۱۰
فرهمندی (علیم‌الملک)، دکتر علی، ۴۴
فرهنگستان زبان فارسی، ۲۱۱
فرهنگ معین، ۲۰۶
فوسی، ۳۵
فیروز، مظفر، ۲۱۴
فیروزمیرزا نصرت‌الدوله، ۱۱۳، ۲۱۳
فیلاذلفیا، ۱۵۶، ۱۵۷
فین، ۲۰۹

شوشیناک، ۲۱

شهر شاهی، ۱۹

شهرک سلطنتی ← شهر شاهی

شیبانی، عبدالحسین خان، ۵۱، ۱۶۲

شیخ‌الاسلام ملایری، ۲۱۴

شیخ خزعل، ۳۵، ۴۱، ۲۰۷، ۲۱۳

شیخ صفی‌الدین، ۴۹

شیکاگو، ۴۹، ۲۰۶، ۲۱۰

شیل، ونسان، ۲۵، ۲۹، ۳۵

ص

صالح، آلهیار، ۲۱۳
صمدی، حبیب‌الله، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷
صمصام‌السلطنه بختیار، ۲۱۱
صمصامی، ۹۱
صمیمی، صادق، ۴۴
صنایع مستظرفه اسلامی، ۲۱۵

ط

طباطبایی، سیدضیاء‌الدین، ۲۱۵
طباطبایی، سیدمحمدصادق، ۲۱۲
طوالش، ۳۲
طهران ← تهران
طیب نعیمی، حسین، ۴۴

ع

عاقلی، باقر، ۲۱۱، ۲۱۳
عبدالمجیدمیرزا عین‌الدوله، ۲۱۵
عثمانی، ۱۵
عراق، ۲۱، ۲۰۹
عربی (زیان)، ۲۴، ۲۱۷
عرب، عربستان، ۵۹، ۶۰، ۶۳، ۶۴
عزیر (ع)، ۲۰
علاءالسلطنه، ۲۱۱
علاء، حسین (علایی، میرزا حسین خان)، ۴۳، ۴۹، ۵۰، ۵۴، ۸۳، ۹۰، ۱۲۲، ۱۲۴، ۱۵۷
علی‌آبادی، تقی، ۴۴
علیقلی، ۱۰۳
عمر بن خطاب، ۲۱

کلبی ← یهودی

- کمبریج، ۲۱۸
 کمپانی سرفت فرانسه، ۱۸
 کمسیون عتیقات، ۳۸، ۷۰
 کنفرانس صلح پاریس، ۳۵، ۲۰۶، ۲۰۷
 کورتلمون، ژرزه، ۳۴
 کوروش، ۲۰
 کوش، ۲۳
 کونترو (پروفسور)، ۵۲، ۱۷۱، ۲۰۹
 کیون جیک، ۲۱

ک

- گابریل، آلبرت، ۵۶، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴
 گال، ۳۰
 گاندر، ۲۳
 گذار، آندره، ۴۳، ۴۴، ۵۳، ۱۲۴
 گراندپاله، ۳۲، ۲۰۶
 گوهرشاد (مسجد)، ۲۱۴
 گیرشمن، ۱۹، ۲۳، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۱۷۱، ۱۸۸،
 ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۶، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۰۳، ۲۰۴
 ۲۰۹
 گیلان، ۲۱۵

ل

- لاژورنال (روزنامه)، ۱۹۲
 لامپر، ۳۳
 لایارد، هنری، ۲۱
 لایزیگ، ۲۰۵
 لبنان، ۱۸، ۲۳
 لر (قوم)، ۶۳
 لغت نامه دهخدا، ۲۰۵، ۲۰۶
 لندن، ۴۸، ۴۹، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸
 لوح پیروزی، ۳۰
 لوح حمورابی، ۲۴، ۲۵
 لوح نارام سین، ۲۵، ۳۰، ۲۰۵، ۲۰۶
 لوحه شیبک، ۲۰۶
 لوفتوس، ویلیام، ۱۵
 لولوبی (قوم)، ۳۰، ۳۱، ۲۰۶
 لوماتن (روزنامه)، ۳۴
 لوور ← موزه لوور
 لهستان، ۳۶

ق

- قاجار (سلسله)، ۱۵، ۳۵، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱۶، ۲۱۷
 قرآن مجید، ۲۱۲
 قرارداد ۱۹۰۰، ۷۳، ۷۹، ۹۷، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۳، ۱۰۴
 ۱۰۶، ۱۱۵-۱۱۷، ۱۱۹-۱۲۱
 قرارداد ایران و انگلستان، ۲۱۱
 قرارداد ۱۳۰۶، ۲۰۸
 فراگوزلو، یحیی، ۱۳۲، ۱۳۷، ۱۴۱، ۱۴۳، ۱۵۲
 فصر شیرین، ۱۰۴
 قلعه شوش، ۵۱، ۵۳، ۵۴، ۷۴، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۴
 قلعه فرانسویان ← قلعه شوش
 قم، ۲۱۴
 قندهار، ۱۸
 قوام السلطنه، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۷
 قوچان، ۳۴

ک

- کاخ داریوش، ۲۲
 کاراخان، ۲۱۶
 کارگر، محمد، ۴۵
 کارمانیا، ۱۸
 کارون (رود)، ۱۶، ۲۹
 کاشان، ۵۲، ۱۹۰، ۲۰۹، ۲۱۱
 کاظمی، سیدباقر، ۱۸۸، ۱۹۸، ۲۱۷
 کامرون، پروفسور جرج، ۲۰۶، ۲۱۰
 کاوش در تپه زیان نهاوند، ۲۰۹
 کاوش در سیلک کاشان، ۵۳
 کتابخانه ملی ایران، ۴۳
 کتیبه حمورابی، ۲۰۶
 کتیبه داریوش، ۱۸
 کرخه (رود)، ۱۶، ۲۴
 کرزو، ۱۰۴
 کرس، ۲۳، ۲۰۵
 کرمان، ۲۱۸
 کلارا، ۲۰۲
 کلدانیان، ۲۰
 کلد، ۲۰۹
 کلمانسو، جرج، ۳۳، ۲۰۶
 کلیات خیام، ۲۱۱
 کلیات سعدی، ۲۱۱

- لیان، ۲۱۰
لیگ، زرر، ۳۲
لیون، ۳۵
- م
ماد، ۲۳
مازندران، ۳۲
ماسه (مسیو)، ۸۷
مانیچتوسو (ستون سنگی)، ۳۱، ۲۰۶
مانیچتوسو ← مانیچتوسو
متفقین، ۳۶، ۲۱۱
مجارستان، ۵۶
مجلل التواریخ والقصص، ۲۰
محتشم السلطنه، ۳۷، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۲۱۱
محمّدعلیشاه، ۲۱۷
محمّدولی تنکابنی سیهسالار، ۲۱۳
محمّره ← خرمنهر
محسن (تیره)، ۲۰۷
محیط طباطبایی، سیّدمحمد، ۲۰۸
مخبرالدوله (پسر رضاقلیخان امیرالشعرا)، ۲۱۴
مخبرالسلطنه، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵
مدحت، ۲۰۰، ۲۰۴
مدرس، سیدحسن، ۲۱۴، ۲۱۵
مدرسه سیاسی تهران، ۲۱۰، ۲۱۸
مدرسه لوور، ۲۰۴
مدرسه مطالعات شرقی، ۲۱۸
مدرسه نظامی ناصر، ۲۱۴
مدینه، ۱۹
مراکش، ۳۵
مرسلوند، حسن، ۲۱۶، ۲۱۷
مرگان ← دمرگان
مروری بر پنجاه سال باستان شناسی ایران، ۴۱، ۲۰۸
مزن، مسیو، ۷۳
مستشارالدوله، میرزاصادق خان، ۸۰
مستوفی الممالک، ۳۵، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۵
مسکو، ۲۱۲، ۲۱۶
مسلمان، ۱۹
مسیحی، ۱۹
مشارالدوله، ۶۴
مشار (مشاراعظم)، یوسف، ۸۶، ۹۶، ۲۱۲
مشاورالممالک، ۹۹، ۱۰۲، ۲۱۲
- مشکوتی، نصرت الله، ۴۴
مشهد، ۲۱۴
مشیرالدوله، ۶۷، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۵، ۲۱۷
مشیرالسلطنه، ۲۱۱
مصدّق السلطنه ← مصدّق، دکتر محمد
مصدّق، دکتر محمد، ۶۷، ۲۱۲، ۲۱۷، ۲۱۸
مصر، ۱۶، ۱۸، ۲۳، ۳۷، ۶۱، ۶۶، ۹۱، ۲۰۵، ۲۰۹
مصطفوی، ۲۰۸
مصطفوی، سیّدمحمدتقی، ۴۴، ۵۲
مظفرالدین شاه، ۳۲
معاهده ورسای، ۲۰۶
معصومی، غلامرضا، ۴۵
مغرب، ۳۵
مفتاح، د، ۸۹، ۹۸
مقبره شیخ صفی الدین، ۴۹
مقدونی (دوره)، ۱۹
مکه، ۱۹
مکی، حسین، ۴۸، ۲۰۷، ۲۰۸
ملک شه میرزادی، صادق، ۲۰۸
ملکه ناپیراسو، ۲۵، ۲۸، ۲۹
ممتاز، صمدخان، ۱۰۰
ممتازالسلطنه، ۲۱۴
منصور، علی، ۲۱۸
موتو، ۹۹
موزه ایران باستان، ۲۹، ۴۲، ۴۳، ۴۴
موزه بریتیش میوزیوم، ۲۰۶
موزه پنسیلوانیا، ۴۹، ۱۵۶
موزه توپکایی، ۳۰
موزه حضرت رضا (ع)، ۴۹
موزه دانشگاه پنسیلوانیا، ۴۹، ۱۵۶
موزه دانشگاه فیلاولیا، ۵۰
موزه سلطنتی ایران، ۴۹
موزه شهر بوستن، ۵۰
موزه قاهره، ۳۷، ۶۱
موزه کاخ سعدآباد، ۴۵
موزه لوور، ۱۸، ۲۴، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۵۲، ۶۱، ۱۷۱، ۱۷۴، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۶، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۰۱
۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۸
موزه ملی فرانسه، ۱۶۶، ۱۹۰، ۱۹۱
موزه های ملی فرانسه، ۵۲، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۳، ۱۷۴

موگوا، ژ، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۶۸، ۱۷۵، ۱۸۰، ۱۸۴، ۱۹۷

مؤسسه آثار تاریخی اسلامبول، ۱۹۳، ۱۹۴
مؤسسه آمریکایی صنایع عتیقه ایران، ۲۰۹
مؤسسه دمشق، ۱۹۳، ۱۹۴
مؤسسه شرقی شیکاگو، ۱۵۷، ۲۰۹
مؤسسه صنایع مستظرفه شیکاگو، ۴۹، ۲۱۵
مؤیدالدوله، ۷۴

مهدیقلی خان، ۳۸، ۷۷، ۱۶۹، ۱۸۱
مهندس الممالک، ۱۰۰
میخی بابلی (خط)، ۲۵
میخی (خط)، ۱۹۵

میرزا علی اصغر خان اتابک، ۲۱۴
میرزا کریم خان رشتی، ۲۱۲
میرزا محمد حسین خان ادیب، ۳۹
میلیسپو، آرتور، ۱۰۷، ۲۱۲، ۲۱۳

ن

ناپلئون بناپارت، ۱۶، ۲۰۵
ناجیان، محمود، ۴۵
ناخونته، ۳۰

نارام سین، ۱۷، ۱۸، ۲۵، ۳۰، ۳۱
ناردین (قریه)، ۳۰

ناصرالدین شاه، ۱۵، ۲۱۳
ناصرالملک، میرزا ابوالقاسم خان، ۲۱۴
ناصری (دوره)، ۶۴، ۱۵۹، ۱۶۲، ۲۱۰
نجف، ۲۱۷

نحوی، باقر، ۴۴
نخست وزیران ایران، ۲۱۱، ۲۱۳
نصرت الدوله فیروز، ۲۱۳، ۲۱۴
نظام السلطنه مافی، حسین قلیخان، ۲۱۵

نعمان، ۲۴
نگهبان، عزت الله، ۴۱، ۵۳، ۵۴، ۲۰۵، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۱۰

نمایشگاه آثار نفیس ایران در لندن، ۴۸، ۴۹، ۱۵۶، ۱۵۷

نمایشگاه صنایع هنری ایران در پاریس، ۲۱۸
نوایی، دکتر عبدالحسین، ۲۰۶

نهایوند، ۵۲، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۳، ۱۷۵، ۲۰۹

نینوا، ۲۵

نیویورک، ۵۰

و

واترلو، ۲۰۵
واشنگتن، ۵۰
والا، فرانسوا، ۲۲
والتن، ۳۳

وایت، ۶۷، ۷۵

وثوق الدوله، ۲۱۱، ۲۱۴، ۲۱۵

وحیدالملک، ۴۹، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۲

ورنه، هانری، ۵۲، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۳-۱۷۵

ولسن، فردریک ر، ۵۰

ونتان تئودین، مارک، ۷۶

ویرانه های شوش، ۲۹، ۲۰۵، ۲۰۷

ویرولد، ۳۵

ویلان (مسیو)، ۱۳۳، ۱۳۹

ویلسن، ۱۵۶

ه

هاردیون (مسیو)، ۱۹۱

هانری (مسیو)، ۱۶۶

هخامنشی (شاهنشاهی)، ۱۷-۱۹

هدایت مخبر السلطنه، حاج مهدیقلی خان، ۴۲، ۱۱۵، ۲۱۴

هدش، ۱۸

هرالد تریبون (روزنامه)، ۵۰

هرتسفلد، ارنست، ۴۹، ۵۱، ۱۰۳، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۲، ۲۰۹

هزاره فردوسی، ۲۱۱

هزیر، عبدالحسین، ۲۱۸

هفت تپه، ۵۴

همدان، ۳۵، ۲۰۶

هندوستان، هندی، ۱۵، ۲۳، ۳۵، ۳۶، ۲۱۴، ۲۱۸

هیتلر، آدولف، ۳۶

هیشتاسپ، ۱۹، ۲۳

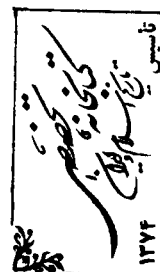
ی

یونان، یونانی، ۱۸، ۲۳، ۲۴، ۳۷، ۶۱

یونیل (مسیو)، ۱۱۰

یهودی، ۱۹-۲۱، ۱۸۵-۱۸۷، ۲۱۰

جدیدترین کتابهای منتشر شده
مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

روانشناسی تحلیل اطلاعات

ترجمه دکتر جواد علاقند راد

* * *

افغانستان (روحانی، مارکس و مجاهد)

ترجمه قاسم ملکی

* * *

امنیت و مسایل سرزمینی در خلیج فارس (جغرافیای سیاسی دریایی)

ترجمه امیرمسعود اجتهادی

* * *

تاریخ روابط آمریکا و شوروی (از انقلاب روسیه تا فروپاشی کمونیسم)

ترجمه غلامرضا علی بابایی - محمد رفیعی مهرآبادی

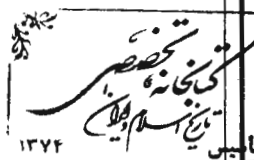
* * *

اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران

محمد کردزاده کرمانی

In the Name of God

(Iran & Imperialism Series / 3)

Plunder of National Heritage

The French Mission

(1923-1935 AD / 1341-1354 AH)

«Volume II»

Edited by: Davood Karimloo

The Center for Documents and Diplomatic History

Tehran - 2001